

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

Η Ελληνική Οικονομία

4/16

Τριμηνιαία Έκθεση

Αρ. Τεύχους 86, Ιανουάριος 2017

Οι Συγγραφείς

Η ανάλυση της πορείας της Ελληνικής Οικονομίας αποτελεί προϊόν συλλογικής εργασίας των ερευνητών του IOBE. Τα κείμενα αυτά είναι ανυπόγραφα και οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν τη συνισταμένη των διαφόρων αντιλήψεων και απόψεων. Επίσης, οι απόψεις που εκφράζονται εδώ δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

Το IOBE

Το **Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών** είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση πολιτικής.

Copyright © 2017 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών

ISSN 1106 – 4315

Χορηγός τεύχους

Απαγορεύεται η με οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)

Τσάμη Καρατάση 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ. (+30210 9211200-10), Fax:(+30210 9233977)
<http://www.iobe.gr>

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	7
1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	11
<i>Σταθεροποίηση της παγκόσμιας ανάπτυξης το 2016, αβέβαιη η επιτάχυνσή της το 2017...</i>	11
<i>Αύξηση του ΑΕΠ στο γ' τρίμηνο του 2016, κυρίως λόγω πολιτικών γεγονότων - capital controls ένα χρόνο νωρίτερα.....</i>	12
<i>Οριακή άνοδος του ΑΕΠ το 2016, επιτάχυνση ανάκαμψης το 2017.....</i>	14
<i>Συνεχίζεται η υπέρβαση στόχων του Κρατικού Προϋπολογισμού στο ενδεκάμηνο πέρυσι..</i>	20
<i>Κρατικός Προϋπολογισμός 2017: Έμφαση σε υψηλότερα φορολογικά έσοδα για την επίτευξη των στόχων.....</i>	21
<i>Υποχώρηση της ανεργίας το 2016, συνέχιση της πτώσης της με μικρότερο ρυθμό το 2017.....</i>	21
<i>Κάμψη αποπληθωρισμού στο τέλος του 2016, αύξηση τιμών κυρίως από άνοδο τιμής πετρελαίου και έμμεσους φόρους το τρέχον έτος.....</i>	23
<i>Ειδικές μελέτες για τις οικονομικές επιπτώσεις από τις νέες αυξήσεις στη φορολογία καυσίμων και προϊόντων καπνού.....</i>	23
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	25
2.1 Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας.....	25
2.2 Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα.....	36
Α) Οικονομικό κλίμα.....	36
Β) Δημοσιονομικές εξελίξεις και προοπτικές.....	44
3. ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	61
3.1 Μακροοικονομικές Εξελίξεις.....	61
3.2 Εξελίξεις και προοπτικές σε βασικούς τομείς της Οικονομίας.....	89
3.3 Εξαγωγικές Επιδόσεις της Ελληνικής Οικονομίας.....	99
3.4 Απασχόληση – Ανεργία.....	106
3.5 Τιμές Καταναλωτή.....	115
3.6 Ισοζύγιο Πληρωμών.....	120
4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΕΕΣ ΑΥΞΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΥΣΙΜΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΠΝΟΥ.....	127
5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ.....	135

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το IOBE εκδίδει την τέταρτη έκθεσή του για το 2016, στο πλαίσιο των περιοδικών επισκοπήσεων της ελληνικής οικονομίας. Πραγματοποιείται σε μια κρίσιμη περίοδο για την ελληνική οικονομία, καθώς βρίσκονται εν εξελίξει οι διαπραγματεύσεις για τη δεύτερη αξιολόγηση του τρίτου Μνημονίου, καθώς και για τα βραχυπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του δημόσιου χρέους. Από την έκβασή τους συναρτάται η είσοδος της Ελλάδας στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης (Q-E) της ΕΚΤ. Όπως όλες οι εκθέσεις του IOBE, και αυτή αναπτύσσεται σε **τέσσερις ενότητες**, ενώ συνοδεύεται από το **Παράρτημα** διαρθρωτικών δεικτών, στο πλαίσιο της ποσοτικής παρακολούθησης της στρατηγικής της Λισσαβόνας. Προηγείται κείμενο με την ανάλυση της τρέχουσας πολιτικοοικονομικής κατάστασης, καθώς και με τους όρους και τις προϋποθέσεις για την είσοδο της ελληνικής οικονομίας σε τροχιά ανάκαμψης και ανάπτυξης. Οι υπόλοιπες ενότητες περιλαμβάνουν τα εξής:

Η **πρώτη ενότητα** αποτελεί τη **συνοπτική επισκόπηση** της έκθεσης, στην οποία παρουσιάζονται τα βασικά σημεία της, που αναλύονται λεπτομερώς στις επόμενες ενότητες. Η **δεύτερη ενότητα** εστιάζει στο γενικότερο οικονομικό περιβάλλον και περιλαμβάνει: α) την ανάλυση του **διεθνούς περιβάλλοντος** στο τρίτο τρίμηνο του 2016, καθώς και τις προοπτικές για το υπόλοιπο του έτους και το 2017, με βάση την πρόσφατη έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, καθώς και στοιχεία άλλων διεθνών φορέων β) την αποτύπωση του **οικονομικού κλίματος** στην Ελλάδα στο τέταρτο τρίμηνο πέρυσι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE, γ) την αποτίμηση υλοποίησης του **Κρατικού Προϋπολογισμού** το 2016, έως τον Νοέμβριο, καθώς και την παρουσίαση των προβλέψεων για βασικά μεγέθη του στον Προϋπολογισμό του 2017.

Η **τρίτη ενότητα** εστιάζει στις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας στο εννιάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου του 2016. Χαρτογραφείται καταρχάς το **μακροοικονομικό περιβάλλον** σε αυτή την περίοδο και παρουσιάζονται οι τάσεις του στο υπόλοιπο του 2016, αλλά και το 2017. Καταγράφονται οι **εξελίξεις σε βασικούς παραγωγικούς τομείς** του πρώτους εννέα μήνες του 2016, ενώ παρουσιάζονται οι **εξαγωγικές επιδόσεις** της ελληνικής οικονομίας στο δεκάμηνο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου πέρυσι. Κατόπιν, αποδελτιώνονται οι εξελίξεις στην **αγορά εργασίας** στο τρίτο τρίμηνο του 2016. Επίσης, αναλύεται η τάση του **πληθωρισμού** στο σύνολο του περασμένου έτους. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την αποτίμηση του **ισοζυγίου πληρωμών** στην περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2016. Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζονται δύο μελέτες του IOBE, για τις επιπτώσεις από τις νέες αυξήσεις στη φορολογία καυσίμων και προϊόντων καπνού .

Σε μεθοδολογικό επίπεδο, η έκθεση αναφέρεται και στηρίζεται σε στοιχεία που ήταν διαθέσιμα μέχρι τις 16/01/2017. Η επόμενη τριμηνιαία έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία θα εκδοθεί στο τέλος Απριλίου του 2017.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην επιφάνεια, η επιτυχία της οικονομικής πολιτικής κρίνεται από τη βραχυχρόνια πορεία των εισοδημάτων: αυξάνεται το ΑΕΠ και μειώνεται η ανεργία και πόσο; Όμως, η οικονομική πολιτική οφείλει κυρίως να δημιουργεί τις συνθήκες για διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα. Τρόποι ώστε να έχουμε άμεσο ή φαινομενικό όφελος αλλά πραγματική ζημιά στη συνέχεια υπάρχουν αρκετοί, όπως έχει δείξει η οικονομική πολιτική σε πολλές χώρες. Ο υπέρμετρος δανεισμός μπορεί να τρέφει την τρέχουσα ζήτηση αλλά επιβαρύνει τις επόμενες γενιές. Η υπερβολική φορολόγηση μπορεί να επιτρέπει πρόσθετες δημόσιες δαπάνες και μεταβιβαστικές πληρωμές αλλά στρεβλώνει την παραγωγική δομή. Και η κεντρική διαχείριση πόρων χωρίς μέριμνα για τη θεσμική λειτουργία, είναι τελικά επιβλαβής για τις επενδύσεις και την εργασία.

Για τη χρονιά που ήδη διανύουμε, αναμένεται να καταγραφεί μεγέθυνση της οικονομίας. Το κύριο ζητούμενο, όμως, είναι να βρεθεί σταδιακά η χώρα σε τροχιά βιώσιμης και υγιούς ανάπτυξης. Από αυτή την οπτική γωνία, παρατηρείται ακόμη σημαντικό έλλειμμα. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ανάκαμψης στην τρέχουσα περίοδο; Η καθυστέρηση στις διαπραγματεύσεις και, συνακόλουθα, στη βελτίωση των όρων χρηματοδότησης και επενδύσεων καθιστά πολύ αμφίβολη την επίτευξη του φιλόδοξου στόχου που έχει τεθεί για μεγέθυνση κοντά στο 3% στο τρέχον έτος. Όμως, με τα σημερινά δεδομένα, αυτή είναι πιθανό να κυμανθεί στην περιοχή του 1,5 με 2%, ένα όχι ευκαταφρόνητο επίπεδο. Αρκετές από τις λειτουργίες της οικονομίας σταδιακά ανακάμπτουν από το πλήγμα του καλοκαιριού του 2015 και βρίσκουν μια κανονικότητα. Έτσι, καθώς η βάση εκκίνησης ήταν χαμηλή, η ανάκαμψη δεν πρέπει να δημιουργεί έκπληξη. Επιπλέον, μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων συνεισφέρουν θετικά, έστω με καθυστέρηση. Επίσης, η ενίσχυση των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμών στην αγορά βελτιώνει το ΑΕΠ, όπως και τα φορολογικά έσοδα και μειώνει αντίστοιχα τη μη καταγεγραμμένη δραστηριότητα. Όμως, αυτή η θετική αντίδραση της οικονομίας δεν μπορεί να παρερμηνεύεται ότι εξασφαλίζει μια πορεία διατηρήσιμης ανάπτυξης μεσοπρόθεσμα.

Ας θέσουμε τα δεδομένα σε προοπτική. Μετά τη βαθιά ύφεση που διαρκεί από το 2008, το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη χώρα μας βρίσκεται σήμερα περίπου στο επίπεδο που είχε το 2000. Η ταχύτερη αύξηση των εισοδημάτων που παρατηρήθηκε από την είσοδο στην Ευρωζώνη και έως το 2008, στηριζόμενη κυρίως σε εξωτερικό δανεισμό, αντιστράφηκε, με μια μείωση περίπου συμμετρικής έντασης και χαρακτήρα έως το 2016. Το ίδιο λίγο-πολύ ισχύει και για τις τιμές των ακινήτων. Ήταν κυρίως η υψηλή εισροή κεφαλαίων και οι θετικές προσδοκίες που διαμόρφωναν τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις που στήριξαν τότε τη μεγέθυνση. Η κρίση του 2008 ήταν διεθνής, όμως για την ελληνική οικονομία αμφισβήτησε στη βάση του το υπόδειγμα ανάπτυξης και πυροδότησε έναν κύκλο ακραίας αβεβαιότητας. Αν και βαριά τραυματισμένη πάντως, η οικονομία δεν έχει βρεθεί κάτω από το επίπεδο της εισόδου στην Ευρωζώνη, δεν είναι χωρίς σφυγμό και χωρίς θετικές προοπτικές. Ένας νέος

κύκλος ανάπτυξης είναι εφικτός, όμως δεν μπορεί να ξεκινήσει αυτόματα, ιδίως καθώς η πρόσβαση σε εξωτερικά κεφάλαια θα είναι αναγκαστικά περισσότερο μετρημένη. Απαιτείται πολύ καθαρό πολιτικό στίγμα και ανάλογη κοινωνική στήριξη. Τότε μόνο θα υπάρξει σημαντική άνοδος επενδύσεων και αντιστροφή των αρνητικών προσδοκιών στη βάση ενός αξιόπιστου προτύπου ανάπτυξης. Καθώς μάλιστα βασικές ανισορροπίες της οικονομίας έχουν ουσιαστικά διορθωθεί, ήδη εδώ και περίπου μια διετία, δύσκολα γίνεται κατανοητό γιατί τόσο από την ελληνική πλευρά όσο και από τους εξωτερικούς εμπλεκόμενους θεσμούς δεν φαίνεται να αξιολογείται ως εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας ο χρόνος που χάνεται.

Άλλωστε, και η επιτυχία στην εξισορρόπηση των περίφημων δίδυμων ελλειμάτων μπορεί να αναιρεθεί αν ακολουθηθεί στη συνέχεια λάθος δρόμος. Στο εξωτερικό ισοζύγιο, η ανάπτυξη αναπόφευκτα θα φέρει και άνοδο των εισαγωγών, οπότε πρέπει να υπάρχει και συστηματική άνοδος των εξαγωγών. Δημοσιονομικά, δεν θα είναι διατηρήσιμη η ισορροπία μέσω της υπερβολικής επιβάρυνσης όσων τηρούν το σύνολο των νόμων και των κανόνων, ούτε με υπερβολική μεταφορά πόρων, μέσω του προϋπολογισμού, από τους εργαζόμενους, προκειμένου να καλύπτονται ελλείματα του ασφαλιστικού. Άρα για να είναι διατηρήσιμη η σημαντική εξισορρόπηση του έχει επιτευχθεί, χρειάζεται η επιμονή σε μεταρρυθμιστικές τομές. Τέτοιες διαρθρωτικές κινήσεις θα συνεισφέρουν συνολικά προς την κατεύθυνση της αξιοπιστίας του οικονομικού προγράμματος και τελικά της ανάπτυξης.

Για να κινηθεί συστηματικά ανοδικά η οικονομία από το σημερινό σημείο εκκίνησης, είναι απαραίτητο να υπάρξει σταθεροποίηση της οικονομικής πολιτικής σε μια αξιόπιστη κατεύθυνση χωρίς αμφιβολίες για ενδεχόμενες παλινδρομήσεις. Όσο αφήνεται να θεωρείται ότι καταστροφικές προοπτικές μπορεί να είναι ίσως αποδεκτά ενδεχόμενα, η οικονομία θα καρκινοβατεί στα σημερινά επίπεδα. Αν οι διαχειριστές της οικονομίας εκατέρωθεν του τραπεζιού της διαπραγμάτευσης δεν μπορούν να πείσουν ότι η μόνη τους πρόθεση και μέριμνα είναι να τεθεί η οικονομία σε διατηρήσιμη τροχιά ανάπτυξης, κάθε άλλη σκέψη ή πρόθεση τρίτων πολύ μικρή μόνο σημασία μπορεί να έχει.

Θα είναι τόσο απογοητευτικό όσο και επικίνδυνο να εκτροχιαστεί το πρόγραμμα και μια παρατεταμένη καθυστέρηση πράγματι αντιστοιχεί σε εκτροχιασμό. Οι βάσεις για βελτίωση στο άμεσο προσεχές διάστημα ασφαλώς υπάρχουν, όπως καταδεικνύεται από επιμέρους δείκτες, όπως της βιομηχανικής παραγωγής, εξαγωγών αγαθών και κατηγοριών επενδύσεων. Η οικονομία έχει περάσει από ιδιαίτερα δύσκολα μονοπάτια, όμως ακόμα έχει σφυγμό. Αξιοσημείωτη είναι η πορεία επιμέρους επιχειρήσεων σε σειρά κλάδων, που δείχνουν θετικά αποτελέσματα, με εξωστρεφή λειτουργία και χωρίς να επιζητούν τεχνητή κερδοφορία στηριζόμενη στο κράτος. Όμως, πρέπει να στραφεί συνολικά η οικονομική πολιτική μακριά από επιλογές που μπορεί να εξυπηρετούν πρόσκαιρες προτεραιότητες αλλά αναμένεται ότι θα έχουν αρνητική επίδραση στη συνέχεια.

Όσο υπάρχει χρονοτριβή στο ξεκαθάρισμα των όρων της ανάπτυξης της οικονομία, δημιουργείται επιπλέον κόστος και κίνδυνος σε τουλάχιστον τρία ζητήματα. Πρώτον, ενώ το σύνολο σχεδόν του ελληνικού πληθυσμού έχει βιώσει δραστική μείωση του εισοδήματος, της περιουσίας και του βιοτικού επιπέδου του, το πλήγμα είναι ιδιαίτερα βαρύ για όσους βρίσκονται ή πλησιάζουν σε συνθήκες φτώχειας, ιδίως σε κατάσταση μακροχρόνιας ανεργίας. Είναι επείγον να επιταχυνθεί η δημιουργία πλέγματος προστασίας, με στοχευμένες δράσεις και άξονα το πρόγραμμα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Είναι επίσης κρίσιμο να αυξηθεί η ποιότητα των υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης, όπου παρατηρείται έλλειμα αποτελεσματικότητας.

Δεύτερον, όσο παρατείνεται η αβεβαιότητα παγώνουν οι αποφάσεις για σημαντικές επενδύσεις, τόσο σε φυσικό κεφάλαιο (όπως στην ενέργεια και άλλους σημαντικούς κλάδους όπου παρατηρείται αποεπένδυση και απαιτείται ξεκαθάρισμα των κανόνων), όσο και σε ανθρώπινο κεφάλαιο (η εκπαίδευση είναι αναγκαίος μοχλός για ανταγωνιστικότητα χωρίς μείωση μισθών, για καινοτομία, όσο και για κοινωνική κινητικότητα).

Τρίτον, η ελληνική κρίση πλέον εξελίσσεται μέσα σε ένα ευμετάβλητο και θολό ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον. Η διαδικασία απόσχισης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει εκ των πραγμάτων την Ένωση μπροστά σε επιλογές. Μια στάση αναμονής από της ελληνική πλευρά δεν μπορεί να είναι κατανοητή. Αν, όπως είναι πολύ πιθανό, υπάρξει απόπειρα επιτάχυνσης της εμβάθυνσης κοινών πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο (όπως στα δημοσιονομικά και τραπεζικά), η Ελλάδα δεν πρέπει να επιτρέψει να θεωρηθεί ότι απέχει σημαντικά από το κατάλληλο επίπεδο εκκίνησης. Αν, από την άλλη, παρατηρηθούν φυγόκεντρες τάσεις και έλλειψη συντονισμού, η χώρα έχει έναν λόγο παραπάνω να έχει καλύψει έγκαιρα το απαραίτητο έδαφος, αλλιώς θα βρεθεί εκτεθειμένη και ευάλωτη.

Γενικότερα, είναι σαφές πως η διεθνής οικονομία εισέρχεται σε ένα νέο κύκλο όπου οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις θα αλληλοεπιδρούν υπό συνθήκες απομόχλευσης και πίεσης στα εισοδήματα. Η ιδιαίτερα μακρά περίοδος ευημερίας και σταθερής αύξησης των εισοδημάτων που ξεκίνησε από τη δεκαετία του '80 στηρίχθηκε σε τρεις άξονες. Την αύξηση της παραγωγικότητας λόγω τεχνολογίας και τη σταδιακή ενσωμάτωση των ηλεκτρονικών υπολογιστών στην παραγωγή. Τη μείωση των εμποδίων στο εμπόριο και τη στενότερη διασύνδεση οικονομιών σε παγκόσμια κλίμακα. Και συνθήκες πολιτικής σταθερότητας και σχετικής, τουλάχιστον, ειρήνης. Μετά το 2000 η δυναμική της επίδρασης αυτών των παραγόντων εξασθένησε και η διατήρηση της ανόδου των εισοδημάτων στηρίχθηκε σε ιδιωτική αύξηση του δανεισμού σε ιδιωτικό ή δημόσιο επίπεδο. Με αυτά τα δεδομένα, από το 2008 παρατηρείται πίεση από τον αυξημένο συσσωρευμένο δανεισμό που οδηγεί σε μείωση των ρυθμών ανόδου των εισοδημάτων και επιφυλακτικότητα ως προς νέες επενδύσεις. Υπό αυτό το πρίσμα, πολιτικές εξελίξεις και κοινωνικές αντιδράσεις που αμφισβητούν την υφιστάμενη κατάσταση είναι αναμενόμενες. Θα οδηγήσουν όμως δυνητικά σε ανατροφοδότηση των πιέσεων στην οικονομία αν υποσκάψουν ακριβώς τις τρεις συνθήκες

που στήριξαν και μπορούν να στηρίξουν και σήμερα την ανάπτυξη: το ανθρώπινο κεφάλαιο και την τεχνολογική καινοτομία, το διεθνές εμπόριο και τις συνθήκες πολιτικής σταθερότητας.

Για τη χώρα μας, το μήνυμα πρέπει να είναι ότι δεν υπάρχει κανένα περιθώριο για εφησυχασμό ή αμφιταλαντεύσεις. Ενόψει και των εξελίξεων στο διεθνές περιβάλλον, η διαχείριση της ανάκαμψης που σήμερα παρατηρείται πρέπει να γίνει έτσι ώστε να αποτελέσει την έναρξη μιας διατηρήσιμης πορείας μεσοπρόθεσμης ανάπτυξης. Αν και θα πρέπει να τονισθούν διάφορα επιμέρους χαρακτηριστικά (μείωση και απλούστευση φορολογίας, στήριξη επενδύσεων, μείωση του κόστους από την αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης) η θετική πορεία πρέπει να έχει μια κεντρική φυσιογνωμία. Τη μείωση των εμποδίων εισόδου και κινητικότητας, την άμβλυση των κινήτρων για διεκδίκηση προσόδου και το άνοιγμα της οικονομίας σε όσους βρίσκονται αποκλεισμένοι «εκτός των τειχών». Τόσο οι άνεργοι, υποαπασχολούμενοι και όσοι εγκαταλείπουν τη χώρα, όσο και επιχειρήσεις που δυνητικά θα προσέφεραν στην παραγωγή αλλά δεν τους επιτρέπεται, έχουν αναιμική εκπροσώπηση στο σημερινό γίγνεσθαι, και όμως η ενσωμάτωση τους στο σύστημα της οικονομίας είναι η κύρια προϋπόθεση για την αποφασιστική στροφή της οικονομίας προς την ανάπτυξη.

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σταθεροποίηση της παγκόσμιας ανάπτυξης το 2016, αβέβαιη η επιτάχυνσή της το 2017

Η μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας φαίνεται να σταθεροποιείται στη διάρκεια του 2016, αλλά σε χαμηλά επίπεδα. Το ΑΕΠ των χωρών - μελών του ΟΟΣΑ αυξήθηκε κατά 1,7% στο τρίτο τρίμηνο του 2016, έναντι ανόδου 1,6% στο προηγούμενο περυσινό τρίμηνο, και ανάπτυξης 2,3% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης στα πρώτα τρία τρίμηνα πέρυσι στις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν σαφώς εξασθενημένος σε σύγκριση με το 2015, στο 1,7%, έναντι 2,4% στην ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Οριακή επιτάχυνση παρουσίασαν τόσο οι αναπτυσσόμενες, όσο και οι αναπτυγμένες οικονομίες. Στις πλέον αναπτυγμένες οικονομίες (G7) η άνοδος του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο τρίτο τρίμηνο στο 1,4%, από 1,3% στο αμέσως προηγούμενο. Σε καμία εξ' αυτών δεν σημειώθηκε ουσιαστική επιτάχυνση ή επιβράδυνση της ανάπτυξης. Αμετάβλητος ήταν ο ρυθμός μεγέθυνσης και στις μεγάλες ασιατικές αναπτυσσόμενες οικονομίες (Κίνα, Ινδία), ενώ στη Λατινική Αμερική συνεχίστηκε η επιβράδυνση της ύφεσης στη Βραζιλία. Παρά τις αρχικές προσδοκίες επιτάχυνσης της παγκόσμιας οικονομίας το 2016, οι ποικίλες προκλήσεις με τις οποίες αυτή ήρθε αντιμέτωπη εντός του έτους, όπως το δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι προσφυγικές εισροές στην Ευρώπη, η κάμψη του διεθνούς

εμπορίου και οι αναταραχές στις χρηματαγορές, είχαν ως αποτέλεσμα την επιβράδυνσή της σε σύγκριση με το 2015.

Οι κυριότεροι παράγοντες που θα επιδράσουν στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον στην αρχή του τρέχοντος έτους και στα πρώτα τρίμηνά του είναι: 1) η τάση στην τιμή του πετρελαίου, η οποία ανέρχεται μετά την απόφαση του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ τον προηγούμενο Σεπτέμβριο για μείωση της ημερήσιας παραγωγής του, 2) η δημοσιονομική πολιτική που θα ασκηθεί από τη νέα κυβέρνηση στις ΗΠΑ, καθώς και στην Κίνα, αλλά και η εμπορική πολιτική των ΗΠΑ εφεξής, 3) οι ανερχόμενες τάσεις προστατευτισμού των εθνικών οικονομιών, ιδίως μετά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και οι επιπτώσεις της εξόδου του από την ΕΕ, 4) οι παραμένουσες γεωπολιτικές εντάσεις σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική και τα προσφυγικά ρεύματα που προξενούνται από αυτές.

Η συνέχιση του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης στην Ευρωζώνη και η –πλέον πιθανή– άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής από τη νέα διοίκηση στις ΗΠΑ θα ενισχύσουν τη ζήτηση βασικών εμπορευμάτων από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες κατά το τρέχον έτος, υπό την αίρεση ότι δεν θα υιοθετηθεί εφεξής στις ΗΠΑ μια προστατευτική εμπορικής πολιτικής. Ειδικά οι οικονομίες των χωρών – παραγωγών πετρελαίου ευνοούνται ήδη από το τελευταίο τρίμηνο του 2016 από την απόφαση για περιορισμό της

ημερήσιας παραγωγής του. Στην Κίνα, η εφαρμογή υποστηρικτικής δημοσιονομικής πολιτικής συνεχίζει να τονώνει την οικονομία της, όμως δεν διαφαίνεται πρόοδος στην επίλυση διαρθρωτικών προβλημάτων της, όπως το αυξημένο εταιρικό χρέος, ειδικά των κρατικών επιχειρήσεων. Από την άλλη πλευρά, τη μεγέθυνση της οικονομίας της Ινδίας, η οποία αναπτύχθηκε το 2015 ταχύτερα από την Κίνα, υποσκάπτει η διαδικασία μετάβασης σε νέα χαρτονομίσματα.

Σε ότι αφορά τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, η αλλαγή διοίκησης στις ΗΠΑ αναμένεται να μεταβάλλει την ακολουθούμενη οικονομική πολιτική. Ωστόσο τα ενδεχόμενα σενάρια είναι πολλά και παρότι κάποια είναι πιο πιθανά, όπως αυτό για υιοθέτηση μιας επεκτατικής πολιτικής, προς το παρόν παραμένει ασαφές το ποιο θα ακολουθηθεί. Πάρα ταύτα, η αύξηση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων τον περασμένο Δεκέμβριο από την κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ έχει ενισχύσει σημαντικά τη μεταφορά κεφαλαίων, και από αναδυόμενες οικονομίες. Στην Ευρωζώνη, η συνέχιση του προγράμματος ποσοτικής επέκτασης θα επενεργήσει αποτρεπτικά σε μια νέα επιβράδυνση της ανάπτυξης της. Σε αυτή την εξέλιξη ενδέχεται να οδηγήσει κυρίως η διαδικασία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ και οι επενεργειές της. Αβεβαιότητα και στάση αναμονής στις οικονομίες και τις αγορές προξενούν οι επερχόμενες εκλογές σε χώρες της Ευρωζώνης φέτος (Ολλανδία, Γαλλία, Γερμανία). Το αποτέλεσμα για Brexit, οι μεταναστευτικές ροές των τελευταίων ετών και οι πράξεις βίας έχουν

κλιμακώσει τον πολιτικό σκεπτικισμό στην Ευρώπη. Αυτό το πολιτικό ρεύμα αναμένεται να αποτυπωθεί στους μετεκλογικούς συσχετισμούς πολιτικών δυνάμεων, επηρεάζοντας πιθανότατα και το μείγμα ασκούμενης πολιτικής.

Υπό αυτές τις συνθήκες και τις προοπτικές στην παγκόσμια οικονομία, οι πρόσφατες προβλέψεις διεθνών οργανισμών για τη μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας το 2016 δεν αναθεωρήθηκαν σε σύγκριση με προηγούμενες, καταλήγοντας εκ νέου σε ρυθμό οριακά υψηλότερο του 3,0%, όπως πρόπερσι, εκτίμηση η οποία δεν διαφέρει από αυτή του IOBE. **Σε ότι αφορά το 2017, προβλέπεται μικρή επιτάχυνση του ρυθμού αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ. Όμως, καθώς πολλοί από τους παράγοντες που παρατέθηκαν ενδέχεται να επενεργήσουν αντίθετα σε αυτή την εξέλιξη, το IOBE εκτιμά ότι είναι αρκετά πιθανό αυτός να μη μεταβληθεί.**

Αύξηση του ΑΕΠ στο γ' τρίμηνο του 2016, κυρίως λόγω πολιτικών γεγονότων - capital controls ένα χρόνο νωρίτερα

Η ύφεση στην ελληνική οικονομία επί ένα έτος (γ' τρίμ. 2015 – β' τρίμ. 2016) ανακόπηκε στο τρίτο τρίμηνο του 2016, στο οποίο το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,8%. Η άνοδος του ΑΕΠ σε αυτή την περίοδο –η μεγαλύτερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2008-οφείλεται κατά κύριο λόγο στο χαμηλό επίπεδο του στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015, όταν είχε υποχωρήσει κατά 2,2%, λόγω της

αβεβαιότητας από την υψηλή πολιτική ρευστότητα, την τραπεζική αργία και την επιβολή περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. **Συνεπώς, η αύξηση του ΑΕΠ στο 2016 σχεδόν αντισταθμίζει την πτώση του 2015. Στο σύνολο του εννεαμήνου Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου πέρυσι, το ΑΕΠ ανήλθε κατά 0,2%, έναντι κάμψης 0,6% στην ίδια περίοδο του 2015.**

Ως προς τις τάσεις στις επιμέρους συνιστώσες του ΑΕΠ στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου, η **εγχώρια κατανάλωση διευρύνθηκε κατά 0,5% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2015, έναντι οριακής υποχώρησης κατά 0,3% σε εκείνο το χρονικό διάστημα.** Η αύξησή της οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδο στο τρίτο τρίμηνο, κατά 3,8%. Η διεύρυνση των καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών κατά 5,1% σε αυτό το τρίμηνο αποτέλεσε την αιτία της ανόδου της εγχώριας κατανάλωσης, καθώς η δημόσια κατανάλωση παρέμεινε για ακόμη ένα τρίμηνο σε πτωτική τροχιά. Εκτός από τις επιπτώσεις των πολιτικοοικονομικών γεγονότων το καλοκαίρι του 2015 στο επίπεδο - βάση σύγκρισης της ιδιωτικής κατανάλωσης (μείωση 4,1%), η σημαντική αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών διέυρυνε την επίσημη οικονομική δραστηριότητα και ενίσχυσε την ανοδική τάση ένα χρόνο μετά.

Η ισχυρή άνοδος των **επενδύσεων** στο πρώτο εξάμηνο του 2016 (+23,7%) ανακόπηκε στο τρίτο τρίμηνό του (-16,9%). Επισημαίνεται ότι η πτώση στο τρίτο τρίμηνο προέρχεται από την

εκτεταμένη συρρίκνωση των αποθεμάτων (-€1,7 δισεκ.). **Στο σύνολο των τριών πρώτων τριμήνων πέρυσι οι επενδύσεις ήταν 10,2% υψηλότερες από ότι στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2015, όταν υποχώρουν κατά 13,2%.** Η αύξηση των επενδυτικών δαπανών, η μεγαλύτερη στην περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου από το 2008, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη διεύρυνση των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου κατά 6,1% και δευτερευόντως στη μικρότερη αρνητική επίδραση των αποθεμάτων.

Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, η συμπλήρωση τον περασμένο Ιούλιο ενός έτους από την επιβολή των capital controls, εξάλειψε τεχνικά την επίδρασή τους στις συγκρίσεις εισαγωγών και εξαγωγών με τον ίδιο τρίμηνο ένα χρόνο νωρίτερα, καθώς αυτή υφίσταται σε αμφοτέρους τις περιόδους. Κατόπιν αυτού του γεγονότος, η υποχώρηση σε αμφοτέρα τα σκέλη του εξωτερικού τομέα κατά το αρχικό εξάμηνο του 2016 αντιστράφηκε. Συγκεκριμένα, **οι εξαγωγές ανήλθαν στο τρίτο τρίμηνο πέρυσι κατά 10,2%. Παρά αυτή την σημαντική άνοδο, στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016 οι εξαγωγές ήταν 1,6% λιγότερες από ότι πρόπερι, όταν αυξάνονταν κατά 5,0%.** Η κάμψη των εξαγωγών προήλθε από τη μείωση των εξαγωγών υπηρεσιών, κατά 14,1%. Αντιθέτως, οι εξαγωγές αγαθών διευρύνθηκαν κατά 10,7%.

Η άνοδος των εισαγωγών στο τρίτο περυσινό τρίμηνο ήταν ισχυρότερη σε σύγκριση με αυτή των εξαγωγών

(12,0%). Την ενίσχυση των εισαγωγών ευνόησε η περαιτέρω άρση των capital controls στο τέλος του περασμένου Ιουλίου. **Σε συνδυασμό με την ηπιότερη μείωσή τους σε σύγκριση με τις εξαγωγές στο πρώτο εξάμηνο, οι εισαγωγές αυξήθηκαν στην περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016 κατά 2,0%,** οριακά περισσότερο από ότι ένα χρόνο νωρίτερα (+1,4%). Η διεύρυνση των εισαγωγών προήλθε από την ισχυρότερη ζήτηση για παραγόμενα στο εξωτερικό αγαθά (+6,6%), αφού οι εισαγωγές υπηρεσιών υπολείπονταν κατά 15,6% του επιπέδου τους το 2015. **Η αύξηση των εισαγωγών, σε συνδυασμό με την κάμψη των εξαγωγών, οδήγησαν σε διεύρυνση του ελλείμματος του εξωτερικού τομέα σε εθνολογιστικούς όρους, για πρώτη φορά την τελευταία τριετία, κατά €1,6 δισεκ. (+92,0%), στα €3,3 δισεκ. (2,4% του ΑΕΠ).**

Οριακή άνοδος του ΑΕΠ το 2016, επιτάχυνση ανάκαμψης το 2017

Το πολιτικοοικονομικό περιβάλλον εγχωρίως κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2016 και στην αρχή του νέου έτους καθορίζεται κυρίως από τις εξελίξεις γύρω από τη δεύτερη αξιολόγηση υλοποίησης του τρίτου Μνημονίου και την εφαρμογή των βραχυπρόθεσμων μέτρων για την ελάφρυνση του χρέους. Σε ότι αφορά την πραγματοποίηση των προαπαιτούμενων ενεργειών για την αξιολόγηση, η πρόοδος έως τώρα είναι μερική. Ως προς τα δημόσια οικονομικά, ακόμα δεν έχει παρουσιαστεί το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2017 – 2020, το

οποίο έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί έως τον περασμένο Δεκέμβριο. Επίσης, με εξαίρεση τις νομικές ρυθμίσεις για τις ηλεκτρονικές πληρωμές, δεν έχουν πραγματοποιηθεί οι υπόλοιπες προγραμματισμένες ενέργειες για την ενίσχυση του μηχανισμού δημοσίων εσόδων, κυρίως η πλήρης ετοιμότητα της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων.

Στο πεδίο των προαπαιτούμενων διαρθρωτικών αλλαγών, περιλαμβάνονται σε όσες έχουν νομοθετηθεί η εφαρμογή των συστάσεων του OECD Toolkit III, το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας σε τρεις τομείς, ο νέος πτωχευτικός κώδικας, ο καινούργιος χωρικός σχεδιασμός, η επιτάχυνση της διοικητικής δίκης. Μεταξύ όσων μεταρρυθμίσεων εκκρεμούν, η πλέον σημαντική είναι οι περαιτέρω αλλαγές στην αγορά εργασίας, ενώ δεν έχει γίνει η κωδικοποίηση του εργατικού δικαίου. Στις μη υλοποιημένες μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων οι εναπομένουσες ενέργειες προκειμένου να είναι λειτουργική η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας ΑΕ, η αλλαγή των διοικητικών συμβουλίων των τραπεζών και του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η αναθεώρηση των επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας, η νομική ενίσχυση της ανεξαρτησίας της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας, η τροποποίηση του νομικού πλαισίου για την εξωδικαστική διευθέτηση μη εξυηρητούμενων δανείων κ.ά.

Ταυτόχρονα με τη δεύτερη αξιολόγηση, σε εφαρμογή της απόφασης του Eurogroup της 24^{ης} Μαΐου 2016, ξεκίνησε η διαπραγμάτευση για τα βραχυπρόθεσμα

μέτρα ελάφρυνσης του δημόσιου χρέους. Καθώς αυτή η διαδικασία αποσκοπεί στη σταδιακή διασφάλιση της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, κατέστη εφικτή η έναρξη των συνομιλιών με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για την παροχή νέου δανείου. Οι αποφάσεις του Eurogroup της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2016 για το δημόσιο χρέος, στις οποίες περιλαμβανόταν και αναφορά στο στόχο για το πρωτογενές πλεόνασμα το 2018 και μεσοπρόθεσμα δεν έχουν αξιολογηθεί επισήμως από το ΔΝΤ. Ωστόσο, η διάσταση απόψεων μεταξύ ΕΕ και ΔΝΤ για την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων στο δημόσιο χρέος και το ύψος των απαραίτητων πρωτογενών πλεονασμάτων, μάλλον και για άλλες πτυχές του τρίτου Προγράμματος, αντανakλώνται στο ότι σχεδόν δύο μήνες μετά την απόφαση του Eurogroup, το ΔΝΤ δεν έχει λάβει επισήμως απόφαση για μια νέα χρηματοδότηση ή όχι του ελληνικού κράτους.

Εκτός απ τη μη ελάφρυνση του δημόσιου χρέους, όσο διαρκούν οι διαπραγματεύσεις για την καταλληλότητα των σχετικών μέτρων και δεν ολοκληρώνεται η τρέχουσα αξιολόγηση, ένα άλλο θέμα στο οποίο δεν σημειώνεται εξέλιξη είναι η ένταξη της Ελλάδας στο μηχανισμό ποσοτικής χαλάρωσης (Q-E) της Ευρωπαϊκής Τράπεζας (ΕΚΤ). Η ένταξη της Ελλάδας στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης θα ενισχύσει σημαντικά τη ρευστότητα των τραπεζών και ακολούθως τη δυνατότητα χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, βελτιώνοντας τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Όσο παρατείνονται οι διαπραγματεύσεις για το δημόσιο

χρέος και τη δεύτερη αξιολόγηση, αφενός αυτές οι δυνατότητες δεν γίνεται να εξεταστούν - αξιοποιηθούν, αφετέρου το χρονικό διάστημα για το οποίο θα είναι διαθέσιμες περιορίζεται. Πάντως επισημαίνεται πως στην απόφαση της ΕΚΤ για την παράταση του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης αναφερόταν ότι αυτή διατηρεί το ενδεχόμενο περαιτέρω επιμήκυνσης ή και ενίσχυσης της ποσοτικής χαλάρωσης μετά το τέλος του 2017.

Προς το παρόν, η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος ενισχύεται σταδιακά, από την επιστροφή καταθέσεων με χαμηλό ρυθμό. Στην περίοδο Ιουνίου - Νοεμβρίου πέρυσι, το υπόλοιπο των καταθέσεων και των ρέπος διευρύνθηκε κατά €8,2 δισεκ., αναπληρώνοντας ένα μικρό τμήμα της συρρίκνωσής τους στην περίοδο Δεκεμβρίου 2014 - Ιουνίου 2015 (-€54,1 δισεκ.). Η χαμηλή επιστροφή καταθέσεων αντανakλά την παραμένουσα υψηλή επιφυλακτικότητά έναντι των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, παρά την περαιτέρω χαλάρωσή τους τον περασμένο Ιούλιο και Νοέμβριο. Η αναμονή των εξελίξεων γύρω από τη διευθέτηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων επίσης αποτρέπει την επιστροφή των καταθέσεων.

Δεδομένων των υποτονικών αντιδράσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων στη χαλάρωση των capital controls, καθώς και της εκκρεμότητας γύρω από τα "κόκκινα" δάνεια, δεν αναμένονται εξελίξεις στη ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος και την παροχή πιστώσεων έως ότου ολοκληρωθούν οι διαβουλεύσεις για το

δημόσιο χρέος. Για την εκκίνηση μιας σειράς εξελίξεων οι οποίες θα οδηγήσουν στη βελτίωση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, κρίνεται απαραίτητη η ένταξη στο Q-E. Το συγκεκριμένο γεγονός θα ενισχύσει την εμπιστοσύνη εγχώριων καταθετών, αλλά και διεθνών επενδυτών, με αποτέλεσμα την εισροή κεφαλαίων. Ακολούθως, θα ενισχυθεί η δυνατότητα παροχής δανείων και θα επιταχυνθούν τα βήματα για την άρση των capital controls.

Εκτός από τις εξελίξεις σχετικά με την αξιολόγηση του Προγράμματος και την ελάφρυνση του χρέους, βασικός παράγοντας ο οποίος επηρέασε την τάση της ελληνικής οικονομίας στο δεύτερο εξάμηνο της προηγούμενης χρονιάς και θα συνεχίσει να τη διαμορφώνει το 2017, πιθανόν σε μεγαλύτερο βαθμό, είναι τα νέα δημοσιονομικά μέτρα. Η αύξηση ήδη υπάρχοντων φόρων (ΕΦΚ στο πετρέλαιο και στο υγραέριο κίνησης, φόρος κατανάλωσης στον καπνό) και η επιβολή καινούργιων (τέλος συνδρομητών σταθερής τηλεφωνίας, φόρος στην εισαγωγή καφέ) από την αρχή του τρέχοντος έτους θα περιορίσουν περαιτέρω το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών.

Οι εντονότερες πιέσεις από τα μέτρα που θα εφαρμοστούν από την αρχή του τρέχοντος έτους μάλλον θα ασκηθούν στο εισόδημα των ελευθέρων επαγγελματιών και των αγροτών, από την αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών. Η πολύμηνη ασάφεια για το πως αυτός θα εφαρμοστεί κλιμάκωσε την αβεβαιότητα στους ελεύθερους επαγγελματίες, προκαλώντας ανακατατάξεις

από το τελευταίο περυσινό τρίμηνο (π.χ. κλείσιμο βιβλίων, μεταβολή νομικής μορφής (σε ΙΚΕ ή ΑΕ)). Ανεξαρτήτως της επιλογής μεταβολής, η μετάβαση σε μια νέα κατάσταση θα επενεργήσει περιοριστικά, τουλάχιστον προσωρινά, στη δραστηριότητα των ελεύθερων επαγγελματιών οι οποίοι θα διέλθουν αυτή τη διαδικασία.

Σε ότι αφορά τις εξελίξεις σε άλλα πεδία οι οποίες θα επηρεάσουν τη δυναμική της ελληνικής οικονομίας το 2017, οι καθυστερήσεις στη λειτουργία της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας ΑΕ θα επιδράσουν ανασχετικά στην υλοποίηση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων. Από την άλλη πλευρά, ο αυξημένος σε σχέση με προηγούμενα έτη αριθμός αποκρατικοποιήσεων που ολοκληρώθηκαν το 2016, θα αποτυπωθεί στις επενδύσεις από το 2017, όταν προετοιμαστούν και αδειοδοτηθούν τα συνοδευτικά επενδυτικά σχέδια. Ώθηση στην επενδυτική δραστηριότητα παραπλήσια με αυτή το 2016 αναμένεται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ).

Στον εξωτερικό τομέα της ελληνικής οικονομίας, ορισμένες από τις αλλαγές που έγιναν τον περασμένο Ιούλιο στα capital controls, ευνοούν τις εισαγωγές. Βάσει των πλέον πρόσφατων στοιχείων από την Τράπεζα της Ελλάδος, οι εξαγωγές αγαθών – υπηρεσιών διευρύνθηκαν στο τρίμηνο Αυγούστου - Οκτωβρίου πέρυσι κατά 4,7%. Μεγαλύτερη ήταν η άνοδος των εισαγωγών (6,6%). Η ευρύτερη άνοδος των εισαγωγών οδήγησε σε μικρή μείωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αγαθών -

υπηρεσιών έναντι του ίδιου τριμήνου ένα χρόνο νωρίτερα, κατά €87,8 εκατ. ή 2,9%. Οι πρόσφατες τάσεις σε εξαγωγές και εισαγωγές, αφενός αναδεικνύουν τη στήριξη που σταδιακά λαμβάνουν οι εξαγωγικές επιχειρήσεις από τις πωλήσεις στο εξωτερικό. Αφετέρου, δείχνουν ότι οι συσσωρευμένες ανάγκες επιχειρήσεων και νοικοκυριών σε εισαγωγές εξαιτίας των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, οδηγούν σε εντονότερη αύξησή τους από τις εξαγωγές καθώς αυτοί χαλαρώνουν. Τούτων δεδομένων, αναμένεται στο τέλος του 2016 και τουλάχιστον στο πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους συνέχιση της αύξησης των εξαγωγών, αλλά και επιδείνωση του ισοζυγίου αγαθών - υπηρεσιών.

Συνεκτιμώντας τα πρόσφατα πολιτικο-οικονομικά γεγονότα, τις αναμενόμενες εξελίξεις και τα διαθέσιμα στοιχεία για τις τάσεις σε οικονομικά μεγέθη στην Ελλάδα στην πραγματοποίηση προβλέψεων για τις συνιστώσες του ΑΕΠ, η έντονη άνοδος της **κατανάλωσης των νοικοκυριών** στο τρίτο τρίμηνο του 2016 θα αποκλιμακωθεί αρκετά στο επόμενο, εξαιτίας των δημοσιονομικών μέτρων που λήφθηκαν στο πλαίσιο της πρώτης αξιολόγησης. Πάρα ταύτα, η ιδιωτική κατανάλωση θα αυξηθεί στο τέλος του προηγούμενου έτους, από τη διαμόρφωση της ανεργίας λίγο παραπάνω από ότι τους καλοκαιρινούς μήνες, αλλά και από τη χορήγηση της εφάπαξ ενίσχυσης στους χαμηλοσυνταξιούχους, ύψους €616 εκατ. **Κατόπιν της ήπιας ενίσχυσής της στο τέταρτο τρίμηνο πέρυσι, εκτιμάται ότι η κατανάλωση των νοικοκυριών**

διευρύνθηκε το 2016 περίπου κατά 1,0%, άνοδος που είναι η μεγαλύτερη από το 2010.

Η επίδραση των δημοσιονομικών μέτρων θα είναι πλήρης από την αρχή του 2017, όταν εφαρμοστούν όσα είχε προγραμματιστεί να ξεκινήσουν από τότε (αλλαγές στην άμεση φορολογία ελεύθερων επαγγελματιών, στον τρόπο υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών τους). Πρόσθετες επιβαρύνσεις θα προκύψουν από δημοσιονομικές παρεμβάσεις οι οποίες θα οριστικοποιηθούν στη δεύτερη αξιολόγηση, π.χ. στα ειδικά μισθολόγια του δημόσιου τομέα. Στον αντίποδα, ενισχυτικά στη διεύρυνση της κατανάλωσης των νοικοκυριών θα επενεργήσει η συνέχιση της αύξησης της απασχόλησης, με μικρότερο ρυθμό από πέρυσι, κυρίως στους εξωστρεφείς μεταποιητικούς κλάδους, στον Τουρισμό και στις Κατασκευές. Η επέκταση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, που διευρύνει την επίσημη οικονομική δραστηριότητα, επίσης θα συμβάλλει στη διεύρυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης. **Ως αποτέλεσμα των ποικίλων, αντίρροπων μεταξύ τους δυνάμεων που θα επιδράσουν στην ιδιωτική κατανάλωση κατά το τρέχον έτος, προβλέπεται ήπια αύξησή της, στην περιοχή του 1,7%.**

Η επανεκκίνηση της δημοσιονομικής προσαρμογής στο β' εξάμηνο του 2015 και οι προσπάθειες επίτευξης του στόχου για το πρωτογενές έλλειμμα ο οποίος είχε τεθεί για πρόπερσι, είχαν οδηγήσει σε συγκράτηση της **δημόσιας κατανάλωσης**. Από αυτό το γεγονός προήλθε η μικρότερη ετήσια υποχώρηση των

δημόσιων καταναλωτικών δαπανών κατά το τρίτο τρίμηνο του 2016. Η χαμηλότερη από όλα τα τρίμηνα του 2015 δημόσια κατανάλωση στο τελευταίο τρίμηνό του, σε συνδυασμό με τα καλά αποτελέσματα εκτέλεσης του περυσινού προϋπολογισμού στο εννέαμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου ως προς τις δαπάνες, έχουν διαμορφώσει τις συνθήκες ανόδου της στο τέταρτο τρίμηνο του 2016, περίπου κατά 1,5%. **Η αναμενόμενη άνοδος των καταναλωτικών εξόδων του δημόσιου τομέα στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 δεν θα μεταβάλλει την τάση στο σύνολο του έτους, με αποτέλεσμα την περιστολή τους κατά περίπου 0,5%.** Σε ότι αφορά την τάση της δημόσιας κατανάλωσης το τρέχον έτος, στον Προϋπολογισμό του 2017 η έμφαση για τη συνέχιση της δημοσιονομικής προσαρμογής δίνεται στην ενίσχυση των φορολογικών εσόδων. Άλλωστε, τα ήδη γνωστά μέτρα στο σκέλος των δαπανών αφορούν σχεδόν αποκλειστικά σε συντάξεις, επιδόματα και ασφαλιστικές εισφορές του δημοσίου, όχι σε καταναλωτικά έξοδα. **Δεδομένων των δημοσιονομικών παρεμβάσεων που έχουν σχεδιαστεί για το 2017, προβλέπεται ότι η δημόσια κατανάλωση θα διευρυνθεί ήπια στη διάρκειά του.**

Στο πεδίο των **επενδύσεων**, η σημασία της ένταξης στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ για την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας του τραπεζικού συστήματος και ακολούθως τη δυνατότητά του να παρέχει ρευστότητα στις επιχειρήσεις είναι καθοριστική. Εφόσον δεν σημειωθούν εξελίξεις στα θέματα της

δεύτερης αξιολόγησης και των βραχυπρόθεσμων μέτρων για την ελάφρυνση του χρέους οι οποίες θα οδηγήσουν σε είσοδο της Ελλάδας στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, η πιστωτική πολιτική των τραπεζών δεν θα μεταβληθεί. Επιπρόσθετα, η άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων θα καθυστερήσει και η χαλάρωσή τους θα είναι αργή, ανάλογη με το ρυθμό επιστροφής των καταθέσεων. Σε κάθε περίπτωση, η διαδικασία διαχείρισης των «κόκκινων δανείων» θα επιδράσει ανασταλτικά σε επιχειρήσεις και τράπεζες, για την υλοποίηση και τη χρηματοδότηση επενδύσεων αντίστοιχα.

Εκτός από την κεφαλαιακή ενίσχυση του τραπεζικού συστήματος και την υλοποίηση μέτρων στην κατεύθυνση της διασφάλισης της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, δηλαδή παρεμβάσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, οι επενδυτές ενδιαφέρονται για τις συνθήκες οι οποίες επικρατούν στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Οι διαδοχικές αλλαγές στην φορολογία επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών την τελευταία διετία, οι μεταβολές στις ασφαλιστικές εισφορές, καθώς και η αίσθηση μεταβλητότητας του ρυθμιστικού πλαισίου στην Ελλάδα που προξενούν, αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα στην ανάληψη επενδυτικού ρίσκου. Βεβαίως, και οι αλλαγές στις υπόλοιπες παραμέτρους του επιχειρηματικού περιβάλλοντος θα καθορίσουν τις επενδυτικές αποφάσεις, όπως η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση στην αγορά εργασίας.

Πέρα από τα γεγονότα και τις πιθανές εξελίξεις που επηρεάζουν τις επενδυτικές αποφάσεις πολλών κλάδων, υφίστανται σε ορισμένους εξ' αυτών συγκεκριμένες συνθήκες, που αφορούν και στις επενδύσεις τους. Για παράδειγμα, η συνέχιση της ανόδου της εξαγωγικής ζήτησης το 2016 και το παραμένον σχετικά χαμηλό ενεργειακό κόστος, παρά την πρόσφατη αύξηση της τιμής του πετρελαίου, ευνοούν την πραγματοποίηση επενδύσεων σε κάποιους εκ των κλάδων του πρωτογενή τομέα και της Μεταποίησης.

Σε ότι αφορά τη συμμετοχή του δημόσιου τομέα στην επενδυτική δραστηριότητα, εκτιμάται ότι οι δαπάνες του ΠΔΕ ήταν στο σύνολο του περασμένου έτους αμετάβλητες σε σχέση με πρόπερσι (€6,4 δισεκ.). Δεδομένου του ότι ο προϋπολογισμός δαπανών του ΠΔΕ για το 2017 είναι ίδιος με του 2016 (€6,75 δισεκ.), θεωρείται πλέον πιθανό ότι οι ενισχύσεις που θα παράσχει φέτος θα διαμορφωθούν στο ίδιο επίπεδο για τρίτο έτος. Αντιθέτως, αρκετά μεγαλύτερη ώθηση στις επενδύσεις από ότι το 2016 εκτιμάται ότι θα προέλθει από τις ιδιωτικοποιήσεις και τις παραχωρήσεις οι οποίες ολοκληρώθηκαν πέρυσι.

Δεδομένων κυρίως της μη ολοκλήρωσης της δεύτερης αξιολόγησης και των επενεργειών της, των εκκρεμοτήτων στις αλλαγές διοικήσεων στις τράπεζες, της αναμονής οριστικοποίησης των ρυθμίσεων για τις ασφαλιστικές εισφορές και τα εργασιακά θέματα, καθώς και του σχετικά υψηλού επιπέδου επενδύσεων στο τελευταίο τρίμηνο του 2015, εκτιμάται ότι

οι επιχειρήσεις υποχώρησαν οριακά στην ίδια περίοδο του 2016. Ακολούθως, **στο σύνολο της προηγούμενης χρονιάς, οι επενδυτικές δαπάνες ήταν 7,0% υψηλότερες από ότι πρόπερσι. Η ανοδική τάση αναμένεται να συνεχιστεί φέτος με ελαφρώς ταχύτερο ρυθμό, στην περιοχή του 12%, λόγω των επενδύσεων από μεταποιητικούς, εξωστρεφείς κλάδους, της εκκίνησης υλοποίησης επενδυτικών σχεδίων τα οποία σχετίζονται με αποκρατικοποιήσεις και των δημοσίων έργων.**

Στον εξωτερικό τομέα, η άνοδος που αποτυπώθηκε σε αμφότερα τα σκέλη του στο τρίτο περυσινό τρίμηνο, θα συνεχιστεί τουλάχιστον στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 και στο πρώτο του τρέχοντος έτους, καθώς στην αντίστοιχη περίοδο ένα χρόνο νωρίτερα δεν είχε σημειωθεί κάποια χαλάρωση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων ως προς τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, που θα συνέβαλε στην εκτόνωση της συσσωρευμένης ζήτησης, για αμφότερες εισαγωγές και εξαγωγές. **Κατόπιν της αρκετά μικρότερης διεύρυνσης των εξαγωγών στο κατάληκτικό περυσινό τρίμηνο από ότι στο προηγούμενο, η πτώση τους στο σύνολο του έτους θα διαμορφωθεί στην περιοχή του 0,7%.** Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών από τη χαμηλή ισοτιμία ευρώ/δολαρίου θα συνεχιστεί στο τρέχον έτος. Οι παραμένουσες αναταραχές στις χώρες της νοτιοανατολικής Μεσογείου, ιδίως στην Τουρκία, θα ευνοήσουν μια νέα αύξηση του διεθνούς τουρισμού,

αλλά και των σχετικών εισπράξεων. Στήριξη στις εξαγωγές υπηρεσιών θα προέλθει και από τις διεθνείς μεταφορές, χάρη και στη λειτουργία του επιπλέον προβλήτα ο οποίος εγκαινιάστηκε στον ΟΛΠ. **Συνισταμένη των τάσεων στις επιμέρους συνιστώσες των εξαγωγών το 2017 θα είναι η διαμόρφωσή τους περίπου 5,5-6,0% υψηλότερα από ότι πέρυσι.**

Στο σκέλος των **εισαγωγών**, η τονωτική επίδραση της χαλάρωσης των capital controls θα συνεχιστεί τουλάχιστον στο τελευταίο τρίμηνο της προηγούμενης χρονιάς και κατά τους περισσότερους μήνες του πρώτου φετινού εξαμήνου, έως ότου εκτονωθεί αρκετά η συσσωρευμένη ζήτηση για εισαγωγές. Από την άλλη πλευρά, η σταδιακή εφαρμογή των δημοσιονομικών μέτρων θα μετριάσει την αύξηση της κατανάλωσης, ασκώντας αντίστοιχες επιδράσεις στην εισαγωγική ζήτηση, χωρίς ωστόσο να αποτρέψει την άνοδό της στο τελευταίο τρίμηνο. **Η ισχυρή αύξηση των εισαγωγών στο δεύτερο εξάμηνο του 2016 θα διαμορφώσει την τάση τους στο σύνολό του, οδηγώντας σε διεύρυνσή τους κατά 2,5 με 3,0%.** Εκτός από τη συσσωρευμένη ζήτηση για εισαγωγές λόγω capital controls, η αναμενόμενη αύξηση της εγχώριας ζήτησης το 2017, τόσο από την υψηλότερη ιδιωτική κατανάλωση όσο και από τις επενδύσεις, θα διοχετευθεί σε μεγάλο βαθμό σε αγαθά και υπηρεσίες που δεν παράγονται εγχωρίως. Αντίρροπα στη διεύρυνση των εισαγωγών θα επενεργήσει η άνοδος της τιμής του πετρελαίου και η χαμηλή ισοτιμία

του ευρώ έναντι του δολαρίου, που περιορίζει την αγοραστική δύναμη. Ακολούθως, **οι εισαγωγές προβλέπεται να είναι 7,5-8,0% υψηλότερες το 2017.**

Συνεκτιμώντας τις παραπάνω τάσεις σε παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις συνιστώσες του ΑΕΠ, καθώς και την ένταση της ανόδου του στο τρίτο περυσινό τρίμηνο, **η πρόβλεψη του IOBE για τη μεταβολή του ΑΕΠ το 2016 αναθεωρείται από ύφεση σε ανάπτυξη, της τάξης του 0,4%. Σύμφωνα με τα έως τώρα δεδομένα, η μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας θα επιταχυνθεί το 2017, στην περιοχή του 1,5%-1,8%.**

Συνεχίζεται η υπέρβαση στόχων του Κρατικού Προϋπολογισμού στο ενδεκάμηνο πέρυσι

Βάσει των οριστικών στοιχείων για την **υλοποίηση του Κρατικού Προϋπολογισμού** στο ενδεκάμηνο του 2016, αυτός παρουσίασε πλεόνασμα **€2,02 δισεκ.**, έναντι στόχου για έλλειμμα €1,85 δισεκ. **Το πρωτογενές αποτέλεσμα ανήλθε σε €7,42 δισεκ.**, επίπεδο που είναι υπερδιπλάσιο του σχετικού στόχου (€3,55 δισεκ.). Η υπέρβαση του στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα προήλθε **κυρίως από τη συγκράτηση των πρωτογενών δαπανών**, κατά €2,36 δισεκ. Όμως, συνέβαλαν σε αυτή την επίδοση και **τα υψηλότερα των αναμενόμενων έσοδα του Τακτικού Προϋπολογισμού**, κατά €1,45 δισεκ.

Ο **περιορισμός των πρωτογενών δαπανών** προέρχεται κυρίως από τις λιγότερες **δαπάνες του Τακτικού Προϋπολογισμού (ΤΠ)**, κατά €1,28 δισεκ. Όμως, και η **ύπο-εκτέλεση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)** ήταν σημαντική, καθώς οι πληρωμές του υπολείπονταν κατά €1,08 δισεκ. των προγραμματισμένων. Η συγκράτηση των δαπανών του ΤΠ ήταν εντονότερη στις **καταναλωτικές δαπάνες – δαπάνες υπό κατανομή**, στις **δαπάνες κοινωνικής προστασίας** και στις **επιχορηγήσεις ασφαλιστικών ταμείων**. Σε ότι αφορά τα τακτικά έσοδα, οι **εισπράξεις φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων** ήταν **13,7% υψηλότερες των αναμενόμενων**, κυρίως λόγω των αυξήσεων στο φορολογικό συντελεστή των ΑΕ και στην προκαταβολή φόρου, ενώ η υπέρβαση ήταν χαμηλότερη στα **έσοδα από φορολογία φυσικών προσώπων (+2,0%)**. Στην πλευρά των έμμεσων φόρων, **οι εισπράξεις από λοιπούς ειδικούς φόρους κατανάλωσης** ήταν 5,2% μεγαλύτερες των αναμενόμενων και από το **ΦΠΑ 1,7%** περισσότερες από το σχετικό στόχο. Όλοι οι στόχοι για τους έμμεσους φόρους επιτεύχθηκαν, εκτός από εκείνο για τον ΕΦΚ ενεργειακών προϊόντων. Πέρα από τα πρόσθετα φορολογικά μέτρα που επιβλήθηκαν σταδιακά, στην ενίσχυση των εσόδων συνέβαλε η εκτεταμένη χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών.

Κρατικός Προϋπολογισμός 2017: Έμφαση σε υψηλότερα φορολογικά έσοδα για την επίτευξη των στόχων

Βάσει της **Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού για το 2017**, το **έλλειμμα του Κρατικού Προϋπολογισμού (ΚΠ)** θα μειωθεί από **€4,18 δισεκ.**, ή **2,4% του ΑΕΠ**, σε **€1,55 δισεκ. (0,9% του ΑΕΠ)**. Επιπλέον, εκτιμάται ότι το **πρωτογενές πλεόνασμα** σχεδόν θα τριπλασιαστεί, από €1,42 δισεκ. σε €4,0 δισεκ., ή 2,2% του ΑΕΠ. Η μεγάλη βελτίωση οφείλεται στην αύξηση των **εσόδων του Τακτικού Προϋπολογισμού (ΤΠ)** κατά €2,4 δισεκ., ή 5,0% έναντι του 2016, ενώ οι δαπάνες του ΤΠ θα περιοριστούν σε μικρό βαθμό (-0,9% ή -€440 εκατ.). Η διεύρυνση αναμένεται να προέλθει κυρίως από τους **έμμεσους φόρους (+5,3% ή +€335 εκατ.)**, τη **φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων (+14,5% ή +€1,16 δισεκ.)** και τα **μη φορολογικά έσοδα (+25,0% ή +€1,36 δισεκ.)**, λόγω αυξημένων εισπράξεων από την εκχώρηση αδειών και δικαιωμάτων. Συνεπώς, όπως είχε διαφανεί από το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το τρέχον έτος, **η επίτευξη του στόχου για το ισοζύγιο του Κρατικού Προϋπολογισμού το 2017 βασίζεται πρωτίστως στην ενίσχυση των φορολογικών εσόδων.**

Υποχώρηση της ανεργίας το 2016, συνέχιση της πτώσης της με μικρότερο ρυθμό το 2017

Η ανεργία στην Ελλάδα υποχώρησε το τρίτο τρίμηνο του 2016 στο 22,6%, από 24% στο αντίστοιχο τρίμηνο του

2015 και 23,1% στο αμέσως προηγούμενο περυσινό τρίμηνο. Στο σύνολο των τριών πρώτων τριμήνων του προηγούμενου έτους η ανεργία διαμορφώθηκε στο 23,5%, μιάμιση ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα από την αντίστοιχη περίοδο πρόπερσι. Η νέα κάμψη της ανεργίας αντανακλά αφενός την ανοδική τάση στην παραγωγική δραστηριότητα ορισμένων τομέων από την αρχή του 2016 (π.χ. Μεταποίηση), αφετέρου τις συνθήκες, ευνοϊκές εποχικές επιδράσεις στην απασχόληση από συγκεκριμένους κλάδους (Τουρισμός, Μεταφορά – αποθήκευση). Σημαντική παρέμεινε η δημιουργία θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα, λόγω των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας του ΟΑΕΔ, αλλά και των προσλήψεων επιτυχόντων σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ παρελθόντων ετών. Οι κλάδοι οι οποίοι συνέβαλαν στην κάμψη της ανεργίας κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου, θα συνεχίσουν να δημιουργούν θέσεις εργασίας και στο τελευταίο τρίμηνο του 2016, καθώς για όσους είναι διαθέσιμα στοιχεία παραγωγής για αυτή την περίοδο, προκύπτει συνέχιση της ανόδου της. Από την άλλη πλευρά, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές στις δραστηριότητες των ελεύθερων επαγγελματιών θα προκαλέσουν ανακατατάξεις, με επιπτώσεις στην απασχόλησή τους από το τελευταίο τρίμηνο του 2016. **Συνισταμένη των παραπάνω επιδράσεων στην απασχόληση αναμένεται να είναι η μικρή αύξηση της ανεργίας στο τέταρτο τρίμηνο του 2016. Όμως θα παραμείνει σαφώς μικρότερη από ότι ένα χρόνο νωρίτερα και συνολικά στο περασμένο**

έτος εκτιμάται ότι διαμορφώθηκε στο 23,4%.

Σε ότι αφορά τις τάσεις στην αγορά εργασίας το 2017, η διεύρυνση της απασχόλησης σε ορισμένους από τους κλάδους του ιδιωτικού τομέα με τη μεγαλύτερη συμβολή στην εξασθένιση της ανεργίας πέρυσι, θα έχει σαν αποτέλεσμα την περαιτέρω κάμψη της. Ενδεικτικά, η αύξηση των εξαγωγών αγαθών θα υποστηρίξει τη δημιουργία θέσεων εργασίας στη Μεταποίηση, ενώ η υψηλότερη διεθνής τουριστική κίνηση, η οποία ενισχύεται από την παραμένουσα γεωπολιτική αστάθεια στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, θα διατηρήσει για ακόμα ένα έτος την απασχόληση στον τουριστικό τομέα σε ανοδική τροχιά. Την πραγματοποίηση επενδύσεων και την αύξηση των θέσεων εργασίας εκτιμάται ότι θα ευνοήσουν οι επερχόμενες αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις. Η σημαντική δημιουργία θέσεων απασχόλησης από προγράμματα του ΟΑΕΔ θα συνεχιστεί, αφού σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2017, για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, μεταξύ άλλων θα δημιουργηθούν βραχυπρόθεσμες ευκαιρίες απασχόλησης για 52.000 μακροχρόνια ανέργους. Στον αντίποδα, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές των ελεύθερων επαγγελματιών, τουλάχιστον σε πρώτη φάση θα επενεργήσουν περιοριστικά στην απασχόληση στους κλάδους τους. Η αύξηση εμμέσων φόρων, σε συνδυασμό με τη μείωση του αφορολόγητου ορίου εισοδήματος για τα φυσικά πρόσωπα και τις περικοπές επικουρικών συντάξεων το περασμένο φθινόπωρο, αναμένεται να

ασκήσουν πιέσεις στο διαθέσιμο εισόδημα, με ανάλογες επιπτώσεις στην καταναλωτική ζήτηση, τη δραστηριότητα στο λιανικό εμπόριο και την απασχόληση στο συγκεκριμένο κλάδο. **Συνεκτιμώντας τις αναμενόμενες επιδράσεις, μάλλον η ανεργία θα συνεχίσει να υποχωρεί το 2017, όμως η πτώση της θα είναι λίγο μικρότερη από πέρυσι, περίπου μια ποσοστιαία μονάδα (22,3%).**

Κάμψη αποπληθωρισμού στο τέλος του 2016, αύξηση τιμών κυρίως από άνοδο τιμής πετρελαίου και έμμεσους φόρους το τρέχον έτος

Η υποχώρηση του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξασθένησε στο καταληκτικό τρίμηνό του 2016, στο **0,4%**. Τον προηγούμενο Δεκέμβριο οι τιμές δεν μεταβλήθηκαν σε σύγκριση με ένα χρόνο νωρίτερα, για πρώτη φορά μετά από σχεδόν τέσσερα χρόνια. **Συνολικά το 2016 ο αποπληθωρισμός διαμορφώθηκε στο 0,8%, σχεδόν μια ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα από ότι πρόπερσι (1,7%).**

Ο βασικός παράγοντας που συντήρησε τον αποπληθωρισμό από το φθινόπωρο του 2014, η πτώση της τιμής του πετρελαίου, φαίνεται ότι έχει αντιστραφεί από τον περασμένο Οκτώβριο. Αιτία για αυτή την εξέλιξη είναι η απόφαση του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ για περιορισμό της ημερήσιας πετρελαϊκής παραγωγής. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου, που ήδη εξανέμησε τον αποπληθωρισμό στο τελευταίο τρίμηνο του 2016, αναμένεται να αποτελέσει τη βασική αιτία ανόδου του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή φέτος.

Ανασχετικά στη συνέχιση του αποπληθωρισμού στην ελληνική οικονομία για πέμπτο χρόνο αναμένεται να επενεργήσουν και οι νέοι έμμεσοι φόροι ή οι αυξήσεις ήδη υπαρχόντων οι οποίοι προβλέπεται να εφαρμοστούν από την 1^η Ιανουαρίου του 2017. Η ενίσχυση της καταναλωτικής ζήτησης, κυρίως από τη διεύρυνση της απασχόλησης και όχι από την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, το οποίο θα περιοριστεί από την άνοδο της άμεσης φορολογίας και τις υψηλότερες ασφαλιστικές εισφορές σε σύγκριση με φέτος, επίσης θα αποτρέψει μια νέα πτώση τιμών στην ελληνική οικονομία. **Η προβλεπόμενη άνοδος του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή το 2017 αναμένεται να είναι 1,3%.**

Ειδικές μελέτες για τις οικονομικές επιπτώσεις από τις νέες αυξήσεις στη φορολογία καυσίμων και προϊόντων καπνού

Μεγάλο μέρος της αύξησης των φορολογικών εσόδων το 2017 προγραμματίζεται ότι θα προέλθει από την αύξηση της φορολογίας των καυσίμων και των προϊόντων καπνού (N.4389/2016). Το IOBE ολοκλήρωσε πρόσφατα ειδικές αναλύσεις στις οποίες εξετάστηκαν οι οικονομικές επιπτώσεις από τις νέες αυξήσεις των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καύσιμα και στα προϊόντα καπνού και ο βαθμός στον οποίο οι στόχοι των πρόσθετων εσόδων είναι πιθανό να επιτευχθούν.

Από τις αναλύσεις προέκυψε ότι οι στόχοι πρόσθετων εσόδων στον Προϋπολογισμό

του 2017 είναι ιδιαίτερα αισιόδοξοι. Η επίπτωση στα έσοδα γίνεται δυσμενέστερη αν ληφθούν υπόψη οι επιπλέον αρνητικές επιπτώσεις στα έσοδα από την υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας που συνδέεται με την αύξηση των φόρων.

Ένας από τους κύριους παράγοντες που συμβάλει σε αυτές τις εκτιμήσεις είναι η ευρεία δυνατότητα διεξαγωγής παράνομου εμπορίου, η οποία φαίνεται ότι είναι πολύ διαδομένη στις συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων και καθιστά ιδιαίτερα επισφαλή τη δυνατότητα άντλησης πρόσθετων εσόδων μετά από αύξηση των φορολογικών τους συντελεστών.

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1 Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας

Το Παγκόσμιο Περιβάλλον

Η μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας φαίνεται να σταθεροποιείται, αλλά σε χαμηλά επίπεδα, το 2016. Το ΑΕΠ των χωρών - μελών του ΟΟΣΑ αυξήθηκε κατά 1,7% στο τρίτο τρίμηνο του 2016 σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2015, έναντι ανόδου 1,6% στο προηγούμενο περυσινό τρίμηνο, και ανάπτυξης 2,3% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης στα πρώτα τρία τρίμηνα του 2016 ήταν σαφώς εξασθενημένος σε σύγκριση με το 2015, όταν το ΑΕΠ επεκτεινόταν περίπου κατά 2,4%, έναντι μέσου όρου 1,7% το 2016. Στις ισχυρές οικονομίες (G20), ο μέσος ρυθμός μεγέθυνσης στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2016 διαμορφώθηκε στο 2,9%, από 3,4% το 2015.¹ Οι ποικίλες προκλήσεις με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η παγκόσμια οικονομία εντός στο 2016, είχαν ως αποτέλεσμα την επιβράδυνσή της σε σύγκριση με το 2015. Το δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι προσφυγικές εισροές στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με την κάμψη του διεθνούς εμπορίου και τις αναταραχές στις χρηματαγορές, οδήγησαν σε επιβράδυνση των ρυθμών μεγέθυνσης.

Μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών, επιβράδυνση σημειώθηκε στο τρίτο

τρίμηνο πέρυσι στις ΗΠΑ, με το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ να διαμορφώνεται στο 1,6% στο τρίτο τρίμηνο, έναντι ανάπτυξης 2,2% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Σταθερότητα της ανάπτυξης παρατηρήθηκε στην Ευρωζώνη, για δεύτερο συνεχόμενο τρίμηνο με το ρυθμό να διαμορφώνεται χαμηλότερα έναντι του 2015. Αντιθέτως, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο ρυθμός ανάπτυξης ισχυροποιήθηκε στο 2,3%, από 1,9% ένα χρόνο νωρίτερα. Στην Κίνα, ο ρυθμός ανάπτυξης διατηρήθηκε για τρίτο τρίμηνο στο 6,7%, έναντι 6,9% το 2015, ενώ παραπλήσια, οριακή πτώση σημειώθηκε και στην Ινδία. Στην Βραζιλία η ύφεση περιορίστηκε στο 2,9%, από 3,6% στο προηγούμενο τρίμηνο, ενώ στην Τουρκία καταγράφηκε ύφεση 1,5% έπειτα από την ισχυρή ανάπτυξη των προηγούμενων τριμήνων, εξαιτίας της πολιτικής αναταραχής που προκάλεσε η απόπειρα πραξικοπήματος.

Σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες προβλέψεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Ιανουάριος 2017), η παγκόσμια οικονομία εκτιμάται πως διευρύνθηκε στο σύνολο του 2016 κατά 3,1%, οριακά χαμηλότερα σε σύγκριση με το 2015. Αυτή η εκτίμηση του ΔΝΤ για την παγκόσμια ανάπτυξη δεν διαφέρει από την προηγούμενη, τον Οκτώβριο του 2016. Για το 2017 αναμένεται επιτά-

¹ Πηγή: OECD G20 GDP growth – Third quarter of 2016: <http://www.oecd.org/std/na/G20-GDP-Eng-Q316.pdf>

χυνση της παγκόσμιας ανάπτυξης, στο 3,4%, και περαιτέρω αύξησή της το 2018, στο 3,6%. Για το περασμένο έτος προβλέπεται ελαφρά ενίσχυση του μέσου ρυθμού αύξησης του προϊόντος στις ανεπτυγμένες οικονομίες σε σύγκριση με τις εκτιμήσεις του προηγούμενου Οκτωβρίου, καθώς σε πολλές χώρες παρατηρήθηκε βελτίωση των μεγεθών στο δεύτερο εξάμηνο του 2016, αντισταθμίζοντας τις επιδράσεις του βασικού παράγοντα αστάθειας, του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο, και παράλληλα μεταφέροντας δυναμική ανόδου στο επόμενο έτος. Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, ο ρυθμός αναμένεται να είναι σχεδόν αμετάβλητος από τις προβλέψεις του Οκτωβρίου, με πολύ μικρή εξασθένηση.

Συγκεκριμένα, στις ανεπτυγμένες οικονομίες, το ΑΕΠ προβλέπεται να αυξηθεί κατά 1,9% το 2017 και 2,0% το 2018, ταχύτερα σε σύγκριση με τις προηγούμενες προβλέψεις. Όπως αναφέρθηκε βασική αιτία είναι οι καλύτερες επιδόσεις του δεύτερου εξαμήνου του 2016, ενώ στις χώρες με τις θετικότερες εξελίξεις συγκαταλέγονται η Γερμανία, η Ιαπωνία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Δεδομένων των παραπάνω, η ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας έτεινε να διαμορφωθεί πέρυσι σε χαμηλότερο επίπεδο από ότι το 2015, στο 6,3% από 6,7%. Ωστόσο θα σταθεροποιηθεί τα επόμενα έτη, καθώς η επιβράδυνση της κινέζικης οικονομίας θα αντισταθμιστεί από την ισχυρότερη ανάπτυξη της Ινδίας. Παρόμοια τάση

σημειώνεται και στη ζώνη της αναδυόμενης και αναπτυσσόμενης Ευρώπης, όπου ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ εκτιμάται ότι υποχώρησε το 2016 στο 2,9% και θα παραμείνει σε αυτό το επίπεδο την επόμενη διετία, έναντι μεγέθυνσης 3,7% το 2015. Στην Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών, ο πρόσφατα εκτιμώμενος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ για το 2016 διαμορφώθηκε οριακά πάνω από το 0% (0,3%), έναντι ύφεσης 2,8% το 2015, ενώ προβλέπεται επιτάχυνση της ανάπτυξης μέχρι το 2018, στο 1,8%. Η επιτάχυνση αυτή προέρχεται από την τάση της ρωσικής οικονομίας, όπου διαφαίνεται εξασθένηση της ύφεσης, αλλά σημαντική βελτίωση προβλέπεται και στις υπόλοιπες χώρες της ζώνης. Ισχυρότερη άνοδος του ΑΕΠ σε σύγκριση με το 2015 εκτιμάται για τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, στο 3,8%, η οποία θα παραμείνει άνω του 3% μέχρι το 2018.

Ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου υποχώρησε το 2016, στο 1,9% από 2,7%, με την κάμψη να προέρχεται κυρίως από τις ανεπτυγμένες χώρες. Για την επόμενη διετία, αναμένεται ισχυρή επιτάχυνση του ρυθμού επέκτασης του διεθνούς εμπορίου, στο 3,8% το 2017 και 4,1% το 2018. Η επάνοδος σε υψηλούς ρυθμούς θα προέλθει τόσο από τις ανεπτυγμένες όσο και από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, ωστόσο στην πρώτη κατηγορία εκτιμάται αποδυνάμωση του ρυθμού σε σύγκριση με τις αρχικές εκτιμήσεις.

Οι παράγοντες που αναμένεται να επηρεάσουν την παγκόσμια οικονομία το τρέχον έτος, δεν αφορούν μόνο οικονομικές παραμέτρους, αλλά περιλαμβάνουν πολιτικές και γεωπολιτικές εξελίξεις:

- Ως θετικός παράγοντας αξιολογείται η ενίσχυση της δημοσιονομικής πολιτικής στις ΗΠΑ και την Κίνα, στις δύο μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να συνεκτιμηθούν η δημοσιονομική επέκταση της Ιαπωνίας αλλά και της Γερμανίας από τα μέσα του 2016, ως αντιστάθμισμα της υποτονικής εξωτερικής ζήτησης.
- Η διαχείριση του βρετανικού δημοψηφίσματος εξακολουθεί να δημιουργεί ρευστό οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον στην Ευρώπη, ενώ σε συνδυασμό με τις τάσεις προστατευτισμού στην άλλη όχθη του ατλαντικού, δημιουργούν κλυδωνισμούς στο παγκόσμιο εμπόριο.
- Η άνοδος των τιμών του πετρελαίου αδυνατίζει τις προοπτικές ανάπτυξης σε ορισμένες χώρες – εισαγωγείς πετρελαίου, δημιουργεί όμως ταυτόχρονα προϋποθέσεις αυξημένης ζήτησης από τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, από την άνοδο του εισοδήματός τους. Η άνοδος των τιμών οφείλεται στις πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με την παραγωγή πετρελαίου που σημειώθηκαν στο Διεθνές Ενεργειακό Φόρουμ στην Αλγερία, καθώς αποφασίστηκε

μείωση της παγκόσμιας ημερήσιας παραγωγής έως 740 χιλ. βαρέλια. Η αύξηση των τιμών του πετρελαίου προβλέπεται να οδηγήσει σε επίπεδα πληθωρισμού στην Ευρωζώνη, τα οποία δεν υποσκάπτουν το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ. Ωστόσο η τάση ανόδου του κόστους του πετρελαίου μάλλον θα συγκρατήσει τις προοπτικές μεγέθυνσης των πιο αδύναμων χωρών. Στον αντίποδα, η αύξηση των τιμών του πετρελαίου σε συνδυασμό με την ανατίμηση στο ρούβλι, αναμένεται να ενισχύσουν τα εισοδήματα στη Ρωσία αλλά και τις εισαγωγές της προς τρίτες χώρες, αυξάνοντας τις ροές στο παγκόσμιο εμπόριο από την πλευρά των αναδυόμενων οικονομιών.

- Οι πολιτικές εξελίξεις σε Αμερική, Μ. Βρετανία, αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες ενισχύουν τις τάσεις προστατευτισμού, με αποτέλεσμα να υπάρχει ο κίνδυνος τα επόμενα έτη να αποκλιμακωθεί περαιτέρω ο παγκόσμιος όγκος εμπορίου που προέρχεται από τις ανεπτυγμένες οικονομίες.
- Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, σημαντικοί παράγοντες εξελίξεων παραμένουν το αυξανόμενο ιδιωτικό χρέος (ιδιαίτερα στην Κίνα), η πτώση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων αλλά και η εκροή κεφαλαίων, η οποία συνδέεται με την ανατίμηση του δολαρίου.

- Στις λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες χώρες, οι χαμηλές τιμές των εμπορευμάτων υποδαυλίζουν την οικονομική μεγέθυνση και τις προοπτικές ανάπτυξής τους.
- Σημαντικοί παράγοντες αβεβαιότητας παραμένουν τα γεωπολιτικά ρίσκα, όπως οι εμφύλιοι πόλεμοι σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, τα προσφυγικά ρεύματα, αλλά και οι τρομοκρατικές απειλές.

Αναλυτικότερα σε ότι αφορά τις προοπτικές στις σημαντικότερες οικονομίες παγκοσμίως:

Στις **ΗΠΑ**, το ενισχυμένο δολάριο λειτουργεί ανασχετικά στην εξαγωγική ζήτηση, προσελκύοντας όμως σημαντικά κεφάλαια από το εξωτερικό. Η κατανάλωση παρέμεινε ισχυρή, τροφοδοτούμενη από τη σχετικά ισχυρή αγορά εργασίας και την αύξηση των μισθών, με αντιστάθμισμα όμως από το σκέλος των δημοσίων δαπανών και των επενδύσεων. Έτσι, για το σύνολο του 2016 αναμένεται ρυθμός μεγέθυνσης στην περιοχή του 1,6%, ενώ για την περίοδο 2017-2018 εκτιμώνται ρυθμοί 2,3% και 2,5% αντίστοιχα, αναθεωρημένοι επί τα βελτίω σε σύγκριση με τις προηγούμενες εκτιμήσεις.

Στην **Ιαπωνία**, η ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση ενισχύθηκαν το 2016, όπως

και ο σχηματισμός κεφαλαίου, όμως επενέργησε επιβραδυντικά η αδύναμη εξωτερική ζήτηση. Έτσι, για το σύνολο του 2016 αναμένεται ρυθμός μεγέθυνσης 0,9%, ενώ κοντά σε αυτό το επίπεδο θα διαμορφωθεί για το 2017 (0,8%), αναθεωρημένος προς τα πάνω σε σύγκριση με τις αρχικές εκτιμήσεις.

Στην **Κίνα** προβλέπεται για το 2016 ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ 6,7%, ενώ για το 2017 αναμένεται ισχυροποίηση του ρυθμού σε σχέση με προγενέστερες εκτιμήσεις, στο 6,5%. Η βελτίωση της πρόβλεψης στηρίζεται στη συνεχιζόμενη οικονομική πολιτική της κινεζικής Κυβέρνησης, από την οποία όμως ελλοχεύουν κίνδυνοι αναφορικά με το ιδιωτικό χρέος, σε συνδυασμό με την επέκταση των πιστώσεων στον ιδιωτικό τομέα.

Στην οικονομία της **Ρωσίας** είχαν αναθεωρηθεί νωρίτερα πέρυσι οι πολύ αρνητικές εκτιμήσεις για το 2016, με αποτέλεσμα οι πλέον πρόσφατες να διαμορφώσουν το ρυθμό συρρίκνωσης του ΑΕΠ στο 0,6% για το 2016. Κατόπιν προβλέπεται ανάπτυξη 1,1% και 1,2% την περίοδο 2017-2018. Η ανάπτυξη θα προέλθει κυρίως από την άνοδο των τιμών του πετρελαίου η οποία ξεκίνησε στο τέλος του 2016 και εκτιμάται ότι θα συνεχιστεί τουλάχιστον τους επόμενους μήνες.

Πίνακας 2.1

Διεθνές Περιβάλλον – IMF, World Economic Outlook (ετήσια % μεταβολή ΑΕΠ, σε πραγματικές τιμές)

	2015	2016	2017	2018
ΑΕΠ				
ΗΠΑ	2,6	1,6	2,3	2,5
Ιαπωνία	1,2	0,9	0,8	0,5
Αναπτυσσόμενη Ασία	6,7	6,3	6,4	6,3
<i>εκ των οποίων Κίνα</i>	6,9	6,7	6,5	6,0
<i>εκ των οποίων Ινδία</i>	7,6	6,6	7,2	7,7
ΑΕSEAN-5	4,8	4,8	4,9	5,2
Ευρωζώνη	2,0	1,7	1,6	1,6
Αναδυόμενη και αναπτυσσόμενη Ευρώπη	3,7	2,9	3,1	3,2
Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (CIS)	-2,8	-0,1	1,5	1,8
<i>εκ των οποίων Ρωσία</i>	-3,7	-0,6	1,1	1,2
Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική (MENA)	2,5	3,8	3,1	3,5
Λατινική Αμερική	0,1	-0,7	1,2	2,1
<i>εκ των οποίων Βραζιλία</i>	-3,8	-3,5	0,2	1,5
Υποσαχάρια Αφρική	3,4	1,6	2,8	3,7
Παγκόσμια οικονομία	3,2	3,1	3,4	3,6
Παγκόσμιο Εμπόριο				
Όγκος Παγκόσμιου Εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)	2,7	1,9	3,8	4,1
Προηγμένες Οικονομίες	4,0	2,0	3,6	3,8
Αναδυόμενες & Αναπτυσσόμενες Οικονομίες	0,3	1,8	4,0	4,7

Αναπτυσσόμενη Ασία (εξαιρουμένης της Ιαπωνίας): Ανατολικό Τιμόρ, Βανουάτου, Βιετνάμ, Ινδία, Ινδονησία, Καμπότζη, Κίνα, Κιρμπάτι, Λάος, Μαλαισία, Μαλδίβες, Μιανμαρ, Μογγολία, Μπαγκλαντές, Μπουτάν, Μπρουνέι, Νεπάλ, Νησιά Μάρσαλ, Νησιά Σολομώντα, Ομόσπονδες Πολιτείες της Μικρονησίας, Παλάου, Παπούα Νέα Γουινέα, Σαμόα, Σρι Λάνκα, Ταϊλάνδη, Τόνγκα, Τουβαλού, Φιλιππίνες, Φίτζι

ΑΕSEAN-5: Βιετνάμ, Ινδονησία, Μαλαισία, Ταϊλάνδη, Φιλιππίνες

Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική: Αφγανιστάν, Αίγυπτος, Αλγερία, Μαρόκο, Ην. Αρ. Εμιράτα, Ιορδανία, Ιράκ, Ιράν, Κατάρ, Κουβέιτ, Λίβανος, Λιβύη, Μαυριτανία, Μπαχρέιν, Ομάν, Πακιστάν, Σαουδική Αραβία, Σουδάν, Συρία, Υεμένη, Τζιμπουτί, Τυνησία.

Υποσαχάρια Αφρική: Αγκόλα, Αιθιοπία, Ακτή Ελεφαντοστού, Γκαμπόν, Ισημερινή Γουινέα, Καμερούν, Κένυα, Κονγκό, Μαυρίκιος, Μποτσουάνα, Ναμίμπια, Νιγηρία, Νότια Αφρική, Ουγκάντα, Πράσινο Ακρωτήριο, Σεϋχέλλες, Σουαζιλάνδη, Τανζανία, Τσαντ, κ.α.

Πηγή: World Economic Outlook update, IMF, January 2017

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος για την παγκόσμια οικονομία τον οποίο εκτιμά το IFO, αποτυπώνει βελτίωση του οικονομικού κλίματος στο τελευταίο τρίμηνο του 2016. Ο δείκτης επανέρχεται στο επίπεδο του δεύτερου τριμήνου, έπειτα από την υποχώρηση που προκάλεσε κυρίως το δημοψήφισμα στην Μ. Βρετανία. Αναλυτικά, ο δείκτης παγκόσμιου οικονομικού κλίματος διαμορφώθηκε στις 90,5 μονάδες, έναντι 86,0 μονάδων στο τρίτο τρίμηνο πέρυσι, ελαφρώς υψηλότερα από τα αντίστοιχο

τρίμηνο του 2015. Η βελτίωση του κλίματος τροφοδοτείται κυρίως από την ενίσχυση των προσδοκιών, στις 94,7 μονάδες, έναντι 86,0 μονάδων στο τρίτο τρίμηνο, αφού οι εκτιμήσεις της παρούσας κατάστασης παραμένουν σχεδόν αμετάβλητες το τελευταίο έτος, κοντά στις 86,0 μονάδες.

Καλύτερευση οικονομικού κλίματος σημειώνεται σε όλες τις οικονομικές ζώνες στο τέταρτο τρίμηνο του 2016. Αναλυτικά, στην **Ευρώπη** ο δείκτης οικονομικού κλίματος διαμορφώθηκε

στις 106,8 μονάδες, επιστρέφοντας στο επίπεδο του δεύτερου τριμήνου, ενώ στην **Ευρωζώνη** ο δείκτης ενδυναμώθηκε στις 116,8 μονάδες, επίπεδο σαφώς χαμηλότερο έναντι του 2015. Στη **Βόρεια Αμερική** ο δείκτης ανήλθε στις 97,1 μονάδες έναντι 91,2 στην προηγούμενη μέτρηση, επίδοση που είναι η καλύτερη των τελευταίων 18 μηνών. Τέλος, ο δείκτης οικονομικού κλίματος στην **Ασία** διαμορφώθηκε στις 78,1 μονάδες, έναντι 71,1 μονάδων στο τρίτο τρίμηνο του 2016 και υψηλότερα έναντι του ίδιου τριμήνου το 2015.

Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης

Οι οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως της Ευρωζώνης παρου-

σιάζουν εύθραυστους ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία έτη. Για αυτό το λόγο, παρότι και στις δύο ζώνες καταγράφηκε ανάκαμψη το 2016, εντούτοις οι οικονομίες της ΕΕ παραμένουν ευάλωτες σε ποικίλους παράγοντες που προκαλούν αβεβαιότητα. Οι ευνοϊκές εξελίξεις, όπως οι χαμηλές τιμές ενέργειας, η βελτίωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας ευρώ/δολαρίου και η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ, αντισταθμίστηκαν μέσα στο 2016 από γεγονότα όπως το βρετανικό δημοψήφισμα, οι αναταραχές στις χρηματαγορές στην Ασία, ενώ παραμένουν η αδύναμη εγχώρια ζήτηση αλλά και η κάμψη του διεθνούς εμπορίου.

Πίνακας 2.2

IFO - Εκτιμήσεις για την παγκόσμια οικονομία (Δείκτες, έτος βάσης:2005=100)

Τρίμηνο/Έτος	IV/14	I/15	II/15	III/15	IV/15	I/16	II/16	III/16	IV/16
Οικονομικό Κλίμα	95,0	95,9	99,5	95,9	89,6	87,8	90,5	86,0	90,5
Παρούσα Κατάσταση	91,6	91,6	95,3	87,9	86,0	87,9	86,0	86,0	86,0
Προσδοκίες	98,2	100,0	103,5	103,5	93,0	87,7	94,7	86,0	94,7

Πηγή: IFO, World Economic Survey, WES, No. 04/ November 2016

Πίνακας 2.3

IFO - Δείκτης οικονομικού κλίματος στις οικονομικές ζώνες (έτος βάσης:2005=100)

Τρίμηνο/Έτος	IV/14	I/15	II/15	III/15	IV/15	I/16	II/16	III/16	IV/16
Βόρεια Αμερική	101,3	107,1	97,9	96,2	91,2	85,4	93,7	91,2	97,1
Ευρώπη	101	108,7	120,4	116,4	113,6	110,7	107,8	101,0	106,8
<i>Ευρωζώνη</i>	<i>102,3</i>	<i>112,7</i>	<i>129,2</i>	<i>124,0</i>	<i>122,0</i>	<i>118,9</i>	<i>112,7</i>	<i>111,6</i>	<i>116,8</i>
Ασία	93,9	90,4	93,0	87,7	75,4	78,9	78,1	71,1	78,1

Πηγή: IFO, World Economic Survey, WES, No. 04/ November 2016

Έτσι, το ΑΕΠ αυξάνεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τον ίδιο ρυθμό στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2016 (1,9%), έναντι περίπου 2,1% το 2015, ενώ στην Ευρωζώνη η ανάπτυξη έχει υποχωρήσει στο 1,7% στα τρία πρώτα τρίμηνα, έναντι περίπου 2,3% το 2015. Οι παράγοντες οι οποίοι δεν ευνοούν την ανάπτυξη δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά στο τρίτο τρίμηνο του 2016 σε σύγκριση με τα προηγούμενα τρίμηνα του έτους. Ωστόσο, η κάμψη του ρυθμού ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο του 2015 ερμηνεύεται από την υποχώρηση των επενδύσεων, αφού η δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση διατήρησαν τον ίδιο ρυθμό αύξησης. Οι εξαγωγές και οι εισαγωγές υποχώρησαν ισόποσα, με αποτέλεσμα η καθαρή συμβολή του εξωτερικού τομέα στο ΑΕΠ να μην μεταβάλλεται. Αντιθέτως, στην Ευρωζώνη, η υποχώρηση της μεγέθυνσης προήλθε τόσο από το σκέλος των επενδύσεων, όσο και από την πλευρά της ιδιωτικής κατανάλωσης, εξέλιξη αντιφατική σε σχέση με την εφαρμογή του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης, η οποία στόχευε ακριβώς στην ενδυνάμωση αυτών των δύο παραγόντων. Στο τρίτο τρίμηνο του 2016 οι υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης σημειώθηκαν σε Ιρλανδία (6,6%), Λουξεμβούργο (4,8%) και Ρουμανία (4,5%), ενώ υποτονικοί ρυθ-

μοί κατάγράφηκαν σε Λετονία (0,3%) και Γαλλία (1,0%). Για το σύνολο του 2016, σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εκτιμάται μεγέθυνση 1,8% στην ΕΕ και 1,5% στην Ευρωζώνη, ενώ για το 2017 προβλέπεται οριακή επιβράδυνσή του.

Οι βασικοί πρόδρομοι δείκτες οικονομικής δραστηριότητας σε Ευρωζώνη και Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως ο δείκτης €-COIN², παρουσιάζουν άνοδο στο τελευταίο τρίμηνο του 2016. Η τιμή του δείκτη διαμορφώθηκε τον Δεκέμβριο στις 0,59 μονάδες, από 0,45 μονάδες τον Νοέμβριο του 2016 και τον Δεκέμβριο του 2015. Ο μέσος όρος του 2016 (0,38) είναι υψηλότερος έναντι του 2015 (0,35) και αποτελεί την καλύτερη επίδοση των τελευταίων έξι ετών.

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καταγράφει βελτίωση τον Δεκέμβριο σε ΕΕ και ΕΖ, ενώ βρίσκεται υψηλότερα και από τα αντίστοιχα περυσινά επίπεδα. Συγκεκριμένα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο δείκτης οικονομικού κλίματος αυξήθηκε στις 109,1 μονάδες τον Δεκέμβριο, έναντι 107,3 μονάδων τον προηγούμενο μήνα, ενώ στην Ευρωζώνη ο δείκτης βρέθηκε στις 107,8 μονάδες, από 106,6 τον Νοέμβριο. Η άνοδος του δείκτη στην ΕΕ οφείλεται στη βελτίωση όλων των επιμέρους δεικτών, με εξαίρεση το Λιανικό εμπόριο, ενώ σημαντική άνοδο

² Το ερευνητικό κέντρο Centre of Economic Policy Research σε συνεργασία με την Τράπεζα της Ιταλίας εκτιμά κάθε μήνα τον πρόδρομο δείκτη οικονομικής δραστηριότητας €-COIN για την Ευρωζώνη. Ο δείκτης συνιστά πρόβλεψη της τριμηνιαίας ανάπτυξης του ΑΕΠ

και προκύπτει από τη σύνθεση ποικίλων διαφορετικών δεδομένων, όπως η πορεία της βιομηχανικής παραγωγής, των τιμών, στοιχείων από την αγορά εργασίας, καθώς και χρηματοοικονομικών στοιχείων.

κατέγραψαν οι Υπηρεσίες. Στην Ευρωζώνη βελτιώνονται όλοι οι επιμέρους δείκτες, με τη μεγαλύτερη ενίσχυση του δείκτη καταγράφεται στο Λιανικό εμπόριο. Η καταναλωτική εμπιστοσύνη βελτιώνεται στην ίδια έκταση και στις δύο ζώνες χωρών. Σε επίπεδο χωρών, το κλίμα βελτιώθηκε περισσότερο σε Ολλανδία (+5,9), Φινλανδία (+4,2%) και Σουηδία (+3,7%), ενώ επιδείνωση σημειώθηκε σε Ισπανία, Σλοβενία και Ρουμανία.

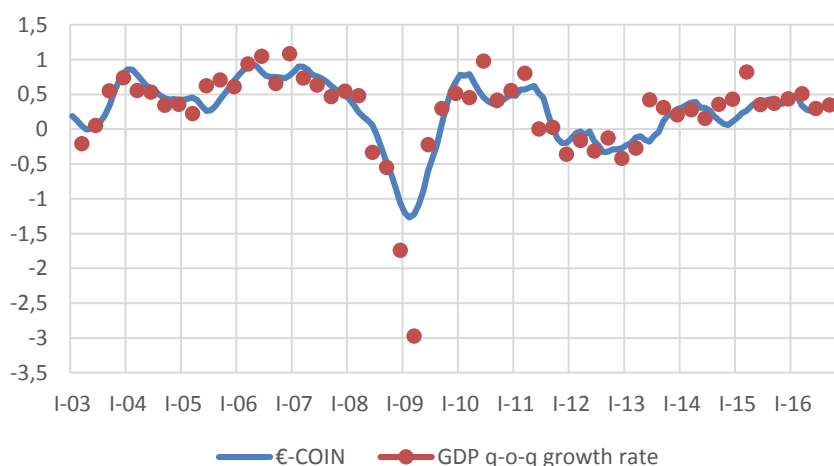
Πληρέστερη πληροφόρηση για τα βασικά οικονομικά μεγέθη που συνθέτουν το ΑΕΠ της Ευρωζώνης και της ΕΕ, καθώς και για τις δυνητικές τάσεις τους κατά το προσεχές χρονικό διάστημα, παρέχεται στη συνέχεια της παρούσας ενότητας. Παρουσιάζονται στοιχεία για τις τελευταίες μεταβολές τους στο τρίτο τρίμηνο του 2016, για τις εκτιμώμενες

τάσεις τους στο σύνολο του 2016, καθώς και την περίοδο 2017-2018, όπως αυτές προκύπτουν από την πλέον πρόσφατη έκθεση προβλέψεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (φθινόπωρο 2016).

Αναλυτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, η **ιδιωτική κατανάλωση** στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύθηκε κατά 2,0% στο τρίτο τρίμηνο του 2016 σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2015, έναντι αύξησης 2,2% στο δεύτερο περυσινό τρίμηνο. Και στην Ευρωζώνη παρατηρήθηκε ελαφρά επιβράδυνση της επέκτασης της ιδιωτικής κατανάλωσης στο τρίτο τρίμηνο του 2016, στο 1,6%, έναντι αύξησης 1,7% στο προηγούμενο τρίμηνο και 2,3% αύξησης στο τρίτο τρίμηνο του 2015.

Διάγραμμα 2.1

Μηνιαίος Δείκτης €-COIN του CEPR

Πηγή: CEPR (www.cepr.org) και Bank of Italy

Πίνακας 2.4

Ευρ. Επιτροπή – Δείκτης Οικονομικού Κλίματος ΕΕ-28 & Ευρωζώνης (1990-2015=100)*

Μήνας	Ιαν-15	Φεβ-15	Μαρ-15	Απρ-15	Μαϊ-15	Ιουν-15	Ιουλ-15	Αυγ-15	Σεπ-15	Οκτ-15	Νοε-15	Δεκ-15
ΕΕ-28	104,8	105,2	106,0	106,4	106,4	105,5	106,6	107,0	107,6	107,7	107,6	108,9
Ευρωζώνη	101,5	102,3	103,9	103,8	103,8	103,5	104,0	104,1	105,6	106,1	106,1	106,8

Μήνας	Ιαν-16	Φεβ-16	Μαρ-16	Απρ-16	Μαϊ-16	Ιουν-16	Ιουλ-16	Αυγ-16	Σεπτ-16	Οκτ-16	Νοε-16	Δεκ-16
ΕΕ-28	106,7	105,3	104,6	105,1	105,6	105,7	104,7	103,8	105,5	106,9	107,3	109,1
Ευρωζώνη	105,1	103,9	103,0	104,0	104,6	104,4	104,5	103,5	104,9	106,4	106,6	107,8

* Οι σταθμίσεις των χωρών και η χρονοσειρά στο δείκτη στην ΕΕ έχουν αναθεωρηθεί λόγω της ένταξης σε αυτή της Κροατίας από την 1η Ιουλίου 2013

Πηγή: European Commission (DG ECFIN)

Πίνακας 2.5

Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη, ΕΕ-28, Ευρωζώνη (ετήσιες % μεταβολές)

	ΕΕ-28			Ευρωζώνη		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
ΑΕΠ	1,8	1,6	1,8	1,7	1,5	1,7
Ιδιωτική Κατανάλωση	2,1	1,6	1,5	1,7	1,4	1,5
Δημόσια Κατανάλωση	1,8	1,2	1,3	1,9	1,3	1,3
Επενδύσεις	2,8	2,5	3,1	3,3	3,1	3,5
Εξαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	3,0	3,5	4,2	2,7	3,3	4,1
Εισαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	3,6	3,9	4,3	3,2	4,0	4,7
Απασχόληση	1,4	0,9	0,8	1,4	1,0	1,0
Ανεργία (% εργατικού δυναμικού)	8,6	8,3	7,9	10,1	9,7	9,2
Πληθωρισμός	0,3	1,6	1,7	0,3	1,4	1,4
Ισοζύγιο Γεν. Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-2,0	-1,7	-1,6	-1,8	-1,5	-1,5
Χρέος Γεν. Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	86,0	85,1	83,9	91,6	90,6	89,4
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	2,1	2,1	2,2	3,7	3,5	3,3

Πηγή: European Economic Forecast, Autumn 2016, European Commission

Εκτιμάται ότι η μικρή κάμψη του ρυθμού προέρχεται από την αντίστοιχη, μικρή ανάσχεση της αγοράς εργασίας στο ίδιο τρίμηνο. Ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ, ισχυρή άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης εμφάνισαν η Ρουμανία (7,0%), η Λιθουανία (5,7%) αλλά και η Ελλάδα (5,1%), ενώ στον αντίποδα βρέθηκαν το Λουξεμβούργο και το Βέλγιο, με μικρές αυξήσεις, 0,5% και 0,9% αντίστοιχα. Για το σύνολο του 2016, σύμφωνα με τις πλέον

πρόσφατες εκτιμήσεις της Επιτροπής, η **ιδιωτική κατανάλωση** στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναμένεται να ενισχυθεί κατά 2,1%. Επίσης, προβλέπεται εξασθένιση του ρυθμού στο 1,6% το 2017 και 1,5% το 2018. Και στην Ευρωζώνη αναμένεται αποδυνάμωση του ρυθμού αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης τη διετία 2017-2018.

Η **δημόσια κατανάλωση** παραμένει σε ισχυρό ρυθμό αύξησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Ευρωζώνη στο

τρίτο τρίμηνο του 2016, κατά 1,9% και 2,0% αντίστοιχα, όσο δηλαδή περίπου και στα δύο πρώτα τρίμηνα του περασμένου έτους. Υπενθυμίζεται ότι στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015 οι ρυθμοί αύξησης ήταν χαμηλότεροι, κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες και στις δύο ζώνες. Σημαντική εκ νέου άνοδος της δημόσιας κατανάλωσης σημειώθηκε στο τρίτο τρίμηνο σε Ιρλανδία, Πολωνία και Γερμανία, με αύξηση άνω του 4,5%. Στον αντίποδα βρίσκεται η Μάλτα, με υποχώρηση της δημόσιας κατανάλωσης κατά 7,2%, η Βουλγαρία (-1%) και η Ελλάδα, με 0,6%. Για το σύνολο του 2016 αναμένεται επέκταση της δημόσιας κατανάλωσης κατά 1,8% και 1,9% στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ευρωζώνη αντίστοιχα, ενώ για την περίοδο 2017-2018 αναμένεται ισχυρή επιβράδυνση, στο 1,2% με 1,3% σε αμφότερες τις ζώνες.

Οι **επενδύσεις** στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 2,2% στο τρίτο τρίμηνο του 2016, έναντι 3,5% στο προηγούμενο τρίμηνο και 2,6% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Στην Ευρωζώνη οι επενδύσεις ενισχύθηκαν κατά 2,6%, όσο δηλαδή και στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015, έναντι όμως ισχυρής αύξησης στις αρχές του 2016, κατά 3,7%. Μεταξύ των χωρών, σημαντική άνοδος επενδύσεων σημειώθηκε σε Φινλανδία, Ολλανδία και Σουηδία, περίπου κατά 6,0%, ενώ σημαντική υποχώρηση σημειώθηκε σε Μάλτα, Εσθονία και Ελλάδα, με κάμψη άνω του 17%. Σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέ-

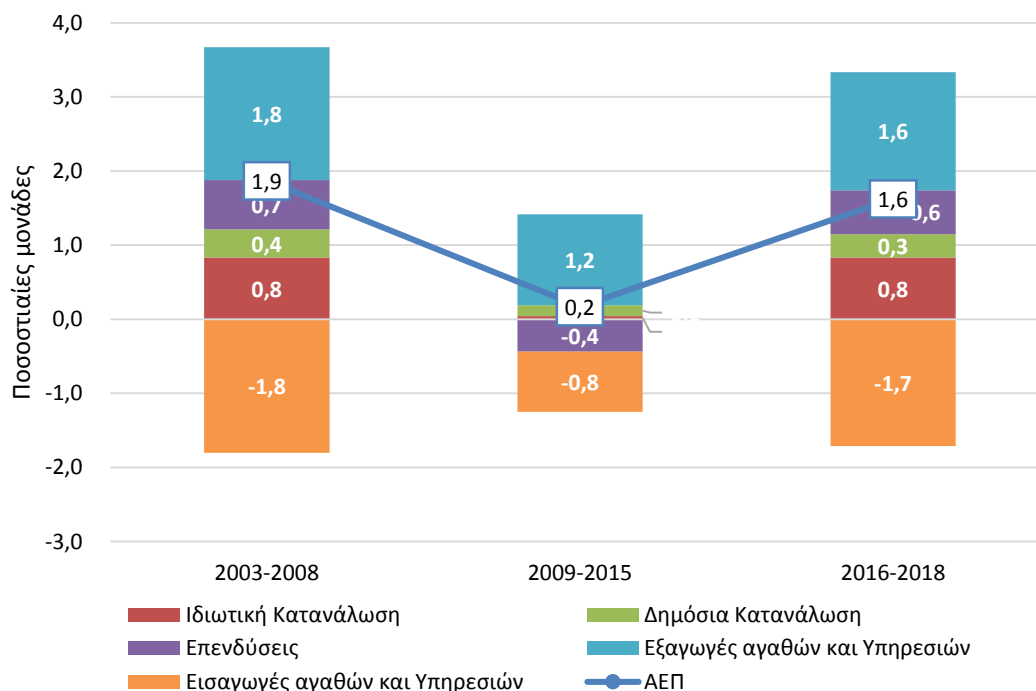
ψεις της Επιτροπής, για το σύνολο του 2016 οι επενδύσεις αναμένεται να επεκταθούν κατά 2,8% στην Ευρωπαϊκή Ένωση και 3,3% στην Ευρωζώνη, ενώ εκτιμάται αποκλιμάκωση της ανόδου το 2017 και επιστροφή της σε υψηλότερους ρυθμούς το 2018 και στις δύο ζώνες.

Οι **εξαγωγές** αγαθών και υπηρεσιών εξασθένησαν περαιτέρω στην ΕΕ και την ΕΖ στο τρίτο τρίμηνο του έτους, καθώς σημείωσαν αύξηση 2,6% και 2,2% αντίστοιχα, έναντι 3,0% και 2,5% στο δεύτερο τρίμηνο και 5,6% και 6,4% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Η ισχυρότερη άνοδος εξαγωγών σημειώθηκε στην Ελλάδα, με αύξηση 10,2%, στην Ρουμανία (7,1%) και την Κροατία (+6,5%), ενώ αναιμικές επιδόσεις εμφάνισαν Μάλτα και Γαλλία, με αυξήσεις 0,4% και 0,9% αντίστοιχα. Για το σύνολο του 2016 αναμένεται αύξηση 3,0% στην ΕΕ και 2,7% στην ΕΖ, με σταδιακή όμως αύξηση στο 4,2% περίπου μέχρι το 2018.

Παρόμοια τάση παρουσιάζουν και οι **εισαγωγές**, με αύξηση 3,1% και 2,9% σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ευρωζώνη κατά το τρίτο τρίμηνο, έναντι 4,3% και 3,8% στο δεύτερο τρίμηνο. Για το σύνολο του 2016 οι εισαγωγές αναμένεται να διευρυνθούν κατά 3,6% στην ΕΕ και 3,2% στην Ευρωζώνη, ρυθμός ο οποίος θα επιταχυνθεί στην επόμενη διετία, ιδιαίτερα στην Ευρωζώνη, όπου θα φτάσει το 4,7% το 2018.

Διάγραμμα 2.2

Ανάλυση συνιστωσών ΑΕΠ Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδων)

Πηγή: Eurostat

Με βάση τις εξελίξεις στις συνιστώσες του ΑΕΠ για την Ευρωζώνη, μεταξύ 2003-2018, προκύπτει ότι το μίγμα ανάπτυξης την περίοδο 2016-2018 θα επιστρέψει στο μοτίβο της περιόδου 2003-2008. Συγκεκριμένα, την περίοδο 2016-2018, σημαντική θετική επίδραση στο ΑΕΠ αναμένεται να έχουν οι εξαγωγές (1,6 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ), με ίδιας έκτασης, αλλά αντίρροπη επίδραση από την επέκταση των εισαγωγών (-1,7 πμ). Η Ιδιωτική κατανάλωση, επανέρχεται ως αναπτυξιακός παράγοντας έπειτα από την περίοδο 2009-2015 (0,8 πμ), όπως και η δημόσια Κατανάλωση. Τέλος, οι επενδύσεις εκτιμάται ότι θα συνεισφέρουν θετικά στο ΑΕΠ της Ευρωζώνης την επόμενη περίοδο, κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες, περίπου όσο στην περίοδο 2003-2008.

Ο εναρμονισμένος πληθωρισμός εμφανίζεται ιδιαίτερα ενισχυμένος τον Δεκέμβριο στην Ευρωζώνη και την ΕΕ, καθώς διαμορφώθηκε στο 1,1% και 1,2% αντίστοιχα, συνεχίζοντας την αυξητική τάση μετά τον Απρίλιο του 2016. Ο πληθωρισμός στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 αυξήθηκε κατά 0,7% στην ΕΖ και 0,8% στην ΕΕ, έναντι αυξήσεων 0,2% και 0,1% στο ίδιο τρίμηνο του 2015. Η αύξηση των τελευταίων μηνών συνδέεται και με τη μικρότερη μείωση στις τιμές των καυσίμων και κατόπιν την αλλαγή της τάσης τους σε ανοδική τον Δεκέμβριο. Πλέον, η αύξηση των τιμών των καυσίμων ενισχύει τον πληθωρισμό, ενώ αύξηση παρατηρείται και στις υπόλοιπες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών. Η τάση αυτή οδηγεί σε πιέσεις εκ μέρους ορισμένων Εθνικών Κεντρικών Τραπεζών προς την ΕΚΤ να περιορίσει ή να ολοκληρώσει το πρόγραμμα ποσοτικής

χαλάρωσης, καθώς εκτιμάται ότι ο στόχος του πληθωρισμού κοντά στο 1,8%-2,0% τείνει να επιτευχθεί τους επόμενους μήνες. Αναφορικά με το τέταρτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, αποπληθωρισμός σημειώθηκε σε πέντε χώρες, την Βουλγαρία (-2,0%), την Κύπρο (-0,6%), την Ιρλανδία (-0,2%), την Ρουμανία (-0,1%) και την Σλοβακία (-0,1%). Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη αύξηση τιμών σημειώθηκε στο Βέλγιο (+2,0%), την Εσθονία (+1,6%) και στις Τσεχία, Λετονία και Αυστρία (+1,5%). Στο σύνολο του 2016 ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε κοντά στο 0,3% και στις δύο ζώνες, ενώ για το 2017 αναμένεται σημαντική επιτάχυνσή του, στο 1,6% στην ΕΕ και στο 1,4% στην ΕΖ.

Οι συνθήκες στην **αγορά εργασίας** έχασαν την δυναμική βελτίωσης που είχαν αποκτήσει από τις αρχές του 2015, καθώς η απασχόληση ενισχύθηκε κατά 1,2% σε ΕΕ και ΕΖ στο τρίτο τρίμηνο του 2016, έναντι ανόδου 1,4% στο δεύτερο τρίμηνο. Ισχυρή βελτίωση σημειώθηκε σε Λουξεμβούργο, Ιρλανδία και Ισπανία, με επέκταση κοντά στο 3,0%, ενώ συρρίκνωση της απασχόλησης έλαβε χώρα σε Εσθονία και Λιθουανία, με ρυθμό 1,1%. Για το σύνολο του έτους αναμένεται διεύρυνση 1,4% της απασχόλησης σε αμφότερες τις ζώνες. Στην επόμενη διετία, ο ρυθμός θα υποχωρήσει ελαφρώς, στην περιοχή του 1,0%. Με βάση τα στοιχεία εργατικού δυναμικού της Eurostat, η ανεργία στην ΕΕ και στην ΕΖ υποχώρησε εκ νέου στο τρίτο τρίμηνο του 2016, στο 8,2% και 10% αντίστοιχα, από 9,0% και 10,3% στο ίδιο τρίμηνο του 2015.

Αναφορικά με τις **δημοσιονομικές επιδόσεις**, βελτίωση καταγράφεται και στις δύο ζώνες, καθώς το έλλειμμα του ισοζυγίου γενικής κυβέρνησης περιορίστηκε στο τρίτο τρίμηνο του 2016, στο 1,8% και 1,6% στην ΕΕ και ΕΖ αντίστοιχα, έναντι 2,0% και 1,7% ένα χρόνο νωρίτερα. Υψηλά ελλείμματα καταγράφουν το Βέλγιο (-7,7%), η Γαλλία (-4,5%) και το Η. Βασίλειο (-3,9%), ενώ ισχυρά πλεονάσματα έχουν στο τρίτο τρίμηνο η Ελλάδα (+6,0%), η Κύπρος (+4,0%) και η Ουγγαρία (+3,2%). Η μεγαλύτερη δημοσιονομική προσαρμογή σε σύγκριση με το 2015 έχει σημειωθεί στην Ελλάδα και στην Ουγγαρία, με βελτίωση του Ισοζυγίου κατά 7,8 και 4,7 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ αντίστοιχα. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της επιτροπής αναμένεται περαιτέρω αποκλιμάκωση των ελλειμάτων στις δύο ζώνες μέχρι το 2018. Βελτίωση καταγράφεται στο δημόσιο χρέος σε ΕΕ και ΕΖ στο τρίτο τρίμηνο, στο 83,3% και 90,1% αντίστοιχα, που είναι τα χαμηλότερα επίπεδα από τις αρχές του 2013.

2.2 Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα

A) Οικονομικό κλίμα

Οι έρευνες οικονομικής συγκυρίας του IOBE προσφέρουν σημαντική πληροφόρηση για τις εξελίξεις στην οικονομία, τόσο από την πλευρά των επιχειρήσεων, όσο και από την πλευρά της τελικής ζήτησης, δηλαδή των καταναλωτών. Εξάλλου, βασικοί δείκτες που περιλαμβάνονται σε αυτές αποτελούν πρόδρομους δείκτες για διάφορα μεγέθη της οικονομίας και μπορούν να χρησιμοποιηθούν με

επάρκεια για την πρόβλεψη των άμεσων εξελίξεων, ακόμα και στην πορεία του ΑΕΠ. Αναλυτικότερα:

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος το τέταρτο τρίμηνο του 2016 ενισχύεται σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο. Κατά μέσο όρο στο σύνολο του 2016 το οικονομικό κλίμα βελτιώθηκε συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Καθώς το τρέχον Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής εκτελείται, με καθυστερήσεις αλλά χωρίς ουσιαστικές αποκλίσεις, φαίνεται ότι οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων που είχαν υποχωρήσει βίαια με επίκεντρο τον Ιούλιο του 2015 οδηγούνται προς σταδιακή ομαλοποίηση. Η ολοκλήρωση και των τελευταίων εκκρεμοτήτων της πρώτης αξιολόγησης άμβλυσε την αβεβαιότητα, κυρίως στην πλευρά των νοικοκυριών. Η σταδιακή βελτίωση του δείκτη του οικονομικού κλίματος φαίνεται ότι λειτουργεί και ως πρόδρομο μέγεθος της άμβλυνσης της ύφεσης στην πραγματική οικονομία και της επιστροφής σε οριακά θετικούς ρυθμούς στο δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους, όπως αναμένεται και από τις σχετικές αναλύσεις και τα έως τώρα διαθέσιμα δεδομένα. Παρατηρείται επομένως μετάβαση σε ένα νέο επίπεδο ισορροπίας για τις προσδοκίες των πολιτών και επιχειρήσεων, που ενσωματώνει όμως και τις νέες επιβαρύνσεις στο φορολογικό και στο ασφαλιστικό. Η διόρθωση αυτή είναι μάλλον αναμενόμενη, καθώς η σταθερο-ποίηση της οικονομίας, επιτρέπει ηπιότερες αξιολογήσεις από πολίτες και επιχειρηματίες, ενώ παραμένει η αβε-

βαιότητα για τη μεσοπρόθεσμη πορεία της οικονομίας. Αναλυτικά:

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα το τρίμηνο Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2016 σε σχέση με το τρίμηνο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου καταγράφει βελτίωση, κινούμενος κατά μέσο όρο στις 93,6 (από 91,6) μονάδες, σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με το μέσο αντίστοιχο περυσινό (στις 86,7 μον. κατά μέσο όρο). Συνολικά το 2016, ο δείκτης διαμορφώθηκε στις 91,3 μονάδες, υψηλότερα από το μέσο όρο του 2015 (89,4 μον.).

Στην Ευρώπη, ο αντίστοιχος δείκτης επίσης διαμορφώθηκε σε υψηλότερο επίπεδο κατά την εξεταζόμενη τριμηνιαία περίοδο έναντι του αμέσως προηγούμενου τριμήνου, τόσο στην ΕΕ, όσο και στην Ευρωζώνη. Όμως, συνολικά το 2016 ο ευρωπαϊκός δείκτης κινήθηκε σε ελαφρώς χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το 2015 στην ΕΕ και σε οριακά υψηλότερο επίπεδο στην Ευρωζώνη. Συγκεκριμένα, ο δείκτης κλίματος διαμορφώθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2016 κατά μέσο όρο στις 106,9 (από 104,3) μονάδες στην Ευρωζώνη και στις 107,8 (από 104,7) μονάδες στην ΕΕ. Συνολικά το 2016, ο δείκτης κλίματος της Ευρωζώνης κινήθηκε κατά μέσο όρο στις 104,9 μονάδες (από 104,2 μον. το 2015) και στην ΕΕ στις 105,9 (από 106,2) μονάδες.

Σε επίπεδο τομέων, οι επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα βελτιώνονται το τέταρτο τρίμηνο του νέου

έτους σε σχέση με το προηγούμενο στις Κατασκευές, τις Υπηρεσίες και οριακά στο Λιανικό εμπόριο, ενώ στην άνοδο του μέσου δείκτη συμβάλλει και η βελτίωση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Στη Βιομηχανία καταγράφεται σταθερότητα προσδοκίων το εξεταζόμενο τρίμηνο σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο. Σε σύγκριση με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο, οι μέσοι δείκτες έχουν αυξηθεί σε όλους τους τομείς, εκτός των Κατασκευών, όπου καταγράφεται σημαντική μείωση, ενώ η Καταναλωτική Εμπιστοσύνη έχει επιδεινωθεί. Συνολικά το 2016 σε σχέση με το 2015, οι προσδοκίες έχουν βελτιωθεί σε όλους τους τομείς, εκτός των Κατασκευών. Ως προς την Καταναλωτική Εμπιστοσύνη, το σχετικό μέσο ετήσιο ισοζύγιο το 2016 έχει πληγεί σημαντικά συγκριτικά με το αντίστοιχο του 2015. Αναλυτικά:

Ο Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης στην Ελλάδα το τρίμηνο Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου σε σχέση με το τρίμηνο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου διαμορφώνεται κατά μέσο όρο στις -65 (από -68,4) μονάδες, σε χαμηλότερη επίδοση έναντι της αντίστοιχης περυσινής (-61,6 μονάδες). Σε επίπεδο χωρών, οι Έλληνες κατατάσσονται μακράν πρώτοι στην ευρωπαϊκή κλίμακα απαισιοδοξίας. Ο αντίστοιχος μέσος ευρωπαϊκός δείκτης επίσης βελτιώνεται ελαφρώς το εξεταζόμενο τρίμηνο σε σχέση με το προηγούμενο στην Ευρωζώνη (στις -6,4 από -8,2 μον.), αλλά και στην ΕΕ (-5,6 από -7,3 μον.). Η επίδοση αυτή είναι χαμηλότερη στην Ευρωζώνη σε σχέση με τα αντίστοιχα περυσινά επίπεδα (-4,7 μον.). Συνολικά το

2016, η καταναλωτική εμπιστοσύνη έχει εξασθενήσει σε ΕΕ και Ευρωζώνη.

Οι τάσεις στα επιμέρους βασικά στοιχεία που απαρτίζουν το συνολικό δείκτη είναι ως επί το πλείστον ανοδικές το τρέχον τρίμηνο σε σχέση με το προηγούμενο. Οι προβλέψεις των Ελλήνων καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών τους το επόμενο 12μηνο και οι αντίστοιχες για την οικονομική κατάσταση της χώρας βελτιώνονται, όπως συμβαίνει και με τις προβλέψεις για την εξέλιξη της ανεργίας, ενώ η πρόθεση για αποταμίευση είναι εν πολλοίς σταθερή.

Πιο συγκεκριμένα, κατά το δ' τρίμηνο του έτους, το ποσοστό εκείνων οι οποίοι είναι απαισιόδοξοι για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους το επόμενο 12μηνο περιορίζεται κατά μέσο όρο στο 72% (από 74%), με το 27% (από 24%) να κρίνει ότι θα παραμείνει αμετάβλητη. Επίσης, μειώνεται ελαφρά, στο 78% (από 80%) το ποσοστό των Ελλήνων καταναλωτών που διατυπώνουν δυσσίωνες προβλέψεις σχετικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας, με το 13% (από 12%) να θεωρεί ότι δεν θα μεταβληθεί. Ως προς την πρόθεση για αποταμίευση, το ποσοστό των νοικοκυριών που δεν αξιολογούν ως πιθανή την αποταμίευσή τους το επόμενο 12μηνο παραμένει στο 90-91%, ενώ στις προβλέψεις για την εξέλιξη της ανεργίας διαμορφώνεται εκ νέου στο 77% το ποσοστό όσων εκτιμούν ότι η κατάσταση θα επιδεινωθεί, με το 7% (από 5%) κατά μέσο όρο να διατυπώνει αντίθετη άποψη. Το ποσοστό των καταναλωτών που αναφέρει ότι είναι «χρωμένο» παραμένει

και το δ' τρίμηνο του 2016 στο 14-15%, στο ίδιο επίπεδο και με το αντίστοιχο περσινό τρίμηνο, ενώ διαμορφώνεται ξανά στο 9-10% το ποσοστό των ερωτηθέντων καταναλωτών που δήλωσαν ότι αποταμιεύουν λίγο ή πολύ. Τέλος, το ποσοστό εκείνων που αναφέρουν ότι «μόλις τα βγάζουν πέρα» βρίσκεται εκ νέου στο 63-64% και το ποσοστό των νοικοκυριών που αναφέρουν ότι «αντλούν από τις αποταμιεύσεις τους» στο 12%.

Ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη **Βιομηχανία** κατά το τέταρτο τρίμηνο του έτους διαμορφώθηκε στις 91,1 μονάδες, στο ίδιο επίπεδο σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο και ελαφρώς υψηλότερα έναντι της αντίστοιχης περυσινής του επίδοσης (82,9 μονάδες). Συνολικά το 2016, ο δείκτης προσδοκιών στη Βιομηχανία έφθασε κατά μέσο όρο στις 91,3 μονάδες, όταν το 2015 διαμορφώθηκε στις 81,9 μονάδες.

Στα βασικά στοιχεία δραστηριότητας, οι προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη εξέλιξη της παραγωγής είναι αμετάβλητες κατά το εξεταζόμενο τρίμηνο σε σχέση με το προηγούμενο (+9 μον. κατά μέσο όρο ο δείκτης), ενώ σχεδόν αμετάβλητες διατηρούνται και οι εκτιμήσεις για το επίπεδο παραγγελιών και ζήτησης (στις -19 μον. ο σχετικός δείκτης). Οι εκτιμήσεις για τα αποθέματα ετοιμών προϊόντων υποδηλώνουν επίσης σχετική σταθερότητα (στις +12 από +13 μον. ο σχετικός δείκτης), ενώ στα υπόλοιπα στοιχεία δραστηριότητας, οι τάσεις στις εξαγωγικές μεταβλητές παραμένουν μικτές. Οι προβλέψεις για την εξαγωγική δυναμική του επόμενου τριμήνου επιδεινώνονται, με

τις τρέχουσες εκτιμήσεις για τις εξαγωγές του τομέα να παραμένουν στα ίδια επίπεδα και τις εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και ζήτηση εξωτερικού να βελτιώνονται. Στις προβλέψεις για την απασχόληση, το σχετικό μέσο τριμηνιαίο ισοζύγιο κινείται σε παραπλήσιο επίπεδο (στις -6 από -7 μον.), επίδοση ανώτερη σε σχέση με το μέσο όρο του δ' τριμήνου του 2015 (-14 μον.). Το ποσοστό χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού αυξάνεται στο 70% (από 67,5%), επίπεδο υψηλότερο από το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2015 (65,2%). Τέλος, οι μήνες εξασφαλισμένης παραγωγής των επιχειρήσεων διαμορφώνονται κατά μέσο όρο στους 4,3 (από 4,1), ελαφρώς υψηλότερα δηλαδή σε σχέση με πέρυσι (3,7 μήνες).

Ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο **Λιανικό Εμπόριο** το υπό εξέταση τρίμηνο ανακάμπτει οριακά σε σχέση με το προηγούμενο, φθάνοντας στις 99,5 (από 98,6) μονάδες, επίδοση καλύτερη συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο πέρυσι (82,4 μον.). Συνολικά το 2016, ο δείκτης προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο έφθασε κατά μέσο όρο στις 98 μονάδες, όταν το 2015 βρισκόταν πολύ χαμηλότερα (81 μον.).

Από τις βασικές μεταβλητές του δείκτη, το μέσο ισοζύγιο για τις εκτιμήσεις των τρεχουσών πωλήσεων παραμένει στις +14 μονάδες. Από τις επιχειρήσεις του κλάδου, βρίσκεται στο 44% (από 42%) το ποσοστό εκείνων που κρίνουν ότι οι πωλήσεις τους αυξήθηκαν, με το 30% (από 28%) να εκτιμά το αντίθετο, ενώ ως προς τις προβλεπόμενες πωλήσεις, ο σχετικός δείκτης αυξάνεται στις +19 (από +10)

μονάδες, με τα αποθέματα να εκτιμώνται σε υψηλότερο επίπεδο (στις +2 από -2 μον. ο δείκτης). Από τα υπόλοιπα στοιχεία δραστηριότητας, θετική είναι η μεταβολή στο ισοζύγιο των προβλέψεων για τις παραγγελίες προς προμηθευτές (+7 από 0 μονάδες η μέση τιμή τριμήνου), ενώ και στην απασχόληση του τομέα, το μέσο ισοζύγιο βραχυπρόθεσμων προβλέψεων αυξάνεται στις +11 (από +5) μονάδες. Τέλος, σε όρους τιμών, το ισοζύγιο των +8 μονάδων παραμένει αμετάβλητο το τρέχον τρίμηνο, με το 5% (από 8%) των επιχειρήσεων να εκφράζει προσδοκίες αποκλιμάκωσης των τιμών και το 82% (από 76%) να προβλέπει σταθερότητα.

Στους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους το τέταρτο τρίμηνο του νέου έτους καταγράφεται πτώση των επιχειρηματικών προσδοκιών στα Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός, τα Υφάσματα-Ένδυση-Υπόδηση και άνοδος στα Πολυκαταστήματα, τα Οχήματα & Ανταλλακτικά και τα Είδη οικιακού εξοπλισμού.

Οι επιχειρηματικές προσδοκίες στις **Κατασκευές** βελτιώνονται κατά το 8^ο τρίμηνο του 2016, με το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις 48,1 (από 43,9) μονάδες κατά μέσο όρο. Από την άλλη πλευρά, αυτή η επίδοση βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο έναντι του αντίστοιχου περυσινού (58,8 μον.). Το 2016 ο δείκτης προσδοκιών στις Κατασκευές διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στις 55,7 μονάδες, όταν το 2015 βρισκόταν οριακά υψηλότερα, στις 56,4 μονάδες.

Στις βασικές μεταβλητές, οι προβλέψεις για την απασχόληση του τομέα χάνουν κατά

μέσο όρο 10 μονάδες, με το σχετικό ισοζύγιο να φθάνει έτσι στις -52 μονάδες και το 60% (από 48%) των επιχειρήσεων να αναμένουν λιγότερες θέσεις εργασίας. Αντιθέτως, οι προβλέψεις των επιχειρήσεων για το επίπεδο προγράμματος των εργασιών τους βάνουν λιγότερο απαισιόδοξες (στις -56 από -75 μον. ο δείκτης), ενώ σχετικά με τις εκτιμήσεις για το τρέχον επίπεδο του προγράμματος εργασιών τους, αυτές κινούνται χαμηλότερα το τρέχον τρίμηνο, με το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις -32 (από -24) μονάδες. Οι μήνες εξασφαλισμένης δραστηριότητας των επιχειρήσεων του τομέα διαμορφώνονται στους 8,4 (από 8,9). Το αρνητικό ισοζύγιο στις προβλέψεις των τιμών διευρύνεται ελαφρώς, κατά 4 μονάδες, στις -31, με το 39% (από 33%) των επιχειρήσεων να αναμένει μείωσή τους βραχυπρόθεσμα και το 8% (από 6%) αύξηση. Τέλος, το ποσοστό των επιχειρήσεων που αναφέρει ότι δεν αντιμετωπίζει προσκόμματα στη λειτουργία του κινείται στο 6%, ενώ από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, το 40% κρίνει ως σημαντικότερο εμπόδιο τη χαμηλή ζήτηση, το 34% την ανεπαρκή χρηματοδότηση και ένα 16% παράγοντες όπως η γενική οικονομική κατάσταση της χώρας, οι κεφαλαιακοί έλεγχοι, η υψηλή φορολογία, η έλλειψη έργων, η καθυστέρηση πληρωμών από το κράτος, κ.ά. ως τα βασικότερα προσκόμματα στη λειτουργία του.

Σε κλαδικό επίπεδο, η βελτίωση των συνολικών επιχειρηματικών προσδοκιών του τομέα το εξεταζόμενο τρίμηνο προέρχεται από τις Ιδιωτικές Κατασκευές

(78,5 από 52,1 μον. το μέσο σχετικό ισοζύγιο), αφού στις Κατασκευές Δημοσίων Έργων καταγράφεται επιδείνωση (στις 33 από 40,5 μον. το μέσο ισοζύγιο).

Στις **Υπηρεσίες**, ο μέσος Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών το δ' τρίμηνο του 2016 σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο κινήθηκε ανοδικά, στις 82 (από 79,3) μονάδες, υψηλότερα και σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο (70,5 μον.). Το 2016 ο δείκτης προσδοκιών στις Υπηρεσίες διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στις 76,1 μονάδες, όταν το 2015 βρισκόταν χαμηλότερα, στις 70,6 μονάδες.

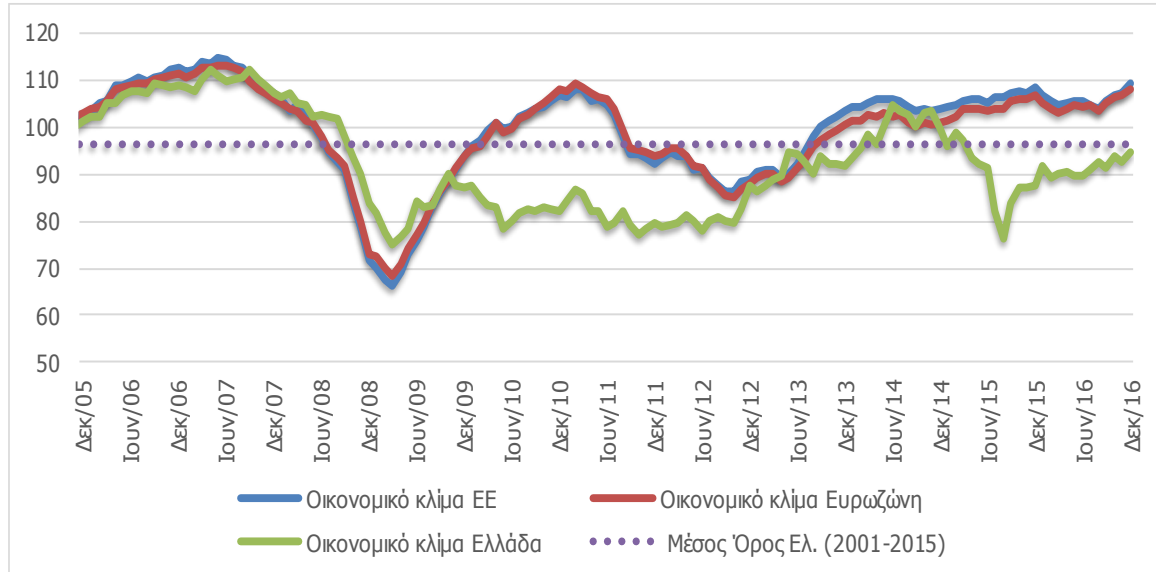
Από τις βασικές μεταβλητές, οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα ζήτηση κερδίζουν έδαφος, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στις +4 (από -3) μονάδες κατά μέσο όρο. Άνοδο καταγράφουν και οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα κατάσταση της επιχείρησης (+5 από -1 μον. το μέσο ισοζύγιο). Αντιθέτως, οι προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη ζήτηση των επιχειρήσεων του τομέα κάμπτονται ελαφρώς (-3 από -1 μον. το ισοζύγιο). Από τα υπόλοιπα στοιχεία δραστηριότητας, σχεδόν στο ίδιο επίπεδο παραμένει το ισοζύγιο στις

προβλέψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την απασχόληση (στις -8 μον. κατά μέσο όρο). Σε ότι αφορά τις τιμές, οι προβλέψεις αποκλιμάκωσης εντείνονται, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται κατά μέσο όρο στις -10 (από -3) μονάδες. Τέλος, κινείται στο 22% (από 25%) το ποσοστό των ερωτηθέντων που αναφέρουν απρόσκοπτη επιχειρηματική λειτουργία, με το 36% να δηλώνει την ανεπάρκεια ζήτησης ως βασικότερο εμπόδιο στη λειτουργία του, το 18% την ανεπάρκεια κεφαλαίων κίνησης και το 21% τους λοιπούς παράγοντες που συνδέονται με τη γενική οικονομική κατάσταση και την κρίση, τον κεφαλαιακό έλεγχο, το κλείσιμο των τραπεζών, την αδυναμία δανεισμού, την υψηλή φορολογία, την καθυστέρηση πληρωμών κ.ά.

Από τους εξεταζόμενους κλάδους των Υπηρεσιών, οι επιμέρους δείκτες επιδεινώνονται το δ' τρίμηνο του έτους στα Ξενοδοχεία, Εστιατόρια, Τουριστικά πρακτορεία, τους Ενδιάμεσους Χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, παραμένουν αμετάβλητοι στην Πληροφορική και βελτιώνονται στις Χερσαίες μεταφορές και τις Διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Διάγραμμα 2.3

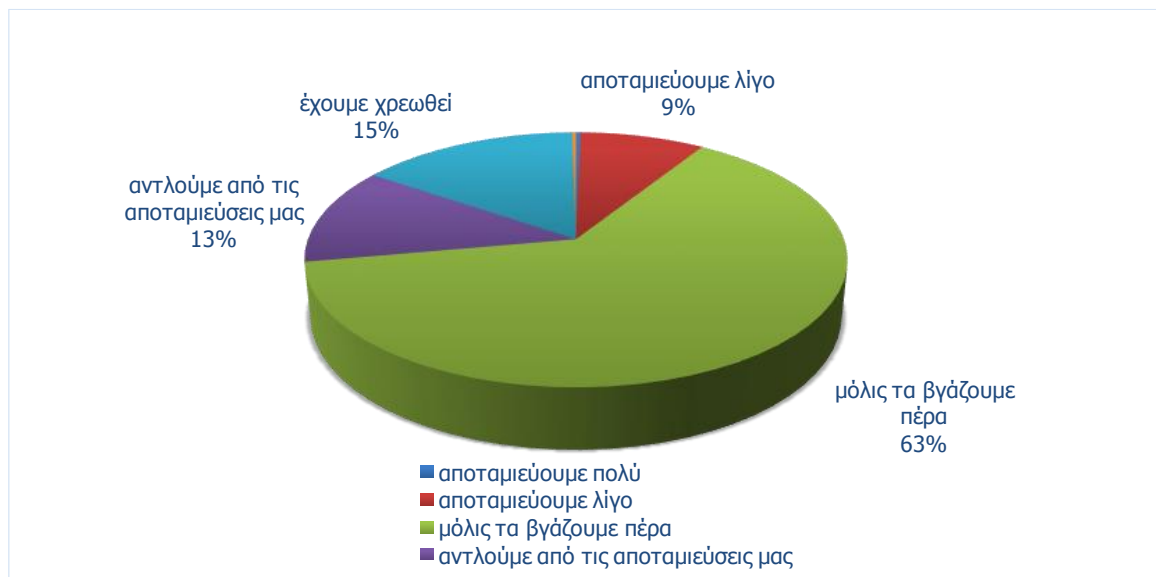
Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε.-27, Ευρωζώνη και Ελλάδα, (1990-2015=100, εποχικά εξομαλυμένα στοιχεία)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG ECFIN

Διάγραμμα 2.4

Στοιχεία έρευνας καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους, (μέσος όρος Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2016)

Πηγή: IOBE

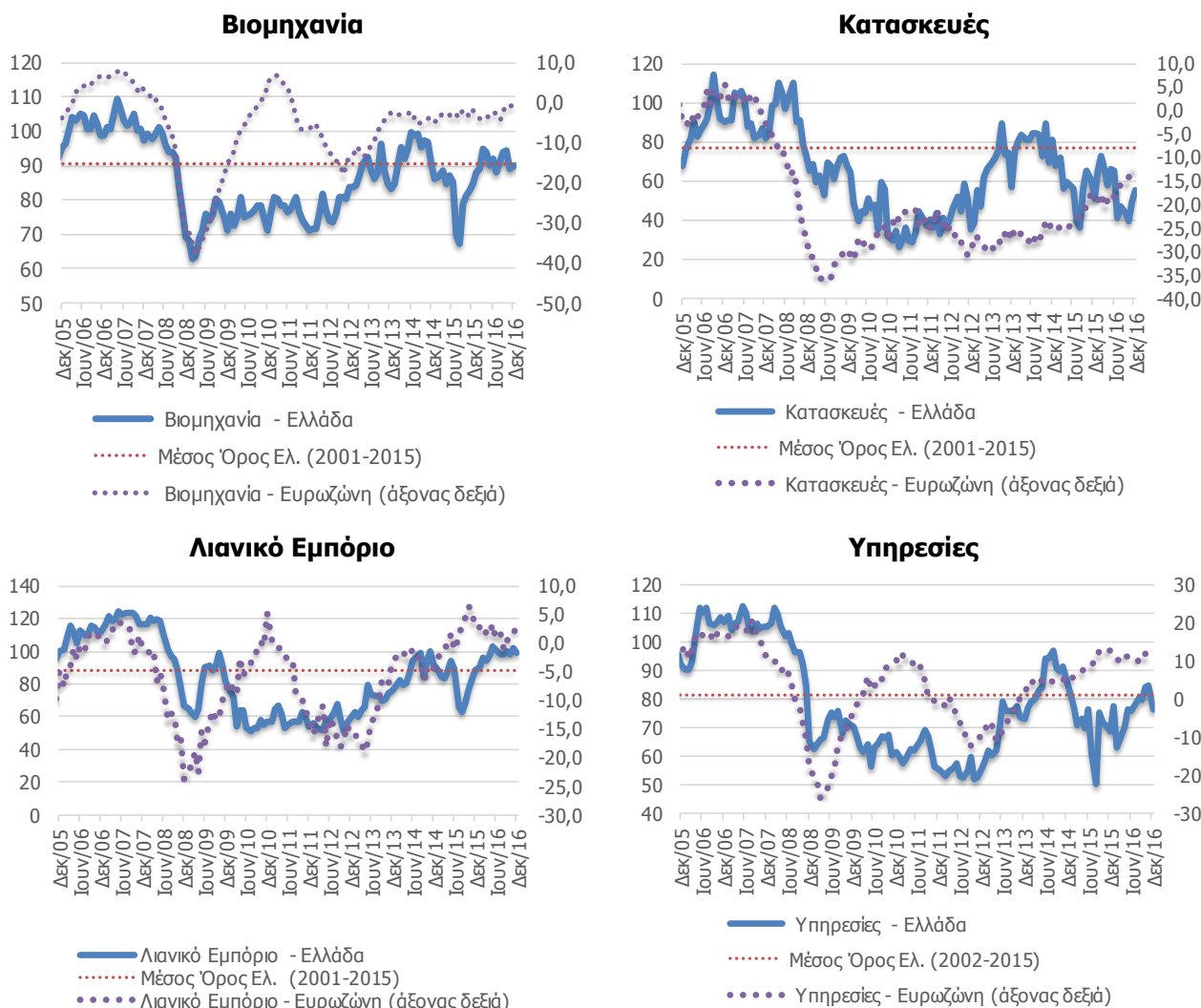
Πίνακας 2.6
Δείκτες Οικονομικού Κλίματος

Χρονική περίοδος	Δείκτης Οικονομικού Κλίματος ¹			Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών ² (Ελλάδα)				Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης ¹ (Ελλάδα)
	Ε.Ε-27	Ευρωζώνη	Ελλάδα	Βιομηχανία	Κατασκευές	Λιανικό Εμπόριο	Υπηρεσίες	
2002	97,3	96,8	102,0	101,2	114,0	93,3	82,8	-27,5
2003	95,4	95,4	100,1	97,9	115,0	102,0	85,5	-39,4
2004	103,3	101,6	104,8	99,1	81,5	104,8	94,6	-25,8
2005	100,8	100,5	98,1	92,6	63,0	96,8	93,6	-33,8
2006	108,3	108,3	104,9	101,5	91,1	110,8	103,7	-33,3
2007	111,0	110,6	108,4	102,8	92,5	120,8	106,6	-28,5
2008	93,3	94,3	97,4	91,9	95,2	102,5	97,8	-46,0
2009	79,3	80,2	79,7	72,1	65,5	80,4	70,1	-45,7
2010	101,2	101,6	79,3	76,2	45,2	59,5	62,9	-63,4
2011	100,3	102,4	77,6	76,9	34,2	58,9	61,7	-74,1
2012	90,9	90,6	80,0	77,2	43,2	57,1	54,8	-74,8
2013	95,7	93,8	90,4	87,8	65,0	70,2	70,4	-69,3
2014	105,1	101,6	99,3	94,6	81,5	89,1	87,2	-55,0
2015	106,2	104,2	89,4	81,9	56,4	81,0	70,6	-50,7
2016	105,9	104,9	91,3	91,3	55,7	98,0	76,1	-68,0
α' τρίμηνο 2015	105,4	102,6	96,8	87,2	65,0	85,5	76,4	-37,0
β' τρίμηνο 2015	106,1	103,7	91,6	85,7	57,6	90,4	73,2	-43,6
γ' τρίμηνο 2015	107,1	104,6	79,9	71,9	44,0	65,8	62,4	-60,6
δ' τρίμηνο 2015	107,7	106,2	87,3	82,9	58,8	82,4	70,5	-61,6
α' τρίμηνο 2016	105,5	104,0	90,2	90,7	68,0	93,6	69,0	-67,5
β' τρίμηνο 2016	105,5	104,3	89,9	91,9	62,9	100,2	74,3	-71,2
γ' τρίμηνο 2016	104,7	104,3	91,6	91,1	43,9	98,6	79,3	-68,4
δ' τρίμηνο 2016	107,8	106,9	93,6	91,2	48,1	99,5	82,0	-65,0

Πηγές: ¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG ECFIN, ²ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 2.5

Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών

Πηγή: ΙΟΒΕ

Β) Δημοσιονομικές εξελίξεις και προοπτικές

Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης (εθνικολογιστικά στοιχεία)

Το φθινόπωρο του 2016 η ΕΛΣΤΑΤ αναθεώρησε τα δημοσιονομικά στοιχεία του 2015, τα οποία καταρτίζονται σύμφωνα με τη μεθοδολογία των εθνικών λογαριασμών (ESA 2010). Συγκεκριμένα, το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης (ΓΚ) αυξήθηκε κατά €480 εκατ. (ή από 3,1% σε 3,4% του ΑΕΠ), ενώ το πρωτογενές

πλεόνασμα μειώθηκε κατά €858 εκατ. (ή περίπου κατά 0,5% του ΑΕΠ) και περιορίστηκε σε €259 εκατ. (0,25% του ΑΕΠ, Πίνακας 2.7). Αντίστοιχα, το πρωτογενές πλεόνασμα, όπως αυτό υπολογίζεται βάσει του σχετικού ορισμού στη Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, μειώθηκε από 0,5% του ΑΕΠ σε 0,25%. Παρά την αναθεώρηση, το πρωτογενές πλεόνασμα εξακολουθεί να υπερβαίνει τη συμβατική υποχρέωση της χώρας για πρωτογενές έλλειμμα 0,25% του ΑΕΠ το 2015.

Πίνακας 2.7

Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης σε εθνικολογιστική βάση (ESA 2010 - % στο ΑΕΠ)

	2012	2013	2014	2015		2016*	2017**
				Αρχικό	Αναθεωρημένο		
Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης (χωρίς την καθαρή χρηματοδότηση προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα)	-6,0	-2,4	-3,7	-3,1	-3,4	-2,2	-0,8
Πρωτογενές αποτέλεσμα ΓΚ (χωρίς την καθαρή χρηματοδότηση προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα)	-0,9	1,7	0,3	0,7	0,2	1,3	2,5
Πρωτογενές αποτέλεσμα ΓΚ (Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής)	-1,3	1,2	0,3	0,5	0,25	1,1	2,0
Στόχος ΣΧΔ	-	-	-	-0,25	-0,25	0,50	1,75

Πηγές: (α) ΕΛΣΤΑΤ, Γνωστοποίηση στοιχείων στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος (Απρίλιος 2016 και Οκτώβριος 2016), (β) Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Νοέμβριος 2016.

*Προσωρινά στοιχεία και εκτιμήσεις. Δεν έχει ληφθεί υπόψη η δαπάνη των €616 εκατ. για την εφάπαξ ενίσχυση των συνταξιούχων

** Προϋπολογισμός 2017

Για το 2016 το Υπουργείο Οικονομικών εκτιμά ότι, σύμφωνα με τη μεθοδολογία της Σύμβασης, το πρωτογενές πλεόνασμα θα διαμορφωθεί σε 1,1% του ΑΕΠ, επίπεδο το οποίο υπερβαίνει σημαντικά το στόχο που είχε τεθεί, για πρωτογενές πλεόνασμα 0,50% του ΑΕΠ. Η συγκεκριμένη εκτίμηση για το 2016 δεν περιλαμβάνει τη δαπάνη των € 616 εκατ. για την έκτακτη, εφάπαξ οικονομική ενίσχυση των συνταξιούχων, η οποία θα περιορίσει το πρωτογενές πλεόνασμα κατά 0,35% του ΑΕΠ, δηλαδή περίπου στο 0,75% του ΑΕΠ.

Σύμφωνα με τις διαθέσιμες εκτιμήσεις³ για το 2016, η καλύτερη του στόχου επίδοση μετά τις εθνικολογιστικές προσαρμογές, εντοπίζεται στον (προσαρμοσμένο) Κρατικό Προϋπολογισμό, το πρωτογενές

έλλειμμα του οποίου είναι χαμηλότερο κατά €1.258 εκατ. έναντι του 2015, υποχωρώντας στα € 710 εκατ., χωρίς τον συνυπολογισμό των €616 εκατ. για τους συνταξιούχους. Μικρή βελτίωση εμφανίζουν επίσης τα αποτελέσματα των Νοσοκομείων, των επαναταξινομημένων ΔΕΚΟ, καθώς και των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης⁴ (ΟΚΑ). Αντιθέτως, το πλεόνασμα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) είναι μειωμένο.

Σε ότι αφορά το 2017, προβλέπεται σημαντική βελτίωση του αποτελέσματος του ΚΠ (σε εθνικολογιστική βάση), η οποία οφείλεται κυρίως στην αύξηση των εσόδων του ΤΠ. Επίσης, αξιολογη βελτίωση προβλέπεται στο ισοζύγιο των Νομικών Προσώπων και μικρή βελτίωση στο

³ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 3.2, σελ.57-58.

⁴ Εκτός Νοσοκομείων.

αποτέλεσμα των νοσοκομείων. Από την άλλη πλευρά, το πρωτογενές έλλειμμα των ΟΚΑ αναμένεται να παρουσιάσει μικρή περαιτέρω αύξηση, ενώ επιδείνωση θα παρουσιάσει και το αποτέλεσμα των ΟΤΑ.

Κρατικός Προϋπολογισμός, Ιανουάριος – Νοέμβριος 2016

Σε όλη την διάρκεια του περυσινού ενδεκαμήνου η πορεία των εσόδων ήταν σημαντικά καλύτερη από ότι 2015, αλλά και έναντι των στόχων που είχαν τεθεί για το 2016. Ήδη από το πρώτο εξάμηνο σημειώθηκε στα έσοδα του Τακτικού Προϋπολογισμού (ΤΠ) υπέρβαση του σχετικού στόχου κατά €0,9 δισεκ. Η επίδοση ως προς τα έσοδα βελτιώθηκε περαιτέρω από τον περυσινό Ιούλιο, καθώς άρχισαν να αποδίδουν τα νέα φορολογικά μέτρα που είχαν ληφθεί τον προηγούμενο μήνα. Ως αποτέλεσμα, στο τέλος Νοεμβρίου τα έσοδα υπερέβαιναν τον αντίστοιχο στόχο κατά περίπου €2,4 δισεκ.

Η υπεραπόδοση των εσόδων, σε συνδυασμό με την είσπραξη της δόσης για την πρώτη αξιολόγηση του τρέχοντος Προγράμματος, συνολικού ύψους €10,3 δισεκ., βελτίωσε σημαντικά την ταμειακή ρευστότητα του Δημοσίου, ιδιαίτερα από τον Ιούλιο, επιτρέποντας την αποπληρωμή μέρους των ληξιπρόθεσμων οφειλών του Δημοσίου.

Παρά τις θετικές εξελίξεις στα έσοδα, καθ' όλη την περίοδο του ενδεκάμηνου καταγράφηκε μεγάλη συγκράτηση των δαπανών, τόσο του ΤΠ, όσο και των δημόσιων επενδύσεων (ΠΔΕ). Στην περίοδο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου πέρυσι οι

πληρωμές του ΤΠ υπολείπονταν του αντίστοιχου στόχου κατά σχεδόν €2,3 δισεκ. Αντίστοιχα, έως το τέλος Νοεμβρίου είχε πραγματοποιηθεί μόνο το 51% των ετήσιων δημόσιων επενδύσεων, ενώ το 2015, παρά τις μεγάλες ταμειακές δυσχέρειες του Δημοσίου, είχε πραγματοποιηθεί το 58% του στόχου. Ως εκ τούτου, για τον Δεκέμβριο υπολείπεται η υλοποίηση δημόσιων επενδύσεων ύψους σχεδόν €3,3 δισεκ.

Η μεγάλη συγκράτηση των δαπανών, σε συνδυασμό με την υπεραπόδοση των εσόδων, διαμόρφωσαν μία πολύ θετική εικόνα για την πορεία της εκτέλεσης του Προϋπολογισμού στο ενδεκάμηνο. Συγκεκριμένα ο Κρατικός Προϋπολογισμός (ΚΠ) παρουσίασε σημαντικό πλεόνασμα, καθώς και ιδιαίτερα υψηλό πρωτογενές πλεόνασμα, ύψους 4,2% του ΑΕΠ.

Τονίζεται όμως ότι το θετικό αυτό αποτέλεσμα σε επίπεδο ΚΠ επιτεύχθηκε αφενός με την αύξηση της φορολόγησης της οικονομίας, αφετέρου μέσω της υστέρησης στην εκτέλεση του προϋπολογισμού επενδύσεων. Ταυτόχρονα, καθυστερούν συστηματικά τόσο οι αποκρατικοποιήσεις, όσο και η επίλυση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της εν γένει ομαλοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η βελτίωση του δημοσιονομικού αποτελέσματος (μόνο σε επίπεδο ΚΠ) πιθανότατα εξασφαλίζει την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων για το 2016, ενώ διαμορφώνει καλές προοπτικές για το 2017. Αλλά, με το υφιστάμενο μείγμα

δημοσιονομικής πολιτικής και την καθυστέρηση των αποκρατικοποιήσεων και μεταρρυθμίσεων δυσχεραίνεται η δυνατότητα επαναφοράς της ελληνικής οικονομίας σε αναπτυξιακή τροχιά.

Ισοζύγιο και πρωτογενές ισοζύγιο ΚΠ

Στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου ο ΚΠ παρουσίασε πλεόνασμα ύψους €2.023 εκατ., ή 1,2% του ΑΕΠ, έναντι ελλείμματος €1.245 εκατ. την αντίστοιχη περίοδο του

2015, και στόχου για έλλειμμα €1.852 εκατ. Αντίστοιχα, το πρωτογενές πλεόνασμα του ΚΠ έφθασε τα €7.416 εκατ., ή το 4,2% του ΑΕΠ (Πίνακας 2.8).

Η καλή επίδοση οφείλεται: (α) κυρίως στην συγκράτηση των δαπανών του Κρατικού Προϋπολογισμού (ΤΠ και ΠΔΕ) κάτω από τους αντίστοιχους στόχους, κατά €3.382 εκατ., και (β) στην υπεραπόδοση των εσόδων (προ επιστροφών φόρων) κατά €1.658 εκατ. σε σχέση με το στόχο.

Πίνακας 2.8

Εκτέλεση Κρατικού Προϋπολογισμού (εκατ. €)

	Ιανουάριος- Νοέμβριος			% μεταβολή	
	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
I. Καθαρά έσοδα ΚΠ	45.928	44.936	47.942	-2,2	6,7
1. Καθαρά Έσοδα ΤΠ	41.774	41.030	44.652	-1,8	8,8
α. Έσοδα ΤΠ προ επιστροφών φόρων	44.847	43.615	47.333	-2,7	8,5
β. Επιστροφές φόρων	3.074	2.585	2.681	-15,9	3,7
2. Έσοδα ΠΔΕ	4.154	3.906	3.290	-6,0	-15,8
<i>Από τα οποία: έσοδα από ΕΕ</i>	<i>4.093</i>	<i>3.502</i>	<i>3.074</i>	<i>-14,4</i>	<i>-12,2</i>
II. Δαπάνες ΚΠ	47.755	46.181	45.919	-3,3	-0,6
3. Δαπάνες ΤΠ	43.207	42.485	42.442	-1,7	-0,1
α. Πρωτογενείς δαπάνες *	37.814	36.901	37.048	-2,4	0,4
β. Τόκοι	5.393	5.584	5.393	3,5	-3,4
4. Δαπάνες ΠΔΕ	4.548	3.696	3.476	-18,7	-6,0
III. Αποτέλεσμα ΚΠ (I-II)	-1.827	-1.245	2.023		
<i>% στο ΑΕΠ</i>	<i>-1,0</i>	<i>-0,7</i>	<i>1,2</i>		
Ισοζύγιο ΤΠ	-1.433	-1.455	2.210		
Ισοζύγιο ΠΔΕ	-394	210	-186		
IV. Πρωτογενές αποτέλεσμα ΚΠ	3.566	4.339	7.416		
<i>% στο ΑΕΠ</i>	<i>2,0</i>	<i>2,5</i>	<i>4,2</i>		
ΑΕΠ (σε τρέχουσες τιμές)	177.941	175.697	174.908	-1,0	-0,4

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Νοέμβριος 2016 (οριστικά στοιχεία), ΓΛΚ, Δεκέμβριος 2016

*Περιλαμβάνονται και εξοπλιστικά προγράμματα, καταπτώσεις εγγυήσεων και προμήθειες EFSF.

Επισημαίνεται πάντως ότι σε περίπτωση που το ΠΔΕ εκτελέστηκε έως το τέλος του έτους χωρίς αποκλίσεις, τόσο στα έσοδα, όσο και στις δαπάνες, τότε το πρωτογενές πλεόνασμα του ΚΠ θα είναι περιορισμένο στο τέλος Δεκεμβρίου κατά €2.188 εκατ. Αντίστοιχα, εάν και ο ΤΠ εκτελεστεί χωρίς αποκλίσεις, τότε το πρωτογενές πλεόνασμα θα μειωθεί περαιτέρω κατά €2.230 εκατ.⁵. Επιπρόσθετα, εφόσον καλυφθούν και τα ελλείμματα των λοιπών φορέων της ΓΚ, τότε το πρωτογενές πλεόνασμα σε επίπεδο ΓΚ, βάσει του ορισμού της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, δεν θα υπερβεί το 0,8% του ΑΕΠ. Ωστόσο, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, θα επιτευχθεί υπέρβαση του σχετικού στόχου (0,5% του ΑΕΠ).

Έσοδα ΤΠ

Στο ενδεκάμηνο τα έσοδα του ΤΠ (προ επιστροφών φόρων) αυξήθηκαν έναντι του 2015 κατά 8,5%, στα €47,3 δισεκ. Ο συγκεκριμένος ρυθμός είναι αυξημένος έναντι της πρόβλεψης⁶ στον Προϋπολογισμό του 2016 για αύξηση στο σύνολο του έτους 5,8% έναντι της προηγούμενης χρονιάς. Σημειώνεται πάντως ότι, παρά την καλή πορεία των εσόδων, εκτιμάται στην εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού για το 2017 ότι στο τέλος του περασμένου έτους οι εισπράξεις του ΤΠ, για λόγους που συνδέονται με την πορεία των μη φορολογικών εσόδων και αναλύονται παρακάτω, υστέρησαν τελικά έναντι των αρχικών προβλέψεων (€52.375

εκατ.) κατά €1.112 εκατ. και περιορίστηκαν σε €51.263 εκατ.

Η σημαντική αύξηση των εσόδων στο ενδεκάμηνο οφείλεται κυρίως στα φορολογικά μέτρα που υλοποιήθηκαν σταδιακά, από τον Ιούλιο του 2015 έως και τον Ιούνιο του 2016. Οφείλεται επίσης στην αυξημένη χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών, λόγω των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, που διέυρνε την επίσημη οικονομική δραστηριότητα, στην είσπραξη εκτάκτων, μη προϋπολογισμένων εσόδων και στην εντατικοποίηση των φορολογικών ελέγχων. Η αύξηση των τελευταίων αφορά κυρίως στην έκδοση αποδείξεων, καθώς φαίνεται ότι οι έλεγχοι στη διακίνηση καυσίμων υποχώρησαν πολύ.

Από τις επιμέρους κατηγορίες, τα έσοδα από την άμεση φορολογία αυξήθηκαν στο ενδεκάμηνο έναντι του 2015, κατά 10,5% και έφθασαν τα €19,6 δισεκ., υπερβαίνοντας και το στόχο του ενδεκαμήνου (Πίνακας 2.9). Η συγκεκριμένη θετική εξέλιξη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις αυξημένες εισπράξεις από το φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων κατά 40,0% (ή κατά €1.003 εκατ.) έναντι του 2015, οι οποίες υπερέβησαν και το στόχο για το ενδεκάμηνο, κατά €423 εκατ. Η αύξηση προήλθε κυρίως από την άνοδο του φορολογικού συντελεστή κερδών των ΑΕ και την αναπροσαρμογή προς τα άνω της προκαταβολής φόρου. Από την άλλη

⁵ Στο ποσό αυτό συμπεριλαμβάνονται και τα €616 εκατ. για τους συνταξιούχους.

⁶ Όταν κατατέθηκε ο Προϋπολογισμός του 2016 (Νοέμβριος 2015), τα έσοδα του 2015 εκτιμούνταν σε €51.988 εκατ. και του 2016 σε €52.375 εκατ.,

επομένως προβλεπόταν αύξηση μόνο 0,7%. Όμως, τα έσοδα του 2015 υστέρησαν αρκετά της πρόβλεψης και τελικά διαμορφώθηκαν σε €49.510 εκατ., με αποτέλεσμα η προβλεπόμενη αύξηση για το 2016 να φθάσει το 5,8%.

πλευρά, η υψηλότερη προκαταβολή στέρησε από τις μεγάλες επιχειρήσεις κεφάλαια κίνησης, αλλά και για επενδύσεις. Αυξημένα ήταν επίσης τα έσοδα από την φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων έναντι του 2015, κατά 4,9%, αλλά σε σχέση με το σχετικό στόχο.

Μεγάλη αύξηση σε σχέση με το 2015, της τάξης του 18,9%, κατέγραψαν και οι εισπράξεις από την φορολογία περιουσίας, η οποία πραγματοποιείται κυρίως μέσω του ΕΝΦΙΑ.

Οι αυξημένες εισπράξεις από τον ΕΝΦΙΑ (+26,9%) οφείλονται: (α) στο γεγονός ότι

η εισπράξη του άρχισε ένα μήνα νωρίτερα σε σχέση με το 2015, άρα εισπράχθηκε μία δόση παραπάνω, (β) στη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, (γ) στην επιβολή του πρόσθετου φόρου από αξία περιουσίας €200.000 και άνω (έναντι ελάχιστου ορίου €300.000 που ίσχυε παλαιότερα) και (δ) στο γεγονός ότι η εισπράξη από την πρώτη δόση του ΕΝΦΙΑ ήταν μεγαλύτερη από ότι το 2015, επειδή πολλοί φορολογούμενοι χρησιμοποίησαν πιστωτικές κάρτες και εξόφλησαν εφάπαξ το φόρο.

Πίνακας 2.9

Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού - (εκατ. €)

Κατηγορίες εσόδων	Ιανουάριος-Νοέμβριος			% μεταβολή	
	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
1.Καθαρά έσοδα ΚΠ (2+4)	45.928	44.936	47.942	-2,2	6,7
2. Καθαρά Έσοδα ΤΠ	41.773	41.030	44.652	-1,8	8,8
Επιστροφές φόρων	3.074	2.585	2.681	-15,9	3,7
3. Έσοδα ΤΠ	44.847	43.615	47.333	-2,7	8,5
Άμεσοι Φόροι	18.641	17.741	19.605	-4,8	10,5
--Φόροι στο εισόδημα	11.123	10.931	12.119	-1,7	10,7
--Φόροι στην περιουσία	3.042	2.644	3.145	-13,1	18,9
--Άμεσοι φόροι ΠΟΕ	1.841	1.601	1.581	-13,0	-1,2
--Λοιποί άμεσοι φόροι	2.634	2.565	2.760	-2,6	7,6
Έμμεσοι Φόροι	20.911	20.658	22.550	-1,2	9,2
--Φόροι συναλλαγών	13.172	13.000	14.291	-1,3	9,9
<i>Από τα οποία: ΦΠΑ</i>	<i>12.621</i>	<i>12.488</i>	<i>13.825</i>	<i>-1,1</i>	<i>10,7</i>
--Φόροι κατανάλωσης	6.944	6.949	7.215	0,1	3,8
--Έμμεσοι φόροι ΠΟΕ	447	429	720	-4,0	67,8
--Λοιποί έμμεσοι φόροι	348	280	325	-19,5	16,1
Μη φορολογικά έσοδα	5.296	5.217	5.179	-1,5	-0,7
--Απολήψεις από ΕΕ	103	90	387	-12,6	330,0
--Μη τακτικά έσοδα	1.653	1.751	768	5,9	-56,1
<i>Από τα οποία: ANFA's και SMP's</i>	<i>580</i>	<i>291</i>	<i>375</i>	<i>-49,8</i>	<i>28,9</i>
--Άδειες και δικαιώματα	382	214	82	-44,0	-61,7
--Λοιπά	3.158	3.162	3.942	0,1	24,7
4. Έσοδα ΠΔΕ	4.154	3.906	3.290	-6,0	-15,8

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Νοέμβριος 2016 (οριστικά στοιχεία), ΓΛΚ, Δεκέμβριος 2016

Αυξημένες ήταν και οι εισπράξεις από τους «λοιπούς άμεσους φόρους», με τα πρόσθετα έσοδα να προέρχονται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από την ειδική εισφορά αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα. Αντιθέτως, τα έσοδα από την άμεση φορολογία παρελθόντων ετών (ΠΟΕ) παρουσίασαν μικρή μείωση σε σχέση με το 2015, αν και ήταν μεγαλύτερα κατά €40 εκατ. από το στόχο του ενδεκαμήνου.

Εξίσου σημαντική αύξηση εισπράξεων σημειώθηκε και στο σκέλος της έμμεσης φορολογίας, κατά €1.892 εκατ., ή κατά 9,2% έναντι του 2015, με τα έσοδα να ανέρχονται στα €22,5 δισεκ. Καθοριστικός παράγοντας για αυτή την εξέλιξη είναι οι εισπράξεις του ΦΠΑ, από τις οποίες προήλθε το 68,2% της συνολικής αύξησης των εισπράξεων από την έμμεση φορολογία (Πίνακας 2.9). Η άνοδος των εσόδων από τον ΦΠΑ κατά 10,7% έναντι του 2015 οφείλεται: (α) στην μετάταξη πολλών αγαθών και υπηρεσιών από το μειωμένο στον κανονικό συντελεστή τον Ιούλιο του 2015, (β) στην αύξηση του κανονικού συντελεστή από 23% σε 24% από την 1η Ιουνίου 2016, (γ) στην αυξημένη χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής από τον Ιούλιο του 2015, λόγω των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, και (δ) στην εντατικοποίηση των ελέγχων για την έκδοση αποδείξεων.

Σημαντική άνοδο, της τάξης του 67,8%, παρουσίασαν τα έσοδα από τους έμμεσους φόρους παρελθόντων ετών (ΠΟΕ), φθάνοντας τα €720 εκατ. Από τα αναλυτικά στοιχεία προκύπτει ότι αυτή η

αύξηση προήλθε από την εισπραξη ΦΠΑ παρελθόντων ετών, όπου καταγράφηκε άνοδος 103,0% (ή €303,7 εκατ.) σε σύγκριση με τις αντίστοιχες εισπράξεις του 2015.

Τα έσοδα από τους φόρους κατανάλωσης αυξήθηκαν κατά 3,8% έναντι του 2015 και έφθασαν τα €7,2 δισεκ. (Πίνακας 2.9). Η αύξηση εντοπίζεται στον ειδικό φόρο κατανάλωσης προϊόντων καπνού, όπου τα έσοδα αυξήθηκαν κατά 4,7% έναντι του 2015 και έφθασαν τα €2.285 εκατομμύρια, καθώς και στις εισπράξεις από το τέλος ταξινόμησης αυτοκινήτων, οι οποίες σημείωσαν άνοδο 67,7% σε σχέση με το 2015. Αντίθετα, τα έσοδα από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης καυσίμων μειώθηκαν κατά 2,0% σε σχέση με πρόπερσι, ενώ υπολείπονταν του στόχου κατά €34 εκατ.

Αντίθετα με τα φορολογικά έσοδα, τα μη φορολογικά έσοδα παρουσίασαν στο ενδεκάμηνο μικρή μείωση, 0,7%. Οι αναθεωρημένοι στόχοι που εμφανίζονται στο δελτίο εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού για το ενδεκάμηνο δεν επιτρέπουν την αξιολόγηση των εξελίξεων. Όμως, από την σύγκριση των (ετήσιων) μεγεθών που περιλαμβάνονται στον Προϋπολογισμό του 2016 με τις εκτιμήσεις για την τελική διαμόρφωση του 2016 στην Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού για το 2017,⁷ προκύπτει σημαντική απώλεια εσόδων. Συγκεκριμένα, οι ετήσιες εισπράξεις από τα κέρδη των κεντρικών τραπεζών που διακρατούν ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου (ANFA's και SMP's) εκτιμώνται σε €375 εκατ., τα οποία

⁷Πίνακας 3.2, σελ. 57.

προέρχονται από την Τράπεζα της Ελλάδας, έναντι στόχου για έσοδα €1.691 εκατ. Επίσης, τα έσοδα από την εκχώρηση αδειών και δικαιωμάτων εκτιμώνται σε €123 εκατ., έναντι στόχου €1.802 εκατ. Πρόκειται κυρίως για τα έσοδα από την εκχώρηση των περιφερειακών αεροδρομίων, η είσπραξη των οποίων έχει μεταφερθεί στον Προϋπολογισμό του 2017. Συνολικά από τις δύο αυτές πηγές η απώλεια εσόδων εκτιμάται σε σχεδόν €3 δισεκ. (€2.995 εκατ.).

Μέρος των απωλειών αντισταθμίστηκε από την αυξημένη συμμετοχή του Δημοσίου στα κέρδη της Τράπεζας της Ελλάδας, που έφθασε τα €775 εκατ. (έναντι στόχου €350 εκατ.), από έκτακτα, μη προϋπολογισμένα, έσοδα από την ΥΠΑ της τάξης των €200 εκατ. και από αυξημένες απολήψεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνολικά, τα πάσης φύσεως μη φορολογικά έσοδα για το 2016 είχαν προϋπολογισθεί σε €7.610 εκατ., ενώ εκτιμάται ότι θα εισπραχθούν μόνο €5.445 εκατομμύρια⁸. Ένα άλλο μέρος της υστέρησης των μη φορολογικών εσόδων καλύφθηκε από την υπεραπόδοση των φορολογικών εσόδων, με αποτέλεσμα η υστέρηση των συνολικών εσόδων του ΤΠ να περιοριστεί, σε ετήσια βάση, στα €1.112 εκατομμύρια⁹.

Δαπάνες ΤΠ

Στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου–Νοεμβρίου οι δαπάνες του ΤΠ κατέγραψαν οριακή μείωση 0,1% έναντι του 2015 και περιορίστηκαν €42,4 δισεκ., έναντι στόχου

ενδεκαμήνου¹⁰ για δαπάνες ύψους €44,7 δισεκ. Από τη συγκράτηση ύψους €2.298 εκατ., τα €2.066 εκατ. αφορούν σε πρωτογενείς δαπάνες και τα €232 εκατ. σε πληρωμές για τόκους.

Σύμφωνα με τον αναθεωρημένο ετήσιο στόχο, οι δαπάνες του ΤΠ εκτιμάται ότι διευρύνθηκαν πρόπερσι έναντι του 2015 κατά 1,5% και έφτασαν περίπου τα €49,2 δισεκ., υπερβαίνοντας τον αρχικό στόχο στον Προϋπολογισμού του 2016 (€49,0 δισεκ.) κατά €219 εκατ. Η νέα εκτίμηση για τις πληρωμές τόκων είναι €5.600 εκατ., μειωμένη έναντι της αρχικής εκτίμησης κατά €330 εκατ. Αντίθετα, η νέα εκτίμηση για τις πρωτογενείς δαπάνες είναι περίπου €43,6 δισεκ. και υπερβαίνει τον αρχικό στόχο κατά €549 εκατ. Δηλαδή οι ετήσιες πρωτογενείς δαπάνες θα είναι αυξημένες κατά 2,0% σε σχέση με το 2015, ενώ παράλληλα θα υπερβαίνουν και το στόχο κατά €549 εκατ. Διευκρινίζεται ότι η παραπάνω υπέρβαση δεν περιλαμβάνει τα €616 εκατ. που δόθηκαν τον Δεκέμβριο ως εφάπαξ ενίσχυση στους συνταξιούχους.

Σημειώνεται ότι για την επίτευξη των αναθεωρημένων στόχων θα πρέπει κατά τον περασμένο Δεκέμβριο να έχουν εκταμιευθεί πρωτογενείς δαπάνες ύψους €6.777 εκατ., πληρωμές για τόκους €201 εκατ., καθώς επίσης και €3.274 εκατ. για επενδύσεις, δηλαδή συνολικά €10.258 εκατομμύρια. Εάν συνυπολογισθούν και τα €616 εκατ. για συνταξιούχους, τότε το συνολικό ποσό πλησιάζει τα €11 δισεκ.

⁸ Ο.π.

⁹ Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού του 2017.

¹⁰ Οι μηνιαίοι στόχοι εσόδων και δαπανών για το 2016 εμφανίζονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού του 2016, Πίνακας 3.20, σελ.97.

Η πραγματοποίηση πληρωμών στο ενδεκάμηνο δεν προϊδεάζει για τις παραπάνω εξελίξεις, καθώς οι συνολικές δαπάνες, όπως προαναφέρθηκε, εμφάνισαν οριακή μείωση 0,1% έναντι του 2015. Η συγκράτηση αυτή οφείλεται τόσο στις δαπάνες για τόκους, που είναι λιγότερες από πρόπερσι κατά 3,4%, όσο και στις πρωτογενείς δαπάνες, οι οποίες μεν είναι ελαφρώς αυξημένες (0,4%) έναντι του προηγούμενου έτους, αλλά πολύ συγκρατημένες σε σχέση με το στόχο (Πίνακας 2.10).

Η συγκράτηση των πρωτογενών δαπανών στο ενδεκάμηνο εντοπίζεται στις πληρωμές για μισθούς (-4,4%), αν και μέρος της μείωσης οφείλεται στη μεταφορά των εφημεριών των ιατρών του ΕΣΥ καθώς και των «λοιπών παροχών» σε άλλες κατηγορίες δαπανών¹¹ (επίσης Πίνακας 2.10). Επιπλέον, μειωμένες κατά 0,5% έναντι του 2015 είναι και οι πληρωμές για συντάξεις, παρά την αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων¹², πιθανόν λόγω των μέτρων του Μαΐου του 2016. Τέλος, λιγότερες κατά 3,2% είναι και οι επιχορηγήσεις των ασφαλιστικών ταμείων, με τη μείωση να εντοπίζεται στις επιχορηγήσεις για το ΕΚΑΣ¹³ (-16,5% σε σχέση με το 2015), καθώς και στις επιχορηγήσεις του ΙΚΑ (-5,1%).

Αντιθέτως, όλες σχεδόν οι άλλες κατηγορίες δαπανών εμφανίζουν αύξηση σε σχέση με το 2015. Ιδιαίτερα αυξημένες (29,1%) είναι οι αποδόσεις σε τρίτους, οι οποίες ουσιαστικά αφορούν τους ΟΤΑ¹⁴. Επίσης αυξημένες, κατά 18,3% εμφανίζονται οι δαπάνες για κοινωνική προστασία, καθώς και οι επιχορηγήσεις προς τον ΟΑΕΔ (16,7%). Τέλος, άνοδος 13,1% καταγράφηκε στις επιχορηγήσεις φορέων. Στην κατηγορία αυτή έχει μεταφερθεί μέρος των λοιπών παροχών που αφορά τους εργαζόμενους στα νοσηλευτικά ιδρύματα.

Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων

Στην εξεταζόμενη περίοδο το ΠΔΕ εμφάνισε μικρό έλλειμμα, ύψους €186 εκατ. Η εξέλιξη αυτή είναι προσωρινή και οφείλεται στην πολύ μεγάλη συγκράτηση των πληρωμών, οι οποίες στο ενδεκάμηνο μειώθηκαν κατά 6,0% έναντι του 2015 και περιορίστηκαν σε € 3.476 εκατ. (βλ. Πίνακα 2.8). Επίσης οι δαπάνες υπολείπονταν του στόχου κατά €1.084 εκατ. Σε ετήσια βάση οι πληρωμές για επενδύσεις εκτιμάται¹⁵ ότι θα φτάσουν τα €6.750 εκατ., διατηρώντας τον αρχικό στόχο.

¹¹ Το ύψος των κονδυλίων που μεταφέρθηκαν στο ενδεκάμηνο δεν είναι γνωστό. Το ετήσιο μέγεθος, για το 2016 εκτιμάται σε €321 εκατ. (Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 3.9, σελ. 67).

¹² Ο αριθμός των συνταξιούχων του Δημοσίου αυξήθηκε από 475,9 χιλιάδες το 2015, σε 478, 2

χιλιάδες το 2016 (Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 3.7, σελ.64).

¹³ Πλην συνταξιούχων του Δημοσίου.

¹⁴ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 3.9, σελ.67

¹⁵ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 3.2.

Πίνακας 2.10

Δαπάνες Κρατικού Προϋπολογισμού - (εκατ. €)

Κατηγορία δαπάνης	Ιανουάριος- Νοέμβριος			% μεταβολή	
	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
1. Δαπάνες Κρατικού Προϋπολογισμού	47.755	46.181	45.919	-3,3	-0,6
2. Δαπάνες Τακτικού Προϋπολογισμού	43.207	42.485	42.442	-1,7	-0,1
Τόκοι	5.393	5.584	5.393	3,5	-3,4
Πρωτογενείς δαπάνες	37.815	36.902	37.049	-2,4	0,4
--Αποδοχές & συντάξεις	16.828	17.116	16.536	1,7	-3,4
Μισθοί	10.935	10.975	10.495	0,4	-4,4
Λοιπές παροχές	310	322	251	3,9	-2,2
Συντάξεις	5.583	5.819	5.790	4,2	-0,5
--Κοινωνικές δαπάνες	11.397	11.256	11.142	-1,2	-1,0
Επιχορηγήσεις ασφ. ταμείων	9.810	10.077	9.755	2,7	-3,2
Κοινωνική προστασία	1.166	778	920	-33,3	18,3
Επιχορηγήσεις ΟΑΕΔ	377	360	420	-4,5	16,7
Λοιπές	44	41	47	-6,8	14,6
-Λειτουργικές & λοιπές	6.512	6.178	6.336	-5,1	2,6
Επιχορηγήσεις	1.293	1.035	1.171	-20,0	13,1
Καταναλωτικές	1.172	1.052	1.071	-10,2	1,8
Αντικριζόμενες	1.883	2.058	2.053	9,3	-0,2
Λοιπές*	2.164	2.033	2.041	-6,1	0,4
--Αποδιδόμενοι πόροι	3.079	2.352	3.036	-23,6	29,1
3. Δαπάνες ΠΔΕ	4.548	3.696	3.476	-18,7	-6,0

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Νοέμβριος 2016 (οριστικά στοιχεία), ΓΛΚ, Δεκέμβριος 2016. Για τις στήλες του 2014 και του 2015 έχουν χρησιμοποιηθεί τα Δελτία του ενδεκαμήνου του 2014 και του 2015 αντίστοιχα.

Από το 2016 άλλαξε ο τρόπος καταχώρησης των δαπανών για εφημερίες ιατρών ΕΣΥ και για τις λοιπές παροχές προς το προσωπικό των νοσοκομείων, που εμφανίζονται πλέον στην 'επιχορήγηση των νοσοκομείων' και στις 'επιχορηγήσεις φορέων'. Για το λόγο αυτό οι συγκεκριμένες κατηγορίες δαπανών του 2016 δεν είναι άμεσα συγκρίσιμες με τις αντίστοιχες του 2015.

*Περιλαμβάνουν κάλυψη ελλειμμάτων και εξόφληση χρεών νοσοκομείων, εξοπλιστικές δαπάνες, προμήθειες ΕFSF και καταπτώσεις εγγυήσεων. Οι δαπάνες για καταπτώσεις εγγυήσεων εμφανίζονται σε «καθαρή» βάση.

Αντιθέτως, τα έσοδα ξεπέρασαν το στόχο του ενδεκαμήνου κατά €54 εκατ., αλλά σε σχέση με το 2015 είναι μειωμένα κατά 15,8%, κυρίως επειδή οι εισροές από τα διάφορα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μειωμένες κατά 12,2% (Πίνακας 2.8). Σε ετήσια βάση, τα έσοδα αναμένεται να σημειώσουν μικρή υστέρηση ύψους €44 εκατ.

Η καθυστέρηση των εκταμιεύσεων για επενδύσεις περισσότερο από ό,τι το 2015, παρά το γεγονός ότι οι ταμειακές δυνατό-

τητες του Δημοσίου ήταν πέρυσι σαφώς καλύτερες, είναι δύσκολο να ερμηνευθεί. Επιπλέον, εφόσον δεν επιταχυνθούν οι εκταμιεύσεις, υφίσταται κίνδυνος απώλειας κεφαλαίων, καθώς λήγει το ΕΣΠΑ 2007-2013. Είναι πολύ πιθανό οι δαπάνες του ΠΔΕ να σημειώσουν υστέρηση στο τέλος του έτους.

Εντύπωση προκαλεί επίσης το γεγονός ότι τα έσοδα από τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης βαίνουν συνεχώς μειούμενα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το νέο Προϋ-

πολογισμό, τα έσοδα του 2017 από τα Ταμεία της ΕΕ θα περιορισθούν σε €3.975 εκατ., έναντι εισπράξεων €4.649 εκατ. το 2014. Οι εξελίξεις αυτές είναι δύσκολο να ερμη-νευθούν, μάλιστα τη στιγμή που πρωταρχικός στόχος είναι η επιστροφή της χώρας στην ανάπτυξη.

Ο Προϋπολογισμός του 2017

Η δημοσιονομική πολιτική παραμένει έντονα περιοριστική και το 2017. Σύμφωνα με το νέο Προϋπολογισμό, το έλλειμμα της ΓΚ, σε εθνολογιστική βάση, θα μειωθεί από 2,2% του ΑΕΠ το 2016 σε 0,8% το 2017. Αντίστοιχα, το πρωτογενές πλεόνασμα θα αυξηθεί από 1,3% σε 2,5% του ΑΕΠ. Επίσης, το πρωτογενές πλεόνασμα, όπως αυτό μετράται με τη μεθοδολογία της ΣΧΔ, αναμένεται να αυξηθεί από 1,1% του ΑΕΠ το 2016¹⁶ σε 2,0% το 2017, προκειμένου να ικανοποιηθεί ο όρος της Σύμβασης για πλεόνασμα 1,75% του ΑΕΠ (βλ. Πίνακα 2.7).

Η βελτίωση των δημοσιονομικών επιδόσεων το 2017 βασίζεται αφενός στα φορολογικά μέτρα του Ιουλίου 2016¹⁷ και Ιανουαρίου 2017, αφετέρου σε ένα αισιόδοξο μακροοικονομικό σενάριο. Συγκεκριμένα, για το 2017 προβλέπεται σημαντική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας με ρυθμό 2,7%, παρά την έντονα συστατική δημοσιονομική πολιτική. Η ανάπτυξη, σύμφωνα με το νέο Προϋπολογισμό¹⁸, αναμένεται να προέλθει από την αύξηση της ιδιωτικής κατα-

νάωσης κατά 1,8%, των επενδύσεων κατά 9,1% και των εξαγωγών κατά 5,3%.

Σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό για το 2017, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό το φιλόδοξο μακροοικονομικό σενάριο απαιτείται (α) «συνεπής εφαρμογή του νέου προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας», (β) «σταδιακή χαλάρωση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων», (γ) «πρόοδος στη διευθέτηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων», και (δ) «συνέχιση των διαβουλεύσεων και σταδιακή εφαρμογή συγκεκριμένων βραχυπρόθεσμων και μέσο-μακροπρόθεσμων μέτρων» για το δημόσιο χρέος.

Μάλιστα, τον Νοέμβριο του 2016 είχε ανακοινωθεί από τις ελληνικές Αρχές και ένα, κατά μία έννοια, «χρονοδιάγραμμα», το οποίο προέβλεπε ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης έως το Eurogroup της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2016, με ταυτόχρονη ανακοίνωση συγκεκριμένων βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων μέτρων για το δημόσιο χρέος. Η αναδιάρθρωση των ακαθάριστων χρηματοδοτικών αναγκών για την εξυπηρέτηση του χρέους θα αποκαθιστούσε σημαντικά την εμπιστοσύνη των επενδυτών και των αγορών και θα επέτρεπε τη συμμετοχή της Ελλάδος στην ποσοτική χαλάρωση της ΕΚΤ τους πρώτους μήνες του 2017.

Η ρύθμιση των «κόκκινων δανείων», σε συνδυασμό με τη συμμετοχή στην ποσοτική χαλάρωση μπορεί να ομαλο-

¹⁶ Το πλεόνασμα 1,1% του ΑΕΠ δεν περιλαμβάνει τη δαπάνη των € 616 εκατ. ή 0,35% του ΑΕΠ.

¹⁷ Τα μέτρα αυτά θα αποδώσουν για πρώτη φορά σε ετήσια βάση το 2017.

¹⁸ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Πίνακας 1.3, σελ. 27.

ποιήσει τη λειτουργία του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος και να βελτιώσει αισθητά τη ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας. Βεβαίως, προκειμένου να υπάρξει φέτος χρόνος για να εμφανισθούν οι θετικές επιδράσεις στην οικονομία, όλες αυτές οι διαδικασίες θα έπρεπε να ολοκληρωθούν έγκαιρα, το αργότερο το πρώτο τρίμηνο του έτους. Εάν π.χ. η συμμετοχή στην ποσοτική χαλάρωση γίνει το Δεκέμβριο, τότε οι θετικές επιπτώσεις στην οικονομία θα εμφανιστούν από το 2018.

Δυστυχώς, για μία ακόμη φορά καθυστερεί, όχι μόνο η ολοκλήρωση της αξιολόγησης, αλλά και όλες οι άλλες ενέργειες, με αποτέλεσμα την αύξηση της αβεβαιότητας, καθώς προς το παρόν δεν υπάρχουν ανακοινώσεις για την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, ή για άλλες ενέργειες. Το μόνο μέτρο που ίσχυσε από την 1^η Ιανουαρίου είναι η αύξηση της φορολογίας, με επιπτώσεις στην ψυχολογία και στο διαθέσιμο εισόδημα. Έτσι, τίθεται σε άμεσο κίνδυνο η επίτευξη των μακροοικονομικών στόχων και έμμεσα και των δημοσιονομικών. Επίσης, υπάρχουν σημαντικές ασάφειες για το έλλειμμα των ΟΚΑ και ιδιαίτερα για τον ΕΦΚΑ. Για αυτούς τους λόγους, δεν είναι δυνατόν να γίνουν αξιόπιστα σχόλια και εκτιμήσεις σχετικά με την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων σε επίπεδο Γενικής Κυβέρνησης το 2017, πριν την ολοκλήρωση της αξιολόγησης.

Κρατικός Προϋπολογισμός 2017

Σε επίπεδο ΚΠ (σε δημοσιονομική βάση) προβλέπεται μεγάλη βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών το 2017. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα του ΚΠ θα μειωθεί από €4.178 εκατ., ή 2,4% του ΑΕΠ, σε €1.550 εκατ. (0,9% του ΑΕΠ). Αντίστοιχα, το πρωτογενές πλεόνασμα εκτιμάται ότι σχεδόν θα τριπλασιαστεί, από €1.422 εκατ., ή 0,8% του ΑΕΠ, σε €4.000 εκατ., ή 2,2% του ΑΕΠ (Πίνακας 2.11). Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό, το έλλειμμα του ΚΠ το 2017 θα προέλθει αποκλειστικά από το ΠΔΕ, καθώς ο ΤΠ προϋπολογίζεται να παρουσιάσει πλεόνασμα ύψους €1,0 δισεκ. περίπου.

Η μεγάλη βελτίωση προέρχεται από την αύξηση των εσόδων του ΤΠ (προ επιστροφών φόρων) κατά €2.399 εκατ., ή 4,7% έναντι του 2016. Από την άλλη πλευρά, οι δαπάνες τόσο του ΤΠ, όσο και του ΠΔΕ, παραμένουν ουσιαστικά αμετάβλητες. Εξαιρέση αποτελούν οι «λοιπές πρωτογενείς δαπάνες», στις οποίες περιλαμβάνεται η ανάληψη, από την Κεντρική Κυβέρνηση χρεών δημόσιων φορέων ύψους €554 εκατ. το 2016. Αντίστοιχη δαπάνη δεν προβλέπεται για το 2017, ούτε υπήρξε πριν το 2016 (Πίνακας 2.11). Σημειώνεται ότι στα μεγέθη του 2016 δεν περιλαμβάνεται η δαπάνη των €616 εκατ. για την εφάπαξ οικονομική ενίσχυση των συνταξιούχων.

Πίνακας 2.11

Κρατικός Προϋπολογισμός 2016 (εκτιμήσεις) και 2017- (εκατ. €)

	2016 Εκτιμ.	2017 Προϋπ.	%μεταβολή
Καθαρά έσοδα ΚΠ	52.353	54.529	4,2
1. Καθαρά Έσοδα ΤΠ	47.977	50.374	5,0
α. Έσοδα ΤΠ προ επιστροφών φόρων	51.264	53.663	4,7
γ. Επιστροφές φόρων	3,287	3.289	-
2. Έσοδα ΠΔΕ	4.376	4.155	-5,1
Δαπάνες ΚΠ	56.531	56.079	-0,8
3. Δαπάνες ΤΠ	49.780	49.330	-0,9
α. Πρωτογενείς δαπάνες	42.473	42.419	-0,1
β. λοιπές (πρωτογενείς) δαπάνες*	1.707	1.360	-20,3
γ. Τόκοι	5.600	5.550	-0,9
4. Δαπάνες ΠΔΕ	6.750	6.750	
Αποτέλεσμα ΚΠ	-4.178	-1.550	
% στο ΑΕΠ	-2,4	-0,9	
Πρωτογενές αποτέλεσμα ΚΠ	1.422	4.000	
% στο ΑΕΠ	0,8	2,2	
ΑΕΠ (σε τρέχουσες τιμές)	174.908	180.817	3,4

Πηγή: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Υπουργείο Οικονομικών, Νοέμβριος 2016

*Εξοπλιστικά προγράμματα, καταπτώσεις εγγυήσεων, αναλήψεις χρεών φορέων (μόνο το 2016) και προμήθειες EFSF.

Έσοδα ΤΠ

Τα έσοδα του ΤΠ (προ επιστροφών φόρων) προϋπολογίζεται να αυξηθούν κατά 4,7% έναντι του 2016 και να φτάσουν τα €53,7 δισεκ. Η προϋπολογισμένη αύξηση, σε απόλυτες τιμές, είναι €2.399 εκατ., ενώ και το 2016 τα έσοδα εκτιμάται ότι αυξήθηκαν κατά €1.754 έναντι του 2015. Δηλαδή σε δύο χρόνια (2016 και 2017) το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε από τους περισσότερους φόρους κατά €4.153 εκατ. ή 2,4% του ΑΕΠ (Πίνακας 2.12). Η αύξηση αναμένεται να προέλθει κυρίως από τους έμμεσους φόρους, από τη φορολογία εισοδήματος καθώς και από τα μη φορολογικά έσοδα.

Συγκεκριμένα, τα έσοδα από τους άμεσους φόρους αναμένεται να μειωθούν κατά 1,4% σε σχέση με το 2016 και να περιορισθούν στα €20,4 δισεκ., καθώς οι εισπράξεις σε όλες οι επιμέρους κατηγορίες, εκτός των φόρων στο εισόδημα, είναι μειωμένες. Οι φόροι στο εισόδημα αναμένεται να αυξηθούν κατά 7,8% και να φθάσουν τα €13,7 δισεκ. Η αύξηση θα προέλθει αποκλειστικά από τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, οι εισπράξεις από την οποία προβλέπεται να αυξηθούν κατά 14,5% έναντι του προηγούμενου έτους. Η διεύρυνσή τους οφείλεται στην αλλαγή της φορολογικής κλίμακας και στις άλλες ρυθμίσεις που έγιναν στη φορολογία των φυσικών προσώπων και ισχύουν από το 2017. Όμως, τα έσοδα από τη φορολογία των νομικών προσώπων αναμένεται να

μειωθούν κατά 7,0%. Λιγότερα κατά 11,4% προβλέπονται επίσης τα έσοδα από τους φόρους επί της περιουσίας, από τους άμεσους φόρους ΠΟΕ (- 20,5%), καθώς και από τους λοιπούς άμεσους φόρους (- 19,0%). Στην τελευταία κατηγορία, η μείωση οφείλεται στο γεγονός ότι οι ασφαλιστικές εισφορές των δημοσίων υπαλλήλων (περίπου €600 εκατ.) θα αποδίδονται στον ΕΦΚΑ και δεν θα αποτελούν πλέον έσοδο του ΤΠ.

Τα έσοδα από του έμμεσους φόρους προϋπολογίζεται να αυξηθούν κατά 5,3% και να φθάσουν τα €26,4 δισεκ. Σύμφωνα με τις προβλέψεις, οι εισπράξεις από έμμεσους φόρους θα αποτελέσουν το 2017 το 56,4% των φορολογικών εσόδων, έναντι 53,7% το 2014. Ειδικότερα τα έσοδα από το ΦΠΑ προβλέπεται να αυξηθούν κατά 5,2% και να φθάσουν τα €15.985 εκατ., αποδίδοντας το 57,6% της αύξησης όλων των εσόδων από την έμμεση φορολογία. Η άνοδος τους θα προέλθει από την αύξηση του κανονικού συντελεστή από 23% σε 24% την 1^η Ιουνίου 2016, καθώς και από τη διεύρυνση της χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρω-

μών, λόγω των νέων ρυθμίσεων για το αφορολόγητο εισόδημα. Σημαντική αύξηση, 8,0%, προβλέπεται και στα έσοδα από τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, λόγω των μέτρων¹⁹ που ίσχυσαν από την 1^η Ιανουαρίου 2017. Οι εισπράξεις από τη φορολογία καυσίμων θα αυξηθούν κατά 9,3% και των προϊόντων καπνού κατά 9,7%. Από την άλλη πλευρά, μειωμένα προβλέπονται τα έσοδα από έμμεσους φόρους παρελθόντων ετών (ΠΟΕ), τα οποία φαίνεται ότι επανέρχονται στη μακροχρόνια τάση, μετά την μεγάλη, εφάπαξ αύξηση του 2016.

Τέλος, τα μη φορολογικά έσοδα προϋπολογίζεται να αυξηθούν κατά 25,0% σε σχέση με το 2016 και να φθάσουν τα €6.805 εκατ. Η αύξηση ουσιαστικά προέρχεται από τις εισπράξεις της κατηγορίας «εκχώρηση αδειών και δικαιωμάτων» του Δημοσίου, οι οποίες αναμένεται να αυξηθούν από €123 εκατ. το 2016 σε €2.044 εκατ. το 2017. Τα έσοδα αυτά προέρχονται από τα περιφερειακά αεροδρόμια και αρχικά είχε προγραμματιστεί να εισπραχθούν το 2016.

¹⁹ Π.χ. αύξηση φορολογίας στα καύσιμα και στα προϊόντα καπνού, αλλά και εισαγωγή νέων φόρων

στον καφέ, στην τηλεφωνία, στο ηλεκτρονικό τσιγάρο κλπ.

Πίνακας 2.12

Ετήσια έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού- (εκατ. €)

Κατηγορίες εσόδων	2014	2015	2016 Προϋπο λ.	2016 Εκτιμήσ εις	2017 Προϋπο λ.	% 15/ 14	% 16/ 15	% 17Π/ 16
1.Καθαρά Έσοδα ΚΠ	51.367	51.421	53.527	52.353	54.529	0,1	1,8	4,2
2. Καθαρά έσοδα ΤΠ	46.650	46.589	49.107	47.977	50.374	-0,1	3,0	5,0
Επιστροφές φόρων	3.370	2.922	3.268	3.287	3.289	-13,3	12,5	0,1
3. Έσοδα ΤΠ	50.020	49.510	52.375	51.264*	53.663	-1,0	3,5	4,7
Άμεσοι φόροι	20.464	19.758	20.028	20.711	20.415	-3,5	4,8	-1,4
--Φόροι εισοδήματος	12.207	12.093	12.025	12.676	13.659	-0,9	4,8	7,8
--Φόροι περιουσίας	3.474	3.180	3.788	3.533	3.132	-8,5	11,1	-11,4
--Άμεσοι φόροι ΠΟΕ	1.928	1.700	1.379	1.623	1.291	-11,8	-4,5	-20,5
--Λοιποί άμεσοι φόροι	2.855	2.785	2.836	2.879	2.333	-2,5	3,4	-19,0
Έμμεσοι φόροι	23.776	23.773	24.738	25.108	26.443	-0,0	5,6	5,3
--Φόροι συναλλαγών	14.224	14.254	14.875	15.209	15.985	0,2	6,7	5,1
<i>Από τα οποία: ΦΠΑ</i>	<i>13.618</i>	<i>13.629</i>	<i>14.376</i>	<i>14.707</i>	<i>15.476</i>	<i>0,1</i>	<i>7,9</i>	<i>5,2</i>
--Φόροι κατανάλωσης	8.702	8.760	9.102	8.836	9.547	0,7	0,9	8,0
--Έμμεσοι φόροι ΠΟΕ	469	450	385	717	549	-4,1	59,3	-23,4
--Λοιποί έμμεσοι	381	310	376	347	362	-18,6	11,9	4,3
Μη φορολογικά έσοδα	5.780	5.979	7.610	5.445	6.805	3,4	-8,9	25,0
--Απολήψεις από ΕΕ	196	428	325	400	523	118, 4	-6,3	30,8
--Μη τακτικά έσοδα	1.817	1.825	2.269	790	618	0,4	- 56,7	-21,8
<i>Από τα οποία: ANFA's, SMP'</i>	<i>580</i>	<i>291</i>	<i>1.691</i>	<i>375</i>	<i>345</i>	<i>-49,8</i>	<i>28,9</i>	<i>-8,0</i>
--Άδειες & Δικαιώματα	384	254	1.802	123	2.044	-33,9	- 51,6	1561,8
--Λοιπά	3.383	3.472	3.214	4.132*	3.620	2,6	19,0	-12,4
4. Έσοδα ΠΔΕ	4.717	4.832	4.420	4.376	4.155	2,4	-9,4	-50,5

Πηγή: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Υπουργείο Οικονομικών, Νοέμβριος 2016

*Δεν περιλαμβάνονται έσοδα ύψους 126 εκατ. ευρώ τα οποία προστέθηκαν μετά την ψήφιση του Προϋπολογισμού του 2016, λόγω της αλλαγής του τρόπου καταχώρησης των καταπτώσεων (στο σκέλος των δαπανών) από "καθαρή" σε "ακαθάριστη βάση".

Δαπάνες ΤΠ

Οι δαπάνες του ΤΠ προϋπολογίζεται να μειωθούν το 2017 κατά 0,9% και να περιοριστούν στα €49,3 δισεκ. (Πίνακας 2.13). Η συγκράτηση των δαπανών προέρχεται τόσο από τις πληρωμές για τόκους, οι οποίες αναμένεται να περιοριστούν κατά 0,9%, όσο και από τις πρωτογενείς δαπάνες, οι οποίες επίσης θα μειωθούν κατά 0,9%.

Οι δαπάνες για τόκους, μετά από σημαντική αύξηση το 2015, επανέρχονται

το 2017 στα επίπεδα του 2014 και περιορίζονται στα €5.550 εκατομμύρια. Όσον αφορά στις πρωτογενείς δαπάνες, αυτές προβλέπεται να μειωθούν στα €43,8 δισεκ., έναντι €44,2 δισεκ. το 2016. Όμως, η περιστολή τους οφείλεται αποκλειστικά στο γεγονός ότι δαπάνη ύψους €554 εκατ. για την ανάληψη χρεών δημόσιων φορέων που πραγματοποιήθηκε το 2016 δεν θα επαναληφθεί το 2017. Οι υπόλοιπες πρωτογενείς δαπάνες παραμένουν ουσιαστικά αμετάβλητες σε σχέση με το 2016 (βλ. Πίνακες 2.11 και 2.13). Γενικά, παρά

τις περικοπές που έχουν γίνει την τελευταία τριετία και την αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών, οι πρωτογενείς δαπάνες του ΤΠ του 2017 είναι μεγαλύτερες από αυτές του 2014 κατά €847 εκατ. (Πίνακας 2.13).

Η μεγάλη μείωση 31,8% που εμφανίζεται στην κατηγορία «αποδοχές και συντάξεις» οφείλεται στο γεγονός ότι από το 2017 η καταβολή των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων θα πραγματοποιείται από τον ΕΦΚΑ²⁰. Ακολούθως, αυξάνεται η επιχορήγηση προς τα ασφαλιστικά ταμεία κατά 34,4% ή κατά €5,0 δισεκ. περίπου. Μειωμένες κατά 4,2% προϋπολογίζεται να είναι και οι αποδόσεις σε τρίτους, ουσιαστικά προς τους ΟΤΑ, μετά τη μεγάλη αύξηση που σημείωσαν το 2016.

Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων

Οι δαπάνες για επενδύσεις προϋπολογίζονται σε €6.750 εκατ., όσο ακριβώς και το 2016, αν και το ΕΣΠΑ 2014-2020 θα έπρεπε να βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη. Επομένως, η συμβολή του δημόσιου τομέα στην επενδυτική δραστηριότητα θα είναι στην καλύτερη περίπτωση ίδιου απόλυτου μεγέθους με πέρυσι, παρότι προσδοκείται αύξηση επενδύσεων εγχωρίως το 2017 κατά 9,1%.

Αντίθετα τα έσοδα του ΠΔΕ θα μειωθούν κατά 5,1% και θα φθάσουν τα €4.155 εκατ., λόγω μειωμένων εισροών από τα Ταμεία της ΕΕ. Κατά συνέπεια, το έλλειμμα του ΠΔΕ θα αυξηθεί στα €2.595 εκατ., ή στο 1,4% του ΑΕΠ (βλ. Πίνακα 2.11).

Πίνακας 2.13

Ετήσιες Δαπάνες Κρατικού Προϋπολογισμού (εκατ. €)

Κατηγορία δαπάνης	2014	2015	2016 Προϋπολ.	2016 Εκτιμήσεις	2017 Προϋπο λ.	% Μεταβολή		
						15/ 14	16/1 5	17/1 6
1. Δαπάνες Κ Π	55.053	54.952	55.751	56.531	56.079	-0,2	2,9	-0,8
2. Δαπάνες Τ Π	48.461	48.575	49.001	49.780	49.330	0,2	2,5	-0,9
Τόκοι	5.528	5.800	5.930	5.600	5.550	4,9	-3,4	-0,9
Πρωτογενείς Δαπάνες	42.933	42.775	43.071	44.180	43.780	-0,4	3,3	-0,9
--Αποδοχές & Συντάξεις	18.479	18.359	18.536	18.085	12.337	-0,6	-1,5	-31,8
--Ασφαλιστικές και κοινωνικές δαπάνες	14.450	14.715	13.925	15.033	20.210	1,8	2,2	34,4
--Αποδόσεις σε τρίτους	3.293	2.786	3.254	3.255	3.119	-	16,8	-4,2
						15,4		
--Λειτουργικές και άλλες δαπάνες	5.697	5.469	5.146	5.700	5.754	-4,0	4,2	0,9
--Λοιπές Δαπάνες*	1.014	1.446	1.210	1.707	1.360	42,6	18,0	-20,3
--Αποθεματικό	--	--	1.000	400	1.000	--	--	--
3. Δαπάνες Π.Δ.Ε.	6.592	6.377	6.750	6.750	6.750	-3,3	5,8	0,0

Πηγές: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2016, Νοέμβριος 2015 (Πίνακας 3.2) και Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Νοέμβριος 2016 (Πίνακας 3.2).

*Περιλαμβάνει εξοπλιστικές δαπάνες, πληρωμές εγγυήσεων καθώς και προμήθειες EFSF και ΕΣΜ. Ειδικά το έτος 2016 (εκτιμήσεις) περιλαμβάνεται και δαπάνη ύψους € 554 εκατ. για ανάληψη χρεών φορέων.

²⁰ Ο Προϋπολογισμός του 2017 δεν αναφέρει το ποσό των συντάξεων. Έως το Νοέμβριο του 2016 οι δαπάνες για συντάξεις ήταν €5.790 εκατ. Εκτιμάται ότι

σε ετήσια βάση το ποσό αυτό θα είναι περίπου €6,3 δισεκ.

3. ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

3.1 Μακροοικονομικές Εξελίξεις

Πρόσφατες μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα

Η ύφεση στην ελληνική οικονομία επί ένα έτος (γ' τρίμ. 2015 – β' τρίμ. 2016) ανακόπηκε στο τρίτο τρίμηνο του 2016, στο οποίο το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,8%²¹. Η σημαντική άνοδος του ΑΕΠ σε αυτή την περίοδο –η μεγαλύτερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2008- οφείλεται κατά κύριο λόγο στη χαμηλή βάση του στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015, όταν το ΑΕΠ είχε υποχωρήσει κατά 2,2%. Συνεπώς, η αύξηση του ΑΕΠ στο 2016 σχεδόν αντισταθμίζει την πτώση του 2015, με αποτέλεσμα το ΑΕΠ στην περίοδο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου να είναι 0,4% χαμηλότερο από ότι στο ίδιο χρονικό διάστημα του 2014. Η επίδραση του χαμηλού περυσινού επιπέδου αντανakλάται στο ότι μεταξύ διαδοχικών τριμήνων το ΑΕΠ ενισχύθηκε στο τρίτο περυσινό τρίμηνο κατά 0,5% έναντι του β' τριμήνου, σχεδόν όσο και μεταξύ β' και α' τριμήνου (0,3%). Κατόπιν της ισχυρής αύξησης στο γ' τρίμηνο, το ΑΕΠ ανήλθε και στο σύνολο του εννιαμήνου Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου πέρυσι, κατά 0,2%, έναντι κάμψης 0,6% στην ίδια περίοδο του 2015. Εκτός από το ευνοϊκό αποτέλεσμα βάσης, στην αύξηση του ΑΕΠ συνέβαλαν η κάμψη της αβεβαιότητας για την υλοποίηση του νέου Προγράμματος Οικο-

νομικής Πολιτικής μετά την ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησής του, η παραμονή της δραστηριότητας στις Κατασκευές, κυρίως στα δημόσια έργα, σε επίπεδο πολύ υψηλότερο του περυσινού για ακόμα ένα τρίμηνο, καθώς και η νέα ενίσχυση του τουριστικού τομέα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, σε μικρότερο βαθμό από ότι στα προηγούμενα έτη. Στον αντίποδα, ανασχετικά σε μεγαλύτερη αύξηση του εγχώριου προϊόντος επενέργησαν τα δημοσιονομικά μέτρα που σταδιακά τέθηκαν σε εφαρμογή από τον περασμένο Ιούλιο (αύξηση ασφαλιστικών εισφορών, υψηλότερη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, περικοπές συντάξεων, αυξήσεις έμμεσων φόρων).

Η κάμψη της αβεβαιότητας σχετικά με το πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής αποτυπώθηκε κυρίως στην έντονη ενίσχυση της κατανάλωσης των νοικοκυριών. Σημαντική ήταν και η αύξηση του σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου, όμως η ισχυρή εγχώρια ζήτηση είχε ως αποτέλεσμα τον εκτεταμένο περιορισμό των αποθεμάτων, οδηγώντας το σύνολο των επενδύσεων σε υποχώρηση. Η αυξητική τάση στις επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου ευνοήθηκε και από την επαναφορά της αποδοχής των ελληνικών ομολόγων ως ενέχυρων για την πρόσβαση του τραπεζικού συστήματος στο βασικό μηχανισμό χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, κατόπιν της ολοκλήρωσης της αρχικής και σημαντικότερης φάσης της πρώτης

²¹ Όλες οι μεταβολές των στοιχείων στην τρέχουσα υπό-ενότητα είναι σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο ένα έτος νωρίτερα. Τα στοιχεία Εθνικών Λογαριασμών

αφορούν σε εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε τιμές έτους 2010.

αξιολόγησης τον περυσινό Μάιο. Αυτή η εξέλιξη αποτυπώθηκε στο σαφή περιορισμό της πιστωτικής συρρίκνωσης προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις από τον ίδιο μήνα, ενώ η έντασή της προς τους ιδιώτες δεν μεταβλήθηκε.

Αναλυτικά ως προς τις τάσεις στις επιμέρους συνιστώσες του ΑΕΠ κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016, η **εγχώρια κατανάλωση διευρύνθηκε κατά 0,5% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο πρόπερσι, έναντι αντίστοιχης οριακής υποχώρησης κατά 0,3% σε εκείνο το χρονικό διάστημα**. Η αύξησή της στο 2016 οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδό της στο τρίτο τρίμηνο, κατά 3,8%, που είναι η υψηλότερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2008. Η διεύρυνση των καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών κατά 5,1% σε αυτό το τρίμηνο αποτέλεσε την αιτία της ανόδου της εγχώριας κατανάλωσης, καθώς η δημόσια κατανάλωση παρέμεινε σε πτωτική τροχιά, με μικρότερη ταχύτητα από ότι στο πρώτο εξάμηνο του περασμένου έτους (-0,6%, έναντι -1,0%). Βεβαίως, η εκτίναξη της ιδιωτικής κατανάλωσης στη συγκεκριμένη περίοδο οφείλεται στην έντονη συρρίκνωσή τους ένα έτος νωρίτερα, κατά 4,1%, λόγω της τραπεζικής αργίας, των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και της αβεβαιότητας για τη συνέχιση της δημοσιονομικής προσαρμογής και τη θέση της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Η αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών ενίσχυσε την ανοδική τάση. Πάντως, ως προς το προηγούμενο

τρίμηνο η άνοδος της ήταν οριακή, μόλις 0,3%. Στο σύνολο του εννεαμήνου Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου πέρυσι, η κατανάλωση των νοικοκυριών ήταν 1,0% υψηλότερη από ότι στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2015. Αντιθέτως, οι καταναλωτικές δαπάνες του δημόσιου τομέα περιορίστηκαν κατά 1,2%, αποτέλεσμα το οποίο, εκτός από τις περικοπές σε ορισμένες κατηγορίες δαπανών του, επιτεύχθηκε και μέσω της συνέχισης της διεύρυνσης των ληξιπρόθεσμων οφειλών του ως τον περασμένο Ιούνιο, όταν έφτασαν τα €6,1 δισεκ., €1,4 δισεκ. υψηλότερα σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του 2015²².

Η ισχυρή άνοδος των **επενδύσεων** στο πρώτο εξάμηνο του 2016 (+23,7%) ανακόπηκε στο τρίτο τρίμηνό του, κατά το οποίο υποχώρησαν κατά 16,9%. Ωστόσο επισημαίνεται ότι η πτώση σε αυτό το τρίμηνο προέρχεται από την εκτεταμένη μείωση των αποθεμάτων, κατά €1,7 δισεκ. Αντιθέτως, η βασική συνιστώσα των επενδύσεων, ο σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου, ενισχύθηκε κατά 12,6%. Από την άλλη πλευρά, έναντι του προηγούμενου τριμήνου ήταν μόλις κατά 1,7% μεγαλύτερος. **Στο σύνολο των τριών πρώτων τριμήνων πέρυσι οι επενδύσεις ήταν 10,2% υψηλότερες από ότι στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2015, όταν σημείωναν πτώση 13,2%**. Η άνοδος τους, η μεγαλύτερη σε αυτή την περίοδο του έτους από το 2008, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη διεύρυνση των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου κατά

²² Δελτίο Μηνιαίων Στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης - Ιούλιος 2016, Υπουργείο Οικονομικών, Σεπτέμβριος 2016

6,1% και δευτερευόντως στη μικρότερη αρνητική επίδραση της μεταβολής των αποθεμάτων, τα οποία περιορίστηκαν κατά τη διάρκεια του περυσινού εννεάμηνου κατά €751 εκατ., €482 εκατ. λιγότερο από ότι ένα χρόνο νωρίτερα. Όπως θα φανεί στη συνέχεια από τις τάσεις στις κατηγορίες πάγιου κεφαλαίου, η αύξηση των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου δεν προέρχεται από μια παραπλήσια, ανοδική τάση σε όλες ή στις περισσότερες εξ' αυτών, αλλά στηρίζεται πρωτίστως στις υψηλότερες δημόσιες επενδύσεις και στη σημαντική αύξηση στην απόκτηση μηχανολογικού εξοπλισμού.

Περνώντας στις τάσεις στις επιμέρους κατηγορίες πάγιου κεφαλαίου, **οι λοιπές κατασκευές, στις οποίες υπάγονται και τα δημόσια έργα, παρουσίασαν τη μεγαλύτερη άνοδο στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016 (+17,7%),** κατόπιν κάμψης τους κατά 5,5% στην ίδια περίοδο πρόπερσι. Ακολούθησαν σε αύξηση οι επενδύσεις σε μηχανολογικό εξοπλισμό (+10,7%), σε συνέχεια της ενίσχυσής τους κατά 6,1% το προηγούμενο έτος, η οποία και τότε ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη. Αρκετά χαμηλότερη ήταν η άνοδος στις επενδύσεις εξοπλισμού τεχνολογίας πληροφορικής - επικοινωνίας, 3,6%, μικρότερη και της αντίστοιχης τον προηγούμενο χρόνο (6,3%). Στις κατηγορίες εξοπλισμού μεταφορών και λοιπών προϊόντων σημειώθηκαν οι μικρότερες αυξήσεις επενδυτικών δαπανών, 0,9% και 0,8% αντίστοιχα, ίδιας έντασης με εκείνες ένα έτος νωρίτερα (0,9% και 1,1%). Σε ότι αφορά τις κατηγορίες επενδύσεων οι οποίες παρουσίασαν υποχώρηση, στα αγροτικά μηχανή-

ματα αυτή ήταν οριακή (0,5%), ωστόσο χαμηλότερη από ότι πρόπερσι (-4,0%). **Η ευρύτερη κάμψη σημειώνεται, για άλλο ένα έτος, στην κατασκευή κατοικιών. Αν και ηπιότερη από ότι το 2015 (27,9%), έφθασε το 15,5%.** Ακολούθως, η σωρευτική υποχώρηση στη συγκεκριμένη κατηγορία πάγιου κεφαλαίου από το 2007 έφθασε το 95,1%.

Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, **η τάση συρρίκνωσης της εξαγωγικής δραστηριότητας επί ένα έτος αντιστράφηκε στο τρίτο περυσινό τρίμηνο, καθώς στη διάρκειά του οι εξαγωγές ανήλθαν κατά 10,2%.** Ωστόσο η αλλαγή της τάσης οφείλεται κυρίως στη συμπλήρωση ενός έτους από την επιβολή περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, οι οποίοι από το γ' τρίμηνο του 2015 επενεργούν ανασχετικά στην εξαγωγική δραστηριότητα έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 2014. Αυτή η επίδρασή τους τεχνικά εξουδετερώθηκε κατόπιν της παρέλευσης ενός έτους από την εφαρμογή τους. Τη διεύρυνση των εξαγωγών και γενικότερα της διασυννοριακής εμπορικής δραστηριότητας μάλλον ευνόησε η περαιτέρω χαλάρωση των capital controls τον Ιούλιο, καθώς περιλάμβανε αύξηση του ημερήσιου ορίου της αξίας εισαγωγών επιχειρήσεων οι οποίες μπορούν να εγκριθούν από την αρμόδια υποεπιτροπή ανά τραπεζικό ίδρυμα, αλλά και της μέγιστης εβδομαδιαίας αξίας τους για όλες τις επιχειρήσεις ανά τράπεζα. **Παρά τη σημαντική άνοδο στο καλοκαιρινό τρίμηνο, στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016 οι εξαγωγές**

ήταν **1,6% λιγότερες από ότι πρόπερσι**, όταν αυξάνονταν κατά 5,0%. Μια εναλλακτική αξιολόγηση της τάσης της εξαγωγικής δραστηριότητας φέτος θα μπορούσε να γίνει μέσω της σύγκρισής της με την αντίστοιχη περίοδο του 2014, κατά την οποία δεν υπήρχαν στο διασυνοριακό εμπόριο τα προσκόμματα που δημιουργούν τα capital controls. Ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση, οι εξαγωγές στο τρίτο περυσινό τρίμηνο ήταν 2,6% υψηλότερες, ενώ στο σύνολο του εννεαμήνου υπερέβησαν κατά 3,3% τις εξαγωγές του 2014. Επιπρόσθετα, οι εξαγωγές διευρύνθηκαν κατά την καλοκαιρινή περίοδο του 2016 κατά 3,7% έναντι του προηγούμενου τριμήνου.

Ως προς τις τάσεις στις δύο βασικές επιμέρους συνιστώσες των εξαγωγών στο εννεάμηνο του 2016, τις εξαγωγές αγαθών και τις εξαγωγές υπηρεσιών, και την επίδρασή τους στο σύνολο των εξαγωγών, η μείωση των τελευταίων οφείλεται αποκλειστικά στην εκτεταμένη υποχώρηση των εξαγωγών υπηρεσιών στο πρώτο εξάμηνο πέρυσι, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την πτώση τους στην περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου κατά 14,1%. Σύμφωνα με τα στοιχεία ισοζυγίου πληρωμών της ΤτΕ, η κάμψη στις εξαγωγές υπηρεσιών προέρχεται από την αναιμική ζήτηση διεθνών μεταφορικών υπηρεσιών και λοιπών υπηρεσιών στο αρχικό εξάμηνο του 2016, η οποία αποτυπώθηκε στη συρρίκνωσή τους κατά 44,0% και 23,7% αντίστοιχα, ενώ οι τουριστικές εισπράξεις υποχώρησαν πολύ λιγότερο, κατά 7,9%. Αντίθετα από τις εξαγωγές υπηρεσιών, οι εξαγωγές αγαθών συνέχισαν να ανέρχονται κατόπιν των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων,

επομένως και στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2016, με ρυθμό κατά μέσο όρο ταχύτερο από ότι το 2015 (10,7% έναντι 8,1%).

Η τεχνική ολοκλήρωση της επίδρασης των capital controls στο διασυνοριακό εμπόριο από το τρίτο τρίμηνο πέρυσι, ανάδειξε μια ελαφρώς ισχυρότερη ανοδική τάση στις εισαγωγές από ότι στις εξαγωγές, καθώς οι πρώτες ανήλθαν στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά 12,0%. Δεδομένης και της αρκετά ηπιότερης μείωσης των εισαγωγών σε σύγκριση με τις εξαγωγές στο εξάμηνο Ιανουαρίου - Ιουνίου, στο σύνολο του περυσινού εννεαμήνου αυτές αυξήθηκαν κατά 2,0%, οριακά περισσότερο από ότι ένα χρόνο νωρίτερα (+1,4%), διατηρώντας έτσι σε ανοδική τροχιά τις εισαγωγές για τρίτο έτος στη σειρά. Όπως στις εξαγωγές, η διεύρυνση των εισαγωγών προήλθε από την ισχυρότερη από την αρχή της χρονιάς εγχώρια ζήτηση για παραγόμενα στο εξωτερικό αγαθά, κατά μέσο όρο της τάξης του 6,6%, άνοδος μεγαλύτερη της προπέρσινης (+3,4%). Παρά την κατακόρυφη αύξησή τους στο τρίτο τρίμηνο (+38,1%), οι εισαγωγές υπηρεσιών υπολείπονταν στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου κατά 15,6% του επιπέδου τους το 2015. **Η αύξηση των εισαγωγών, σε συνδυασμό με την κάμψη των εξαγωγών, οδήγησαν σε διεύρυνση του ελλείμματος του εξωτερικού τομέα σε εθνολογιστικούς όρους για πρώτη φορά την τελευταία τριετία, κατά €1,6 δισεκ. (+92,0%), στα €3,3 δισεκ. (2,4% του ΑΕΠ).**

Προσεγγίζοντας το ΑΕΠ από την πλευρά της παραγωγής, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της ήταν 0,3%

μεγαλύτερη στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016 από ότι στο ίδιο χρονικό διάστημα του 2015, κατά το οποίο υποχώρησε κατά 0,9%. Όπως στην προσέγγιση της δαπάνης, αυτή η άνοδος προέρχεται αποκλειστικά από την αύξηση στο τρίτο περυσινό τρίμηνο, κατά 1,8%, η οποία επίσης ήταν η μεγαλύτερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2008. **Η αύξηση της παραγωγής στο εννεάμηνο πέρυσι οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ενίσχυση του προϊόντος στη Βιομηχανία (+1,6%) και τις Κατασκευές (+6,8%), που σε απόλυτους όρους ήταν παραπλήσια.** Η ανοδική τάση στις Κατασκευές, η οποία ξεκίνησε από το αρχικό τρίμηνο του 2016 και κλιμακώθηκε έντονα στο τρίτο τρίμηνό του (+13,9%), εκδηλώθηκε για πρώτη φορά από το 2008 και ήταν η ισχυρότερη μεταξύ των βασικών τομέων στους πρώτους εννέα μήνες του περασμένου έτους. Όπως προέκυψε από τα στοιχεία για τις κατηγορίες πάγιου κεφαλαίου, οφείλεται στην αυξημένη δραστηριότητα στις λοιπές κατασκευές, όχι στις κατοικίες. Η διεύρυνση της παραγωγής στη Βιομηχανία ήταν η πρώτη για αυτή την περίοδο ενός έτους από το 2010, κατόπιν της προπέρσινης κάμψης της κατά 1,0%, χωρίς ωστόσο να είναι η δεύτερη αναλογικά μεγαλύτερη το 2016. Η ενίσχυση της παραγωγικής δραστηριότητας στις Τέχνες-ψυχαγωγία-διασκέδαση κατά 2,5%, σε αντίθεση με τη συρρίκνωσή της το 2015 κατά 4,3%, ήταν η αμέσως μεγαλύτερη αναλογικά μετά την άνοδο στις Κατασκευές. Ακολούθησε σε άνοδο ο τομέας Ενημέρωσης - Επικοινωνίας (+1,2% έναντι -2,2% πρόπερσι), που ήταν και ο τελευταίος του οποίου το προϊόν αυξήθηκε.

Σταθεροποιητικές τάσεις επικράτησαν στη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (+0,2%), μετά από τέσσερα έτη συνεχούς ανόδου, και στη Δημόσια διοίκηση - άμυνα - υποχρεωτική ασφάλιση - εκπαίδευση (0,0%), έπειτα από την κάμψη της δραστηριότητάς της το 2015 κατά 1,5%. Πτώση της παραγωγής εκδηλώθηκε σε τέσσερις τομείς. Η έντασή της ήταν η μεγαλύτερη στις Επαγγελματικές - επιστημονικές - τεχνικές - διοικητικές δραστηριότητες (-2,7%), υπεραντισταθμίζοντας την αύξηση ένα χρόνο νωρίτερα (+2,1%). Επόμενος σε ύφεση ήταν ο τομέας των Χρηματοπιστωτικών Υπηρεσιών (-2,2%), σε αντίθεση με τη διεύρυνση της δραστηριότητάς του κατά 1,1% πρόπερσι. Στη Γεωργία - Δασοκομία - Αλιεία η μείωση της δραστηριότητας κατά 2,2% το 2015 συνεχίστηκε, σε μικρότερο βαθμό (-1,0%). Η υποχώρηση που σημειώθηκε στο Χονδρικό - Λιανικό Εμπόριο ήταν αναλογικά η μικρότερη μεταξύ των τομέων με κάμψη του προϊόντος τους (0,6%). Όμως, εξαιτίας του ιδιαίτερα σημαντικού μεριδίου του τομέα στο ΑΕΠ, το απόλυτο μέγεθός της ήταν το μεγαλύτερο. **Ανακεφαλαιώνοντας τις τάσεις στις παραγωγές στους 10 βασικούς τομείς στους οποίους κατατάσσεται το προϊόν της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου πέρυσι, οι τομείς με αύξηση της παραγωγής είναι όσοι και εκείνοι των οποίων το προϊόν μειώνεται (τέσσερις), ενώ σε δύο τομείς η παραγωγή δεν μεταβάλλεται. Αυτή η ισορροπία στην κατανομή των τομέων ως προς την τάση του προϊόντος τους αποτυπώνεται και στην τάση της εγχώριας προστιθέμενης**

αξίας παραγωγής, η οποία είναι οριακά θετική.

Σε ότι αφορά τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας κατά το τρίτο φετινό τρίμηνο, η νέα υποχώρηση της ανεργίας στη διάρκεια του αντανακλά αφενός την προαναφερθείσα ανοδική τάση στην παραγωγική δραστηριότητα ορισμένων τομέων (π.χ. Μεταποίηση, Ενημέρωση – Επικοινωνία), αφετέρου τις συνήθειες, ευνοϊκές εποχικές επιδράσεις στην απασχόληση οι οποίες ασκούνται από συγκεκριμένους κλάδους (Τουρισμός, Μεταφορά – αποθήκευση, στον οποίο περιλαμβάνονται οι μεταφορές επιβατών). Από την άλλη πλευρά, επισημαίνεται ότι η ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα με την εντονότερη αύξηση προϊόντος στο εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου πέρυσι, τις Κατασκευές, δεν συνεχίστηκε κατά το τρίτο τρίμηνο, παρά την κλιμάκωση την ισχυρή κλιμάκωση της παραγωγής του στη διάρκειά του. Σημαντική παρέμεινε η δημιουργία θέσεων εργασίας στο «στενό» δημόσιο τομέα (Δημόσια διοίκηση-άμυνα-υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση), λόγω των προγραμμάτων προσωρινής, κοινωφελούς εργασίας του ΟΑΕΔ, αλλά και των προσλήψεων επιτυχόντων σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ παρελθόντων ετών (π.χ. επιτυχόντες διαγωνισμού 1998). **Υπό τις ως επί το πλείστον τονωτικές επιδράσεις οι οποίες παρατέθηκαν, η απασχόληση αυξήθηκε κατά 1,8% στο γ' τρίμηνο, ενώ το ποσοστό ανεργίας υποχώρησε κάτω από το 23%, στο 22,6%, για πρώτη φορά από το δεύτερο τρίμηνο του 2012. Κατά μέσο όρο στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2016, η απασχό-**

ληση διευρύνθηκε κατά 2,3% και η ανεργία διαμορφώθηκε στο 23,5%, 1,6 ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα από ότι στην ίδια περίοδο πρόπερσι.

Σε επίπεδο κλάδων, η κάμψη της ανεργίας στο σύνολο του εννεαμήνου Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου του 2016 συνεχίζει να οφείλεται²³ κυρίως στη υψηλότερη απασχόληση στη Δημόσια διοίκηση - άμυνα-υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (+23,2 χιλ. ή +7,6%), τον Τουρισμό (+20,2 χιλ. ή +6,2%). Ενισχύεται σταδιακά η συμβολή του κλάδου Μεταφοράς - Αποθήκευσης (+16,7 χιλ. ή +9,9%), ενώ υποχώρησε ελαφρώς στο γ' τρίμηνο εκείνη της Μεταποίησης (+13,4 χιλ. ή +4,0% στο εννεάμηνο). Έπεται η ενίσχυση της απασχόλησης στην Ενημέρωση – Επικοινωνία (+7,7 χιλ. ή +10,6%) και στις Χρηματοπιστωτικές - ασφαλιστικές δραστηριότητες (+6,4 χιλ. ή +7,3%). Κάμψη της απασχόλησης συνεχίζει να σημειώνεται σε τέσσερις κλάδους. Αυτός της Γεωργίας – Δασοκομίας – Αλιείας παρουσιάζει σταθερά τη μεγαλύτερη μείωση εργαζόμενων (-12,3 χιλ. ή -2,6%), ακολουθούμενος από τις Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών (-6,0 χιλ. ή -8,1%) και τις Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (-5,0 χιλ. ή -2,4%). Η μικρότερη υποχώρηση της απασχόλησης σημειώθηκε στο Χονδρικό – Λιανικό Εμπόριο (-1,5 χιλ. ή -0,2%), κλάδος ο οποίος είχε πρωτοστατήσει στην ενίσχυση της απασχόλησης κατά τα έτη 2014 και 2015.

Ο αποπληθωρισμός συνεχίστηκε με σταθερή ένταση στο τρίμηνο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου,

²³ Όπως στο πρώτο εξάμηνό του

παρά την αύξηση από την 1^η Ιουνίου του βασικού συντελεστή ΦΠΑ και την κατάργηση της έκπτωσης του ΦΠΑ σε 9 νησιά. Όπως στο πρώτο εξάμηνο του 2016 και κατά το προηγούμενο αυτού έτος, η παραμένουσα πτωτική τάση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή οφείλεται στη χαμηλή τιμή του πετρελαίου, η οποία επηρεάζει αντίστοιχα τις τιμές των προϊόντων που βασίζονται σε αυτό (πετρέλαιο θέρμανσης και κίνησης, καύσιμα αυτοκινήτων κ.ά.) και δεν επηρεάστηκαν, τουλάχιστον κατά το τρίτο περυσινό τρίμηνο, από τη νέα αύξηση των έμμεσων φόρων. Πάντως, σύμφωνα και με τα δελτία τύπου της ΕΛ.ΣΤΑΤ., η συγκεκριμένη περιοριστική επίδραση στις τιμές μετριάστηκε σε αυτή την περίοδο, κυρίως στην κατηγορία υπηρεσιών «Μεταφορές», από την αύξηση των τιμών στα εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο, στις οδικές μεταφορές επιβατών και στις εγκαταστάσεις διοδίων και παρκόμετρων. Συνισταμένη αυτών των επιδράσεων αποτελεί η διατήρηση του ρυθμού υποχώρησης των τιμών στο τρίμηνο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου στην περιοχή του 1,0%, με αποτέλεσμα αυτός να διαμορφωθεί στο ίδιο επίπεδο και κατά το εννεάμηνο Ιανουάριου – Σεπτεμβρίου του 2016. Αυτό το επίπεδο ήταν σαφώς χαμηλότερο από ότι στην ίδια περίοδο της προηγούμενης χρονιάς (2,1%). Η αποπληθωριστική επίδραση της τιμής του πετρελαίου και στο τρίτο τρίμηνο αντανακλάται στη μειώσεις τιμών στις κατηγορίες αγαθών / υπηρεσιών «Στέγαση»

και «Μεταφορές», που ήταν μεταξύ των τριών μεγαλύτερων στις κατηγορίες προϊόντων – υπηρεσιών του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (-4,2% και -3,2% αντίστοιχα). Αντιθέτως, η αυξητική επίδραση του υψηλότερου ΦΠΑ στις τιμές, κυρίως από την κατάργηση της εφαρμογής χαμηλότερων συντελεστών στα νησιά, αποτυπώθηκε στην άνοδο των τιμών στα Ξενοδοχεία – Καφέ – Εστιατόρια, κατά 1,9%, που ήταν η υψηλότερη από όλες τις κατηγορίες αγαθών – υπηρεσιών.

Ανακεφαλαιώνοντας, η τάση της ελληνικής οικονομίας αντιστράφηκε απότομα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2016, από υφεσιακή σε ανάκαμψη, έντασης 1,8%. Όμως, αυτή η μεταβολή οφείλεται κυρίως στις επιπτώσεις των πολιτικοοικονομικών κλυδωνισμών κατά το αντίστοιχο προπέρσινο τρίμηνο, καθώς και της επιβολής περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, που διαμόρφωσαν ένα χαμηλό επίπεδο σύγκρισης για την ίδια περίοδο του επόμενου χρόνου. Οι επιδράσεις αυτού του είδους επαληθεύονται και από τις μεταβολές του ΑΕΠ και βασικών συνιστωσών του, όπως η ιδιωτική κατανάλωση, οι εξαγωγές και οι επενδύσεις, μεταξύ του τρίτου και του δεύτερου περυσινού τριμήνου, οι οποίες, αν και θετικές, ήταν μικρής έκτασης, αναδεικνύοντας ότι δεν έλαβαν χώρα εκτεταμένες μεταβολές στην οικονομική δραστηριότητα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Πίνακας 3.1

Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σταθερές τιμές 2010)

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής
2005	229.935	0,8%	16.120	3,5%	16.120	-10,6%	16.120	4,3%	16.120	2,4%
2006	242.766	5,6%	16.223	3,6%	16.223	23,7%	16.223	5,2%	16.223	13,2%
2007	250.461	3,2%	16.250	4,3%	16.250	8,5%	16.250	10,0%	16.250	14,3%
2008	249.869	-0,2%	14.881	2,1%	14.881	-9,2%	14.881	3,6%	14.881	1,1%
2009	239.110	-4,3%	63.474	-0,7%	63.474	-26,8%	63.474	-18,2%	63.474	-20,2%
α' 2010	59.054	0,5%	14.627	-0,1%	14.627	-2,8%	14.627	-0,4%	14.627	2,7%
β' 2010	57.235	-5,2%	14.160	-4,0%	14.160	-8,1%	14.160	4,5%	14.160	-2,5%
γ' 2010	55.233	-7,9%	14.350	-9,4%	14.350	-12,5%	14.350	2,0%	14.350	-9,8%
δ' 2010	54.543	-9,2%	14.386	-9,8%	14.386	-17,9%	14.386	12,5%	14.386	-4,0%
2010	226.064	-5,5%	57.522	-5,8%	57.522	-10,6%	57.522	4,5%	57.522	-3,4%
α' 2011	53.009	-10,2%	14.182	-12,1%	14.182	-5,4%	14.182	0,0%	14.182	-12,3%
β' 2011	52.111	-9,0%	13.681	-9,8%	13.681	-17,5%	13.681	-0,4%	13.681	-6,2%
γ' 2011	51.106	-7,5%	14.398	-6,5%	14.398	-22,4%	14.398	5,3%	14.398	-2,0%
δ' 2011	49.088	-10,0%	13.314	-8,0%	13.314	-42,1%	13.314	-1,7%	13.314	-12,3%
2011	205.314	-9,2%	55.576	-9,2%	55.576	-21,8%	55.576	0,7%	55.576	-8,3%
α' 2012	48.512	-8,5%	14.186	-5,4%	14.186	-39,4%	14.186	2,2%	14.186	-9,3%
β' 2012	47.737	-8,4%	14.907	-8,2%	14.907	-27,7%	14.907	-1,7%	14.907	-12,7%
γ' 2012	47.067	-7,9%	15.178	-9,4%	15.178	-27,9%	15.178	0,2%	15.178	-11,7%
δ' 2012	46.962	-4,3%	15.523	-7,1%	15.523	11,9%	15.523	3,5%	15.523	-3,3%
2012	190.278	-7,3%	59.794	-7,5%	59.794	-24,0%	59.794	1,0%	59.794	-9,4%
α' 2013	46.003	-5,2%	16.328	-8,0%	16.328	7,7%	16.328	-0,9%	16.328	-3,0%
β' 2013	46.071	-3,5%	15.504	-4,4%	15.504	-14,8%	15.504	4,1%	15.504	-3,4%
γ' 2013	46.238	-1,8%	13.042	-1,4%	13.042	0,5%	13.042	4,3%	13.042	0,3%
δ' 2013	45.924	-2,2%	15.104	-0,1%	15.104	-29,7%	15.104	-2,8%	15.104	-7,4%
2013	184.236	-3,2%	59.978	-3,5%	59.978	-9,9%	59.978	1,1%	59.978	-3,4%
α' 2014	46.261	0,6%	14.909	0,9%	14.909	-15,7%	14.909	5,5%	14.909	0,0%
β' 2014	46.090	0,0%	16.265	0,6%	16.265	5,8%	16.265	4,0%	16.265	9,0%
γ' 2014	46.616	0,8%	14.608	-0,2%	14.608	6,6%	14.608	9,7%	14.608	5,4%
δ' 2014	45.980	0,1%	18.374	-0,7%	18.374	26,3%	18.374	11,5%	18.374	16,6%
2014*	184.948	0,4%	17.293	0,1%	17.293	4,1%	17.293	7,7%	17.293	7,6%
α' 2015	46.295	0,1%	16.584	0,5%	16.584	0,0%	16.584	12,5%	16.584	15,1%
β' 2015	46.316	0,5%	16.977	0,8%	16.977	-21,3%	16.977	10,3%	16.977	4,0%
γ' 2015	45.587	-2,2%	69.228	-2,2%	69.228	-17,3%	69.228	-7,0%	69.228	-14,1%
δ' 2015	46.171	0,4%	16.120	-0,2%	16.120	4,1%	16.120	-2,2%	16.120	-2,7%
2015*	184.369	-0,3%	16.223	-0,3%	16.223	-8,7%	16.223	3,1%	16.223	0,3%
α' 2016	45.915	-0,8%	16.250	-1,2%	16.250	17,9%	16.250	-10,5%	16.250	-8,7%
β' 2016	46.078	-0,5%	14.881	-1,0%	14.881	30,6%	14.881	-3,2%	14.881	4,9%
γ' 2016	46.428	1,8%	63.474	3,8%	63.474	-16,9%	63.474	10,2%	63.474	12,0%

* προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Νοέμβριος 2016, ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Επιπρόσθετα, μεγάλο μέρος της ενίσχυσης της νέας εγχώριας ζήτησης (εγχώρια κατανάλωση + ακαθ. σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου) αφορούσε σε εισαγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες, καθώς το πρώτο μέγεθος αυξήθηκε στο τρίτο τρίμηνο κατά €1,82 δισεκ. σε σχέση με το ίδιο χρονικό διάστημα του 2015, ενώ οι εισαγωγές κατά €1,57 δισεκ., οδηγώντας σε «διαρροή» πόρων στο εξωτερικό.

Από τις παραπάνω μεταβολές αναδεικνύεται η μεγάλη πιθανότητα σημαντικής επιβράδυνσης της ελληνικής οικονομίας στο τελευταίο τρίμηνο του 2016, όπως θα προκύψει από την ανάλυση των μεσοπρόθεσμων προοπτικών της στην επόμενη ενότητα της έκθεσης. Ωστόσο, η επαλήθευση αυτής της πρόβλεψης δεν συνεπάγεται ότι η είσοδος της ελληνικής οικονομίας σε ήπια ανάκαμψη στο β' εξάμηνο της προηγούμενης χρονιάς, ενδεχομένως και στο σύνολο αυτής, είναι ένα αμελητέο γεγονός. Από την άλλη πλευρά, για την κάλυψη των απωλειών των προηγούμενων ετών και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών δεν επαρκεί μια οριακή ή μικρή αύξηση του ΑΕΠ στα επόμενα χρόνια. Από τα στοιχεία για τις συνιστώσες του ΑΕΠ από την πλευρά της παραγωγής αναδεικνύονται ορισμένοι κλάδοι με σταθερή διεύρυνση του προϊόντος τους στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2016, όπως η Βιομηχανία και οι Κατασκευές, οι οποίοι θα μπορούσαν να έχουν καθοριστικό ρόλο στην ανακοπή της συρρίκνωσης της ελληνικής οικονομίας και την εκκίνηση της μεγέθυνσής της. Από τις εξελίξεις σε επιμέρους βραχυχρόνιους

δείκτες οι οποίοι θα παρουσιαστούν στην επόμενη ενότητα, θα αναδειχθεί και η καλή πορεία του κλάδου του Τουρισμού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες για τέταρτο συνεχόμενο έτος, σε αντίθεση με την ήπια κάμψη του κύκλου εργασιών στο πρώτο εξάμηνο του 2016. Καθώς, η δυναμική που έχει δημιουργηθεί στη Βιομηχανία και τον Τουρισμό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στη ζήτηση από το εξωτερικό, είναι πιθανό να είναι σχετικά σταθερή μεσοπρόθεσμα. Επιπλέον, όπως επισημάνθηκε στην προηγούμενη έκθεση για την ελληνική οικονομία και προκύπτει από τα στοιχεία για την απασχόληση τα οποία παρατέθηκαν παραπάνω, οι ανοδικές τάσεις στην παραγωγή σημαντικών για την ελληνική οικονομία τομέων αποτυπώνονται θετικά στην απασχόλησή τους, συμβάλλοντας πέρα από την αύξηση του ΑΕΠ στην εξασθένιση της ανεργίας.

Μεσοπρόθεσμες προοπτικές

Το πολιτικοοικονομικό περιβάλλον εγχωρίως κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2016 και στην αρχή του νέου έτους καθορίζεται κυρίως από την πρόοδο στη διαπραγμάτευση για τη δεύτερη αξιολόγηση υλοποίησης του τρίτου Μνημονίου. Τα έως τώρα αποτελέσματα είναι μεικτά. Συγκεκριμένα, ακόμα δεν έχει ετοιμαστεί το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2017 – 2020, το οποίο στην πρώτη Έκθεση Συμμόρφωσης (Compliance Report) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το τρέχον πρόγραμμα τον Ιούνιο του 2016 προβλεπόταν να έχει ολοκληρωθεί έως τον περασμένο Δεκέμβριο. Επιπλέον, με εξαίρεση τις νομικές ρυθμίσεις για τις ηλεκτρονικές πληρωμές,

δεν έχουν πραγματοποιηθεί οι υπόλοιπες προγραμματισμένες ενέργειες για την ενίσχυση του μηχανισμού δημοσίων εσόδων, κυρίως η πλήρης ετοιμότητα της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων. Δεν παρατηρείται πρόοδος στην ετοιμασία της φορολογικής μεταρρύθμισης για επιχειρήσεις και στη νέα αναθεώρηση των ειδικών μισθολογίων.

Ως προς τις διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες αποτελούν προαπαιτούμενα για την ολοκλήρωση της αξιολόγησης, ορισμένες εξ' αυτών έχουν νομοθετηθεί. Σε αυτές περιλαμβάνονται η εφαρμογή των συστάσεων του OECD Toolkit III, το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας σε τρεις τομείς (τρόφιμα - ποτά, τουριστικά καταλύματα, καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος - θέατρα - κινηματογράφοι), ο νέος πτωχευτικός κώδικας, ο καινούργιος χωρικός σχεδιασμός, η επιτάχυνση της διοικητικής δίκης. Πάρα ταύτα, βάσει του χρονοδιαγράμματος πραγματοποίησης μεταρρυθμίσεων στην πρώτη Έκθεση Συμμόρφωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αρκετές εξ' όσων είχαν προγραμματιστεί να υλοποιηθούν έως και φέτος τον Ιανουάριο (πέρα από τις δημοσιονομικές οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω), ακόμα δεν έχουν εφαρμοστεί. Η πλέον σημαντική είναι οι περαιτέρω αλλαγές στην αγορά εργασίας, ως προς τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και τις ομαδικές απολύσεις, ενώ εκκρεμεί και η κωδικοποίηση του εργατικού δικαίου. Στις μη υλοποιημένες μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονται οι εναπομένουσες ενέργειες προκειμένου να είναι λειτουργική η

Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας ΑΕ, δηλαδή ο νέος φορέας αποκρατικοποιήσεων, η αλλαγή των διοικητικών συμβουλίων των τραπεζών και του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η αναθεώρηση των επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας βάσει των προτάσεων της Παγκόσμιας Τράπεζας, η πλήρης εφαρμογή του μηχανισμού για το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, η νομική ενίσχυση της ανεξαρτησίας της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας, η ιδιωτικοποίηση του 20% του ΑΔΜΗΕ, η τροποποίηση του νομικού πλαισίου για την εξωδικαστική διευθέτηση μη εξυπηρετούμενων δανείων κ.ά.

Ανεξαρτήτως της επάρκειας των μέτρων που έχουν ληφθεί για τη συνέχιση και την ολοκλήρωση της δημοσιονομικής προσαρμογής, καθώς και του βαθμού υλοποίησης των διαρθρωτικών αλλαγών και των μεταρρυθμίσεων, η πρόσφατη απόφαση για χορήγηση εφάπαξ οικονομικής ενίσχυσης σε χαμηλοσυνταξιούχους, καθώς και η αναστολή αύξησης του ΦΠΑ το 2017 σε νησιά του Αιγαίου, έχουν προκαλέσει σύγχυση σχετικά με την τήρηση των όρων του τρίτου Μνημονίου οι οποίοι αφορούν στη διαχείριση του πρωτογενούς πλεονάσματος και περιλαμβάνονται στις αιτίες καθυστέρησης της δεύτερης αξιολόγησης.

Η ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης, σε συνδυασμό με την απόφαση του Eurogroup της 24^{ης} Μαΐου 2016 για τις δράσεις ελάφρυνσης του δημόσιου χρέους, η υλοποίηση της οποίας ως προς τα βραχυπρόθεσμα μέτρα αποτελούσε συνάρτηση του πρώτου γεγονότος, οδήγησε στην εκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την οριστικοποίηση και

εφαρμογή τους. Καθώς αυτή η διαδικασία αποσκοπεί στη σταδιακή διασφάλιση της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, κατέστη εφικτή η έναρξη των συνομιλιών με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για την παροχή νέου δανείου. Οι σχετικές αποφάσεις του Eurogroup της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2016, στις οποίες περιλαμβάνονταν και αναφορά στο στόχο για το πρωτογενές πλεόνασμα το 2018 και μεσοπρόθεσμα δεν έχει αξιολογηθεί επισήμως από το ΔΝΤ. Ωστόσο, ανεπισήμως το Ταμείο, δεν θεωρεί επαρκή για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους τα αμέσως υλοποιήσιμα μέτρα, κάτι που όμως δεν αποτελούσε στόχο κατά τη λήψη τους. Επίσης, δεν κρίνονται επαρκή τα δημοσιονομικά μέτρα που έως τώρα έχουν ληφθεί για την επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων της τάξης του 3,5% του ΑΕΠ, που είναι ο στόχος που έθεσε το Eurogroup σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Επιπλέον, σύμφωνα με το ΔΝΤ, ενδεχομένως πλεονάσματα αυτού του ύψους να υποσκάπτουν τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

Η διάσταση απόψεων μεταξύ ΕΕ και ΔΝΤ για τις παρεμβάσεις στο δημόσιο χρέος και το ύψος των απαραίτητων πρωτογενών πλεονασμάτων, αλλά και οι συνεχιζόμενες διαπραγματεύσεις για αυτές και ενδεχομένως άλλες πτυχές του τρίτου Προγράμματος για την Ελλάδα, όπως οι αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, αντανakλώνται στο ότι σχεδόν δύο μήνες μετά την απόφαση του Eurogroup, το ΔΝΤ δεν έχει λάβει επισήμως απόφαση για μια νέα χρηματοδότηση ή όχι του ελληνικού

κράτους. Η μη τοποθέτηση του ΔΝΤ για το ελληνικό ζήτημα, που εν μέρει οφείλεται στην αλλαγή προέδρου και μηχανισμού διακυβέρνησης στις ΗΠΑ, αποτρέπει, τουλάχιστον προσωρινά, μια ενίσχυση της εμπιστοσύνης διεθνώς στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας, μεταθέτοντας για αργότερα αποφάσεις οι οποίες σχετίζονται με αυτή (π.χ. επενδυτικές).

Εκτός απ τη μη ελάφρυνση του δημόσιου χρέους, όσο διαρκούν οι διαπραγματεύσεις για την καταλληλότητα των σχετικών μέτρων και δεν ολοκληρώνεται η τρέχουσα αξιολόγηση, ένα άλλο θέμα στο οποίο δεν σημειώνεται εξέλιξη είναι η ένταξη της Ελλάδας στο μηχανισμό ποσοτικής χαλάρωσης (Q-E) της Ευρωπαϊκής Τράπεζας (ΕΚΤ). Σύμφωνα με την απόφαση της ΕΚΤ της 8^{ης} Δεκεμβρίου 2016, το πρόγραμμά της αγοράς ομολόγων παρατάθηκε για ένα έτος, έως το τέλος του 2017. Ευνόητα, μια ένταξη της Ελλάδας στο μηχανισμό ποσοτικής χαλάρωσης θα ενισχύσει σημαντικά τη ρευστότητα των τραπεζών και ακολούθως τη δυνατότητα χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, βελτιώνοντας τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Όσο παρατείνονται οι διαπραγματεύσεις για το δημόσιο χρέος και τη δεύτερη αξιολόγηση, αφενός αυτές οι δυνατότητες δεν γίνεται να εξεταστούν - αξιοποιηθούν, αφετέρου το χρονικό διάστημα για το οποίο θα είναι διαθέσιμες περιορίζεται, βάσει της έως τώρα παράτασης που έχει δοθεί. Πάντως, επισημαίνεται πως στην ίδια απόφαση της ΕΚΤ αναφέρεται ότι αυτή "διατηρεί το ενδεχόμενο περαιτέρω επιμήκυνσης ή και ενίσχυσης της ποσοτικής χαλάρωσης μετά

το τέλος του 2017, σε περίπτωση που κριθεί ότι αυτό απαιτείται για την υποστήριξη της οικονομίας της Ευρωζώνης". Συνεπώς, δεν αποκλείεται αυτό το μη συμβατικό μέσο ενίσχυσης της ρευστότητας να είναι διαθέσιμο και μετά το 2017.

Προς το παρόν, η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος εγχωρίως ενισχύεται σταδιακά, από την επιστροφή καταθέσεων με χαμηλό ρυθμό μετά την ολοκλήρωση της αρχικής φάσης της πρώτης αξιολόγησης τον περασμένο Ιούνιο. Συγκεκριμένα, από τα σχετικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, προκύπτει ότι στην περίοδο Ιουνίου - Νοεμβρίου πέρυσι, το υπόλοιπο των καταθέσεων και των ρέπος στις τράπεζες στην Ελλάδα διευρύνθηκε κατά €8,2 δισεκ., αναπληρώνοντας ένα μικρό τμήμα της συρρίκνωσής τους στην περίοδο Δεκεμβρίου 2014 - Ιουνίου 2015 (-€54,1 δισεκ.). Σε αυτή την αύξηση συνέβαλαν κυρίως τα νοικοκυριά και οι μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (+€2,8 δισεκ.), αλλά και ο δημόσιος τομέας (+€2,6 δισεκ.). Μικρότερη σε απόλυτο μέγεθος αλλά σημαντική δεδομένου του υπόλοιπου ποσού τους στο τέλος του περασμένου Μαΐου ήταν η άνοδος των καταθέσεων μη κατοίκων της Ευρωζώνης (+€1,4 δισεκ. ή +29,1%), ενώ οι καταθέσεις κατοίκων της Ευρωζώνης ανήλθαν κατά €705 εκατ. (+43,3%). Η χαμηλή επιστροφή καταθέσεων από τα νοικοκυριά και τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, που απέσυραν περίπου €39,7 δισεκ. από το τέλος του 2014 έως τον Ιούνιο του 2015, αντανακλά την

παραμένουσα υψηλή επιφυλακτικότητα τους έναντι των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, παρά την περαιτέρω χαλάρωσή τους τον περασμένο Ιούλιο και Νοέμβριο. Η πλέον σημαντική ρύθμιση, για δυνατότητα ανάληψης χωρίς περιορισμούς όσων καταθέσεων γίνουν από την 22^α Ιουλίου 2016, φαίνεται ότι δεν ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματική. Η αναμονή των εξελίξεων γύρω από τη διευθέτηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων επίσης αποτρέπει την επιστροφή των καταθέσεων. Σε κάθε περίπτωση, δεν αναμένεται μεσοπρόθεσμα αποκατάσταση των τραπεζικών καταθέσεων, έστω στο ύψος τους τον Νοέμβριο του 2014, επειδή τμήμα αυτών έχει έκτοτε δαπανηθεί, για την πραγματοποίηση αγορών και την πληρωμή φόρων.

Παράλληλα με την αύξηση των καταθέσεων, οι τράπεζες περιορίζουν το κόστος δανεισμού τους από την ΕΚΤ, μειώνοντας την έκθεσή τους στον ELA και αξιοποιώντας την ανάκτηση της πρόσβασης στο βασικό μηχανισμό χρηματοδότησης από αυτή από την 22^α Ιουνίου του 2016. Έκτοτε και έως τις 8 Δεκεμβρίου, τα κεφάλαια από τον ELA υποχώρησαν κατά €18,4 δισεκ, στα €50,7 δισεκ. Όμως, το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης (€16,1 δισεκ.) είχε λάβει χώρα ήδη μέχρι τις 4 Οκτωβρίου. Ενδεχομένως η επιβράδυνση της μείωσης έκθεσης στον ELA να οφείλεται και στις δυσχέρειες στη λήψη αποφάσεων από τις αλλαγές διοικητικών συμβουλίων.

Η επιστροφή καταθέσεων με αργό ρυθμό, αποτελεί πρόσκομμα στη μεταβολή της πιστοδοτικής πολιτικής των τραπεζικών

ιδρυμάτων, από πιστωτική συρρίκνωση σε πιστωτική επέκταση, με μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Κατόπιν της επιβράδυνσης του μέσου ρυθμού μείωσης των πιστώσεων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις από 7,4% στο τετράμηνο Ιανουαρίου - Απριλίου πέρυσι στην περιοχή του 3,0% από τον Μάιο έως τον Νοέμβριο, δεν έχει σημειωθεί κάποια περαιτέρω σχετική εξέλιξη. Προς τους ιδιώτες, ο περιορισμός των πιστώσεων συνεχιζόταν με αμείωτη ένταση καθ' όλο το περασμένο έτος (μ.ο. -3,5%). Δεδομένων των υποτονικών αντιδράσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων στη χαλάρωση των capital controls κατά το δεύτερο εξάμηνο, καθώς και της εκκρεμότητας γύρω από τα "κόκκινα" δάνεια, δεν αναμένονται εξελίξεις στη ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος και την παροχή πιστώσεων έως ότου ολοκληρωθούν οι διαβουλεύσεις για το δημόσιο χρέος. Αυτές θα εξαρτηθούν από τις αποφάσεις οι οποίες θα ληφθούν στη συνέχεια, πρωτίστως από το εάν καθιστούν εφικτή την πρόσβαση στο μηχανισμό ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ. Συνεπώς, για την εκκίνηση μιας σειράς εξελίξεων οι οποίες θα οδηγήσουν στη βελτίωση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, κρίνεται απαραίτητη μια τυπική πιστοποίηση και ουσιαστική στήριξη της με την ένταξη στο Q-E. Το συγκεκριμένο γεγονός θα ενισχύσει την εμπιστοσύνη εγχώριων καταθετών, αλλά και διεθνών επενδυτών, με αποτέλεσμα την εισροή κεφαλαίων. Ακολούθως, θα ενισχυθεί η δυνατότητα παροχής δανείων και θα επιταχυνθούν τα βήματα για την άρση των capital controls.

Εκτός από τις εξελίξεις σχετικά με την αξιολόγηση του Προγράμματος και την ελάφρυνση του χρέους, βασικός παράγοντας ο οποίος επηρέασε την τάση της ελληνικής οικονομίας στο δεύτερο εξάμηνο της προηγούμενης χρονιάς και θα συνεχίσει να τη διαμορφώνει το 2017, πιθανόν σε μεγαλύτερο βαθμό, είναι τα νέα δημοσιονομικά μέτρα. Η αύξηση ήδη υπάρχοντων φόρων (ΕΦΚ στο πετρέλαιο και στο υγραέριο κίνησης, φόρος κατανάλωσης στον καπνό) και η επιβολή καινούργιων (τέλος συνδρομητών σταθερής τηλεφωνίας, φόρος στην εισαγωγή καφέ) από την αρχή του τρέχοντος έτους θα περιορίσουν το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών.

Σε ότι αφορά τις επιχειρήσεις, οι νέες επιβαρύνσεις στη λειτουργία τους κατόπιν της πρώτης αξιολόγησης, προέρχονται από τις αλλαγές στη φορολογία κερδών εταιρειών που τηρούν βιβλία β' κατηγορίας και το φόρο μερισμάτων, καθώς και από την αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών. Ανασχετικά στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων επενεργούν οι επερχόμενες αλλαγές στην αγορά εργασίας, όπως επίσης η αναμονή εφαρμογής του νέου πτωχευτικού κώδικα. Οι κυοφορούμενες μεταβολές στα εργασιακά θέματα αναμένεται να επηρεάσουν κυρίως τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις θα συνδέονται με επενδύσεις, ενώ η επίδρασή τους στις υφιστάμενες θέσεις απασχόλησης πιθανότατα θα είναι μικρότερη, καθώς η αγορά εργασίας έχει αναδιαρθρωθεί εκτεταμένα τα τελευταία χρόνια. Η εφαρμογή του νέου πτωχευτικού κώδικα

αναμένεται να επιταχύνει την εξυγίανση βιώσιμων επιχειρήσεων, διευθετώντας και τις τραπεζικές τους υποχρεώσεις. Με το καινούργιο ρυθμιστικό πλαίσιο παρέχεται η δυνατότητα δεύτερης ευκαιρίας σε όσους επιχειρηματίες πτωχεύουν εξαιτίας πραγματικής αδυναμίας εξυπηρέτησης των ληξιπρόθεσμων χρεών τους. Η προσπάθεια αξιοποίησης αυτών των δυνατοτήτων από τις επιχειρήσεις αρχικά θα επιδράσει ανασταλτικά στις αποφάσεις για την παραγωγή τους, όμως για όσες ευεργετηθούν από αυτή, θα ξεκινήσει μια διαδικασία ανασυγκρότησής τους, που θα ευνοήσει τις επενδύσεις και την απασχόληση.

Οι εντονότερες πιέσεις από τα νέα μέτρα μάλλον θα ασκηθούν στο εισόδημα των ελεύθερων επαγγελματιών και των αγροτών, από την αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών, οι οποίες πλέον θα καθορίζονται βάσει του φορολογητέου εισοδήματος προηγούμενων ετών. Το γεγονός ότι παρότι αυτή η αλλαγή νομοθετήθηκε τον Μάιο του 2016, εντούτοις έως το τέλος Δεκεμβρίου δεν είχε εκδοθεί η εγκύκλιος για τον τρόπο εφαρμογής της, κλιμάκωσε την αβεβαιότητα για τις εισφορές οι οποίες θα πρέπει να καταβάλλονται εφεξής. Ειδικά για τους μισθωτούς που παράλληλα μπορούν να εκδίδουν αποδείξεις παροχής υπηρεσιών η απαραίτητη εγκύκλιος εκκρεμεί και, σύμφωνα με όσα έως τώρα ισχύουν, θα πρέπει να πληρώνουν διπλές εισφορές. Η πολύμηνη ασάφεια για το πως θα εφαρμοστεί το νέο ασφαλιστικό προκάλεσε ανακατατάξεις στους κλάδους στους οποίους δραστηριοποιούνται ελεύθεροι

επαγγελματίες από το τελευταίο περυσινό τρίμηνο, όπως σε κλείσιμο βιβλίων, μεταβολή νομικής μορφής (σε ΙΚΕ ή ΑΕ), ακόμα και σε μεταφορά της έδρας τους εκτός Ελλάδας. Οι αλλαγές θα συνεχιστούν τους πρώτους μήνες του 2017. Ανεξαρτήτως της επιλογής μεταβολής, η μετάβαση σε μια νέα κατάσταση θα επενεργήσει περιοριστικά, τουλάχιστον προσωρινά, στη δραστηριότητα και το εισόδημα των ελεύθερων επαγγελματιών οι οποίοι θα διέλθουν αυτή τη διαδικασία. Αρκετά πιθανή θεωρείται και μια πτωτική επίδραση στα φορολογικά έσοδα και τις ασφαλιστικές εισφορές τουλάχιστον στο καταληκτικό τρίμηνο του 2016 και το πρώτο τρίμηνο του 2017.

Οι επιπτώσεις των μέτρων που αφορούν στις επιχειρήσεις αποτυπώνονται στην εξέλιξη των προσδοκιών τους. Τον Δεκέμβριο, σε σύγκριση με την ολοκλήρωση της αρχικής φάσης της πρώτης αξιολόγησης τον Ιούνιο, όλοι οι επιμέρους δείκτες επιχειρηματικών προσδοκιών που περιλαμβάνονται στο δείκτη Οικονομικού Κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα υποχώρησαν, έστω οριακά. Η σχεδόν συνεχής αύξηση του δείκτη Οικονομικού Κλίματος στο ίδιο χρονικό διάστημα, στο τέλος του οποίου διαμορφώθηκε στις 94,6 μονάδες, επίπεδο που ήταν το υψηλότερο 21 μηνών, οφείλεται αποκλειστικά στην παρόμοια τάση του δείκτη Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης, ο οποίος αντικατοπτρίζει τις προσδοκίες των νοικοκυριών. Φαίνεται ότι, παρά τα νέα δημοσιονομικά μέτρα που περιορίζουν το διαθέσιμο πραγματικό εισόδημα των νοικοκυριών, η ολοκλήρωση

της πρώτης αξιολόγησης, καθώς και η απόφαση για τα βραχυπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους, έχουν κάμψει ελαφρώς την επιφυλακτικότητά τους για την υλοποίηση του τρίτου Μνημονίου και τη σταθερότητα της θέσης της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Η βελτίωση των προσδοκιών μάλλον οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη συνεχή υποχώρηση της ανεργίας, η οποία επηρεάζει θετικά τις σχετικές προβλέψεις των νοικοκυριών οι οποίες περιλαμβάνονται στο δείκτη Κατάναλωτικής Εμπιστοσύνης, όπως και εκείνες για την οικονομική κατάστασή τους το προσεχές δωδεκάμηνο.

Περνώντας στις εξελίξεις σε άλλα πεδία οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τη δυναμική της ελληνικής οικονομίας το 2017, οι καθυστερήσεις στην πραγματοποίηση των απαραίτητων ενεργειών προκειμένου να είναι έτοιμη προς λειτουργία η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας ΑΕ επιδρούν ανασχετικά στην υλοποίηση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων. Σύμφωνα με το σχετικό κεφάλαιο της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού για το 2017, από τα προβλεπόμενα για φέτος έσοδα από αποκρατικοποιήσεις, ύψους €2,6 δισεκ., τα οποία προέρχονται αποκλειστικά από ενέργειες του ΤΑΙΠΕΔ, τα €1,93 δισεκ. αφορούν σε έσοδα από διαγωνισμούς για τους οποίους έχουν υποβληθεί δεσμευτικές προσφορές και αναμένεται πρώτη εκταμίευση το 2017. Άλλα περίπου €100 εκατ. προέρχονται από δόσεις ολοκληρωμένων συναλλαγών προηγούμενων ετών. Επομένως, δεν πρόκειται για έσοδα από διαγωνισμούς του

ΤΑΙΠΕΔ κατά το τρέχον έτος, τα οποία προβλέπεται ότι θα διαμορφωθούν μόλις στα €560 εκατ., αντανακλώντας το μικρό προγραμματισμό δραστηριοτήτων του. Από την άλλη πλευρά, από το συνδυασμό των υψηλών εσόδων από την πρώτη δόση διαγωνισμών οι οποίοι ολοκληρώθηκαν το 2016 και αρχικά περιλαμβάνονταν στον προγραμματισμό εσόδων για το περασμένο έτος (παραχώρηση 14 περιφερειακών αεροδρομίων, πώληση περιοχής Ελληνικού), με τις εισπράξεις ύψους €500 εκατ. που πραγματοποιήθηκαν πέρυσι, προκύπτει ότι ο στόχος για έσοδα σχεδόν €2,0 δισεκ. στον Προϋπολογισμό του 2016 θα είχε επιτευχθεί εάν οι απαραίτητες ενέργειες μέχρι την είσπραξη είχαν ολοκληρωθεί ταχύτερα. Ανεξαρτήτως του πότε θα εισπραχθούν τα τιμήματα διαγωνισμών οι οποίοι έγιναν πέρυσι, ο αυξημένος σε σχέση με προηγούμενα έτη αριθμός αποκρατικοποιήσεων το 2016, θα αποτυπωθεί στις επενδύσεις από το τρέχον έτος, όταν προετοιμαστούν και αδειοδοτηθούν τα συνοδευτικά επενδυτικά σχέδια. Πάρα ταύτα, ο σαφώς μικρότερος προγραμματισμένος αριθμός διαγωνιστικών διαδικασιών για φέτος σε σύγκριση με πέρυσι, καθώς και η πρόσφατη αποτυχία ιδιωτικοποίησης του ΔΕΣΦΑ, πλήττουν την αξιοπιστία του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων και περιορίζουν την ελκυστικότητά του μεταξύ των διεθνών επενδυτών.

Ώθηση στην επενδυτική δραστηριότητα παραπλήσια με αυτή το 2016 αναμένεται φέτος από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ). Σε ότι αφορά την

εκτέλεση του ΠΔΕ πέρυσι, έως τον Νοέμβριο είχε εκταμιευτεί μόλις το 51,5% των προϋπολογισμένων ενισχύσεων για το σύνολο του έτους (€3,48 δισεκ. από τα €6,75 δισεκ.).²⁴ Η υστέρηση των δαπανών κατά περίπου €1,1 δισεκ. από το σχετικό στόχο για το ενδεκάμηνο μάλλον οφείλεται στην έλλειψη κεφαλαίων ίδιου ύψους για την κάλυψη της εθνικής συμμετοχής στο συγχρηματοδοτούμενο σκέλος του ΠΔΕ, η υλοποίηση του οποίου υπολείπεται του στόχου κατά αυτό το ποσό. Άλλωστε, οι εισροές από την ΕΕ υπερβαίνουν οριακά το προβλεπόμενο επίπεδο για τη συγκεκριμένη περίοδο (€3,07 δισεκ. έναντι €3,06 δισεκ.) και υπερκαλύπτουν τις ενισχύσεις οι οποίες έχουν χορηγηθεί στο πλαίσιο του συγχρηματοδοτούμενου ΠΔΕ (€3,03 δισεκ.). Από την άλλη πλευρά, κάθε χρόνο ένα μεγάλο μέρος των δαπανών του ΠΔΕ πραγματοποιείται κατά τον τελευταίο μήνα του έτους. Ενδεικτικά, τον Δεκέμβριο του 2015 καταβλήθηκαν ενισχύσεις ύψους €2,8 δισεκ., με αποτέλεσμα να επιτευχθεί ο στόχος για το σύνολο του έτους (€6,4 δισεκ.). Όμως, ο αντίστοιχος στόχος για το 2016 είναι κατά €350 εκατ. μεγαλύτερος και λαμβάνοντας υπόψη τις πληρωμές στο ενδεκάμηνο, απαιτούνται για την επίτευξη του δαπάνες ύψους €3,27 δισεκ. κατά τον τελευταίο μήνα του 2016. Η καταβολή ενισχύσεων τέτοιου ύψους εντός ενός μηνός κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη. Εκτιμάται ότι οι τελικές δαπάνες κατά το περασμένο έτος διαμορφώθηκαν στα €6,3 - 6,4 δισεκ. Δεδομένου ότι ο προϋπολογισμός του ΠΔΕ για το 2017 εκ

νέου ανέρχεται σε €6,75 δισεκ., στο πλέον ευνοϊκό σενάριο οι ενισχύσεις που θα δοθούν φέτος θα υπερβούν εκείνες του 2016 κατά €300 - €350 εκατ., ενώ είναι πολύ πιθανό να διαμορφωθούν στο ίδιο επίπεδο με πέρυσι, με αποτέλεσμα η συμβολή του ΠΔΕ στις επενδύσεις φέτος να είναι αμετάβλητη.

Στην πλευρά του εξωτερικού τομέα της οικονομίας, οι διεθνείς συναλλαγές της ελληνικής οικονομίας συνεχίζουν να επηρεάζονται από τους περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων. Οι αλλαγές του Ιουλίου ευνοούν τις εισαγωγές, καθώς αυξήθηκε το ημερήσιο μέγιστο όριο της συνολικής αξίας εισαγωγών επιχειρήσεων οι οποίες μπορούν να εγκριθούν από την αρμόδια υποεπιτροπή ανά τραπεζικό ίδρυμα, καθώς και η μέγιστη εβδομαδιαία αξία τους για όλες τις επιχειρήσεις η οποία μπορεί να εγκριθεί ανά τράπεζα. Η συμπλήρωση επίσης τον Ιούλιο ενός έτους από την επιβολή των capital controls, επιτρέπει εφεξής την τεχνική εξάλειψη της επίδρασής τους κατά τις συγκρίσεις εισαγωγών και εξαγωγών με τον ίδιο μήνα ή περίοδο ένα χρόνο νωρίτερα.

Αναλυτικά, βάσει των πλέον πρόσφατων στοιχείων από την Τράπεζα της Ελλάδος, τα οποία καλύπτουν έως και τον Οκτώβριο του 2016, οι εξαγωγές αγαθών – υπηρεσιών διευρύνθηκαν στο τρίμηνο Αυγούστου - Οκτωβρίου πέρυσι, όταν είχαν τεθεί σε εφαρμογή οι νέοι όροι για τα capital controls, κατά 4,7% έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 2015. Στο

²⁴ Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού - Νοέμβριος 2016 (οριστικά στοιχεία), ΓΛΚ, Δεκέμβριος 2016

προηγούμενο επτάμηνο Ιανουαρίου - Ιουλίου είχαν υποχωρήσει κατά 14,5%. Μεγαλύτερη ήταν η άνοδος των εισαγωγών, 6,6%, κατόπιν πτώσης 10,7% στο επτάμηνο. Η ευρύτερη άνοδος οδήγησε σε μικρή μείωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αγαθών - υπηρεσιών έναντι του ίδιου τριμήνου ένα χρόνο νωρίτερα, κατά €87,8 εκατ. ή 2,9%. Οι υψηλότερες εξαγωγές αγαθών, κατά 8,5%, αποτέλεσαν τη βασική αιτία της αύξησης του συνόλου των εξαγωγών, αφού η άνοδος των εξαγωγών υπηρεσιών ήταν ηπιότερη (+2,2%). Την αύξηση στις εισαγωγές προκάλεσαν κυρίως οι υψηλότερες εισαγωγές υπηρεσιών (+17,1%), με τις εισαγωγές αγαθών να διευρύνονται κατά 4,3%. Στο σύνολο της περιόδου Ιανουαρίου - Οκτωβρίου το πλεόνασμα του ισοζυγίου αγαθών - υπηρεσιών περιορίστηκε κατά 46,7%, στα €965 εκατ. Οι πρόσφατες τάσεις σε εξαγωγές και εισαγωγές οι οποίες μόλις παρατέθηκαν, αφενός αναδεικνύουν τη στήριξη που σταδιακά λαμβάνουν οι εξαγωγικές επιχειρήσεις από την πώληση προϊόντων και υπηρεσιών στο εξωτερικό. Αφετέρου, οι συσσωρευμένες ανάγκες επιχειρήσεων και νοικοκυριών σε εισαγωγές εξαιτίας των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, οδηγούν σε εντονότερη αύξησή τους από τις εξαγωγές καθώς αυτοί χαλαρώνουν. Τούτων δεδομένων, αναμένεται στο τέλος του 2016 και τουλάχιστον στους πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους συνέχιση της αύξησης των εξαγωγών, αλλά και της επιδείνωσης του ισοζυγίου αγαθών - υπηρεσιών.

Περνώντας στις τάσεις σε βασικά μεγέθη της διεθνούς οικονομίας τα οποία επηρεάζουν τις προοπτικές όλων των εθνικών οικονομιών, η τιμή του πετρελαίου Brent παρουσιάζει συνεχή άνοδο από τον περασμένο Νοέμβριο, όταν κυμαινόταν γύρω από τα \$45. Στην περίοδο προετοιμασίας της έκθεσης είχε ανέλθει στην περιοχή των \$55, επίπεδο που είναι το υψηλότερο από τον Αύγουστο του 2015 και σχεδόν διπλάσιο εκείνου πριν ένα χρόνο. Η πρόσφατη ανοδική τάση οφείλεται στην απόφαση του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ στην Αλγερία τον προηγούμενο Σεπτέμβριο, για μείωση της διεθνούς πετρελαϊκής παραγωγής μεταξύ 240.000 και 740.000 βαρελιών ημερησίως, στην περιοχή των 33 εκατ. βαρελιών. Βάσει των πλέον πρόσφατων προβλέψεων για την τιμή του πετρελαίου το 2017, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, η αύξηση θα συνεχιστεί. Δεν θα είναι όμως έντονη και σε σχέση με τη μέση τιμή του 2016 θα είναι περίπου 20% υψηλότερη. Όμως, καθώς η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας κόστους διεθνώς των ελληνικών προϊόντων κατά τα τελευταία έτη προήλθε από την πτώση της τιμής του πετρελαίου, η αντιστροφή αυτής της τάσης θα επενεργήσει αντίρροπα στην ελκυστικότητά τους.

Κατόπιν των εκλογών στις ΗΠΑ η ήδη χαμηλή ισοτιμία του ευρώ έναντι του δολαρίου υποχώρησε περαιτέρω, σημειώνοντας στο τέλος του Δεκεμβρίου (20/12) ελάχιστο επίπεδο τουλάχιστον κατά την τελευταία δεκαετία (1,03907). Κατόπιν των αμερικάνικων εκλογών παρατηρούνται σημαντικές εκροές κεφαλαίων μη κατοίκων

από αναδυόμενες αγορές. Η μεταφορά κεφαλαίων στις ΗΠΑ σχετίζεται αφενός με την αύξηση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων τον Δεκέμβριο από την Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ, αφετέρου με τις προσδοκίες που έχουν δημιουργηθεί για τις αλλαγές στην οικονομική πολιτική από τη νέα διοίκηση. Οι επενδυτές αναμένουν άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία θα συντηρήσει μια άνοδο του πληθωρισμού και ακολούθως την παρεμβατική νομισματική πολιτική της FED. Η παραμένουσα χαμηλή ισοτιμία του ευρώ ευνοεί την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών από την Ευρωζώνη. Αυτή η θετική επίδρασή της μετριάζεται από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου την οποία επιφέρει. Όμως, ενώ αυτές οι τάσεις στην ισοτιμία ευρώ - δολαρίου και οι επιδράσεις τους μπορούν σε ορισμένο βαθμό να εκτιμηθούν, οι επιπτώσεις των φημολογούμενων πιθανών αλλαγών στην δασμολογική πολιτική των ΗΠΑ δεν είναι εφικτό προς το παρόν να προσεγγιστούν, καθώς δεν είναι σαφές το εάν θα πραγματοποιηθούν και ποια έκταση θα έχουν.

Λοιποί εξωγενείς στην ελληνική οικονομία παράγοντες οι οποίοι μπορούν να την επηρεάσουν κατά το τρέχον έτος είναι οι εξελίξεις στον πόλεμο στη Συρία και στις προσφυγικές ροές, τα πολιτικά τεκταινόμενα στην Τουρκία και οι σχέσεις της με την ΕΕ, η πορεία των διαπραγματεύσεων για το κυπριακό. Από τα έως τώρα δεδομένα, φαίνεται ότι ο τουρισμός θα ευνοηθεί φέτος από τις εξελίξεις και τα

γεγονότα στην Τουρκία, οι οποίες ενισχύουν την αμφιβολία για την πολιτική σταθερότητα και την ασφάλεια στη γείτονα χώρα.

Στα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για τμήματα της οικονομικής δραστηριότητας εγχωρίως, καθώς και σε βραχυχρόνιους οικονομικούς δείκτες, αποτυπώνονται νέες ανοδικές τάσεις (π.χ. στην οικοδομική δραστηριότητα) ή συνέχισή τους. Αναλυτικά, η βιομηχανική παραγωγή παρέμεινε σε ανοδική τροχιά στο τελευταίο τρίμηνο του 2016: στο δίμηνο Οκτωβρίου – Νοεμβρίου αυξήθηκε κατά 2,3%, ακριβώς όσο στο τρίτο τρίμηνο, ενώ την αντίστοιχη περίοδο πρόπερσι η άνοδος της ήταν ελαφρώς ηπιότερη (1,8%).²⁵ Στο σύνολο της περιόδου Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του περασμένου έτους η παραγωγή στη βιομηχανία ήταν επίσης 2,3% μεγαλύτερη έναντι του ίδιου χρονικού διαστήματος του 2015, κατά το οποίο διευρύνθηκε κατά 0,5%. Η άνοδος της παραγωγής στη Μεταποίηση (+4,6%) παραμένει βασική αιτία της ίδιας τάσης στο σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής προς το τέλος του 2016. Σε αυτή συνέβαλε και η αρκετά αυξημένη δραστηριότητα στον Ηλεκτρισμό (+8,5%). Σημαντική υποχώρηση συνέχισε να παρουσιάζει η δραστηριότητα στα Ορυχεία – Λατομεία, αν και ηπιότερη από ότι στα πρώτα τρία τρίμηνα πέρυσι (-5,7% έναντι -18,3%). Στην πλευρά της οικοδομικής δραστηριότητας, τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. αφορούν στον Οκτώβριο. Από αυτά προκύπτει

²⁵ Όλα τα στοιχεία για τα μεγέθη που αφορούν σε μήνες του τρίτου τριμήνου του 2016 ή στο δεύτερο τρίμηνό του προέρχονται είτε από την ΕΛ.ΣΤΑΤ., είτε

από την Τράπεζα της Ελλάδος. Οι αναφερόμενες μεταβολές των μεγεθών είναι σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο ένα έτος νωρίτερα.

άνοδος της κατά 14,1% σε επιφάνεια και 14,8% σε όγκο, παρά τη μείωση του αριθμού των αδειών κατά 5,7%. Η αύξηση που σημειώνεται δεν είναι πρόσκαιρη, καθώς αποτελεί συνέχεια της μέσης ανόδου στο δίμηνο Σεπτεμβρίου - Αυγούστου κατά 40,1% στον όγκο και 34,2% στην επιφάνεια. Είναι όμως συγκυριακή, αφού οφείλεται στην καθίζηση των οικοδομικών έργων το καλοκαίρι του 2015, λόγω capital controls και ιδιαίτερα υψηλής αβεβαιότητας για τις πολιτικές εξελίξεις, με αποτέλεσμα η βάση σύγκρισης να είναι χαμηλή. Η δυναμική της οικοδομικής δραστηριότητας θα διαφανεί τους προσεχείς μήνες, όταν ολοκληρωθεί η επίδραση των συγκυριακών παραγόντων, από την αρχή του 2017. Πλέον πιθανό ενδεχόμενο θεωρείται η παραμονή σε ανοδική τροχιά, αλλά με μικρότερη ταχύτητα, χαμηλότερα από το 10%.

Στην πλευρά των μεγεθών τα οποία αντανακλούν το κλίμα και τις διαθέσεις στην πλευρά της ζήτησης της οικονομίας, ο εποχικά διορθωμένος δείκτης όγκου στο Λιανικό Εμπόριο ενισχύθηκε τον Οκτώβριο κατά 2,0%, παρουσιάζοντας μικρή επιβράδυνση σε σχέση με το γ' τρίμηνο (2,9%). Και σε αυτό το μέγεθος η ενίσχυσή του κατά το περυσινό καλοκαίρι ήταν αποτέλεσμα των επιπτώσεων των γεγονότων του καλοκαιριού του 2015, οι οποίες εκτείνονται και στους φθινοπωρινούς μήνες. Καθώς η αύξηση στην περίοδο κατά την οποία το αποτέλεσμα βάσης ευνοούσε αυτή την εξέλιξη δεν ήταν μεγάλη, είναι αρκετά πιθανό αυτή να εξασθενήσει αρκετά τους προσεχείς μήνες, ενδεχομένως και να ανατραπεί.

Μια εναλλακτική προσέγγιση της δυναμικής της καταναλωτικής ζήτησης μπορεί να γίνει μέσω της τάσης των τιμών στα καταναλωτικά προϊόντα και υπηρεσίες. Μετά από τους πρώτους εννέα μήνες του 2016, κατά τους οποίους κυμαινόταν γύρω από το -1,0%, η υποχώρηση του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξασθένησε στο καταληκτικό τρίμηνό του, στο 0,4%. Επιπλέον, τον προηγούμενο Δεκέμβριο οι τιμές δεν μεταβλήθηκαν σε σύγκριση με ένα χρόνο νωρίτερα, για πρώτη φορά μετά από σχεδόν τέσσερα χρόνια (Φεβρουάριος 2013). Η βασική αιτία της γρήγορης επιβράδυνσης του αποπληθωρισμού που κατέληξε σε στασιμότητα τιμών είναι η αντίθετη της ισχυρής έντασής του τα τελευταία χρόνια: οι τιμές των καυσίμων εγχωρίως αυξήθηκαν στο τέταρτο περυσινό τρίμηνο, ως αποτέλεσμα της ανόδου της διεθνούς τιμής του πετρελαίου και της αύξησης του ΕΦΚ στο πετρέλαιο θέρμανσης. Αυτή η επίδραση στο Γενικό Δείκτη Τιμών αντανακλάται στην απότομη μεταβολή της τάσης στις κατηγορίες αγαθών – υπηρεσιών «Στέγαση» (+0,6%, από -4,4% στο εννεάμηνο) και «Μεταφορές» (+0,5%, από -3,7%). Επισημαίνεται πως σε κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών οι τιμές των οποίων επηρεάστηκαν από την αύξηση του ΦΠΑ τον Ιούνιο, η αύξηση των τιμών είτε εξασθένησε («Ξενοδοχεία – Καφέ – Εστιατόρια»), είτε έχει εξελιχθεί σε πτώση («Διατροφή – Μη αλκοολούχα Ποτά»). Συνεπώς, δεν υφίστανται και από την πλευρά των τιμών ενδείξεις σημαντικής ενίσχυσης της καταναλωτικής ζήτησης των νοικοκυριών.

Συνεκτιμώντας τα πρόσφατα πολιτικο-οικονομικά γεγονότα, τις αναμενόμενες εξελίξεις και τα διαθέσιμα στοιχεία για τις τάσεις σε οικονομικά μεγέθη στην Ελλάδα στην πραγματοποίηση προβλέψεων για τις συνιστώσες του ΑΕΠ και λοιπά μακροοικονομικά μεγέθη, η έντονη άνοδος της **κατανάλωσης των νοικοκυριών** στο τρίτο τρίμηνο του 2016 θα αποκλιμακωθεί αρκετά στο επόμενο τρίμηνο, εξαιτίας των δημοσιονομικών μέτρων που λήφθηκαν στο πλαίσιο της πρώτης αξιολόγησης τον περυσινό Μάιο, ιδίως όσων προκαλούν περιορισμό του διαθέσιμου εισοδήματος (μείωση αφορολόγητου ορίου εισοδήματος, περικοπές επικουρικών συντάξεων). Η μικρή αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης στο τέλος του προηγούμενου έτους θα προέλθει από τη διαμόρφωση της ανεργίας λίγο παραπάνω από ότι τους καλοκαιρινούς μήνες, αλλά και από τη χορήγηση της εφάπαξ ενίσχυσης στους χαμηλοσυνταξιούχους, ύψους €616 εκατ. Άλλωστε, τα capital controls και η αβεβαιότητα για την πρώτη αξιολόγηση στο τελευταίο τρίμηνο του 2015, έχουν διαμορφώσει μια χαμηλή βάση σύγκρισης για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα φέτος. **Κατόπιν της ήπιας ενίσχυσής της στο τέταρτο περυσινό τρίμηνο, εκτιμάται ότι η κατανάλωση των νοικοκυριών διευρύνθηκε το 2016 περίπου κατά 1,0%, άνοδος που είναι η μεγαλύτερη από το 2010 και αντισταθμίζει την προπέρσινη υποχώρησή της κατά 0,3%.**

Όπως είχε προβλεφθεί στην προηγούμενη τριμηνιαία έκθεση, η επίδραση των δημοσιονομικών μέτρων θα είναι πλήρης

από την αρχή του 2017, όταν εφαρμοστούν όσα είχε προγραμματιστεί να ξεκινήσουν από τότε, όπως οι αλλαγές στην άμεση φορολογία των ελεύθερων επαγγελματιών και στον τρόπο υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών τους. Πρόσθετες επιβαρύνσεις θα προκύψουν από ορισμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις οι οποίες θα οριστικοποιηθούν κατά τη δεύτερη αξιολόγηση, π.χ. στα ειδικά μισθολόγια του δημόσιου τομέα (ένστολοι, ΕΣΥ, καθηγητές). Στον αντίποδα, ενισχυτικά στη διεύρυνση της κατανάλωσης των νοικοκυριών θα επενεργήσει η συνέχιση της αύξησης της απασχόλησης, κυρίως στους εξωστρεφείς μεταποιητικούς κλάδους, στον Τουρισμό και στις Κατασκευές. Την κάμψη της ανεργίας αναμένεται να επιβραδύνουν, ενδεχομένως και να ανακόψουν σε κάποιο από τα τρίμηνα του 2017, οι αυξημένες ασφαλιστικές εισφορές και η μεγαλύτερη φορολογία εισοδήματος. Η επέκταση των ηλεκτρονικών συναλλαγών που διευρύνει την επίσημη οικονομική δραστηριότητα, θα συμβάλλει τεχνικά στη διεύρυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Σε ότι αφορά την επίδραση από τη διαχείριση των «κόκκινων» δανείων των νοικοκυριών, καθώς αυτή αναμένεται να είναι περιορισμένης έκτασης το 2017, θα καθορίσει σε μικρό βαθμό στις αποφάσεις τους. **Ως αποτέλεσμα των ποικίλων, αντιρροπων μεταξύ τους δυνάμεων που θα επιδράσουν στην ιδιωτική κατανάλωση κατά το τρέχον έτος, προβλέπεται ήπια αύξησή της, στην περιοχή του 1,7%.**

Οι περικοπές καταναλωτικών δαπανών του δημόσιου τομέα εκτιμάται ότι συνεχίστηκαν καθ' όλο το 2016. Από την άλλη πλευρά, η επανεκκίνηση της δημοσιονομικής προσαρμογής στο β' εξάμηνο του 2015 και οι προσπάθειες επίτευξης του στόχου για το πρωτογενές έλλειμμα ο οποίος είχε τεθεί για πρόπερσι, είχαν οδηγήσει σε συγκράτηση της **δημόσιας κατανάλωσης**, διαμορφώνοντας μια χαμηλή βάση σύγκρισης. Από αυτό το γεγονός προήλθε η μικρότερη ετήσια υποχώρηση των δημοσίων καταναλωτικών δαπανών κατά το τρίτο τρίμηνο του 2016 σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο, καθώς το ύψος τους σε αμφότερα τα τρίμηνα ήταν παραπλήσιο. Η χαμηλότερη από όλα τα τρίμηνα του 2015 δημόσια κατανάλωση στο τελευταίο τρίμηνό του, σε συνδυασμό με τα καλά αποτελέσματα εκτέλεσης του περυσινού προϋπολογισμού στο εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου ως προς τις δαπάνες, έχουν διαμορφώσει τις συνθήκες ανόδου της στο τέταρτο τρίμηνο του 2016, κατά 1,5%, ίσως και περισσότερο. **Η αναμενόμενη άνοδος των καταναλωτικών εξόδων του δημόσιου τομέα στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 δεν θα μεταβάλλει την τάση στο σύνολο του έτους, με αποτέλεσμα την περιστολή τους κατά περίπου 0,5%.** Σε ότι αφορά την τάση της δημόσιας κατανάλωσης το τρέχον έτος, στον Προϋπολογισμό του 2017 η έμφαση για τη συνέχιση της δημοσιονομικής προσαρμογής δίνεται στην ενίσχυση των φορολογικών εσόδων. Άλλωστε, τα ήδη γνωστά μέτρα στο σκέλος των δαπανών αφορούν σχεδόν αποκλειστικά σε συντάξεις, επιδόματα και ασφαλιστικές

εισφορές του δημοσίου, όχι σε καταναλωτικά έξοδα. **Δεδομένων των δημοσιονομικών παρεμβάσεων που έχουν σχεδιαστεί για το 2017, προβλέπεται ότι η δημόσια κατανάλωση θα διευρυνθεί ήπια στη διάρκειά του.**

Στο πεδίο των **επενδύσεων**, αναδείχθηκε προηγουμένως σε αυτή την ενότητα η καθοριστική σημασία της όσο το δυνατόν ταχύτερης ένταξης στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ, προκειμένου να ενισχυθεί η κεφαλαιακή επάρκεια του τραπεζικού συστήματος και ακολούθως η δυνατότητά του να παρέχει ρευστότητα στις επιχειρήσεις, για την υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων, αλλά και για κεφάλαια κίνησης. Προφανώς, αυτή η εξέλιξη δεν είναι ανεξάρτητη από άλλες. Το πότε θα λάβει χώρα συσχετίζεται στενά με την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης, στις προαπαιτούμενες μεταρρυθμίσεις για την οποία περιλαμβάνεται ο ορισμός νέων διοικητικών συμβουλίων στις τράπεζες και το ΤΧΣ, καθώς και με την έκβαση των διαπραγματεύσεων για το δημόσιο χρέος, κυρίως ως προς την εφαρμογή των βραχυπρόθεσμων μέτρων για την ελάφρυνσή του και δευτερευόντως ως προς τη συμμετοχή του ΔΝΤ στην αναχρηματοδότησή του. Εφόσον δεν σημειωθούν εξελίξεις σε αυτά τα θέματα οι οποίες θα οδηγήσουν σε είσοδο της Ελλάδας στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, η πιστωτική πολιτική των τραπεζών δεν θα μεταβληθεί. Επιπρόσθετα, η άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων θα καθυστερήσει και η άρση τους θα είναι

αργή, ανάλογη με το ρυθμό επιστροφής των καταθέσεων.

Ευνόητα, οι παραπάνω εξελίξεις θα επηρεάσουν την αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας διεθνώς, όχι μόνο τις αποφάσεις των επενδυτών και των καταθετών εγχωρίως. Εκτός από τη διοικητική αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος, την κεφαλαιακή ενίσχυσή του και την υλοποίηση μέτρων στην κατεύθυνση της διασφάλισης της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, δηλαδή παρεμβάσεις για τη βελτίωση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, οι επενδυτές ενδιαφέρονται για τις συνθήκες οι οποίες επικρατούν στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Οι διαδοχικές αλλαγές στην φορολογία επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών την τελευταία διετία, οι μεταβολές στις ασφαλιστικές εισφορές αμφότερων, καθώς και η αίσθηση μεταβλητότητας του ρυθμιστικού πλαισίου στην Ελλάδα που προξενούν, αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα στην ανάληψη επενδυτικού ρίσκου. Οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων αλλαγών στην επενδυτική διάθεση των βιομηχανικών επιχειρήσεων αποτυπώθηκαν προσφάτως στην τακτική, εξαμηνιαία Έρευνα Επενδύσεων του IOBE στη βιομηχανία. Βάσει των αποτελεσμάτων αυτής, η φορολογία κερδών και η οικονομική πολιτική στο σύνολό της αποτελούν τόσο το 2016, όσο και το 2017, τους παράγοντες με την πλέον αρνητική επίδραση στην επενδυτική δραστηριότητα.

Εκτός από τις ασφαλιστικές και τις φορολογικές ρυθμίσεις, και οι αλλαγές στις υπόλοιπες παραμέτρους του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, δηλαδή οι

μεταρρυθμίσεις, θα επηρεάσουν τις επενδυτικές αποφάσεις. Όπως προαναφέρθηκε, η πλέον σημαντική μεταρρύθμιση από τις περιλαμβανόμενες στο τρίτο Πρόγραμμα, είναι αυτή στην αγορά εργασίας. Εκτός από τις συγκεκριμένες αλλαγές που θα επέλθουν και τις επιδράσεις οι οποίες θα ασκηθούν από τις διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες θα υλοποιηθούν, ένα παράπλευρο σημαντικό αποτέλεσμα τους θα είναι η συμβολή στο ενίσχυση του "μεταρρυθμιστικού προφίλ" της κυβέρνησης, με αντίστοιχη επίδραση στην αξιοπιστία της.

Εκτός από τα γεγονότα και τις πιθανές εξελίξεις που επηρεάζουν τις επενδυτικές αποφάσεις πολλών κλάδων, έχουν δηλαδή «οριζόντιο» χαρακτήρα, υφίστανται σε ορισμένους κλάδους συγκεκριμένες συνθήκες, που αφορούν και στις επενδύσεις τους. Συγκεκριμένα, η συνέχιση της ανόδου της εξαγωγικής ζήτησης το 2016 και το παραμένον χαμηλό ενεργειακό κόστος, παρά την πρόσφατη αύξηση της τιμής του πετρελαίου, ευνοούν την πραγματοποίηση επενδύσεων σε κάποιους εκ των κλάδων του πρωτογενή τομέα και της Μεταποίησης. Στις Κατασκευές, η διεύρυνση της δραστηριότητας στα δημόσια έργα πέρυσι μάλλον θα συνεχιστεί, σε μικρότερο βαθμό, ενισχύοντας την επενδυτική δραστηριότητα. Επιπλέον, κατόπιν της οριστικοποίησης των φορολογικών επιβαρύνσεων στην ακίνητη περιουσία νοικοκυριών και επιχειρήσεων πέρυσι, είναι πιθανή φέτος η ανακοπή της παρατεταμένης συρρίκνωσης της οικοδομικής δραστηριότητας των προηγούμενων χρόνων και η αύξησή της,

ή έστω η παραμονή της κοντά στο περυσινό επίπεδο.

Σε ότι αφορά τη συμμετοχή του δημόσιου τομέα στην επενδυτική δραστηριότητα, βάσει των οριστικών στοιχείων εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού για το ενδεκάμηνο του 2016, εκτιμάται ότι οι δαπάνες του ΠΔΕ ήταν στο σύνολο του περασμένου έτους αμετάβλητες σε σχέση με πρόπερσι (€6,4 δισεκ.). Δεδομένου του ότι ο προϋπολογισμός δαπανών του ΠΔΕ για το 2017 είναι ίδιος με του 2016 (€6,75 δισεκ.), θεωρείται πλέον πιθανό οι ενισχύσεις που θα παράσχει να διαμορφωθούν στο ίδιο επίπεδο με πέρυσι, με αποτέλεσμα η συμβολή του ΠΔΕ στις επενδύσεις να παραμείνει σταθερή για δεύτερο έτος. Αντιθέτως, αρκετά μεγαλύτερη ώθηση στις επενδύσεις από ότι το 2016 εκτιμάται ότι θα προέλθει φέτος από τις ιδιωτικοποιήσεις και τις παραχωρήσεις οι οποίες ολοκληρώθηκαν πέρυσι, όπως το Ελληνικό, τα περιφερειακά αεροδρόμια, ο Αστέρας κ.ά.

Δεδομένων κυρίως της μη ολοκλήρωσης της δεύτερης αξιολόγησης και των επενεργειών της, των εκκρεμοτήτων στις αλλαγές διοικήσεων στις τράπεζες, της αναμονής οριστικοποίησης των ρυθμίσεων για τις ασφαλιστικές εισφορές και τα εργασιακά θέματα, καθώς και του σχετικά υψηλού επιπέδου επενδύσεων στο τελευταίο τρίμηνο του 2015, εκτιμάται ότι αυτές υποχώρησαν οριακά στην ίδια περίοδο του 2016. Ακολούθως, **στο σύνολο της προηγούμενης χρονιάς, οι επενδυτικές δαπάνες ήταν 7,0% υψηλότερες από ότι πρόπερσι. Η ανοδική τάση αναμένεται να συνεχιστεί φέτος με**

ελαφρώς ταχύτερο ρυθμό, στην περιοχή του 12%, λόγω των επενδύσεων από μεταποιητικούς, εξωστρεφείς κλάδου, της εκκίνησης υλοποίησης επενδυτικών σχεδίων τα οποία σχετίζονται με αποκρατικοποιήσεις και των δημοσίων έργων.

Όπως είχε προβλεφθεί στην προηγούμενη έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία, η παρέλευση τον Ιούλιο του 2016 ενός έτους από την επιβολή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, μετέβαλλε άρδην την τάση τόσο στις εξαγωγές όσο και στις εισαγωγές κατά το τρίτο περυσινό τρίμηνο. Από την άλλη πλευρά, η ισχυρή άνοδος που σημειώθηκε σε αυτή την περίοδο σε αμφότερα τα σκέλη του εξωτερικού ισοζυγίου οφείλεται κυρίως στο πολύ χαμηλό επίπεδό τους ένα χρόνο νωρίτερα. Καθώς η κάμψη τους αποκλιμακώθηκε στο τελευταίο τρίμηνο του 2015, ακολούθως θα εξασθενήσει η αύξησή τους στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2016.

Αναλυτικά, την άνοδο των **εξαγωγών** στο τελευταίο περυσινό τρίμηνο ευνοεί η περαιτέρω υποχώρηση της ισοτιμίας του ευρώ έναντι του δολαρίου κατόπιν των εκλογών στις ΗΠΑ. Ειδικά στις εξαγωγές υπηρεσιών, η αναμενόμενη απότομη αλλαγή τάσης στις υπηρεσίες μεταφορών και τις λοιπές υπηρεσίες που σημειώθηκε μεταξύ δεύτερου και τρίτου τριμήνου, από κατακόρυφη πτώση σε άνοδο, θα συνεχιστεί έως το τέλος του έτους. Ως αποτέλεσμα, θα διατηρηθεί η αύξηση των εισπράξεων από εξαγωγές υπηρεσιών καθ' όλο το δεύτερο εξάμηνο του 2016, παρά

μια οριακή πτώση τους στο τελευταίο τρίμηνό του, παρότι τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό θα συνεχίσουν να περιορίζονται. **Κατόπιν της αρκετά μικρότερης διεύρυνσης των εξαγωγών στο καταληκτικό περυσινό τρίμηνο από ότι στο προηγούμενο, η πτώση τους στο σύνολο του έτους θα διαμορφωθεί στην περιοχή του 0,7%.**

Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών από τη χαμηλή ισοτιμία ευρώ/δολαρίου θα συνεχιστεί κατά το τρέχον έτος. Η διεθνής ζήτηση για ελληνικά προϊόντα θα τονωθεί και από την προβλεπόμενη επιτάχυνση του παγκόσμιου εμπορίου. Οι παραμένουσες αναταραχές στις χώρες της νοτιο-ανατολικής Μεσογείου, ιδίως στην Τουρκία, θα ευνοήσουν μια νέα αύξηση του διεθνούς τουρισμού, αλλά και των σχετικών εισπράξεων. Στήριξη στις εξαγωγές υπηρεσιών θα προέλθει και από τις διεθνείς μεταφορές, χάρη και στη λειτουργία του επιπλέον προβλήτα ο οποίος εγκαινιάστηκε πέρυσι στον ΟΛΠ. **Συνισταμένη των τάσεων στις επιμέρους συνιστώσες των εξαγωγών το 2017 θα είναι η διαμόρφωσή τους περίπου 5,5-6,0% υψηλότερα από ότι πέρυσι.**

Στο σκέλος των εισαγωγών, πέρα από την τεχνική εξάλειψη της επίδρασης των capital controls, η άνοδος προήλθε και από τη χαλάρωσή τους τον περασμένο Ιούλιο. Η τονωτική επίδραση αυτών των ρυθμίσεων θα συνεχιστεί τουλάχιστον στο τελευταίο τρίμηνο της προηγούμενης χρονιάς και κατά τους περισσότερους μήνες του πρώτου φετινού εξαμήνου, έως

ότου εκτονωθεί αρκετά η συσσωρευμένη ζήτηση για εισαγωγές που δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθεί στην προηγούμενη περίοδο, λόγω των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Επίσης, ένα σημαντικό τμήμα της ανόδου της καταναλωτικής ζήτησης και των υψηλότερων επενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2016 θα αφορά σε εισαγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες, συντηρώντας την αύξηση των εισαγωγών. Από την άλλη πλευρά, καθώς η σταδιακή εφαρμογή των δημοσιονομικών μέτρων τα οποία επηρεάζουν το διαθέσιμο εισόδημα θα μετριάσει την αύξηση της κατανάλωσης, θα ασκηθούν αντίστοιχες επιδράσεις στην εισαγωγική ζήτηση, χωρίς ωστόσο να αποτρέψουν την άνοδό της στο τελευταίο τρίμηνο, κατά περίπου 4-5%. **Η ισχυρή αύξηση των εισαγωγών στο δεύτερο εξάμηνο του 2016 θα διαμορφώσει την τάση τους στο σύνολό του, οδηγώντας σε διεύρυνσή τους κατά 2,5 με 3,0%.**

Εκτός από τη συσσωρευμένη ζήτηση για εισαγωγές λόγω capital controls, η αναμενόμενη αύξηση της εγχώριας ζήτησης το 2017, τόσο από την υψηλότερη ιδιωτική κατανάλωση όσο και από τις επενδύσεις, θα διοχετευθεί σε μεγάλο βαθμό σε αγαθά και υπηρεσίες που δεν παράγονται εγχωρίως. Η χαλάρωση των περιορισμών στις εισαγωγές στο τέλος του περασμένου Ιουλίου που προαναφέρθηκε, καθώς και οποιαδήποτε άλλη απόφαση προς αυτή την κατεύθυνση φέτος, θα διευκολύνουν την κάλυψη της εισαγωγικής ζήτησης. Αντίρροπα στη διεύρυνση των εισαγωγών θα επενεργήσουν η άνοδος της

τιμής του πετρελαίου και η χαμηλή ισοτιμία του ευρώ έναντι του δολαρίου, που περιορίζει την αγοραστική δύναμη. Συνεκτιμώντας τη συσχέτιση εγχώριας ζήτησης – εξαγωγών και τις επιδράσεις των capital controls, **οι εισαγωγές προβλέπεται να είναι 7,5-8,0% υψηλότερες το 2017.**

Συνοψίζοντας τις προβλέψεις για τις τάσεις στις βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ κατά το τελευταίο τρίμηνο 2016 και το 2017, τα δημοσιονομικά μέτρα που λήφθηκαν κατά την πρώτη αξιολόγηση θα επενεργήσουν περιοριστικά στο διαθέσιμο εισόδημα και την κατανάλωση των νοικοκυριών. Όμως, η σημαντική αποκλιμάκωση της ανεργίας πέρυσι, που θα συνεχιστεί και φέτος με χαμηλότερο ρυθμό, καθώς και η τεχνική επίδραση της μεγαλύτερης χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής στη διεύρυνση της επίσημης οικονομικής δραστηριότητας, θα οδηγήσουν σε αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Σε ότι αφορά τη δημόσια κατανάλωση, η άνοδός της στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 δεν θα αποτρέψει την οριακή υποχώρησή της στο σύνολο του προηγούμενου έτους. Καθώς το τρέχον έτος η έμφαση για τη συνέχιση της δημοσιονομικής προσαρμογής δίνεται στην ενίσχυση των φορολογικών εσόδων, προβλέπεται ήπια διεύρυνση των καταναλωτικών δαπανών του κράτους στη διάρκειά του.

Στο πεδίο των επενδύσεων, οι εξελίξεις που σχετίζονται (και) με την ένταξη στο

πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ, θα είναι οι πλέον καθοριστικές της τάσης τους, καθώς το εάν και πότε θα λάβει χώρα αυτό το γεγονός θα καθορίσει κατά κύριο λόγο τη ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος. Συνεπώς, τα διαθέσιμα δανειακά κεφάλαια σχετίζονται στενά με την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης και την έκβαση των διαπραγματεύσεων για το δημόσιο χρέος. Οι διαδοχικές αλλαγές στην φορολογία επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών, καθώς και στις ασφαλιστικές εισφορές, έχουν αυξήσει τις σχετικές επιβαρύνσεις και περιορίζουν την εμπιστοσύνη των δυνητικών επενδυτών στη σταθερότητα του κανονιστικού περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις, επενεργώντας αποτρεπτικά στην υλοποίηση επιδράσεων. Εν αναμονή της οριστικοποίησης των συζητούμενων με τους θεσμούς αλλαγών στο ρυθμιστικό πλαίσιο για την αγορά εργασίας, θα ανασταλεί η πραγματοποίηση μέρους των επενδύσεων.

Σε κλαδικό επίπεδο, η συνέχιση της ανόδου της εξαγωγικής ζήτησης το 2016 στη Μεταποίηση υποστηρίζει την πραγματοποίηση επενδύσεων. Σε ότι αφορά την υποστήριξη στην επενδυτική δραστηριότητα από το δημόσιο τομέα, οι δαπάνες του ΠΔΕ θα διαμορφωθούν στο ίδιο επίπεδο με πέρυσι. Όμως θα ξεκινήσουν οι επενδύσεις που σχετίζονται με τις ιδιωτικοποιήσεις και τις παραχωρήσεις οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 2016, τονώνοντας τον τομέα των Κατασκευών.

Πίνακας 3.2

Εγχώρια Δαπάνη και Ακαθάριστο Εγχώριο –Προϊόν – Εκτιμήσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής
(σε σταθερές αγοραίες τιμές έτους 2010)

	2015	2016	2017	2018
<i>Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές</i>				
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	-0,2	-0,3	2,7	3,1
Ιδιωτική Κατανάλωση	-0,2	-0,5	1,5	1,6
Δημόσια Κατανάλωση	0,0	-0,7	-0,7	-0,1
Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	-0,2	4,0	13,7	14,2
Εξαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	3,4	-4,0	3,6	4,7
Εισαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	0,3	-2,8	3,0	4,2
Απασχόληση	0,5	2,2	2,2	2,3
Αποδοχές Εργαζομένων κατά Κεφαλή	-2,9	0,2	1,0	2,0
Πραγματικό Μοναδιαίο Κόστος Εργασίας	-1,2	2,9	-0,4	0,0
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	-1,1	0,1	1,1	1,0
<i>Συμβολή στη μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ</i>				
Τελική Εγχώρια Ζήτηση	-0,2	0,0	2,5	2,9
Καθαρές Εξαγωγές	1,0	-0,4	0,2	0,2
Αποθέματα	-1,0	0,1	0,0	0,0
<i>Σε ποσοστό του ΑΕΠ</i>				
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	-7,5	-2,5	-1,0	0,9
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	0,0	0,0	0,2	0,3
Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	177,4	181,6	179,1	172,4
<i>Σε ποσοστό</i>				
Ανεργία (% του εργατικού δυναμικού)	24,9	23,5	22,2	20,3

Πηγή: European Economic Forecast, autumn 2016, European Commission, Νοέμβριος 2016

Πίνακας 3.3

Σύγκριση προβλέψεων για επιλεγμένους Οικονομικούς Δείκτες για τα έτη 2015 - 2018
(σε σταθερές αγοραίες τιμές 2010, ετήσιες % μεταβολές)

	ΥΠΟΙΚ			ΕΕ			ΟΟΣΑ			ΔΝΤ		
	2015	2016	2017	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
ΑΕΠ	-0,2	-0,3	2,7	-0,3	2,7	3,1	0,0	1,3	1,9	-0,2	0,1	2,8
Τελική Εγχώρια Ζήτηση	:	:	:	0,0	2,4	2,9	0,6	0,8	1,6	:	:	:
Ιδιωτ. Κατανάλωση	-0,2	-0,6	1,8	-0,5	1,5	1,6	-0,9	0,8	1,6	:	:	:
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (%)	-1,1	0,0	0,6	0,1	1,1	1,0	0,1	1,1	1,4	-1,1	-0,1	0,6
Ακαθ. Επενδ. Παγίου Κεφαλαίου	-0,2	3,3	9,1	4,0	13,7	14,2	3,3	4,3	4,6	:	:	:
Ανεργία (%)*	24,9	23,7	22,6	23,5	22,2	20,3	23,5	23,1	22,7	25,0	23,3	21,5
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-7,5	-2,2	-0,8	-2,5	-1,0	0,9	-2,0	-0,2	0,5	:	:	:
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	:	:	:	0,0	0,2	0,3	-1,0	-0,6	-0,1	0,0	0,0	0,0
Ακαθ. Δημόσιο Χρέος (% ΑΕΠ)	177,4	180,3	176,5	181,6	179,1	172,4	179,7	176,6	171,5	:	:	:

* Βάσει της μεθοδολογίας της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού

Πηγές: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017, Υπουργείο Οικονομικών, Νοέμβριος 2016 – European Economic Forecast, autumn 2016, European Commission, Νοέμβριος 2016 - OECD Economic Outlook No. 100, Νοέμβριος 2016 – World Economic Outlook, IMF, Οκτώβριος 2016

Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, η άνοδος που αποτυπώθηκε σε αμφότερα τα σκέλη του στο τρίτο περυσινό τρίμηνο κατόπιν της παρέλευσης ενός έτους από την επιβολή των capital controls, θα συνεχιστεί τουλάχιστον στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 και στο πρώτο του τρέχοντος έτους, καθώς στην αντίστοιχη περίοδο ένα χρόνο νωρίτερα δεν είχε σημειωθεί κάποια χαλάρωση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων ως προς τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, που θα συνέβαλε στην εκτόνωση της συσσωρευμένης ζήτησης, για αμφότερες εισαγωγές και εξαγωγές. Σε άνοδο των εξαγωγών στο τελευταίο περυσινό τρίμηνο θα συμβάλει η περαιτέρω υποχώρηση της ισοτιμίας του ευρώ έναντι του δολαρίου, ενώ οι συνεχιζόμενες αναταραχές στις χώρες της νοτιοανατολικής Μεσογείου, ιδίως στην Τουρκία, θα ευνοήσουν μια νέα αύξηση του διεθνούς τουρισμού, αλλά και των σχετικών εισπράξεων. Στον αντίποδα, άμβλυση της ανόδου των εισαγωγών αγαθών θα προέλθει από την πλήρη εφαρμογή των δημοσιονομικών μέτρων για την ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης, την αύξηση της τιμής του πετρελαίου και τη χαμηλή ισοτιμία του ευρώ. **Συνεκτιμώντας τις παραπάνω τάσεις σε παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις συνιστώσες του ΑΕΠ, καθώς και την ένταση της ανόδου του στο τρίτο περυσινό τρίμηνο, η πρόβλεψη του IOBE για τη μεταβολή του ΑΕΠ το 2016 αναθεωρείται από ύφεση σε ανάπτυξη, της τάξης του 0,4%. Σύμφωνα με τα έως τώρα δεδομένα, η μεγέθυνση της ελληνικής**

οικονομίας θα επιταχυνθεί το 2017, στην περιοχή του 1,5%-1,8%.

Ως προς τις εξελίξεις προσεχώς στην αγορά εργασίας, κλάδοι οι οποίοι συνέβαλαν στην κάμψη της **ανεργίας** κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου πέρυσι, όπως η Μεταποίηση, οι Κατασκευές, ο Τουρισμός και η Δημόσια διοίκηση, θα συνεχίσουν να δημιουργούν θέσεις εργασίας και στο τελευταίο τρίμηνο του 2016, καθώς από τα διαθέσιμα στοιχεία για την παραγωγή τους κατά αυτή την περίοδο προκύπτει συνέχιση της ανόδου της. Η τονωτική επίδραση από τον κλάδο του Τουρισμού θα μετριαστεί όσο θα πλησιάζει η ολοκλήρωση της τουριστικής περιόδου. Η συμβολή του δημόσιου τομέα στην απασχόληση θα εξασθενήσει, ενδεχομένως και να σταματήσει, μεταξύ άλλων λόγων επειδή οι ωφελούμενοι των υλοποιούμενων σε αυτή την περίοδο προγραμμάτων του ΟΑΕΔ θα είναι λιγότεροι από πέρυσι. Επιπλέον, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές στις δραστηριότητες των ελεύθερων επαγγελματιών θα προκαλέσουν ανακατατάξεις, με επιπτώσεις στην απασχόλησή τους από το τελευταίο τρίμηνο του 2016. **Συνισταμένη των παραπάνω επιδράσεων στην απασχόληση αναμένεται να είναι η μικρή αύξηση της ανεργίας στο τέταρτο τρίμηνο του 2016 έναντι του προηγούμενου, στην περιοχή του 23,0%. Παρά ταύτα, παραμένει σαφώς μικρότερη από ότι ένα χρόνο νωρίτερα και συνολικά στο περασμένο έτος διαμορφώθηκε στο 23,4%, 1,5 ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα από το 2015.**

Σε ότι αφορά το 2017, η διεύρυνση της απασχόλησης σε ορισμένους από τους κλάδους του ιδιωτικού τομέα με τη μεγαλύτερη συμβολή στην εξασθένιση της ανεργίας πέρυσι, θα έχει σαν αποτέλεσμα την περαιτέρω κάμψη της. Η αύξηση των εξαγωγών αγαθών θα υποστηρίξει τη δημιουργία θέσεων εργασίας στη Μεταποίηση και η υψηλότερη διεθνής τουριστική κίνηση θα διατηρήσει για ακόμα ένα έτος την απασχόληση στον τουριστικό τομέα σε ανοδική τροχιά. Σημαντική δημιουργία νέων θέσεων εργασίας από το δεύτερο εξάμηνο του έτους αναμένεται στον κλάδο των Κατασκευών, από τις επενδύσεις σε ιδιωτικοποιήσεις – παραχωρήσεις οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 2016. Τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την πραγματοποίηση επενδύσεων εκτιμάται ότι θα ευνοήσουν οι επερχόμενες αλλαγές στο ρυθμιστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας οι οποίες αποτελούν προαπαιτούμενα για την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης του τρίτου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής. Από την άλλη πλευρά, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές των ελεύθερων επαγγελματιών από την αρχή του 2017, τουλάχιστον σε πρώτη φάση θα επενεργήσουν στην απασχόληση στους κλάδους τους. Η σημαντική δημιουργία θέσεων απασχόλησης από προγράμματα του ΟΑΕΔ θα συνεχιστεί: σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2017, για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, μεταξύ άλλων θα δημιουργηθούν βραχυπρόθεσμες ευκαιρίες απασχόλησης για 52.000 μακροχρόνια ανέργους, ενώ θα απασχοληθούν 43.000 άνεργοι σε δημόσια

έργα. Συνεπώς, μάλλον η ανεργία θα συνεχίσει να υποχωρεί το 2017, για τέταρτο συνεχόμενο έτος. Η πτώση της θα είναι λίγο μικρότερη από πέρυσι, της τάξης της μιας ποσοστιαίας μονάδας (22,3%).

Ολοκληρώνοντας τις προβλέψεις με αυτές για τις **τιμές**, ο βασικός παράγοντας που συντήρησε τον αποπληθωρισμό από το φθινόπωρο του 2014, η πτώση της τιμής του πετρελαίου, φαίνεται ότι έχει αντιστραφεί από τον περασμένο Οκτώβριο. Αιτία για αυτή την εξέλιξη είναι η προαναφερθείσα απόφαση του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ για περιορισμό της ημερήσιας πετρελαϊκής παραγωγής. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου ήδη εξανέμησε τον αποπληθωρισμό στο τελευταίο τρίμηνο του 2016 και αναμένεται να αποτελέσει τη βασική αιτία ανόδου του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή φέτος. Ανασχετικά στη συνέχιση του αποπληθωρισμού στην ελληνική οικονομία για πέμπτο χρόνο αναμένεται να επενεργήσουν και οι νέοι έμμεσοι φόροι ή οι αυξήσεις ήδη υπαρχόντων οι οποίοι προβλέπεται να εφαρμοστούν από την 1^η Ιανουαρίου του 2017. Η ενίσχυση της καταναλωτικής ζήτησης, κυρίως από τη διεύρυνση της απασχόλησης και όχι από την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, το οποίο θα περιοριστεί από την άνοδο της άμεσης φορολογίας και τις υψηλότερες ασφαλιστικές εισφορές σε σύγκριση με φέτος, επίσης θα αποτρέψει μια νέα πτώση τιμών στην ελληνική οικονομία. **Η προβλεπόμενη άνοδος του Γενικού Δείκτη Τιμών Κατά-**

ναλωτή το 2017 αναμένεται να είναι της τάξης του 1,3%.

3.2 Εξελίξεις και προοπτικές σε βασικούς τομείς της Οικονομίας

Βιομηχανία

Η βιομηχανική παραγωγή στην Ελλάδα ενισχύθηκε κατά το ενδεκάμηνο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2016 κατά 2,3%, έναντι οριακής αύξησης κατά 0,5% την αντίστοιχη περίοδο του 2015. Κατόπιν αυτής της εξέλιξης, είναι σίγουρη η αύξηση της παραγωγής στη βιομηχανία στο σύνολο του περασμένου έτους. Όμως, παρότι η παραγωγή διευρύνεται σε σχέση με προηγούμενα έτη, η μείωση των τιμών την ίδια περίοδο στη βιομηχανία κατά 7,2% οδηγεί σε αντίστοιχη συρρίκνωση του τζίρου, σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2015 (-6,3%).

Κατά την περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου 2016, η βιομηχανική παραγωγή στην Ευρωζώνη διευρύνθηκε κατά 1,3%, ελαφρώς ηπιότερα από την αντίστοιχη περίοδο του 2015 (+2,1%).

Σε επίπεδο βασικών βιομηχανικών κλάδων στην Ελλάδα, η μεγαλύτερη κάμψη σημειώθηκε στα Ορυχεία – Λατομεία, όπου η παραγωγή στο ενδεκάμηνο περιορίστηκε κατά 16,0%, σε συνέχεια μείωσης κατά 7,6% το 2015. Έπεται σε υποχώρηση ο κλάδος του Ηλεκτρισμού, όπου όμως σημειώθηκαν οριακές απώλειες, της τάξης του 0,1%, έναντι -0,5% πρόπερσι. Στον αντίποδα, σημαντική αύξηση παραγωγής, κατά 4,6%, σημειώθηκε στη Μεταποίηση, κατόπιν ηπιότερης αύξησης κατά 1,5% ένα χρόνο νωρίτερα. Τέλος, η παραγωγή

Νερού αυξήθηκε κατά 0,4%, ρυθμός μικρότερος από τον αντίστοιχο του 2015 (+1,9%).

Αναλυτικά, στα **Ορυχεία**, σε τρεις από τους τέσσερις υποκλάδους σημειώνεται αύξηση προϊόντος. Το προϊόν της Άντλησης Αργού Πετρελαίου και Φυσικού Αερίου υπερδιπλασιάστηκε (+138,7%), κατόπιν μικρής βελτίωσης κατά 4,3% πρόπερσι. Αύξηση 6,4% καταγράφηκε στην Εξόρυξη Μεταλλούχων Μεταλλευμάτων (αντί απωλειών 8,7% στο προηγούμενο έτος) καθώς και στις Λοιπές Εξορυκτικές Δραστηριότητες, όπου η παραγωγή διευρύνθηκε κατά 2,5%, κατόπιν μείωσης 2,8% το 2015. Μόνο η Εξόρυξη Άνθρακα και Λιγνίτη περιορίστηκε, κατά 33,0%, σε συνέχεια ηπιότερων απωλειών κατά 9,8% το 2015.

Στη **Μεταποίηση** καταγράφηκαν στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου πέρυσι απώλειες σε 7 από τους 24 υποκλάδους. Σε κλάδους με ειδική βαρύτητα για την ελληνική οικονομία, η παραγωγή ενισχύθηκε, ελαφρώς περισσότερο από ότι το 2015. Συγκεκριμένα, στα Βασικά Φαρμακευτικά προϊόντα ανήλθε κατά 5,1% (από +5,0% πρόπερσι), στα Βασικά Μέταλλα κατά 5,8% (από +4,7%) και στα Τρόφιμα κατά 2,8% (έναντι απωλειών 1,8% το 2015).

Μεταξύ των υπόλοιπων μεταποιητικών κλάδων, η μεγαλύτερη κάμψη στο ενδεκάμηνο του 2016 καταγράφηκε στην παραγωγή Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων (-19,6%, αντί αύξησης 27,0% πρόπερσι), στα Είδη Ένδυσης (-8,6%, σε αντίθεση με

υποχώρηση 17,6%) και στα προϊόντα από Ελαστική και Πλαστική ύλη (-2,2% σε σχέση με +4,5%).

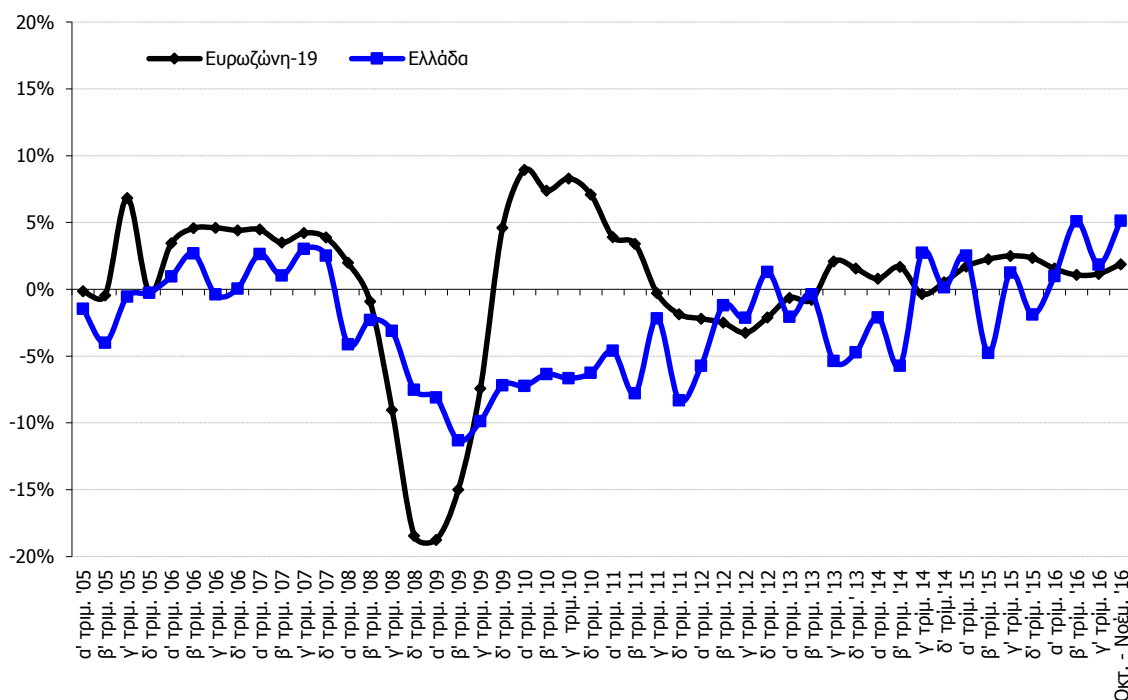
Αρκετοί είναι οι κλάδοι των οποίων η παραγωγή ενισχύθηκε κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα. Συγκεκριμένα, αύξηση κατά 24,5% σημειώθηκε στην παραγωγή Μηχανοκίνητων Οχημάτων, έναντι μείωσης κατά 13,4% την αντίστοιχη προπερσινή περίοδο, στα Μη Μεταλλικά Ορυκτά (15,4%, κατόπιν -1,3%) και στα Μηχανήματα και Είδη Εξοπλισμού (13,1%, συνεχίζοντας άνοδο 3,2%). Σημαντική ενίσχυση σημειώνεται στον κλάδο Επίπλων (+10,5% αντί οριακών απωλειών 0,6%), στα Χημικά προϊόντα (7,1% αντί 3,3%) και

στην Παραγωγή Προϊόντων Ξύλου - Φελλού (5,2% κατόπιν απωλειών κατά 7,2% πρόπερσι).

Στις κύριες ομάδες βιομηχανικών αγαθών κατά το ενδεκάμηνο του 2016 σημειώνεται οριακή μείωση στην παραγωγή διαρκών καταναλωτικών αγαθών (-0,1% αντί +0,5%). Αντιθέτως, αύξηση παρουσίασε η παραγωγή Ενδιάμεσων αγαθών (+5,0% αντί 1,9% πρόπερσι), Κεφαλαιουχικών αγαθών (+3,9% αντί +2,0%) και Μη Διαρκών καταναλωτικών αγαθών (2,6% αντί 0,8%). Οριακή αύξηση προϊόντος σημειώθηκε στην Ενέργεια, κατά 0,4%, όταν την ίδια περίοδο πρόπερσι η παραγωγή της περιοριζόταν κατά 0,6%.

Διάγραμμα 3.1

Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη-19 Π.Μ. (%) ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat

Κατασκευές

Κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016, ο δείκτης παραγωγής στον κλάδο των Κατασκευών ενισχύθηκε κατά 25,0%, άνοδος πολύ μεγαλύτερη της αντίστοιχης το 2015 (+1,2%). Στην κατακόρυφη άνοδο συνέβαλε σημαντικά η επίδοση του δείκτη κατά το τρίτο τρίμηνο, στο οποίο καταγράφηκε αύξηση 77,4% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίτο τρίμηνο του 2015.

Κατά το πρώτο εννεάμηνο του έτους, οι τάσεις στους επιμέρους δείκτες εμφανίζουν σημαντικές διαφορές σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2015. Συγκεκριμένα, ο δείκτης παραγωγής δομικών έργων διευρύνθηκε κατά 19,0%, όταν πρόπερσι αυξανόταν κατά 9,5%, ενώ άνοδο κατά σχεδόν 30% σημειώνει ο

δείκτης παραγωγής έργων πολιτικού μηχανικού, κατόπιν απωλειών κατά 4,5% πρόπερσι. Πάντως, η έντονα ανοδική τάση δε συνάδει με τα στοιχεία για τη νέα οικοδομική δραστηριότητα την ίδια περίοδο, σύμφωνα με τα οποία η επιφάνεια των νέων οικοδομών περιορίστηκε κατά 14,4%, ενώ ο όγκος τους κατά 37,0%.

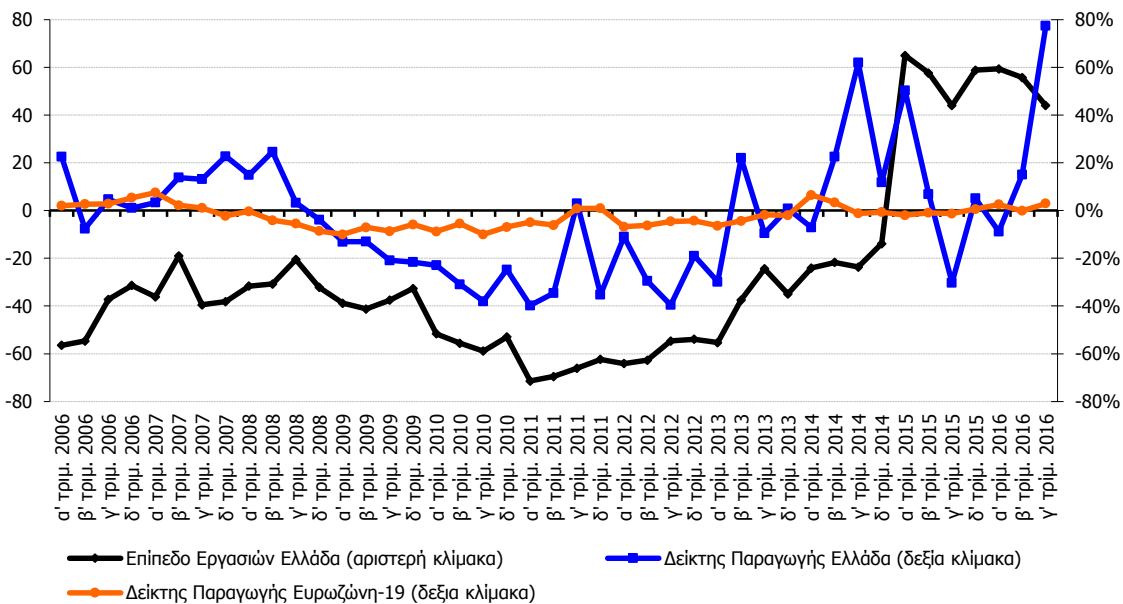
Αντίστοιχα, η παραγωγή στις Κατασκευές στην Ευρωζώνη αυξήθηκε στο αρχικό εννεάμηνο του 2016 με ρυθμό 1,8%, αντί υποχώρησης κατά 1,4% την ίδια περίοδο του 2015.

Λιανικό Εμπόριο

Στο δεκάμηνο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου του 2016, ο δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο υποχώρησε κατά 1,0%, σε συνέχεια παραπλήσιας κάμψης πρόπερσι (-1,4%).

Διάγραμμα 3.2

Δείκτης Παραγωγής στις Κατασκευές και Δείκτης Επιπέδου Εργασιών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Eurostat

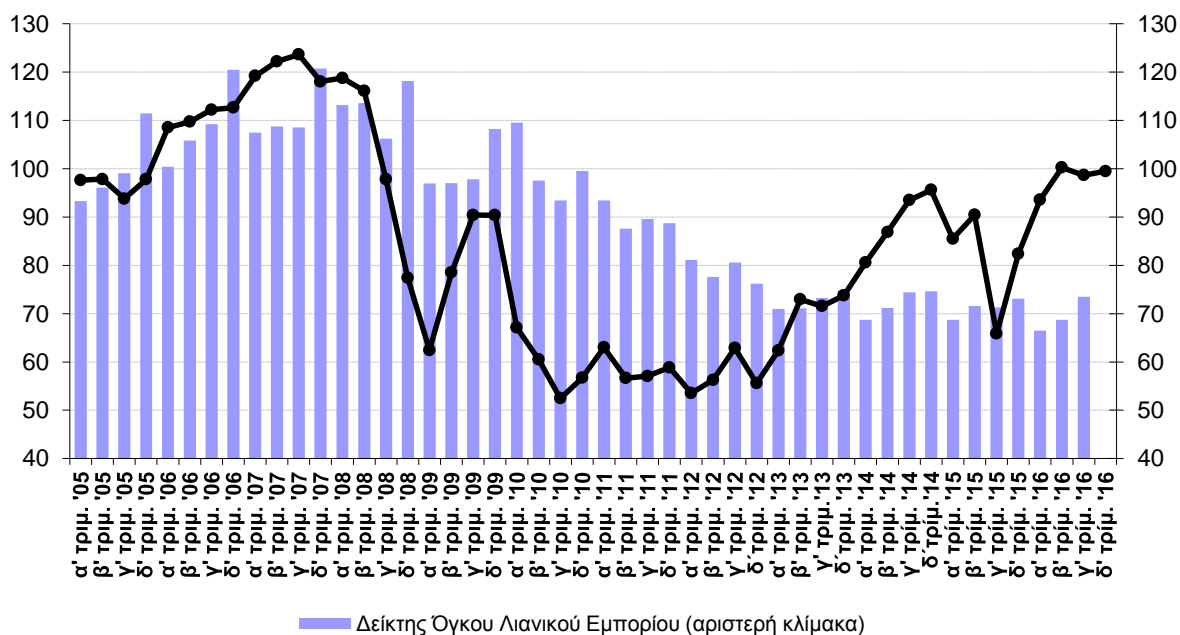
Ο κύκλος εργασιών ενισχύθηκε σε 3 από τους 8 υποκλάδους του Λιανικού Εμπορίου. Στους κλάδους με τη μεγαλύτερη ενίσχυση συγκαταλέγονται τα Πολυκαταστήματα (+8,8%, αντί απωλειών 4,2% πέρυσι), η Ένδυση-Υπόδηση (+6,3% κατόπιν +7,5%) και τα Βιβλία – Χαρτικά (+3,2% αντί +6,3%). Αντιθέτως, η εντονότερη κάμψη σημειώθηκε στον κλάδο Καυσίμων και Λιπαντικών Αυτοκινήτων, με το σχετικό δείκτη να περιορίζεται κατά 3,9%, σε συνέχεια ηπιότερης μείωσης 1,8% την αντίστοιχη περίοδο του 2015. Ακολούθησαν οι πωλήσεις τα Φαρμακευτικών - Καλλυντικών (-2,7% αντί -1,1%) και τα Έπιπλα – Ηλεκτρικά είδη (-1,6% αντί 4,3%). Τέλος, οριακές απώλειες παρουσίασαν τα Μεγάλα Καταστήματα Τροφίμων (-0,3% αντί -0,9%).

Σε ότι αφορά την τάση στις προσδοκίες στον κλάδο Λιανικού Εμπορίου στο σύνολο του 2016, βελτιώθηκαν σύμφωνα με τους πρόδρομους **δείκτες των Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE**. Ο σχετικός δείκτης για το σύνολο του λιανικού εμπορίου ενισχύθηκε κατά 17 μονάδες, έναντι κάμψης 8 μονάδων το 2015. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί το ότι οι προσδοκίες ενισχύονται σε όλους ανεξαιρέτως τους υποκλάδους.

Αναλυτικά, η μεγαλύτερη βελτίωση καταγράφεται στα Τρόφιμα – Ποτά (+35,7 μονάδες, αντί μείωσης κατά 5,6 μονάδες πρόπερσι), στα Πολυκαταστήματα (+19,9 μονάδες έναντι +12,8) και στα Είδη Οικιακού Εξοπλισμού (+19,3 μονάδες σε σχέση με -12,7). Ηπιότερη έως οριακή βελτίωση σημειώθηκε στα Είδη Υπόδησης (+1,4 μονάδες αντί -21,7).

Διάγραμμα 3.3

Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου (2010=100) και Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών Λιανικού Εμπορίου (1996-2006=100)

Πηγή: IOBE

Ο δείκτης για τα Αυτοκίνητα – Οχήματα διαμορφώθηκε το 2016 στις 97,8 μονάδες, στα ίδια επίπεδα με το 2015, έναντι 114 μονάδων το 2014, με σημαντικές αυξομειώσεις ανά μήνα λόγω της παύσης του προγράμματος απόσυρσης και της διαταραχής της ζήτησης. Οι συνολικές πωλήσεις επιβατικών αυτοκινητών αυξήθηκαν το 2016 κατά 4,0%, έναντι αύξησης 6,4% το 2015. Στα επιμέρους στοιχεία του δείκτη για το 2016, το ισοζύγιο των τρεχουσών πωλήσεων παρέμεινε στα ίδια σχεδόν επίπεδα με το 2015, στις -3 μονάδες έναντι -6 μονάδων το 2015, με περίπου το 1/3 των επιχειρήσεων να εκτιμά τις πωλήσεις αυξημένες, και ένα αντίστοιχο ποσοστό να θεωρεί υποτονικές τις πωλήσεις οχημάτων το 2016. Στο σκέλος των αποθεμάτων υπερισχύει διαχρονικά (>67%) το ποσοστό των επιχειρήσεων που εκτιμά ότι

κινούνται σε κανονικά επίπεδα. Βελτίωση καταγράφηκε το 2016 στις προοπτικές των πωλήσεων για το επόμενο τρίμηνο, καθώς το σχετικό ισοζύγιο διαμορφώθηκε στο 0, έναντι -10 μονάδων το 2015, με αύξηση των επιχειρήσεων που θεωρούσαν ότι θα αυξηθούν οι πωλήσεις το επόμενο χρονικό διάστημα. Μάλιστα, το ισοζύγιο εμφάνισε σημαντική βελτίωση μετά τον Σεπτέμβριο και έως και τα τέλη του έτους, παρά τη λήξη του προγράμματος απόσυρσης τον Μάιο και την περίοδο χάριτος απόσυρσης των 6 μηνών. Αντίστοιχη εικόνα υπάρχει και στις προοπτικές των παραγγελιών με ενίσχυση του δείκτη το 2016 στις -7 μονάδες, έναντι -18 μονάδων το 2015. Τέλος, στο τμήμα της απασχόλησης οι ενδείξεις σταθεροποίησης του προηγούμενου διαστήματος ενισχύονται, όπου προς τα τέλη του έτους προσεγγίζουν το 99%.

Πίνακας 3.4

Ετήσιες Μεταβολές του Δείκτη Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο

Κατηγορίες καταστημάτων λιανικού εμπορίου	Δείκτης Όγκου (2010=100)				
	Ιαν. – Οκτ 2014	Ιαν. – Οκτ 2015	Ιαν. – Οκτ 2016	Μεταβολή 2015/2014	Μεταβολή 2016/2015
Γενικός Δείκτης	71,4	70,4	69,7	-1,4%	-1,0%
Γενικός Δείκτης (εκτός καυσίμων - λιπαντικών αυτοκινήτων)	72,2	72,0	72,1	-0,3%	0,1%
Επιμέρους Κατηγορίες Καταστημάτων					
Μεγάλα καταστήματα τροφίμων	80,5	79,8	79,5	-0,9%	-0,3%
Πολυκαταστήματα	81,6	78,2	85,1	-4,2%	8,8%
Καύσιμα και Λιπαντικά Αυτοκινήτων	67,8	66,5	63,9	-1,8%	-3,9%
Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός	67,4	64,6	64,4	-4,1%	-0,4%
Φαρμακευτικά-Καλλυντικά	67,7	66,9	65,1	-1,1%	-2,7%
Ένδυση-Υπόδηση	65,2	70,1	74,5	7,5%	6,3%
Έπιπλα-Ηλεκτρικά Είδη-Οικιακός Εξοπλισμός	63,7	61,0	60,0	-4,3%	-1,6%
Βιβλία-Χαρτικά	84,7	90,0	92,9	6,3%	3,2%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 3.5

Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100)

	2014	2015	2016	2015/2014	2016/2015
Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός	87,6	82,0	117,7	-6,4%	43,5%
Υφάσματα-Ένδυση-Υπόδηση	100,9	79,2	80,6	-21,5%	1,8%
Είδη Οικιακού Εξοπλισμού	79,1	66,4	85,7	-16,1%	29,1%
Οχήματα-Ανταλλακτικά	114,4	97,3	97,8	-14,9%	0,5%
Πολυκαταστήματα	66,7	79,5	99,4	19,2%	25,0%
Σύνολο Λιανικού Εμπορίου	89,1	81,0	98,0	-9,1%	21,0%

Πηγή: ΙΟΒΕ

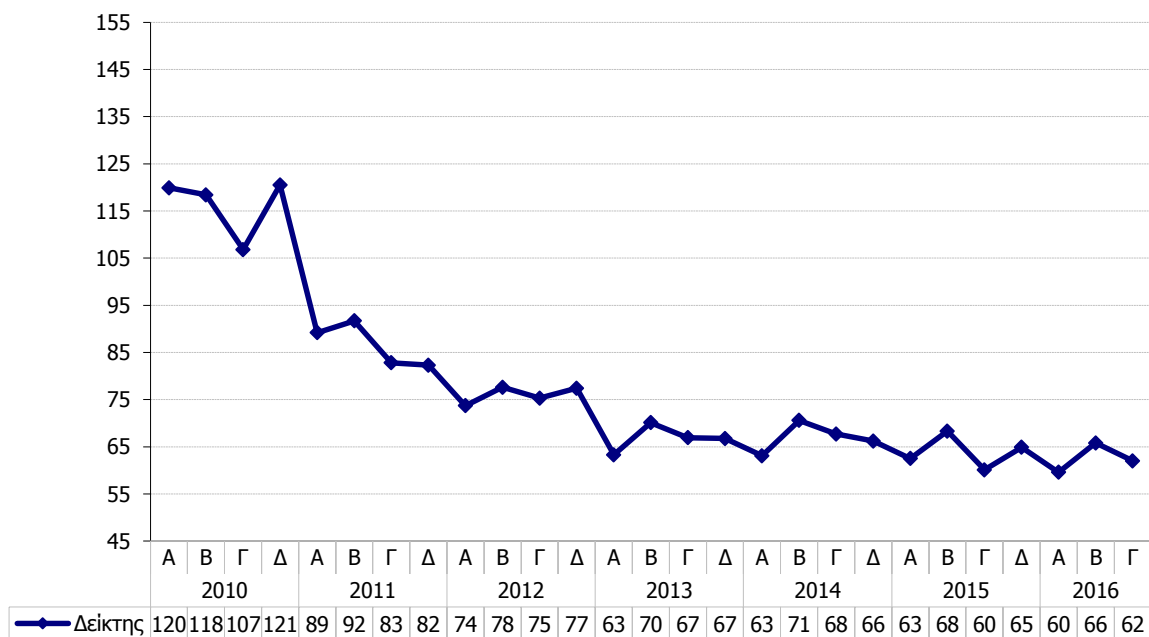
Χονδρικό Εμπόριο

Κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου του 2016, ο κύκλος εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο εξακολουθεί να περιορίζεται, ωστόσο με ρυθμό σημαντικά ηπιότερο από αυτόν της αντίστοιχης προπέρσινης περιόδου (-1,8% αντί -5,2%). Εκτιμάται ότι οι διαδοχικές

απώλειες δραστηριότητας στο Λιανικό Εμπόριο τα τελευταία χρόνια οδήγησαν στην χαμηλότερη επίδοση του δείκτη στο Χονδρικό Εμπόριο από το 2008.

Διάγραμμα 3.4

Εξέλιξη του Δείκτη Κύκλου Εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Υπηρεσίες

Ο κύκλος εργασιών υποχώρησε σε οκτώ από τους από τους δεκατρείς σχετικούς υποκλάδους κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου του 2016. Η μεγαλύτερη υποχώρηση καταγράφεται στις Υπηρεσίες δραστηριοτήτων καθαρισμού (κλάδος 81.2), όπου ο τζίρος περιοριζόταν πέρυσι, με υψηλότερο ρυθμό σε σχέση με το 2015 (-23,4% αντί -0,1%), και στις Υπηρεσίες επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (κλάδος 74) όπου ο κύκλος εργασιών μειώθηκε κατά 12,8% αντί αύξησης κατά 21,0% την αντίστοιχη προπερίνη περίοδο. Ακολουθούν σε κάμψη οι Υπηρεσίες επεξεργασίας δεδομένων και παροχής πληροφόρησης (κλάδος 63), όπου η ζήτηση συρρικνώθηκε κατά 9,9% (αντί αύξησης κατά 28,3% το 2015). Οι Υπηρεσίες νομικών, λογιστικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών (σωρευτικός κλάδος 69 και 70.2) μειώνονται με χαμηλότερο ρυθμό από ότι πρόπερσι (-7,0% αντί -14,0). Παρά την κατακόρυφη άνοδο του δείκτη παραγωγής στις Κατασκευές, η οποία παρουσιάστηκε προηγουμένως, ο κύκλος εργασιών στις Υπηρεσίες μηχανικών και αρχιτεκτόνων υποχωρεί ελαφρώς, κατά 0,9%, αντί οριακής αύξησης 0,3% το 2015.

Από την άλλη πλευρά, ανάμεσα στους υποκλάδους με αυξημένη δραστηριότητα στο εννεάμηνο του 2016 συγκαταλέγονται οι Υπηρεσίες υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις (κλάδος 82), όπου ο κύκλος εργασιών διευρύνθηκε κατά 27,4%, κατόπιν εντονότερης αύξησης το 2015

(+63,0%). Οι Υπηρεσίες σχετικές με την απασχόληση (κλάδος 78) ενισχύθηκαν κατά 19,5% (αντί 23,5%), ενώ ακολούθησαν οι υπηρεσίες πληροφορικής (κλάδος 62), με αύξηση κατά 15,6% (κατόπιν +11,0% πρόπερσι). Ηπιότερη βελτίωση σημειώθηκε στον κλάδο Ταχυδρομικών - Ταχυμεταφορικών δραστηριοτήτων (κλάδος 53), κατά 0,9% (αντί 5,7%). Τέλος, η δραστηριότητα δεν ουσιαστικά μεταβλήθηκε στις Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών (+0,1% κατόπιν +0,6%, κλάδος 61).

Σύμφωνα με τους **πρόδρομους δείκτες οικονομικής συγκυρίας του IOBE** που αφορούν στο σύνολο του 2016, οι εκπρόσωποι όλων των υποκλάδων των Υπηρεσιών εμφανίζονται περισσότερο αισιόδοξοι σε σχέση με το 2015. Ο γενικός δείκτης υπηρεσιών αυξήθηκε κατά 5,5 μονάδες σε σχέση με το 2015, όταν είχε χάσει 16,6 μονάδες. Στους επιμέρους κλάδους, περισσότερο αισιόδοξοι είναι οι εκπρόσωποι της Πληροφορικής, όπου ο δείκτης προσδοκιών ανήλθε κατά 21 μονάδες, αντισταθμίζοντας τις έντονες απώλειες πρόπερσι (-22 μονάδες), καθώς και οι εκπρόσωποι των Λοιπών υπηρεσιών προς επιχειρήσεις (+4 μονάδες αντί -21 πέρυσι). Ακολουθούν οι Χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, με το σχετικό δείκτη να ενισχύεται κατά 3,5 μονάδες, κατόπιν σημαντικών απωλειών την προηγούμενη χρονιά (-22 μονάδες). Τέλος, οριακά πιο αισιόδοξοι από ότι το 2015 είναι οι εκπρόσωποι του κλάδου του Τουρισμού, στον οποίο ο δείκτης προσδοκιών ενισχύθηκε μόλις κατά 0,2 μονάδες, αντί απωλειών 12 μονάδων το 2015.

Πίνακας 3.6

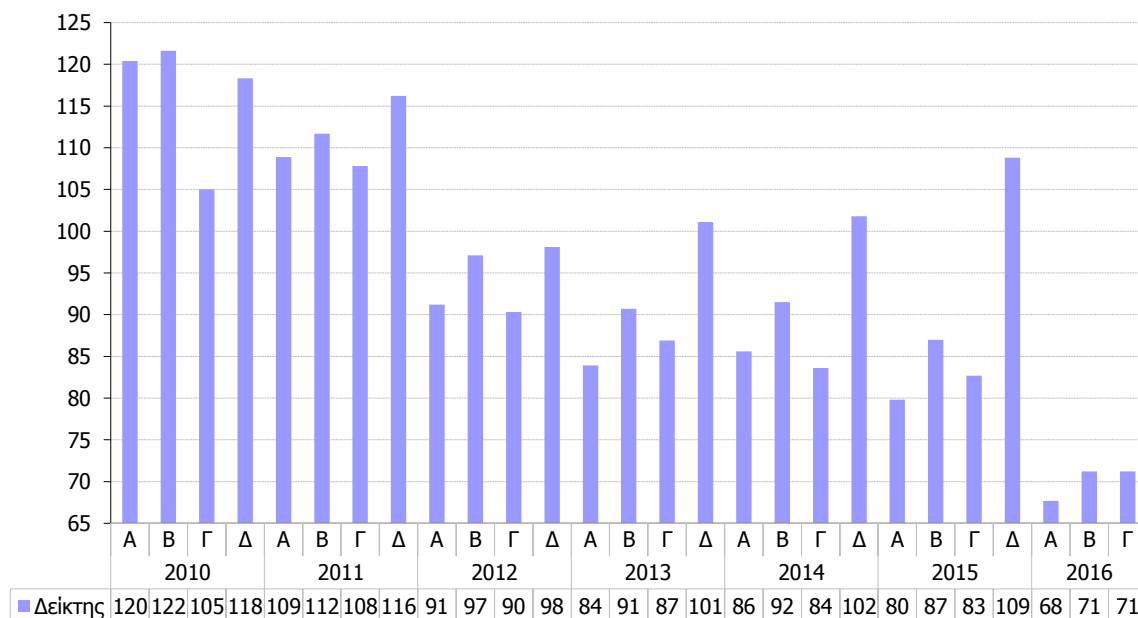
Δείκτης Κύκλου Εργασιών (Ετήσια Μεταβολή – 2010=100)

	Ιαν. - Σεπτ. 2014	Ιαν. - Σεπτ. 2015	Ιαν. - Σεπτ. 2016	ΠΜ% '15/'14	ΠΜ% '16/'15
Εμπόριο Αυτοκινήτου	58,2	62,5	69,2	7,4%	10,7%
Μεταφορές Χερσαίες και μέσω Αγωγών	85,2	80,1	78,7	-5,9%	-1,7%
Πλωτές Μεταφορές	74,2	71,4	69,1	-3,9%	-3,1%
Αεροπορικές Μεταφορές	117,6	126,5	131,0	7,6%	3,6%
Υποστηρικτικές προς τις Μεταφορές Υπηρεσίες & Υπηρεσίες Αποθήκευσης	83,3	85,8	95,2	3,0%	10,9%
Ταχυδρομικές και Ταχυμεταφορικές Δραστηριότητες	86,9	83,2	70,2	-5,7%	0,9%
Εκδοτικές Δραστηριότητες	44,7	36,3	45,3	-17,4%	-6,1%
Τηλεπικοινωνίες	61,8	61,3	71,5	-0,6%	0,1%
Πληροφορική	48,7	53,0	78,2	11,0%	15,6%
Επεξεργασία Δεδομένων	124,6	135,5	88,1	28,3%	-9,9%
Νομικές, Λογιστικές, Συμβουλευτικές Υπηρεσίες	104,3	97,6	76,2	-14,9%	-7,0%
Αρχιτέκτονες, Μηχανικοί	37,4	41,9	76,2	0,3%	-0,9%
Διαφήμιση, Έρευνα Αγοράς, Δημοσκοπήσεις	27,4	25,2	40,8	2,5%	-6,1%
Διοικητικές Δραστηριότητες Γραφείου	44,8	48,6	117,3	63,0%	27,4%
Τουρισμός	98,4	104,0	103,3	5,7%	-0,7%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.5

Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Ταχυδρομικών και ταχυ-μεταφορικών δραστηριοτήτων (κλάδος 53)

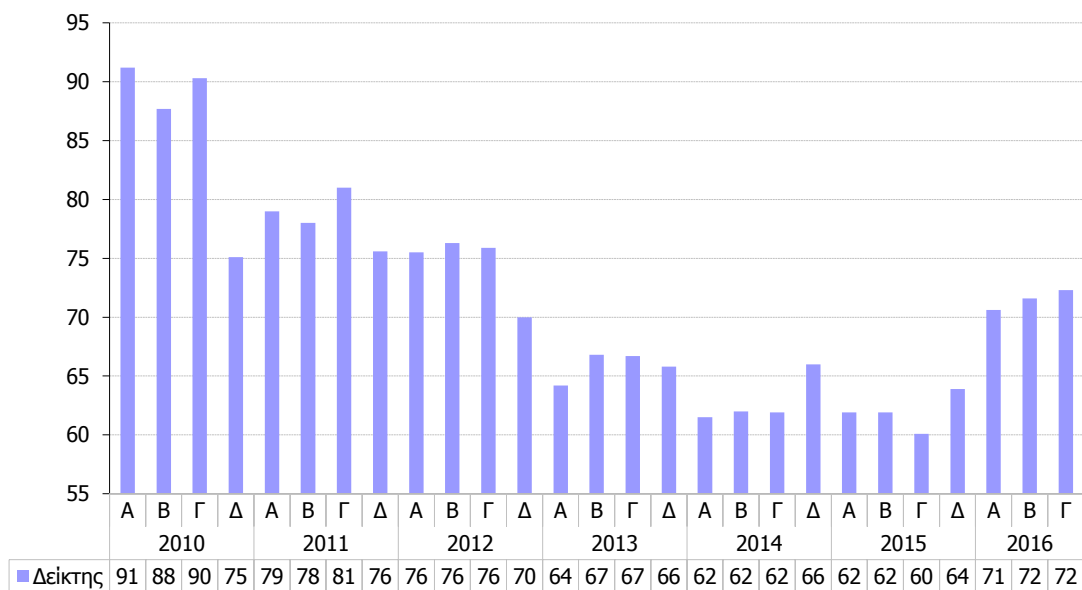

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.6

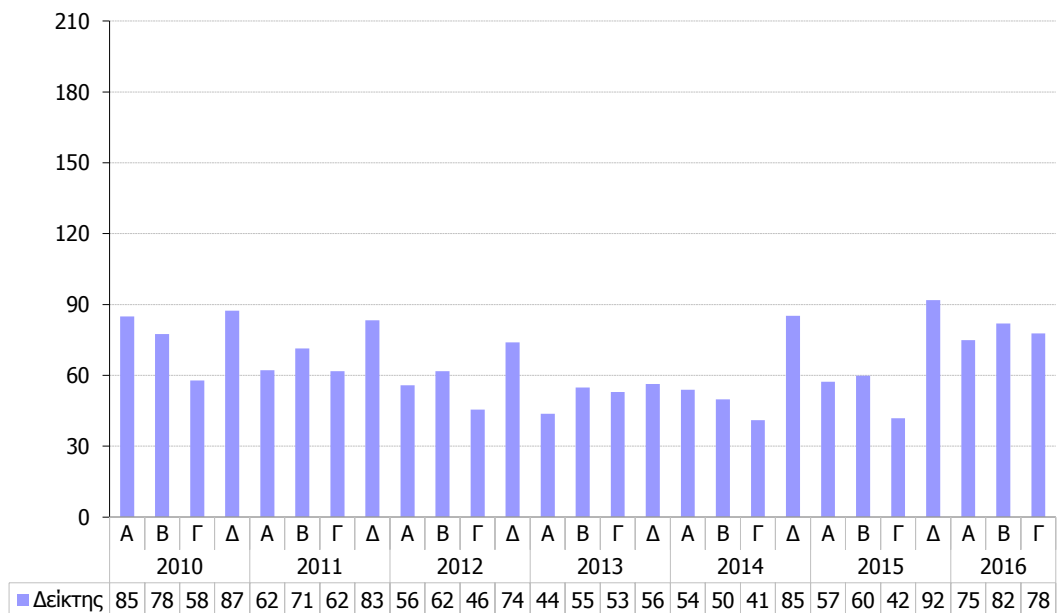
Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Υπηρεσιών Τηλεπικοινωνιών (κλάδος 61)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.7

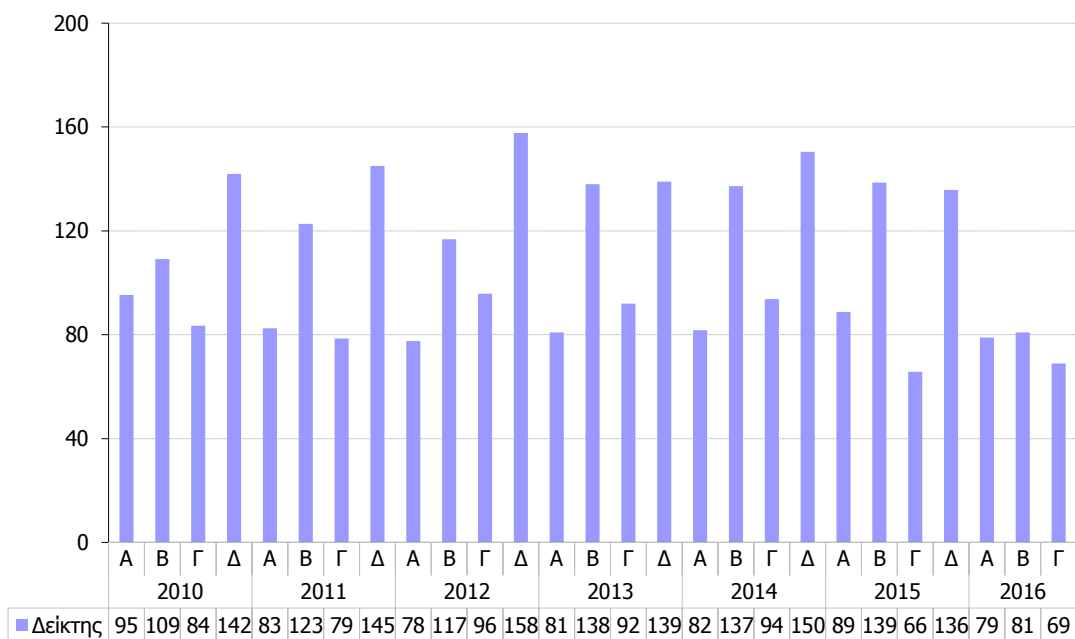
Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον Κλάδο Υπηρεσιών Πληροφορικής (κλάδος 62)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.8

Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Νομικών, Λογιστικών & παραχής συμβουλών διαχείρισης δραστηριοτήτων (κλάδοι 69+70.2)

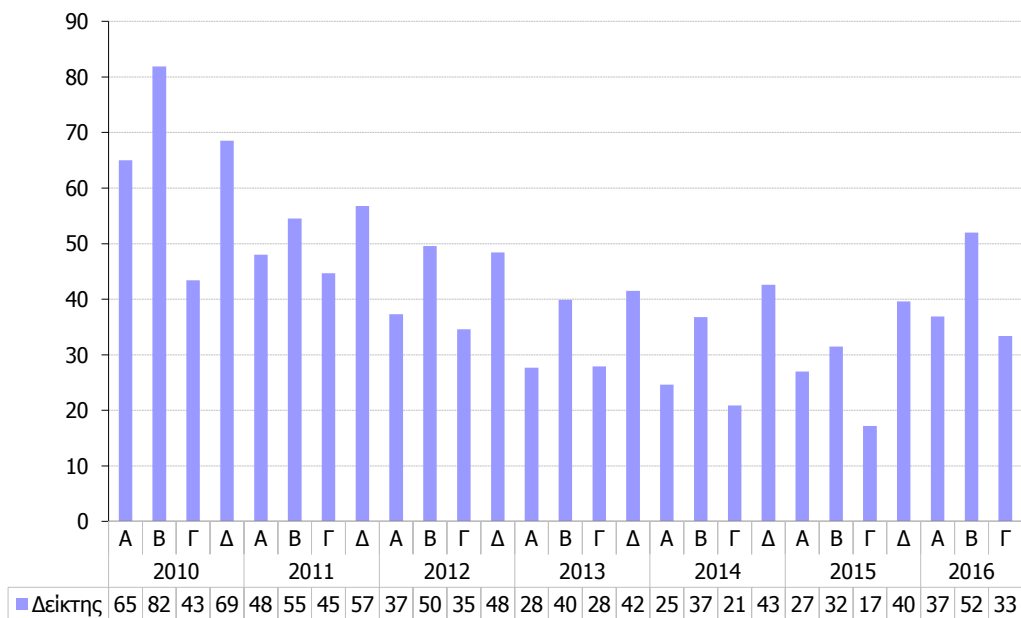

Πηγή:

ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.9

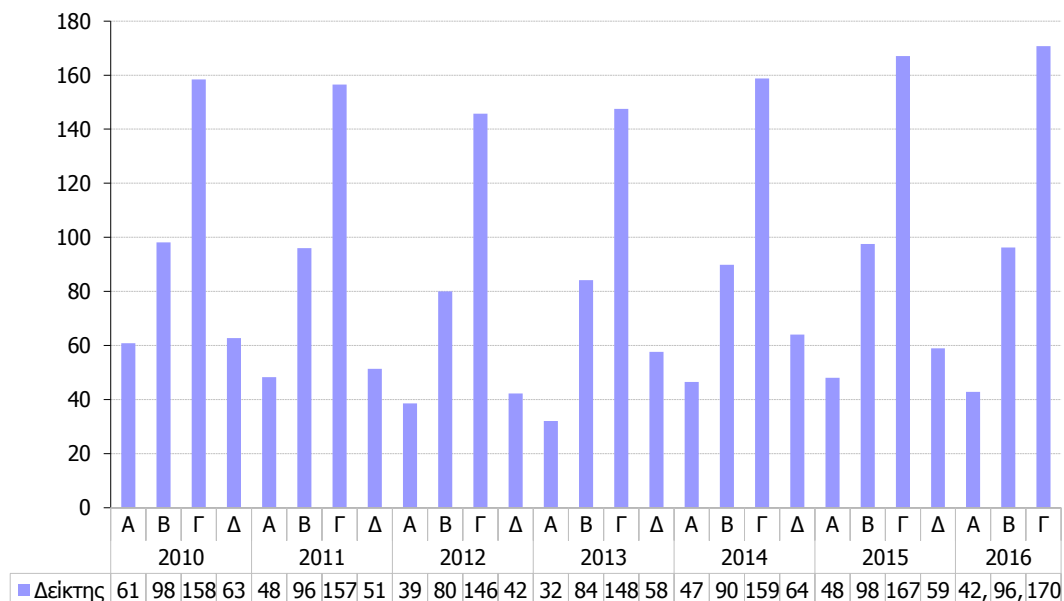
Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο διαφήμισης, έρευνας αγοράς και δημοσκοπήσεων κοινής γνώμης (Κλάδος 73)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.10

Εξέλιξη του δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Τουρισμού (Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Εστίασης) (Κλάδοι 55 & 56)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 3.7

Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Υπηρεσίες (1996-2006=100)

	2014	2015	2016	ΠΜ% '15-'14	ΠΜ% '16-'15
Ξενοδοχεία - Εστιατόρια - Τουριστικά Γραφεία	101,3	89,3	89,5	-11,8%	0,2%
Διάφορες Υπηρεσίες προς Επιχειρήσεις	66,2	49,6	56,4	-25,1%	13,7%
Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί	79,3	57,4	60,9	-27,6%	6,1%
Πληροφορική	78,0	55,7	76,6	-28,6%	37,5%
Σύνολο Υπηρεσιών	87,2	70,6	76,1	-19,0%	2,0%

Πηγή: ΙΟΒΕ

3.3 Εξαγωγικές Επιδόσεις της Ελληνικής Οικονομίας

Οι **εξαγωγές αγαθών** διαμορφώθηκαν στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2016 στα €22,9 δισεκ., έναντι €23,3 δισεκ. το 2015, σημειώνοντας **υποχώρηση της τάξης του 1,9%**. Ωστόσο, **εάν δεν ληφθούν υπόψη οι εξαγωγές πετρελαιοειδών - πλοίων, οι υπόλοιπες εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 1,9%**, καθώς διαμορφώθηκαν στα €16,9 δισεκ. το 2016, από €16,5 δισεκ. το 2015

(Διάγραμμα 3.11). Επισημαίνεται ότι οι πολύ μικρότερες εξαγωγές πετρελαιοειδών οφείλονται στην χαμηλότερη από ότι το 2015 τιμή του πετρελαίου, ειδικά στην περίοδο Ιανουαρίου – Μαρτίου πέρυσι. Συνεπώς, η συρρίκνωση της αξίας τους δεν οφείλεται σε αντίστοιχες μεταβολές στις ποσότητες. Οι εισαγωγές παρουσίασαν το ενδεκάμηνο του 2016 μείωση μόλις κατά 0,2% και διαμορφώθηκαν σε €39,1 δισεκ., από €39 δισεκ. ένα χρόνο νωρίτερα. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω τάσεων στις βασικές συνιστώσες του εξωτερικού

ισοζυγίου, το **εμπορικό έλλειμμα** διαμορφώθηκε €540,3 εκατ. υψηλότερα από ότι το 2015 (+3,4%), στα €16,2 δισεκ., από €15,7 δισεκ. Ακολούθως, η **αξία των εξαγωγών προϊόντων** της ελληνικής οικονομίας **αντιστοιχεί στο 58,5% των εισαγωγών της**, ενώ πέρυσι έφθανε το 59,8%.

Ειδικά στην περίοδο Ιουλίου - Νοεμβρίου πέρυσι, όταν είχε συμπληρωθεί ένας χρόνος από την επιβολή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, επομένως τεχνικά η επίδρασή τους είχε εξαλειφθεί, οι εξαγωγές διευρύνθηκαν κατά 5,6%, από τα €10,5 δισεκ. στα €11,1 δισεκ., ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν κατά 4,6%, από τα €17,3 δισεκ. στα €18,1 δισεκ.

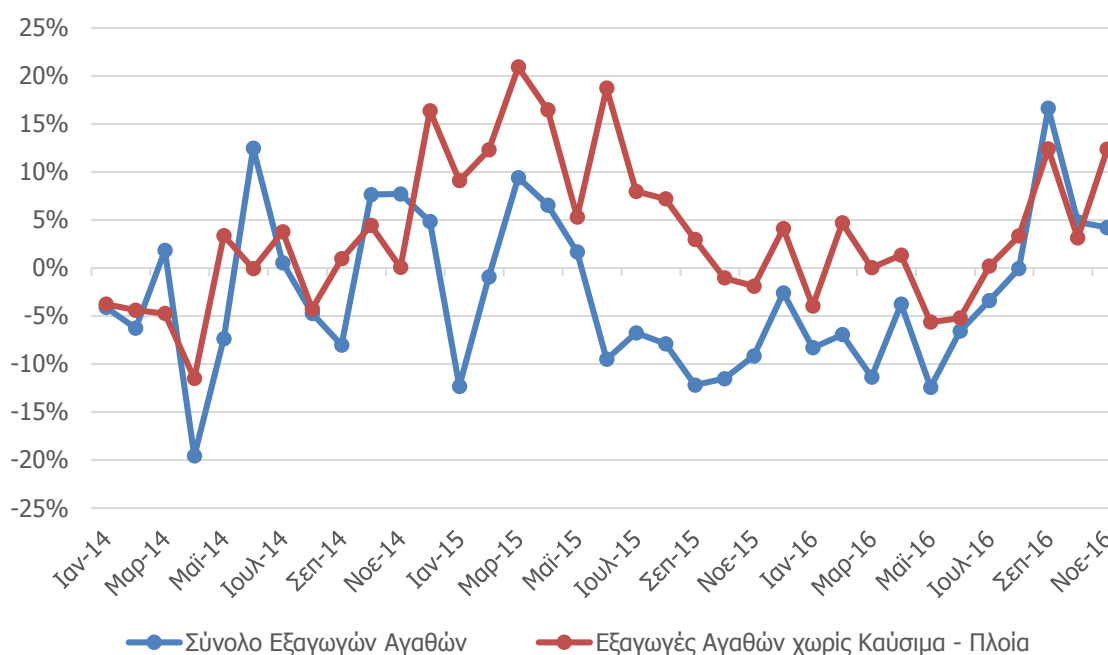
Αναλυτικά, οι εξαγωγές Αγροτικών Προϊόντων παρουσίασαν αύξηση κατά

9,3% στην περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου 2016, φθάνοντας τα €5,2 δισεκ., έναντι €4,7 δισεκ. το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του προηγούμενου έτους, ενώ στις εξαγωγές Καυσίμων σημειώθηκε πτώση 12%, με αποτέλεσμα να μην ξεπεράσουν τα €6,2 δισεκ., από €7 δισεκ. το 2015 (Πίνακας 3.7).

Σημειώνεται ότι οι δύο συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων αποτέλεσαν στο 49,8% των ελληνικών εξαγωγών (από 50,5% το 2015). Η αύξηση στα Αγροτικά Προϊόντα προήλθε κυρίως από την άνοδο, κατά 11,6%, στη ζήτηση για προϊόντα Ποτά – Καπνού, η αξία των οποίων διαμορφώθηκε στα €664,4 εκατ. (από €595,2 εκατ. το 2015), με αποτέλεσμα να διευρυνθεί και το μερίδιό τους στο σύνολο των εξαγωγών, από 2,6% πρόπερσι σε 2,9% το 2016.

Διάγραμμα 3.11

Σύνολο εξαγωγών αγαθών και εξαγωγών αγαθών χωρίς καύσιμα-πλοία (% μεταβολή)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Επεξεργασία: Ι.Ο.Β.Ε.

Στην κατηγορία Τροφίμων - Ζωντανών Ζώων, η οποία αντιπροσωπεύει περίπου το 75,2% των εξαγωγών Αγροτικών Προϊόντων, οι εξαγωγές σημείωσαν αύξηση της τάξης του 11,3%, από €3,5 δισεκ. σε €3,9 δισεκ. Στα Λάδια-Λίπη Ζωικής ή Φυτικής Προέλευσης, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 12% των εξαγωγών του κλάδου Αγροτικών Προϊόντων, η ζήτηση διαμορφώθηκε το ενδεκάμηνο του 2016 στα €617,7 εκατ., μειωμένη κατά 3,6% σε σχέση με ένα χρόνο νωρίτερα (€640,7 εκατ.).

Στις εξαγωγές Βιομηχανικών Προϊόντων σημειώθηκε οριακή αύξηση, της τάξης του 0,3%, με την αξία τους να αγγίζει τα €10,1 δισεκ., από €10 δισεκ. πριν ένα χρόνο. Αυτή η αύξηση ερμηνεύεται από την άνοδο της διεθνούς ζήτησης για Μηχανήματα και Υλικό Μεταφορών κατά 3%, με την αξία τους να διαμορφώνεται στα €2,3 δισεκ. (από €2,2 δισεκ. το 2015), για τα Χημικά και Συναφή Προϊόντα, κατά 0,3% (στα €2,46 δισεκ. το 2016, από €2,45 δισεκ. πρόπερσι), καθώς και για τα Διάφορα βιομηχανικά Είδη, της τάξης του 8,4% (στα €1,7 δισεκ. από €1,6 δισεκ.). Αντιθέτως, επιδείνωση των εξαγωγικών επιδόσεων σημειώθηκε στα Βιομηχανικά Είδη Ταξινομημένα κατά Πρώτη Ύλη, κατά 4,7%, στα €3,6 δισεκ. από €3,8 δισεκ. το ενδεκάμηνο του 2015.

Τέλος, μείωση σημειώθηκε στις εξαγωγές Πρώτων Υλών, της τάξης του 0,9% (από €903,6 εκατ. στο ενδεκάμηνο του 2015 σε €895,7 εκατ. ένα χρόνο μετά), όπως επίσης στις εξαγωγές Ειδών και Συναλλαγών μη Ταξινομημένων κατά Κατηγορίες, κατά

11,7% (από €558,2 εκατ. πρόπερσι στα €492,7 εκατ. το 2016).

Σε ότι αφορά τις τάσεις των εξαγωγών ανά γεωγραφική περιοχή, διευρύνθηκαν προς τις χώρες της Ευρωζώνης κατά 3,6%, προσεγγίζοντας τα €9 δισεκ., με αποτέλεσμα να κατευθυνθεί προς αυτές το 39,5% των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων. Προς την ΕΕ-28 σημειώθηκε παραπλήσια αύξηση, κατά 3,4% ή €428,2 εκατ. Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης που απορροφούν το μεγαλύτερο μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε προς την Ολλανδία, της τάξης του 23,3% (από €460,8 εκατ. σε €568 το 2016), με τη Γερμανία να έπεται (+4,1%, από €1,70 δισεκ. το 2015 σε €1,77 δισεκ. πέρυσι). Αύξηση σημείωσαν οι εξαγωγές και προς την Γαλλία, κατά 9,1% (από €609,6 εκατ. το 2015 σε €665 εκατ. το 2016). Αντιθέτως, στην Ιταλία σημειώθηκε μείωση εξαγωγών, της τάξης του 1,8%, στα €2,61 δισεκ. (από €2,66 δισεκ. το 2015), ωστόσο παρέμεινε η πρώτη χώρα σε απορροφητικότητα ελληνικών εξαγωγών αγαθών. Η μεγαλύτερη ποσοστιαία συρρίκνωση εξαγωγών στο ενδεκάμηνο του 2016 προς χώρα της Ευρωζώνης σημειώθηκε σε μια αγορά με σχετικά μικρή ζήτηση, τη Λετονία, όπου έφτασε το 34% (από €23,5 εκατ. το 2015 στα €15,5 εκατ. το 2016). Στον αντίποδα, η υψηλότερη ποσοστιαία αύξηση σημειώθηκε προς την Εσθονία (+43,9%).

Μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκτός αυτών της Ευρωζώνης, προς τις οποίες οι συνολικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 3,1% ή €114,6 εκατ. (από

€3,7 δισεκ. το 2015 σε €3,8 δισεκ. το 2016), η Βουλγαρία εξακολουθεί να αποτελεί τον κυριότερο εξαγωγικό προορισμό, παρά τη μείωση των εκροών σε σχέση πέρυσι κατά 2,4% ή €27,6 εκατ. Στον αντίποδα, θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν σε δύο άλλες χώρες της ΕΕ οι οποίες απορροφούν σημαντικό μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών, τη Ρουμανία και την Πολωνία, προς τις οποίες οι εξαγωγές ενισχύθηκαν κατά 4,7% ή €30,5 εκατ., ανερχόμενες σε €679,9 εκατ., και κατά 20,3% ή 61,4 εκατ., φθάνοντας τα €364,1 εκατ. αντίστοιχα. Η μεγαλύτερη αύξηση, της τάξης του 25,2%, σημειώθηκε προς την Δανία, όπου οι ελληνικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά €27,4 εκατ. (από €109 εκατ. σε €136,4 εκατ.).

Στην Τουρκία, έναν από τους σημαντικότερους εξαγωγικούς προορισμούς, παρουσιάστηκε κάθετη πτώση, από τις μεγαλύτερες μεταξύ όλων των χωρών προς τις οποίες εξάγει η Ελλάδα, της τάξης του 26%, αντανακλώντας τις επιπτώσεις των εγχώριων αναταραχών (ή κατά €406,9 εκατ.). Ως αποτέλεσμα, από €1,6 δισεκ. στη χρονική περίοδο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου 2015, διαμορ-

φώθηκαν στο €1,2 δισεκ. την αντίστοιχη περίοδο το 2016.

Οι εξαγωγές προς τις χώρες της Βόρειας Αμερικής παρουσίασαν μείωση 5% (από €1,4 δισεκ. το 2015 σε €1,3 δισεκ. το 2016), λόγω της κάμψης των εξαγωγών προς τις ΗΠΑ, κατά 6,1%, από €1,07 δισεκ. στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2015 σε €1 δισεκ. ένα χρόνο μετά. Αντιθέτως, αύξηση κατά 1,8% σημείωσαν οι εξαγωγές προς το Μεξικό.

Κάμψη εξαγωγών παρουσιάστηκε προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, κατά 3,5% (από €3,08 δισεκ. πρόπερσι σε €3 δισεκ. το 2016), κυρίως λόγω της υποχώρησης προς ορισμένες χώρες της Βορείου Αφρικής. Συγκεκριμένα, προς την Αίγυπτο περιορίστηκαν κατά 26,3% (στα €695 εκατ. από €943,3 εκατ.), και στην Τυνησία κατά 37,5% (από €152,3 εκατ. σε €95,2 εκατ.). Σε δύο άλλους σημαντικούς εξαγωγικούς προορισμούς στη Μέση Ανατολή, τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 38,9% (στα €416,1 εκατ.) και 16,5% (στα €204,7 εκατ.) αντίστοιχα.

Πίνακας 3.8

Εξαγωγές κατά μονοψήφια κατηγορία σε τρέχουσες τιμές (εκατ. €)

ΠΡΟΪΟΝ	ΑΞΙΑ		%	% ΣΥΝΘΕΣΗ	
	2016*	2015*	2016*/2015*	2016*	2015*
ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	5.165,9	4.725,9	9,3%	22,6%	20,3%
Τρόφιμα και Ζώα Ζωντανά	3.883,8	3.490,0	11,3%	17,0%	15,0%
Ποτά και Καπνός	664,4	595,2	11,6%	2,9%	2,6%
Λάδια και Λίπη Ζωικής ή Φυτικής Προέλευσης	617,7	640,7	-3,6%	2,7%	2,7%
ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	895,7	903,6	-0,9%	3,9%	3,9%
Πρώτες Ύλες μη Εδώδιμες εκτός από Καύσιμα	895,7	903,6	-0,9%	3,9%	3,9%
ΚΑΥΣΙΜΑ	6.202,0	7.050,1	-12,0%	27,1%	30,2%
Ορυκτά, Καύσιμα, Λιπαντικά κ.λπ.	6.202,0	7.050,1	-12,0%	27,1%	30,2%
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	10.115,4	10.086,3	0,3%	44,2%	43,2%
Χημικά Προϊόντα και Συναφή (μ.α.κ.)	2.462,7	2.454,5	0,3%	10,8%	10,5%
Βιομηχανικά Είδη Ταξινομημένα κατά Πρώτη Ύλη	3.597,9	3.777,2	-4,7%	15,7%	16,2%
Μηχανήματα και Υλικό Μεταφορών	2.340,4	2.273,1	3,0%	10,2%	9,7%
Διάφορα βιομηχανικά είδη	1.714,3	1.581,4	8,4%	7,5%	6,8%
ΆΛΛΑ	492,7	558,2	-11,7%	2,2%	2,4%
Είδη και Συναλλαγές μη Ταξινομημένα κατά Κατηγορίες	492,7	558,2	-11,7%	2,2%	2,4%
ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	22.871,7	23.324,0	-1,9%	100,0%	100,0%

* Προσωρινά στοιχεία

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Π.Σ.Ε.-Κ.Ε.Ε.Μ.

Μειωμένη ήταν η ροή των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων προς την Ωκεανία, με την αξία τους το ενδεκάμηνο του 2016 να διαμορφώνεται στα €128,2 εκατ., όταν την ίδια περίοδο ένα χρόνο νωρίτερα είχε φτάσει τα €134,9 εκατ. Η συρρίκνωση των εξαγωγών στην Αυστραλία ήταν της τάξης του 6,6% (από €116,3 εκατ. το 2015 στα €124,4 εκατ. το 2016). Αντιθέτως, αύξηση παρουσίασαν οι εξαγωγές προς τη Νέα Ζηλανδία, κατά 13,1% (€10,5 εκατ. το 2015 και €11,9 εκατ. το 2016).

Ισχυρή αύξηση, κατά 30,9%, παρουσιάστηκε στις εξαγωγές προς τις αγορές των χωρών της Κεντρικής - Λατινικής

Αμερικής, με την αξία τους να διευρύνεται στα €257,3 εκατ., από €196,6 εκατ. το ίδιο χρονικό διάστημα ένα χρόνο πριν. Η βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων οφείλεται κυρίως στην έντονη κλιμάκωση της ζήτησης ελληνικών προϊόντων από την Βραζιλία, κατά 168,4%, η οποία διαμόρφωσε την αξία τους στα €91,8 εκατ. το 2016, από €34,2 εκατ. το 2015.

Αντιθέτως, μικρή μείωση της ζήτησης των ελληνικών αγαθών σημειώθηκε στις χώρες της Ασίας, κατά 0,8%, στα €1,13 δισεκ. από €1,14 δισεκ. το 2015. Αυτή η εξέλιξη προήλθε κυρίως από τη συρρίκνωση των εξαγωγών προς τη Νότια Κορέα (-57,7%, στα €112,8 εκατ. το 2016 από €266,7

εκατ. το 2015), και την Ταιβάν (-84,4%, στα €10,8 εκατ. το 2016 από €69,3 εκατ. ένα χρόνο πριν). Από την άλλη πλευρά, σημαντική άνοδος των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων, κατά 48,1%, καταγράφηκε προς την Κίνα (από €204,6 εκατ. το 2015 στα €303 εκατ. το 2016).

Ανακεφαλαιώνοντας, στο σύνολο του ενδεκάμηνου Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2016 η κάμψη της αξίας των ελληνικών εξαγωγών συνεχίστηκε. Όμως, εστιάζοντας στην τάση των εξαγωγών από την αρχή του δεύτερου εξαμήνου έως και τον Νοέμβριο, όταν είχε συμπληρωθεί ένα έτος από τα capital controls και η επίδρασή τους είχε τεχνικά εξαλειφθεί, αυτές παρουσίασαν άνοδο, της τάξης του 5,6%.

Συνεπώς, η υποχώρηση των εξαγωγών στην ενδεκάμηνη περίοδο μπορεί να αποδοθεί στις επιπτώσεις των capital controls στην ευχέρεια πραγματοποίησης εξαγωγών αγαθών, αλλά και στην ελκυστικότητα των ελληνικών προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, τη διεύρυνση των εξαγωγών από τον Οκτώβριο και μετά ευνόησε η υποχώρηση της ισοτιμίας του ευρώ έναντι του δολαρίου, η οποία ενίσχυσε την ανταγωνιστικότητα κόστους. Η σημαντική άνοδος της τιμής του πετρελαίου από τον Οκτώβριο, κατόπιν της απόφασης του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ να

περιορίσει την ημερήσια παραγωγή, επίσης θα επενεργήσει αυξητικά στην αξία των εξαγωγών. **Λαμβάνοντας υπόψη την άνοδο των εξαγωγών στο δεύτερο περυσινό εξάμηνο, έως τον Νοέμβριο, η οποία όμως δεν ήταν επαρκής για να αντισταθμίσει την αντίθετη τάση τους στο προηγούμενο εξάμηνο, η υποχώρησή τους στο σύνολο του προηγούμενου έτους αναμένεται να διαμορφωθεί στην περιοχή του 1,4%. Ειδικά στις εξαγωγές εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών, αναμένεται αύξηση της τάξης του 2,3%.**

Η διαμόρφωση της μέσης τιμής του πετρελαίου κατά το τρέχον έτος σε επίπεδα αρκετά υψηλότερα από ότι το 2016, η χαμηλή ισοτιμία ευρώ/δολαρίου που δημιουργεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και η χαλάρωση των capital controls, θα διατηρήσουν τις εξαγωγές σε ανοδική τροχιά. Ανασχετικά στην ενίσχυση της ζήτησης για ελληνικά προϊόντα θα επιδράσει η παρατεταμένη αναταραχή σε μια από τις σημαντικότερες αγορές της, την Τουρκία. **Συνισταμένη αυτών των επιδράσεων εκτιμάται ότι θα είναι η διεύρυνση του συνόλου των εξαγωγών το 2017, με ρυθμό στην περιοχή του 8%, ίσως και υψηλότερο.**

Πίνακας 3.9

Εξαγωγές ανά προορισμό την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2016 και 2015*

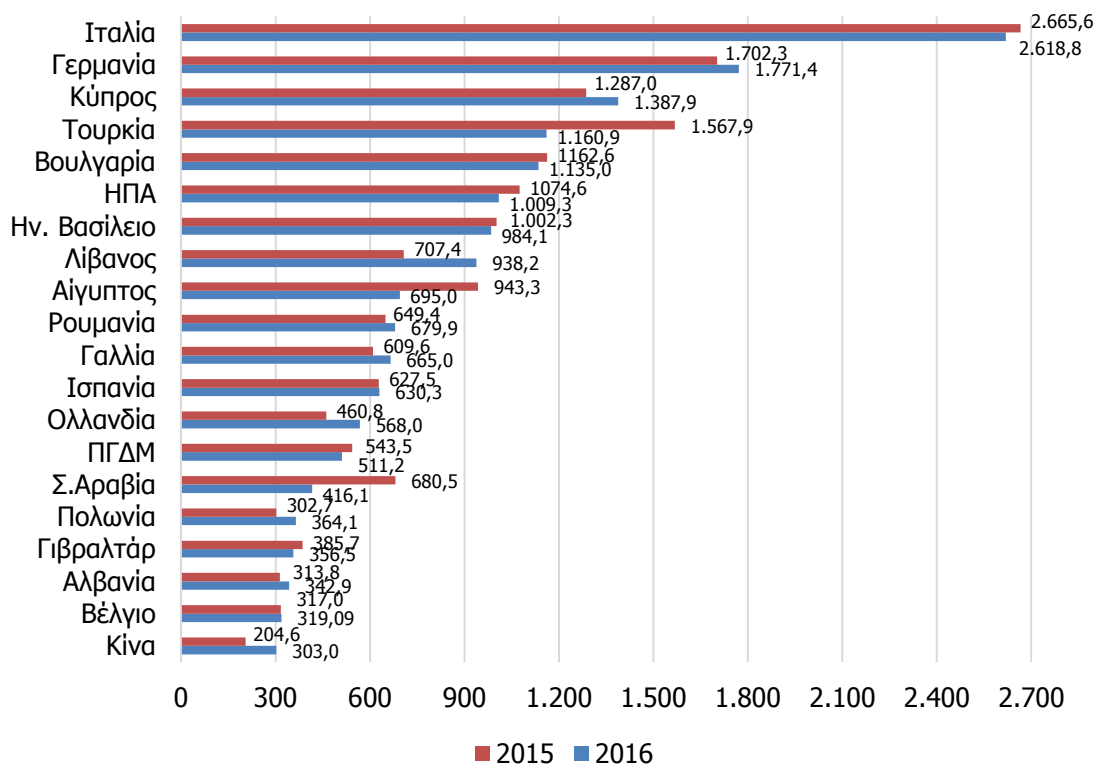
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		% ΜΕΤΑΒΟΛΗ	% ΣΥΝΘΕΣΗ	
	2016	2015	2016/2015	2016	2015
ΚΟΣΜΟΣ	22.871,7	23.324,0	-1,9%	100,0%	100,0%
ΟΟΣΑ	12.682,6	12.784,2	-0,8%	55,5%	54,8%
Ε.Ε. (28)	12.886,9	12.458,7	3,4%	56,3%	53,4%
Ευρωζώνη	9.039,8	8.726,2	3,6%	39,5%	37,4%
G7	7.222,5	7.238,3	-0,2%	31,6%	31,0%
Βόρεια Αμερική	1.293,0	1.360,4	-5,0%	5,7%	5,8%
Χώρες BRICS	694,6	533,3	30,3%	3,0%	2,3%
Μ. Ανατολή & Β. Αφρική	3.325,3	3.444,3	-3,5%	14,5%	14,8%
Βόρεια Αφρική	1.349,6	1.450,5	-7,0%	5,9%	6,2%
Ωκεανία	128,2	134,9	-5,0%	0,6%	0,6%
Κεντρική-Λατινική Αμερική	257,3	196,6	30,9%	1,1%	0,8%
Ασία	1.132,7	1.141,9	-0,8%	5,0%	4,9%
Χώρες ΟΡΕC	1.239,1	1.398,0	-11,4%	5,4%	6,0%

* Τα στοιχεία και για τα δύο έτη είναι προσωρινά

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Επεξεργασία στοιχείων από το Κ.Ε.Ε.Μ.

Διάγραμμα 3.12

Χώρες με το μεγαλύτερο μερίδιο στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων (σε εκατ. €), κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2016 και 2015

Πηγή: Π.Σ.Ε.-Κ.Ε.Ε.Μ. **Επεξεργασία:** Ι.Ο.Β.Ε.

3.4 Απασχόληση – Ανεργία

Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ., **η ανεργία στην Ελλάδα το τρίτο τρίμηνο του 2016 κατήλθε στο 22,6%, από 24% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2015 (μείωση κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες) και από 23,1% στο αμέσως προηγούμενο τρίμηνο του 2016 (-0,5 ποσοστιαίες μονάδες).**

Επισημαίνεται ότι η ανεργία βρίσκεται σε πτώση για δέκατο συνεχόμενο τρίμηνο, ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων το γ' τρίμηνο του 2016 αυξήθηκε κατά 1,8% σε σχέση με το γ' τρίμηνο του 2015 (+65,6 χιλ. εργαζόμενοι, από τους 3.671,1 χιλ. στους 3.736,7 χιλ.).

Παρότι η ανεργία στην Ελλάδα βρίσκεται σε πτωτική τροχιά από το β' τρίμηνο του 2014, το ποσοστό της είναι το υψηλότερο ανάμεσα στις χώρες της ΕΖ-19 από το γ' τρίμηνο του 2012. Την Ελλάδα ακολουθεί η Ισπανία, όπου πλέον το ποσοστό ανεργίας έπεσε κάτω του 20% και διαμορφώθηκε το γ' τρίμηνο του 2016 στο 18,9%, από 21,2% ένα χρόνο νωρίτερα. Έπεται η Κύπρος, όπου το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 13,1%, δηλαδή 1,6 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερο από το γ' τρίμηνο του 2015 (14,7%). Με παρόμοια μεταξύ τους ποσοστά ανεργίας ακολουθούν η Ιταλία και η Πορτογαλία. Στην πρώτη, για πρώτη φορά ύστερα από έξι συνεχόμενα τρίμηνα η ανεργία παρουσιάζει οριακή άνοδο το γ' τρίμηνο του 2015, διαμορφούμενη σε 10,9% από 10,6%. Αντιθέτως, στην Πορτογαλία η ανεργία υποχώρησε για 13ο συνεχόμενο

τρίμηνο και διαμορφώθηκε στο 10,7%, από 12,1% το ίδιο τρίμηνο του 2015.

Όπως σε προηγούμενα τρίμηνα, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σημειώθηκαν και πάλι στις Γερμανία και Μάλτα. Στην πρώτη χώρα, όπου η ανεργία μειώνεται από το β' τρίμ. του 2010, περιορίστηκε το γ' τρίμηνο του 2016 στο 4%, από 4,4% το αντίστοιχο τρίμηνο πρόπερσι. Στη Μάλτα, η ανεργία βρίσκεται σε πτωτική τροχιά για δέκατο συνεχόμενο τρίμηνο και διαμορφώθηκε στο 4,8%, από 5,3% το ίδιο τρίμηνο του 2015.

Στις υπόλοιπες μεγάλες οικονομίες της Ευρώπης, στη Γαλλία η ανεργία μειώθηκε για τέταρτο συνεχόμενο τρίμηνο σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους και διαμορφώθηκε στο 9,6% από το 10% το γ' τρίμηνο του 2015. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η ανεργία είναι σε πτωτική πορεία από το γ' τρίμηνο του 2012, υποχωρώντας εκ νέου το γ' τρίμ. του 2016, στο 5%, από 5,5% ένα χρόνο νωρίτερα.

Αναφορικά με τα **ποσοστά ανεργίας μεταξύ ανδρών και γυναικών**, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας των γυναικών στην Ελλάδα ήταν 8,3 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από αυτό των ανδρών στο γ' τρίμηνο πέρυσι. Συγκεκριμένα, η ανεργία στις γυναίκες ήταν της τάξης του 27,2% (από 28,2% το γ' τρίμηνο του 2015), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες περιορίστηκε στο 18,9% (από 20,7%). Τα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα είναι κατά 9,7 και 17,2 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα σε σύγκριση με τα μέσα

ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών στην ΕΖ-19 (9,2% και 10%, αντίστοιχα).

Αναφορικά με την **ηλικιακή διάρθρωση της ανεργίας**, σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες πλην των ατόμων 45-64 ετών και άνω των 65 ετών, παρουσιάζεται πτώση του ποσοστού ανεργίας, με τα υψηλότερα ποσοστά της να σημειώνονται σταθερά στα άτομα νεαρής ηλικίας. Η μεγαλύτερη πτώση στο ποσοστό ανεργίας (9 ποσοστιαίες μονάδες) σημειώθηκε στα άτομα ηλικίας 15-19 ετών, με αποτέλεσμα αυτή να διαμορφωθεί στο 49,3% το γ' τρίμηνο του 2016, από 58,3% ένα χρόνο νωρίτερα. Στην ηλικιακή κατηγορία 20-24 ετών το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε κατά 4,3 ποσοστιαίες μονάδες, στο 43,4% από 47,7% το γ' τρίμηνο του 2015. Μικρότερη ήταν η πτώση στις ηλικιακές κατηγορίες 25-29 ετών (1,1 ποσοστιαίες μονάδες, σε 33,2% από 34,3%) και 30-44 ετών (1,9 ποσοστιαίες μονάδες, σε 21,5%, από 23,4%), ενώ στις ηλικιακές ομάδες 45-64 ετών και άνω των 65 ετών το ποσοστό ανεργίας παρουσιάζει ήπια αύξηση κατά 0,1 και 2,2 ποσοστιαίες μονάδες, αντίστοιχα (18,5% και 13% αντίστοιχα, τα ποσοστά ανεργίας το γ' τρίμηνο του 2016).

Ως προς τη διάρκεια της ανεργίας, η **μακροχρόνια ανεργία** παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητη, καθώς το γ' τρίμηνο του 2016 διαμορφώθηκε στο 73,8%, από 73,7% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2015.

Σε ότι αφορά το **επίπεδο εκπαίδευσης**, σε όλες τις κατηγορίες, πλην των ατόμων που έχουν απολυτήριο Δημοτικού, σημειώνεται πτώση της. Η μεγαλύτερη υποχώρηση εμφανίζεται στα άτομα που δεν

πήγαν σχολείο, στα οποία περιορίστηκε από το 46,9% το γ' τρίμηνο του 2015 στο 23,7% το γ' τρίμηνο του 2016 (-23,2 ποσοστιαίες μονάδες) και έπεται η πτώση στα άτομα που παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού, η οποία ήταν της τάξης των 8,6 ποσοστιαίων μονάδων (από 33,3% σε 24,7%). Τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας – χαμηλότερα του εθνικού ποσοστού – εμφανίζονται στα άτομα με Μεταπτυχιακό-Διδακτορικό τίτλο και Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών. Στην πρώτη κατηγορία η ανεργία περιορίστηκε από το 13,2% στο 11,5% (πτώση 1,7 ποσοστιαίες μονάδες), ενώ στη δεύτερη κατηγορία η ανεργία υποχώρησε κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες (από 20% το γ' τρίμηνο του 2015 σε 18,1% ένα χρόνο μετά).

Από τη σκοπιά της **περιφερειακής διάρθρωσης** της ανεργίας, σε δέκα από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας αυτή υποχωρεί και μόνο στην Ήπειρο, το Βόρειο και το Νότιο Αιγαίο η ανεργία αυξάνεται. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σημειώθηκε στη Δυτική Μακεδονία, όπου έφτασε το 29,8% από 31,5% το γ' τρίμηνο του 2015 (-1,7 ποσοστιαίες μονάδες) και έπεται σε ποσοστό ανεργίας η Δυτική Ελλάδα, όπου διαμορφώθηκε σε 29,2% το γ' τρίμηνο του 2016 από 28,1% στην ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους (+1,1 ποσοστιαίες μονάδες). Στην Αττική, η ανεργία ήταν κοντά στα επίπεδο του εθνικού ποσοστού, δηλαδή στο 22,8% από 24,8% το γ' τρίμηνο του 2015 (πτώση 2 ποσοστιαίων μονάδων). Η περιφέρεια με το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας το γ' τρίμηνο του 2016 ήταν τα Ιόνια Νησιά, όπου αυτή διαμορφώθηκε στο 12,1% ουσιαστικά όσο

ένα έτος νωρίτερα (12,2%). Τέλος, η μεγαλύτερη πτώση στο ποσοστό ανεργίας την ίδια περίοδο παρουσιάστηκε στην Πελοπόννησο, κατά 4,8 ποσοστιαίες μονάδες (από 22,4% σε 17,6%).

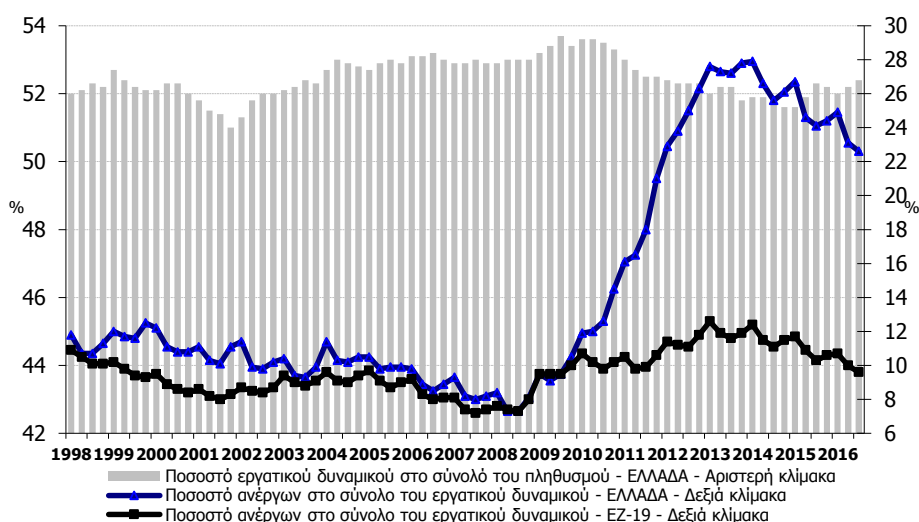
Σε επίπεδο **βασικών οικονομικών τομέων**, στον Πρωτογενή Τομέα η απασχόληση είναι σε συνεχή πτώση για έβδομο συνεχόμενο τρίμηνο. Το γ' τρίμηνο του 2016 η απασχόληση συρρικνώθηκε κατά 1% με αποτέλεσμα ο αριθμός των απασχολούμενων να μειωθεί στους 456,6 χιλ. από 461,3 χιλ. το γ' τρίμηνο του 2015. Στο Δευτερογενή και τον Τριτογενή Τομέα η απασχόληση ενισχύεται για έβδομο και εντέκατο συνεχόμενο τρίμηνο αντίστοιχα, με αποτέλεσμα οι απασχολούμενοι να διαμορφωθούν σε 567,6 χιλ. (από 551,2 χιλ., +3%) και 2.712,4 χιλ. (από 2.658,6 χιλ., +2%).

Από τα στοιχεία για τους **επιμέρους κλάδους οικονομικής δραστηριό-**

τητας, παρατηρείται σε οκτώ από αυτούς μείωση της απασχόλησης (Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία, Κατασκευές, Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο, Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές δραστηριότητες, Εκπαίδευση, Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών), ενώ στους υπόλοιπους 12 αύξηση της. Η μεγαλύτερη αύξηση στην απασχόληση το γ' τρίμηνο πέτυχε παρουσίαστηκε στον κλάδο Ορυχείων-Λατομείων, όπου έφτασε το 44,3% (από τους 9,7 χιλ. στους 14 χιλ.) και στον κλάδο Μεταφοράς και Αποθήκευσης, στον οποίο ανήλθε 15,5% (από τους 166,7 χιλ. στους 192,6 χιλ.). Στις Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες η άνοδος στην απασχόληση έφτασε το 5,2% (από τους 90 χιλ. στους 94,7 χιλ.), ενώ στον κλάδο Δημόσιας Διοίκησης-Άμυνας η απασχόληση ενισχύθηκε κατά 4% (από τους 318,7 χιλ. στους 331,4 χιλ.).

Διάγραμμα 3.13

Εξέλιξη του Ποσοστού του Εργατικού Δυναμικού στο Σύνολο του Πληθυσμού και του Ποσοστού των Ανέργων στο σύνολο του Εργατικού Δυναμικού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Eurostat

Τέλος, σε δύο σημαντικούς κλάδους για την ελληνική οικονομία, τις Δραστηριότητες Υπηρεσιών Καταλύματος και Εστίασης και τη Μεταποίηση, η απασχόληση το γ' τρίμηνο του 2016 ενισχύθηκε κατά 4,4% (από τους 365 χιλ. στους 381 χιλ.) και 3% (από τους 345,3 χιλ. στους 355,8 χιλ.), αντίστοιχα. Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη πτώση στην απασχόληση παρουσιάστηκε στον κλάδο Διαχείρισης Ακίνητης Περιουσίας, όπου έφτασε το 21% (από τους 6,2 χιλ. στους 4,9 χιλ.). Παράλληλα, στο Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο η υποχώρηση ήταν της τάξης του 1,6% (από τους 676,8 χιλ. στους 665,9 χιλ.), στις Επαγγελματικές-Επιστημονικές-Τεχνικές Δραστηριότητες έφτασε το 3,8% (από τους 210,4 χιλ. στους 202,3 χιλ.), ενώ οριακή ήταν η πτώση της απασχόλησης στις Κατασκευές (-0,3%, από τους 145,9 χιλ. στους 145,4 χιλ.), ύστερα από δύο συνεχόμενα τρίμηνα ανόδου. Συμπερασματικά, από τα διαθέσιμα στοιχεία απασχόλησης σε κλαδικό επίπεδο προκύπτει ότι η αύξηση στην απασχόληση το γ' τρίμηνο του 2016 προήλθε κυρίως από:

- την άνοδο στον κλάδο Μεταφοράς και Αποθήκευσης (+25,9 χιλ. απασχολούμενοι ή +15,5%),
  - την άνοδο στον Τουρισμό (+16 χιλ. απασχολούμενοι ή +4,4%), παρότι οι αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα στο πρώτο εξάμηνο της προηγούμενης χρονιάς ήταν 1,6% λιγότερες από πρόπερσι και οι εισπράξεις περιορίστηκαν στην περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου κατά 7,9% (-€1,0 δισεκ.)
  - την άνοδο στη Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα (+12,7 χιλ. απασχολούμενοι ή +4%), η οποία οφείλεται κυρίως στην εφαρμογή των Προγραμμάτων Κοινωνικού Εργασίας, αλλά και στις προσλήψεις επιτυχόντων σε διαγωνισμούς ΑΣΕΠ παλαιότερων ετών
- και παρά την υποχώρηση της απασχόλησης σε:
- Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο (-10,9 χιλ. άτομα ή -1,6%), σε συνάφεια με την υποχώρηση του εποχικά διορθωμένου δείκτη κύκλου εργασιών στο εννεάμηνο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου πέρυσι, τόσο στο Χονδρικό Εμπόριο (-1,8%) όσο και στο Λιανικό Εμπόριο (-2,9%),
  - στις Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (-8,1 χιλ. άτομα ή -3,8%).

Πίνακας 3.10

Πληθυσμός ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης (σε χιλ.)

Περίοδος Αναφοράς	Γενικό Σύνολο	Ποσοστό (%) του πληθυσμού	Απασχολούμενοι	Ποσοστό (%) του εργατικού δυναμικού	Άνεργοι	Ποσοστό (%) του εργατικού δυναμικού
2008	9.435,1	53,0	4.610,5	92,3	387,9	7,8
2009	9.431,1	53,4	4.556,0	90,4	484,7	9,6
2010	9.399,4	53,5	4.389,8	87,3	639,4	12,7
A' τρίμηνο 2011	9.374,4	53,0	4.165,5	83,9	799,6	16,1
B' τρίμηνο 2011	9.373,1	52,7	4.124,2	83,5	815,6	16,5
Γ' τρίμηνο 2011	9.372,2	52,5	4.040,8	82,1	883,5	17,9
Δ' τρίμηνο 2011	9.371,7	52,5	3.886,9	79,1	1.028,6	20,9
2011	9.372,9	52,7	4.054,4	82,2	881,8	17,9
A' τρίμηνο 2012	9.364,7	52,4	3.785,0	77,2	1.119,1	22,8
B' τρίμηνο 2012	9.351,2	52,3	3.729,9	76,2	1.163,0	23,8
Γ' τρίμηνο 2012	9.338,0	52,3	3.668,0	75,1	1.218,4	24,9
Δ' τρίμηνο 2012	9.325,3	52,3	3.597,0	73,8	1.279,9	26,2
2012	9.344,8	52,3	3.695,0	75,6	1.195,1	24,4
A' τρίμηνο 2013	9.316,5	52,0	3.504,2	72,4	1.336,0	27,6
B' τρίμηνο 2013	9.311,7	52,2	3.535,0	72,7	1.327,9	27,3
Γ' τρίμηνο 2013	9.307,1	52,2	3.533,7	72,8	1.320,3	27,2
Δ' τρίμηνο 2013	9.302,7	51,8	3.479,9	72,2	1.337,2	27,8
2013	9.309,5	52,1	3.513,2	72,5	1.330,4	27,5
A' τρίμηνο 2014	9.295,8	51,9	3.483,7	72,2	1.342,3	27,8
B' τρίμηνο 2014	9.286,6	51,9	3.539,1	73,4	1.280,1	26,6
Γ' τρίμηνο 2014	9.277,5	51,9	3.586,9	74,5	1.229,4	25,5
Δ' τρίμηνο 2014	9.268,5	51,6	3.535,3	73,9	1.245,9	26,1
2014	9.282,1	51,8	3.536,3	73,5	1.274,4	26,5
A' τρίμηνο 2015	9.259,1	51,6	3.504,4	73,4	1.272,5	26,6
B' τρίμηνο 2015	9.250,7	51,9	3.625,5	75,4	1.180,1	24,6
Γ' τρίμηνο 2015	9.242,3	52,3	3.671,1	76,0	1.160,5	24,0
Δ' τρίμηνο 2015	9.234,1	52,2	3.641,7	75,6	1.174,7	24,4
2015	9.246,6	52,0	3.610,7	75,1	1.197,0	24,9
A' τρίμηνο 2016	9.226,3	52,0	3.606,3	75,1	1.195,1	24,9
B' τρίμηνο 2016	9.217,2	52,2	3.702,6	76,9	1.112,1	23,1
Γ' τρίμηνο 2016	9.208,3	52,4	3.736,7	77,4	1.092,6	22,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες εκθέσεις, οι κυριότεροι παράγοντες πτώσης της ανεργίας στη Ελλάδα το 2016, είναι η αύξηση της απασχόλησης, αφενός στον Τουριστικό κλάδο, παρά την κάμψη του κύκλου εργασιών στο πρώτο εξάμηνο, αφετέρου στο Δημόσιο τομέα, από την εφαρμογή των προγραμμάτων κοινωνικού εργασιών και την πρόσληψη επιτυχόντων του ΑΣΕΠ προηγούμενων ετών. Έπονται σε συμβολή στη διεύρυνση της απασχόλησης οι κλάδοι της Μεταποίησης και των Κατασκευών.

Ως προς τις προοπτικές της απασχόλησης στο τελευταίο τρίμηνο, από τα πλέον πρόσφατα στοιχεία δραστηριότητας για τον κλάδο του Τουρισμού προκύπτει αλλαγή τάσης κατά το γ' τρίμηνο του 2016 στον κύκλο εργασιών, από υποχώρηση σε άνοδο (+2,6%). Από την άλλη πλευρά, καθώς η τουριστική περίοδος θα πλησιάζει στην ολοκλήρωσή της, η θετική συμβολή του στην απασχόληση θα περιορίζεται. Στη Βιομηχανία, ο εποχικά διορθωμένος δείκτης παραγωγής παρέμεινε σε ανοδική τροχιά από την αρχή του έτους έως τον περασμένο Νοέμβριο. Ειδικά στο δίμηνο Οκτωβρίου - Νοεμβρίου διευρυνόταν κατά 2,3%. Στις Κατασκευές, ο εποχικά διορθωμένος δείκτης παραγωγής παρουσίασε εκ νέου ισχυρή αύξηση το γ' τρίμηνο του 2016, κατά παραπάνω από 76%. Επιπλέον, η οικοδομική δραστηριότητα ανέρχεται συνεχώς στην περίοδο Αυγούστου - Οκτωβρίου, με διψήφια ποσοστιαία άνοδο σε όρους επιφάνειας και όγκου των νέων οικοδομών. Στο Δημόσιο τομέα, οι θετικές επιδράσεις από τα προγράμματα

κοινωνικού εργασιών θα συνεχιστούν στο τελευταίο περυσινό τρίμηνο, με περίπου 6,8 χιλιάδες ωφελούμενους από τρεις δράσεις. Όμως, καθώς αυτοί είναι λιγότεροι από ότι στην αντίστοιχη περίοδο του 2015, η αύξηση της απασχόλησης θα εξασθενήσει, ενδεχομένως και να ανακοπεί.

Πέρα από τις τάσεις στην απασχόληση σε τομείς οι οποίοι έχουν συμβάλει στην κάμψη της ανεργίας στην περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου της προηγούμενης χρονιάς, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές στις δραστηριότητες των ελεύθερων επαγγελματιών θα προκαλέσουν ανακατατάξεις, με επιπτώσεις στην απασχόλησή τους από το τελευταίο τρίμηνο του 2016. **Συνισταμένη των παραπάνω, αντιρροπων επιδράσεων στην απασχόληση αναμένεται να είναι η μικρή αύξηση της ανεργίας στο τέταρτο τρίμηνο του 2016 έναντι του προηγούμενου, στην περιοχή του 23,0%. Συνολικά στο περασμένο έτος εκτιμάται ότι διαμορφώθηκε στο 23,4%, 1,5 ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα από το 2015.**

Σε ότι αφορά το 2017, η διεύρυνση της απασχόλησης σε ορισμένους από τους κλάδους του ιδιωτικού τομέα με τη μεγαλύτερη συμβολή στην εξασθένιση της ανεργίας πέρυσι, θα έχει σαν αποτέλεσμα την περαιτέρω κάμψη της. Η αύξηση των εξαγωγών αγαθών θα υποστηρίξει τη δημιουργία θέσεων εργασίας στη Μεταποίηση και η υψηλότερη διεθνής τουριστική κίνηση, η οποία ενισχύεται από τις ταραχώδεις πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία, θα διατηρήσει για ακόμα ένα έτος

την απασχόληση στον τουριστικό τομέα σε ανοδική τροχιά. Σημαντική δημιουργία νέων θέσεων εργασίας από το δεύτερο εξάμηνο του έτους αναμένεται στον κλάδο των Κατασκευών, από τις επενδύσεις σε ιδιωτικοποιήσεις – παραχωρήσεις οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 2016. Τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την πραγματοποίηση επενδύσεων εκτιμάται ότι θα ευνοήσουν οι επερχόμενες αλλαγές στο ρυθμιστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας. Η σημαντική δημιουργία θέσεων απασχόλησης από προγράμματα του ΟΑΕΔ θα συνεχιστεί, αφού σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2017, για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, μεταξύ άλλων θα δημιουργηθούν βραχυπρόθεσμες ευκαιρίες απασχόλησης για 52.000 μακροχρόνια ανέργους, ενώ 43.000 άνεργοι θα απασχοληθούν σε δημόσια έργα.

Στον αντίποδα, οι αλλαγές στην άμεση φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές των ελεύθερων επαγγελματιών από την αρχή του 2017, τουλάχιστον σε πρώτη φάση θα επενεργήσουν στην απασχόληση στους κλάδους τους. Η αύξηση των εμμέσων φόρων (π.χ. ειδικός φόρος κατανάλωσης στα καύσιμα και τα τσιγάρα, ειδικό τέλος εισαγωγών καφέ), σε συνδυασμό με τη μείωση του αφορολόγητου ορίου εισοδήματος για τα φυσικά πρόσωπα και τις περικοπές επικουρικών συντάξεων που εφαρμόστηκαν από το φθινόπωρο του 2015, αναμένεται να ασκήσουν πιέσεις στο διαθέσιμο εισόδημα, με ανάλογες επιπτώσεις στην καταναλωτική ζήτηση, τη δραστηριότητα στο λιανικό εμπόριο και

την απασχόληση στο συγκεκριμένο κλάδο. **Συνεκτιμώντας τις αναμενόμενες επιδράσεις που προαναφέρθηκαν, μάλλον η ανεργία θα συνεχίσει να υποχωρεί το 2017, για τέταρτο συνεχόμενο έτος. Η πτώση της θα είναι λίγο μικρότερη από πέρυσι, της τάξης της μιας ποσοστιαίας μονάδας (22,3%).**

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE, **κατά το τρίμηνο Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2016 σε σχέση με το τρίμηνο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου 2016, καταγράφεται βελτίωση στις προβλέψεις για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της απασχόλησης στο Λιανεμπόριο και οριακά στη Βιομηχανία, ενώ αντίθετα επιδείνωση στις Κατασκευές και οριακά στις Υπηρεσίες.**

Σε σχέση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους, σημειώνεται βελτίωση στις προβλέψεις όλων των τομέων, με εξαίρεση τις Κατασκευές, όπου και παρουσιάζεται επιδείνωση στο σχετικό ισοζύγιο. Συνολικά δε για το 2016, οι δείκτες απασχόλησης έχουν αυξηθεί σε όλους τους τομείς. Ωστόσο, παραμένουν αρνητικοί σε όλους τους τομείς, με εξαίρεση το Λιανικό εμπόριο, όπου και διατηρείται το θετικό πρόσημο του σχετικού ισοζυγίου. Αναλυτικότερα:

Στη Βιομηχανία, το μέσο αρνητικό ισοζύγιο του γ' τριμήνου βελτιώνεται οριακά το δ' τρίμηνο, φθάνοντας στις -6 μονάδες κατά μέσο όρο. Σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή επίδοση, ο μέσος

τριμηνιαίος δείκτης είναι υψηλότερος κατά 8 μονάδες. Συνολικά το 2016, ο δείκτης διαμορφώνεται στις -5 μονάδες κατά μέσο όρο (από -12 το 2015). Το εξεταζόμενο τρίμηνο, το ποσοστό των βιομηχανικών επιχειρήσεων που προβλέπει άνοδο της απασχόλησής του το προσεχές χρονικό διάστημα διαμορφώνεται εκ νέου στο 5-6%, ενώ μειώνεται ελαφρά στο 13% (από 11%), το ποσοστό εκείνων που αναμένουν πτώση στον αριθμό των θέσεων εργασίας τους. Η μεγάλη πλειονότητα των επιχειρήσεων του τομέα (84% από 81%) προβλέπει σταθερότητα σε όρους απασχόλησης.

Στις Κατασκευές, οι σχετικές προβλέψεις υποδηλώνουν πτώση των 10 μονάδων στο σχετικό μέσο δείκτη, ο οποίος και διαμορφώνεται στις -52 μονάδες, κατά 15 μονάδες χαμηλότερα σε σύγκριση με το ίδιο διάστημα του 2015. Συνολικά το 2016, ο δείκτης διαμορφώνεται στις -32 μονάδες κατά μέσο όρο (από -36 το 2015). Το δ' τρίμηνο του 2016, το 60% (από 48%) των επιχειρήσεων του τομέα προβλέπουν λιγότερες θέσεις εργασίας, ενώ διαμορφώνεται και πάλι στο 7-8% το ποσοστό των ερωτηθέντων που αναμένουν άνοδο της απασχόλησης.

Σε επίπεδο επιμέρους κλάδων, η μεγάλη πτώση του σχετικού δείκτη στα Δημόσια Έργα (στις -69 από -45 μονάδες κατά μέσο όρο ο δείκτης) αντισταθμίζεται εν μέρει μόνο από την άνοδό τους στις Ιδιωτικές Κατασκευές (στις -16 από -35 μον.).

Στις Υπηρεσίες, οι προβλέψεις για την απασχόληση χάνουν οριακά έδαφος σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο,

αντίθετα με το αντίστοιχο περσινό διάστημα, συγκριτικά με το οποίο έχουν βελτιωθεί. Έτσι, το σχετικό ισοζύγιο των -7 μονάδων του προηγούμενου τριμήνου, κατά το εξεταζόμενο τρίμηνο διαμορφώνεται στις -8 μονάδες, όταν για το αντίστοιχο διάστημα πέρυσι βρισκόταν στις -16 μονάδες κατά μέσο όρο. Συνολικά το 2016, ο δείκτης διαμορφώνεται στις -8 μονάδες κατά μέσο όρο (από -15 το 2015). Από τις επιχειρήσεις του τομέα, το 17% (από 19%) αναμένει μείωση της απασχόλησης, με το ποσοστό εκείνων που προβλέπουν αύξηση να κινείται στο 9% (από 11%).

Σε κλαδικό επίπεδο, η τάση είναι εν γένει ανοδική, με εξαίρεση τα Ξενοδοχεία, Εστιατόρια, Τουριστικά πρακτορεία, όπου καταγράφεται επιδείνωση και τις Διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπου ο σχετικός δείκτης δεν μεταβάλλεται.

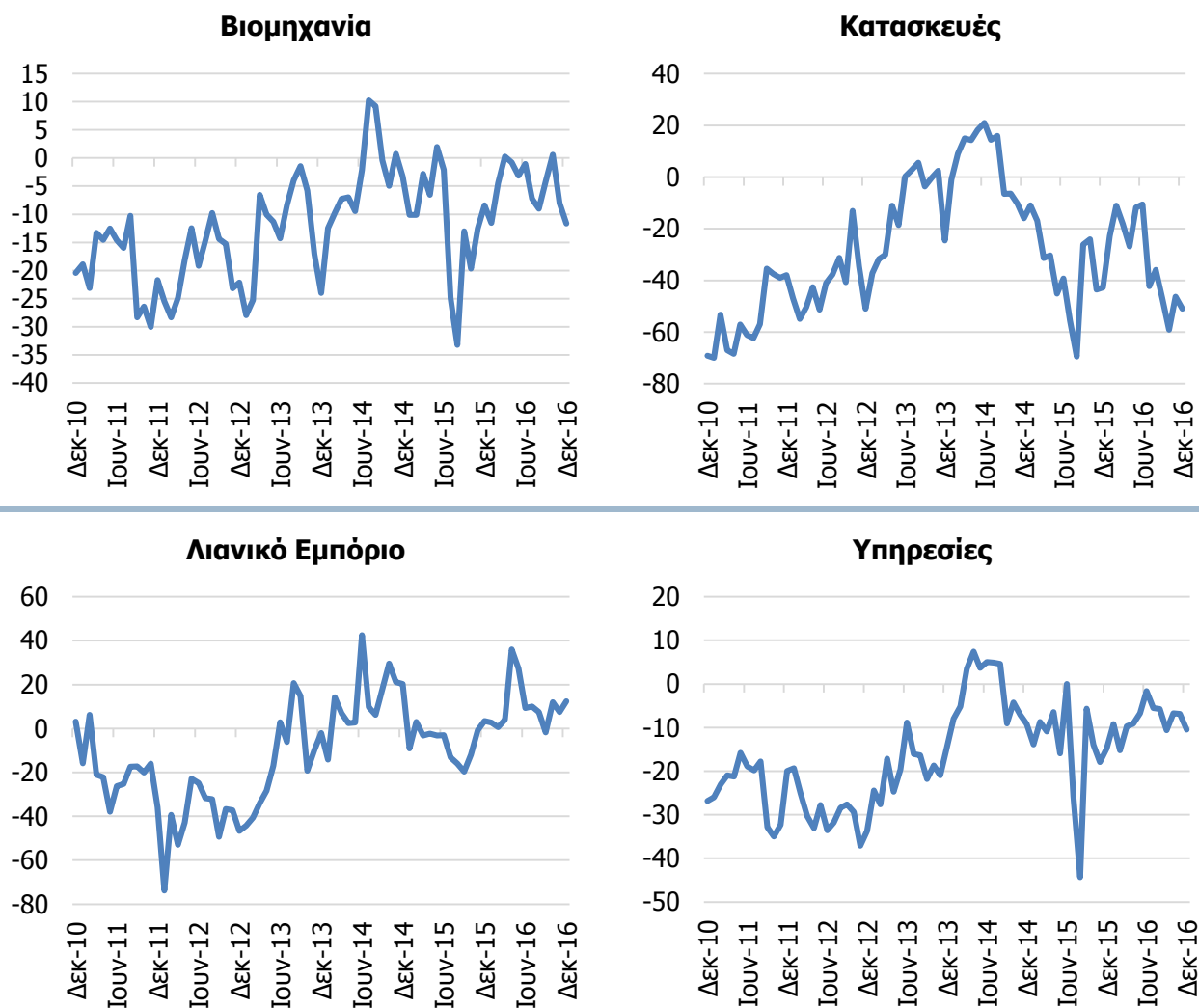
Ο δείκτης των προβλέψεων για την απασχόληση στο Λιανικό Εμπόριο κινείται σε υψηλότερα επίπεδα κατά το δ' τρίμηνο του έτους σε σχέση με το προηγούμενο, στις +11 (από +5) μονάδες. Η επίδοση αυτή βρίσκεται σε ανώτερα επίπεδα σε σύγκριση με την αντίστοιχη περυσινή (-3 μονάδες). Συνολικά το 2016, ο δείκτης διαμορφώνεται στις +11 μονάδες κατά μέσο όρο (από -6 το 2015). Το 3% των επιχειρήσεων του τομέα αναμένει και πάλι μείωση των θέσεων εργασίας, ενώ το 13% (από 8%) προβλέπει άνοδο της απασχόλησης, με όσους αναμένουν σταθερότητα να εκφράζονται από το 84% (από 89%) του συνόλου.

Στους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους κατά το δ' τρίμηνο του 2016 σημειώνεται άνοδος του σχετικού ισοζυγίου στα

Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός, τα Είδη οικιακού εξοπλισμού και τα Πολυκαταστήματα και πτώση στους υπόλοιπους κλάδους.

Διάγραμμα 3.14

Προβλέψεις για την απασχόληση (ισοζύγιο απαντήσεων ≡ διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: IOBE

3.5 Τιμές Καταναλωτή

Πρόσφατες εξελίξεις

Η Ελληνική οικονομία παρουσίασε το 2016, για τέταρτη διαδοχική χρονιά, αποπληθωρισμό, της τάξης του 0,8%. Η αντίστοιχη αρνητική μεταβολή του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΓΔΤΚ) το 2015 ήταν 1,7%. Το ύψος του αποπληθωρισμού το 2016 ήταν το μικρότερο από το 2013, έτος στο οποίο εκδηλώθηκε για πρώτη φορά τουλάχιστον στη μεταπολεμική ελληνική οικονομία. Ειδικά κατά το τελευταίο τρίμηνο του περασμένου έτους σημειώθηκε έντονη αποκλιμάκωση του αποπληθωρισμού, που κατέληξε σε στασιμότητα τιμών τον περασμένο Δεκέμβριο. Αυτή η τάση οφείλεται κυρίως στη σημαντική άνοδο της τιμής του πετρελαίου από τον προηγούμενο Οκτώβριο, κατόπιν της απόφασης του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ στην Αλγερία στο τέλος του Σεπτεμβρίου για μείωση της διεθνούς πετρελαϊκής παραγωγής, καθώς και στην αύξηση του ΕΦΚ στο πετρέλαιο θέρμανσης στο ίδιο χρονικό διάστημα.

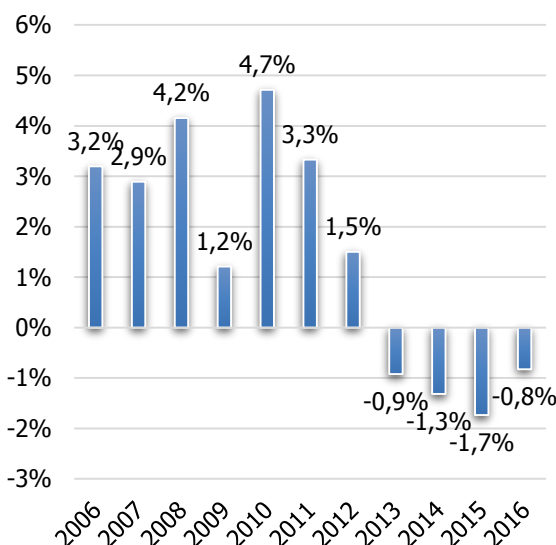
Σε ό,τι αφορά τις επιμέρους κλαδικές μεταβολές στην περίοδο Ιανουαρίου - Δεκεμβρίου του 2016, παρουσιάζεται άνοδος τιμών σε 4 από τις 12 κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών που περιλαμβάνονται στο Γενικό Δείκτη Τιμών. Σε ανοδική πορεία κινούνται οι δείκτες τιμών στην Υγεία (+1,7%, έναντι -0,7% το 2015), τα Αλκοολούχα Ποτά & Καπνός (+1,5%, από +2,0% πρόπερσι) και τις Επικοινωνίες (+0,4%, από 0,0% το 2015).

Όλοι οι υπόλοιποι κλάδοι παρουσιάζουν μείωση τιμών. Αυτή είναι ηπιότερη από ότι το 2015, με εξαίρεση τον κλάδο Διατροφής - Μη Αλκοολούχων Ποτών. Ο τελευταίος

εμφάνισε μικρή μείωση τιμών πέρυσι (-0,2%) κατόπιν σημαντικής ανόδου το 2015 (+1,8%).

Διάγραμμα 3.15

Μέση μεταβολή ΓΔΤΚ στην Ελλάδα (Ιανουάριος - Δεκέμβριος, 2006-2016)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

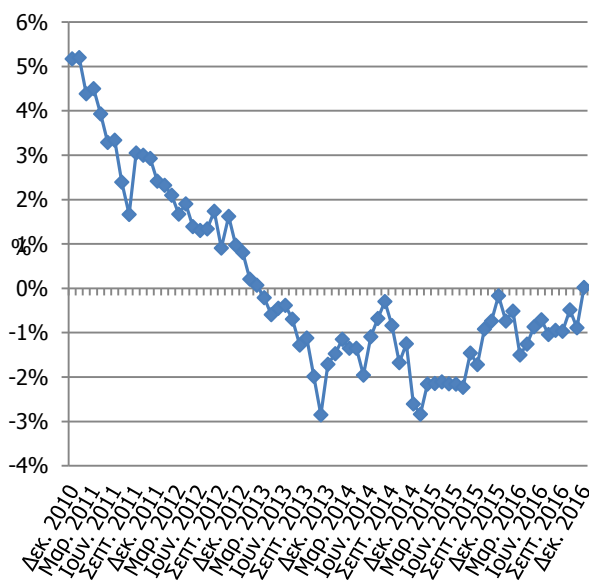
Αναλυτικά, εκ νέου πτώση τιμών σημειώθηκε στο σύνολο του προηγούμενου έτους στη Στέγαση, κατά 3,2% (έναντι -6,5% το 2015), στις Μεταφορές (-2,7%, από -4,4% πρόπερσι) και την Αναψυχή (-1,5% σε αμφότερα τα έτη). Επιπρόσθετα, σε κάμψη τιμών βρέθηκε η Εκπαίδευση, με -1,1% (από 2,4% του 2015) και τα Διαρκή αγαθά, με ρυθμό -0,9% από -2,2% ένα χρόνο νωρίτερα. Τέλος, στην Ένδυση - Υπόδηση οι τιμές υποχώρησαν κατά 2,8% (έναντι -3,0% το 2015) και στα Λοιπά Αγαθά κατά 1,7% (έναντι -3,4% το 2015).

Ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (Εν.ΔΤΚ) στην Ελλάδα ήταν αμετάβλητος το 2016 (0,0%) έναντι της μείωσης κατά 1,1% πέρυσι. Σε επίπεδο

Ευρωζώνης-19, η Ελλάδα κατατάσσεται στο σύνολο των χωρών με μικρή θετική μεταβολή του Εν.ΔΤΚ. Σε αυτές συγκαταλέγονται το Λουξεμβούργο, η Λετονία (0,1%) και η Ολλανδία (0,1%).

Διάγραμμα 3.16

Εξέλιξη ΓΔΤΚ στην Ελλάδα - (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

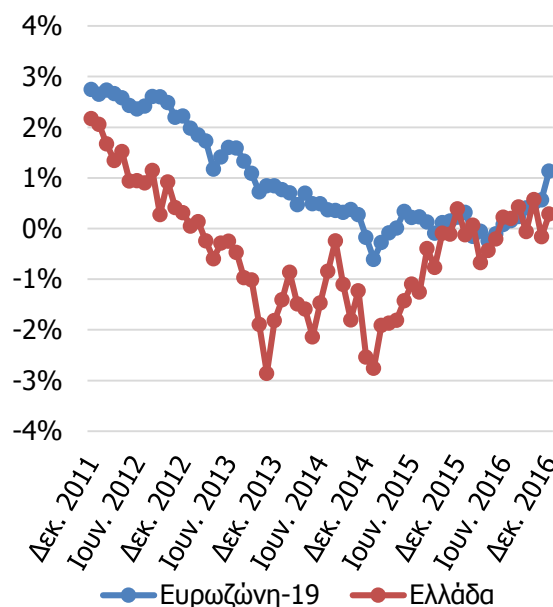
Στην ομάδα των χωρών που παρουσιάζουν ήπια θετική μεταβολή συγκαταλέγονται η Γαλλία (+0,3%), η Γερμανία (+0,4%), η Φινλανδία (+0,4%), η Πορτογαλία (+0,6%), η Λιθουανία (+0,7%), η Εσθονία (+0,8%), η Μάλτα (+0,9%) και η Αυστρία (1%). Η μεγαλύτερη θετική μεταβολή σημειώθηκε στο Βέλγιο (1,8%).

Ήπιες αρνητικές μεταβολές παρουσιάζουν η Ισπανία (-0,3%), η Σλοβακία (-0,5%), η Σλοβενία (-0,2%), η Ιταλία (-0,1%) και η Ιρλανδία (-0,2%). Η μεγαλύτερη υποχώρηση τιμών σημειώθηκε στην Κύπρο (-1,6%).

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, ο Γενικός Δείκτης Τιμών Παραγωγού (ΓΔΤΠ), εγχώριας και εξωτερικής αγοράς συνολικά, υποχώρησε κατά 6,7%, στην περίοδο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου του 2016, ελαφρώς λιγότερο από ότι στην ίδια περίοδο της προηγούμενης χρονιάς (-7,2%). Η μείωση αυτή είναι η τρίτη μεγαλύτερη της τελευταίας δεκαετίας για τη συγκεκριμένη περίοδο του έτους.

Διάγραμμα 3.17

Εξέλιξη ΕνΔΤΚ στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη-19 (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία IOBE

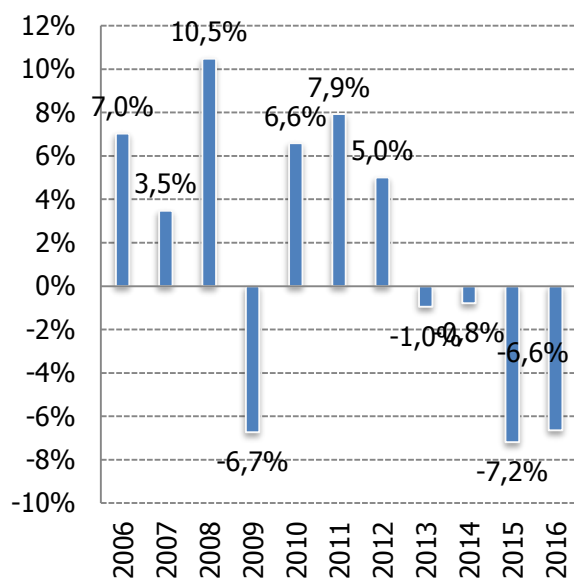
Αναλυτικά στους επιμέρους κλάδους, οι ισχυρότερες πτωτικές κινήσεις στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου του 2016 σημειώθηκαν στα Ενεργειακά αγαθά χωρίς ηλεκτρική ενέργεια (-18%), στα Ενεργειακά αγαθά (-14%), στα Ορυχεία - Λατομεία - Μεταποίηση (-6,2%). Μικρότερες αρνητικές μεταβολές σημειώθηκαν, μεταξύ άλλων, στα Ενδιάμεσα αγαθά (κεφαλαιουχικά και μη), στα Διάρκη αγαθά,

στα Έπιπλα και τους Ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

Τη μεγαλύτερη θετική μεταβολή τιμής παρουσίασαν τα Προϊόντα άνθρακα – λιγνίτη +7,7%. Μικρότερες θετικές μεταβολές σημειώθηκαν επίσης στα Λοιπά μεταποιημένα προϊόντα, στα Μεταλλεύματα, στις Υφαντικές ύλες, στα Ποτά, στα Λοιπά μεταποιημένα προϊόντα, στα Μηχανοκίνητα οχήματα και γενικότερα στις Υπηρεσίες.

Διάγραμμα 3.18

Μέση μεταβολή ΓΔΤΠ στην Ελλάδα (Ιανουάριος - Νοέμβριος, 2006-2016)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (Νοέμβριος 2016), σημειώνεται μείωση του δείκτη τιμών εισαγωγών στην Ελλάδα από την αρχή του έτους, κατά 3,75%. Αρνητικά κινείται ο δείκτης σε όλες τις χώρες της Ευρωζώνης και η Ελλάδα παρουσίασε μεταβολή που πλησιάζει το μέσο όρο των χωρών της Ευρωζώνης. Αναλυτικά, μεγαλύτερη υποχώρηση από ότι στην Ελλάδα σημειώθηκε στη Λιθουανία και τη Λετονία (-6,7%), στη Σλοβακία (-5,6%), στην Ολλανδία (-5,1%), στη Γαλλία (-4,4%) και

στην Ιταλία (-3,9%). Ακολουθούν με μικρότερης έκτασης αποπληθωρισμό από την Ελλάδα, η Γερμανία (-3,7%), η Ισπανία (-3,6%), η Εσθονία (-2,8%), η Δανία και η Σλοβενία (-1,6% σε αμφότερες). Παρά την πτώση τιμών στο σύνολο του ενδεκαμήνου Ιανουαρίου - Νοεμβρίου πέρυσι, επισημαίνεται η αλλαγή της τάσης στο δείκτη τιμών εισαγωγών από πτωτική σε ανοδική από τον περασμένο Σεπτέμβριο, λόγω κυρίως της ισχυρής αύξησης των τιμών των εισαγωγών στους κλάδους Άντλησης αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου και Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου, ως αποτέλεσμα της ανόδου της τιμής του πετρελαίου κατόπιν της απόφασης για περιορισμό της ημερήσιας παραγωγής του στο Διεθνές Ενεργειακό Φόρουμ στην Αλγερία τον περασμένο Σεπτέμβριο.

Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις

Ο βασικός παράγοντας που συντήρησε τον αποπληθωρισμό από το φθινόπωρο του 2014, η πτώση της τιμής του πετρελαίου, φαίνεται ότι έχει αντιστραφεί από τον περασμένο Οκτώβριο. Αιτία για αυτή την εξέλιξη είναι η προαναφερθείσα απόφαση του Διεθνούς Ενεργειακού Φόρουμ για περιορισμό της ημερήσιας πετρελαϊκής παραγωγής. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου, που ήδη εξανέμησε τον αποπληθωρισμό στο τελευταίο τρίμηνο του 2016, αναμένεται να αποτελέσει τη βασική αιτία ανόδου του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή φέτος. Ανασχετικά στη συνέχιση του αποπληθωρισμού στην ελληνική οικονομία για πέμπτο χρόνο αναμένεται να επενεργήσουν και οι νέοι έμμεσοι φόροι ή οι αυξήσεις ήδη υπάρχοντων οι οποίοι προβλέπεται να εφαρμοστούν από την 1^η Ιανουαρίου του

2017. Η ενίσχυση της καταναλωτικής ζήτησης, κυρίως από τη διεύρυνση της απασχόλησης και όχι από την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, το οποίο θα περιοριστεί από την άνοδο της άμεσης φορολογίας και τις υψηλότερες ασφαλιστικές εισφορές σε σύγκριση με φέτος, επίσης θα αποτρέψει μια νέα πτώση τιμών στην ελληνική οικονομία. **Η προβλεπόμενη άνοδος του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή το 2017 αναμένεται να είναι της τάξης του 1,3%.**

Σημαντική πληροφόρηση για την εξέλιξη των τιμών το επόμενο διάστημα παρέχουν και τα αποτελέσματα των μηνιαίων ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE, τα οποία συνιστούν πρόδρομες ενδείξεις για την εξέλιξή τους από την πλευρά της προσφοράς.

Οι τάσεις στις προβλέψεις μεταβολών των τιμών είναι μικτές κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2016 έναντι του προηγούμενου τριμήνου, με τα σχετικά ισοζύγια να συνεχίζουν να λαμβάνουν στην πλειονότητά τους αρνητικά πρόσημα, υποδηλώνοντας έτσι τη συνέχιση της αποπληθωριστικής τάσης. Συγκεκριμένα, το ισοζύγιο τιμών το εξεταζόμενο τρίμηνο σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο αυξάνεται οριακά στη Βιομηχανία, ενώ μειώνεται σημαντικά στις Ιδιωτικές Κατασκευές και λιγότερο στις Υπηρεσίες και παραμένει σταθερό στο Λιανικό Εμπόριο, το οποίο είναι και ο μόνος τομέας με θετικό ισοζύγιο και κατά το τρέχον τρίμηνο. Ως προς την αντίστοιχη περυσινή περίοδο, οι προσδοκίες για την εξέλιξη των τιμών καταγράφουν αρνητική μεταβολή στις Ιδιωτικές Κατασκευές και

λιγότερο στις Υπηρεσίες και θετική στη Βιομηχανία και το Λιανικό Εμπόριο. Συνολικά το 2016 σε σχέση με το 2015, το ισοζύγιο των τιμών έχει αυξηθεί σε όλους τους τομείς, εκτός από τις Ιδιωτικές Κατασκευές, όπου και έχει καμφθεί περαιτέρω. Αναλυτικότερα:

Στη Βιομηχανία, οι προβλέψεις της πορείας των τιμών το δ' τρίμηνο του έτους διαμορφώνονται οριακά χαμηλότερα σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο, με το σχετικό αρνητικό δείκτη να διαμορφώνεται στις -2 μονάδες, κατά 7 μονάδες ανώτερα σε σχέση με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο. Συνολικά, το 2016 ο μέσος δείκτης διαμορφώνεται στις -5 μονάδες (-7 το 2015). Από τις επιχειρήσεις του τομέα, το 9% κατά μέσο όρο προβλέπει και πάλι μείωση τιμών το επόμενο διάστημα, με το 83% (από 85%) να αναμένει σταθερότητα και το 8% (από 6%) αύξησή τους.

Στο Λιανικό Εμπόριο, ο δείκτης των +8 μονάδων των τιμών των επιχειρήσεων του τομέα κατά το προηγούμενο τρίμηνο παραμένει στα ίδια επίπεδα (από +0 μον. το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο). Συνολικά, το 2016 ο μέσος δείκτης διαμορφώνεται στις +8 μονάδες (+0 το 2015). Το τρέχον τρίμηνο, από τις επιχειρήσεις του τομέα, ένα 5% (από 8%) αναμένει πτώση τιμών βραχυπρόθεσμα, ενώ μειώνεται στο 13% (από 16%) το ποσοστό όσων προβλέπουν άνοδό τους, με το υπόλοιπο 82% (από 76%) να αναμένει σταθερότητα.

Στους επιμέρους κλάδους του λιανεμπορίου, οι μεταβολές στις προβλέψεις των τιμών το δ' τρίμηνο του έτους, σε σχέση με το

αμέσως προηγούμενο είναι πτωτικές στα Είδη οικιακού εξοπλισμού και τα Οχήματα & Ανταλλακτικά και ανοδικές στα Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός και τα Υφάσματα-Ένδυση-Υπόδηση.

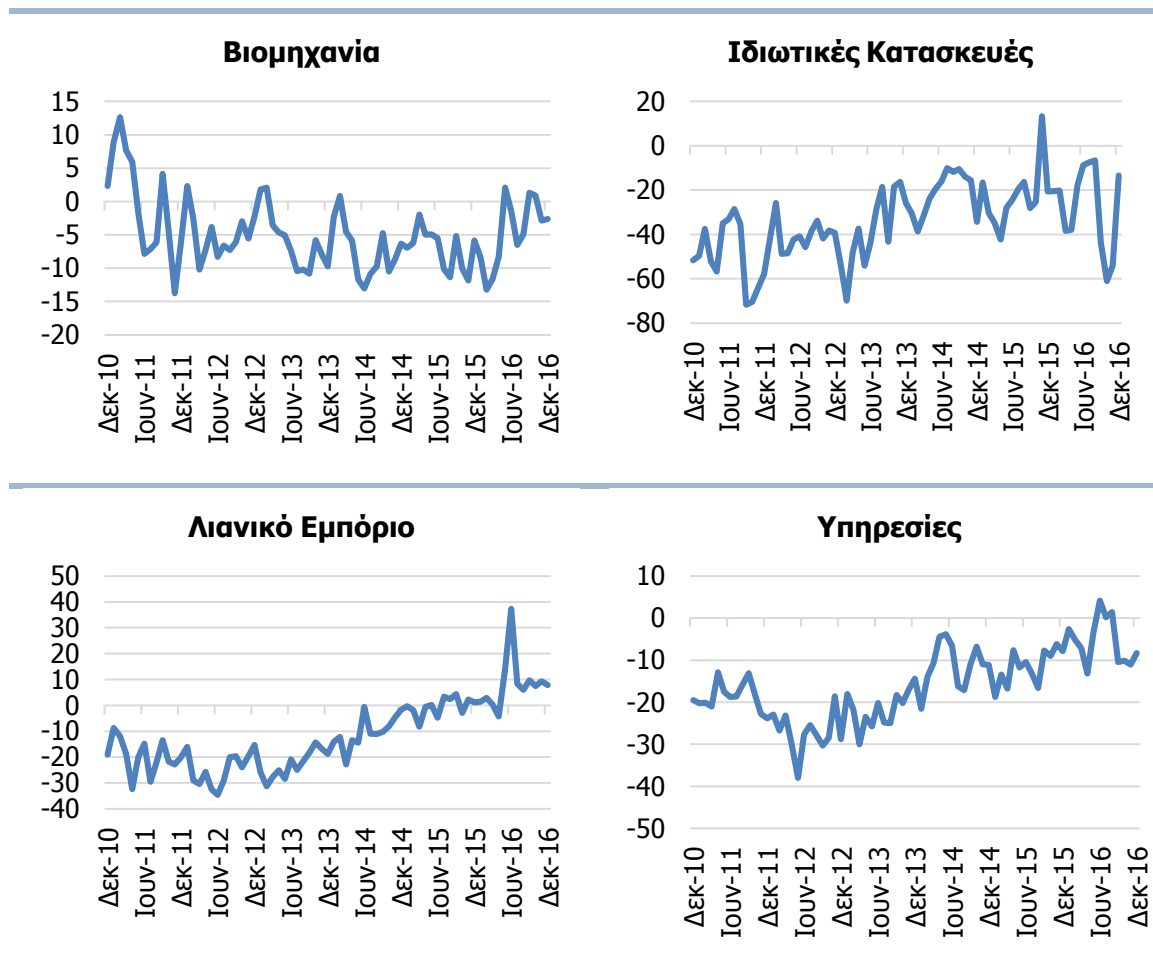
Ο μέσος δείκτης πρόβλεψης της μεταβολής των τιμών στις Υπηρεσίες το εξεταζόμενο τρίμηνο μειώνεται σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, κινούμενος στις -10 (από -3) μονάδες, σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με την αντίστοιχη μέση περυσινή του επίδοση (-8 μον.). Συνολικά, το 2016 ο μέσος δείκτης διαμορφώνεται στις -5 μονάδες (-12 το 2015). Το τρέχον τρίμηνο, το 14% (από 11%) των επιχειρήσεων του κλάδου αναμένει μείωση τιμών και το 4% (από 8%) άνοδο.

Στους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους, ο σχετικός δείκτης μειώνεται σε όλους εξ' αυτών, εκτός από τις Διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπου παραμένει σταθερός.

Τέλος, στον τομέα των Ιδιωτικών Κατασκευών, το αρνητικό ισοζύγιο τιμών του προηγούμενου τριμήνου διευρύνεται σημαντικά, στις -43 (από -19) μονάδες, επίσης χαμηλότερα και σε σχέση με τα αντίστοιχα περυσινά επίπεδα (-11 μον. κατά μέσο όρο). Συνολικά, το 2016 ο μέσος δείκτης διαμορφώνεται στις -27 μονάδες (-23 το 2015). Το 43% (από 23%) των επιχειρήσεων του τομέα προβλέπει υποχώρηση των τιμών του κλάδου, ενώ το ποσοστό εκείνων που αναμένουν άνοδο είναι μηδενικό (από 3%).

Διάγραμμα 3.19

Προβλέψεις για εξέλιξη τιμών στο επόμενο τρίμηνο (ισοζύγιο απαντήσεων = διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: ΙΟΒΕ

3.6 Ισοζύγιο Πληρωμών

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2016, το **Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ)**²⁶ διαμορφώθηκε ελλειμματικό (-€171 εκατ.), έναντι πλεονάσματος €990 εκατ. το 2015. Η αλλαγή προσήμου σε σύγκριση με πρόπερσι οφείλεται κυρίως στη συρρίκνωση του πλεονάσματος υπηρεσιών,

καθώς το έλλειμμα στο εμπορικό σκέλος συρρικνώθηκε. Όπως έχει επισημανθεί και σε προηγούμενες εκθέσεις, το πλεόνασμα του 2015 οφείλεται στη ραγδαία υποχώρηση των εισαγωγών την περίοδο Ιουλίου-Αυγούστου 2015, εξαιτίας της επιβολής περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων.

Το έλλειμμα στο **Ισοζύγιο Αγαθών** μειώθηκε στα €15,1 δισεκ., από €15,7 δισεκ.

²⁶ Από τον Ιανουάριο του 2013, η κατάρτιση του ισοζυγίου αγαθών βασίζεται στα στοιχεία εξωτερικού εμπορίου της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), αντί των στοιχείων διακανονισμού τραπεζικών συναλλαγών (settlements data) τα οποία χρησιμοποιούνταν έως και το Δεκέμβριο του 2012. Επίσης, από τον Ιανουάριο του 2015 το Ισοζύγιο Πληρωμών για την Ελλάδα καταρτίζεται με βάση τη μεθοδολογία της 6^{ης} 120

έκδοσης του Εγχειριδίου Ισοζυγίου Πληρωμών (BPM6), το οποίο δημοσιεύεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις αλλαγές που επέρχονται στο Ισοζύγιο:

Τράπεζα της Ελλάδος
http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4930&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

το 2015. Οι εξαγωγές διαμορφώθηκαν στα €22,3 δισεκ., λιγότερες κατά 2,0% (-€460 εκατ.)²⁷, με τη μείωση να αφορά κυρίως στις εξαγωγές καυσίμων, κατά €705 εκατ. Οι εισαγωγές υποχώρησαν στα €37,3 δισεκ. (-€1,1 δισεκ.), με την κάμψη να προέρχεται και πάλι από τα καύσιμα, που ήταν λιγότερα κατά €2,0 δισεκ. Το έλλειμμα του **Ισοζυγίου Αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία** διογκώθηκε με ρυθμό 7,9% στο ενδεκάμηνο και διαμορφώθηκε στα €12,5 δισεκ., καθώς οι εξαγωγές αγαθών εμφάνισαν μικρή αύξηση, στα €16,6 δισεκ. (+€273 εκατ.), ενώ οι εισαγωγές ενισχύθηκαν κατά €1,2 δισεκ., στα €29,1 δισεκ. Το ισοζύγιο καυσίμων διαμορφώθηκε ελλειμματικό, κατά €2,4 δισεκ., έναντι ελλείμματος €3,8 δισεκ. το 2015. Οι εξαγωγές καυσίμων αποτελούν πλέον το 70% των εισαγωγών καυσίμων, έναντι 60% το 2015 και 50% το 2012.

Το πλεόνασμα στο **Ισοζύγιο Υπηρεσιών** υποχώρησε στο ενδεκάμηνο του 2016 κατά 11,1%, στα €14,8 δισεκ., από €16,6 δισεκ. το 2015, καθώς η μείωση των εισπράξεων ήταν υπερδιπλάσια από την υποχώρηση των πληρωμών σε απόλυτα μεγέθη. Οι συνολικές εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα €23,6 δισεκ., μειωμένες κατά 11,5% (-€3,1 δισεκ.) σε σχέση με το 2015, ενώ οι πληρωμές διαμορφώθηκαν στα €8,9 δισεκ., υποχωρώντας κατά 12,1% (-€1,2 δισεκ.). Οι τουριστικές εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα €13,0 δισεκ., μειωμένες κατά 6,6%. καθώς υποχωρούν από τον Απρίλιο (με εξαίρεση τον Οκτώβριο), ενώ και οι εισπράξεις από μεταφορές περιορίστηκαν σημαντικά, κατά 23,9% (-€2,2 δισεκ.). Μόνο στις λοιπές υπηρεσίες σημειώθηκε αύξηση, της τάξης

του 2,3% (+€78 εκατ.). Οι τουριστικές πληρωμές παρέμειναν σταθερές, στα €1,9 δισεκ., ενώ οι πληρωμές για μεταφορές μειώθηκαν κατά 19,9%, στα €4,0 δισεκ. Οι πληρωμές για λοιπές υπηρεσίες μειώθηκαν κατά 7,2%, στα €2,9 δισεκ.

Το πλεόνασμα στο **Ισοζύγιο Πρωτογενών Εισοδημάτων** διαμορφώθηκε στα €617 εκατ. στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου του 2016, έναντι €679 εκατ. το 2015. Οι εισπράξεις υποχώρησαν κατά 9,5% (-€640 εκατ.) στα €6,1 δισεκ. Αναλυτικά, οι εισπράξεις από εργασία υποχώρησαν κατά 14,7%, στα €122 εκατ., τα εισοδήματα από επενδύσεις σημείωσαν πτώση 18,1%, στα €3,1 δισεκ., ενώ τα λοιπά πρωτογενή εισοδήματα (επιδοτήσεις και φόροι επί της παραγωγής), αυξήθηκαν κατά 2,7%, στα €2,8 δισεκ. Οι πληρωμές διαμορφώθηκαν στα €5,5 δισεκ., μειωμένες κατά 9,5%, με τα εισοδήματα από εργασία να υποχωρούν κατά 41,8%, στα €210 εκατ. Τα εισοδήματα από επενδύσεις περιορίστηκαν κατά 9,9%, στα €4,9 δισεκ., ενώ στα λοιπά πρωτογενή εισοδήματα, σημειώθηκε αύξηση της τάξης του 38,6%, στα €384 εκατ.

Το έλλειμμα στο **Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων** περιορίστηκε στα €496 εκατ., έναντι €560 εκατ. πρόπερσι. Οι εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα €1,6 δισεκ., έναντι €1,7 δισεκ. το 2015, ενώ οι πληρωμές μειώθηκαν στα €2,1 δισεκ., έναντι €2,3 δισεκ. ένα χρόνο νωρίτερα.

Ισοζύγιο Κεφαλαίων

Το **Ισοζύγιο Κεφαλαίων**²⁸, διαμορφώθηκε στα €756 εκατ., έναντι €1,9 δισεκ. το 2015,

²⁷ Τα ποσά σε παρένθεση εκφράζουν την απόλυτη μεταβολή σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

²⁸ Το ισοζύγιο κεφαλαίων απεικονίζει τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου, δηλαδή τις μονομερείς εισπράξεις και

πληρωμές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων που συνδέονται με επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Οι μεταβιβάσεις κεφαλαίου περιλαμβάνουν κυρίως ένα μέρος των μεταβιβάσεων (εισπράξεων) από τον

με μείωση των εισπράξεων στα €973 εκατ., από €2,2 δισεκ. πρόπερσι, ενώ οι πληρωμές μειώθηκαν στα €217 εκατ., από €299 εκατ. το 2015.

Τέλος, το **Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και Κεφαλαίων** που αντανakλά τη σχέση δανειστή ή δανειζόμενου μιας οικονομίας με το εξωτερικό ήταν πλεονασματικό, στα €586 εκατ., έναντι €2,8 δισεκ. το 2015.

Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών

Το **ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών** διαμορφώθηκε στα €391 εκατ. στο ενδεκάμηνο του 2016, έναντι €3,8 δισεκ. το 2015.

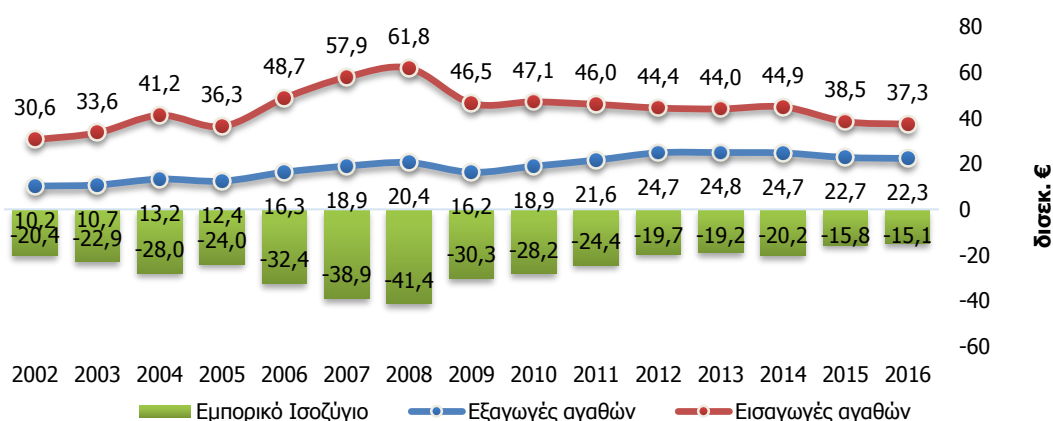
Στους επιμέρους λογαριασμούς, οι καθαρές απαιτήσεις των κατοίκων από **άμεσες επενδύσεις** μειώθηκαν κατά €758 εκατ., ενώ οι καθαρές υποχρεώσεις σε μη κατοίκους αυξήθηκαν κατά €2,5 δισεκ.

Στην κατηγορία των **επενδύσεων χαρτοφυλακίου**, οι απαιτήσεις των κατοίκων έναντι του εξωτερικού αυξήθηκαν κατά €6,7 δισεκ., καθώς σύμφωνα με την ΤτΕ, σημειώθηκε αύξηση των τοποθετήσεων κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια κατά €9,1 δισεκ., με ταυτόχρονη μείωση των επενδύσεων σε μετοχές κατά €2,5 δισεκ. Οι υποχρεώσεις σε μη κατοίκους υποχώρησαν κατά €2,3 δισεκ., λόγω της μείωσης των επενδύσεων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια από μη κατοίκους.

Στην κατηγορία των **λοιπών επενδύσεων**, οι απαιτήσεις των κατοίκων έναντι του εξωτερικού περιορίστηκαν κατά €13,8 δισεκ., με μείωση των καταθέσεων και γeros κατοίκων στο εξωτερικό κατά €8,4 δισεκ. Οι υποχρεώσεις επίσης μειώθηκαν κατά €8,0 δισεκ., από περιορισμό των καταθέσεων και γeros μη κατοίκων στην Ελλάδα.

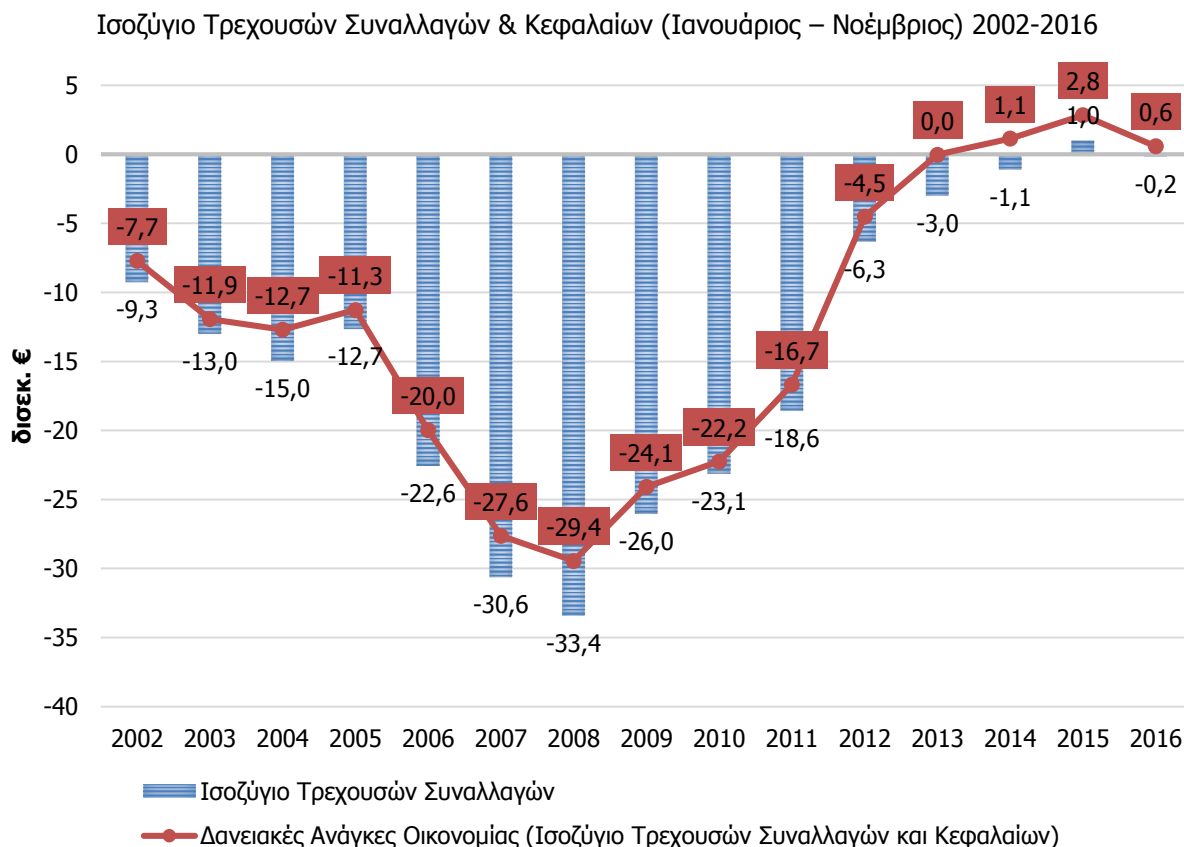
Διάγραμμα 3.20

Εισαγωγές-Εξαγωγές (Ιανουάριος – Νοέμβριος) 2002-2016

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Επεξεργασία στοιχείων IOBE

Διάγραμμα 3.21

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Επεξεργασία στοιχείων IOBE

Τέλος, τα **συναλλαγματικά διαθέσιμα** της χώρας διαμορφώθηκαν στα τέλη Νοεμβρίου του 2016 στα €6,5 δισεκ., από €5,2 δισεκ. το 2015, λόγω της αύξησης του συναλλάγματος κατά €474 εκατ., του νομισματικού χρυσού κατά €428 εκατ. και της συναλλαγματικής θέσης της χώρας στο ΔΝΤ κατά €416 εκατ.

Αποτίμηση

Από το 1995 οι επενδύσεις στην Ελλάδα εμφανίζονται υψηλότερες έναντι των εγχώριων αποταμιεύσεων, με συνέπεια η χρηματοδότησή τους να στηρίζεται και σε εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό. Η απόκλιση αυτή διευρύνθηκε μετά το 2002, λόγω και των επενδύσεων στο αποκορύφωμα της προ-ολυμπιακής περιόδου. Ο κύριος όγκος κεφαλαίων που εισήλθε στη χώρα ήταν υπό τη μορφή επενδύσεων χαρτοφυλακίου. Ειδικότερα, την περίοδο

2001-2008 ο λόγος των επενδύσεων προς το ΑΕΠ προσέγγισε το 24% κατά μέσο όρο, ενώ αντίστοιχα, οι αποταμιεύσεις το 14%. Αυτά τα μεγέθη άλλαξαν άρδην μετά το 2008, με κάμψη των επενδύσεων και των αποταμιεύσεων. Από την άλλη πλευρά, η μεγαλύτερης έντασης υποχώρηση των επενδύσεων, επέτρεψε σταδιακά μετά το 2012, αυτές να μπορούν να χρηματοδοτηθούν δυνητικά από τις εγχώριες αποταμιεύσεις. Οι επενδύσεις το 2015 αντιστοιχούσαν στο 11,5% του ΑΕΠ, έναντι 9,9% των αποταμιεύσεων.

Αναλύοντας περισσότερο τις άμεσες επενδύσεις, προκύπτει ότι μετά το 2008 η εισροή κεφαλαίων με τη μορφή άμεσων επενδύσεων προήλθε κυρίως από τον κλάδο των Χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων, από τον κλάδο Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, το Εμπόριο

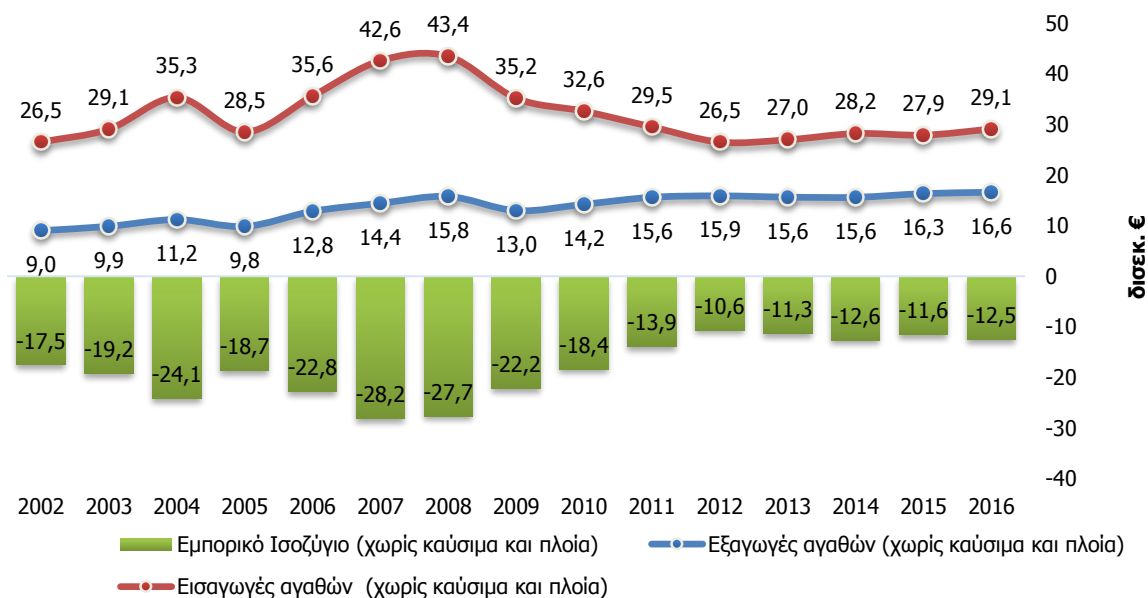
και τον κλάδο Τροφίμων, Ποτών και καπνού. Οι παραπάνω κλάδοι αντιπροσώπευαν το 85% της αύξησης των άμεσων επενδύσεων μεταξύ 2001-2008.

Η ανάγκη στροφής προς ένα νέο παραγωγικό μοντέλο, εξωστρεφές και λιγότερο εξαρτημένο από την εγχώρια ζήτηση απαιτεί την ενδυνάμωση των επενδύσεων, τουλάχιστον στα προ κρίσης επίπεδα. Αυτό σημαίνει ότι από το 11,5% του ΑΕΠ οι επενδύσεις θα πρέπει να αυξηθούν στο 24%, δηλαδή επιπλέον €24 δισεκ. από τα επίπεδα του 2015. Το ερώτημα όμως που γεννάται είναι ποιοι κλάδοι θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν την επιθυμητή αυτή αύξηση των επενδύσεων τα επόμενα έτη, με δεδομένο ότι οι εγχώριες αποταμιεύσεις θα παραμείνουν υποτονικές, λόγω της πτώσης των εισοδημάτων. Έτσι, η σημασία των ξένων άμεσων επενδύσεων είναι κρίσιμη για την επίτευξη ενός βιώσιμου ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας. Τα στοιχεία από την Τράπεζα της Ελλάδος, για την εξέλιξη των άμεσων επενδύσεων την περίοδο της κρίσης θα μπορούσαν να δώσουν μια

κατεύθυνση, βάσει του σε ποιους κλάδους η προσέλκυση άμεσων επενδύσεων ενισχύθηκε, παρά το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον. Οι κλάδοι που εμφάνισαν αύξηση την περίοδο 2010-2015 ήταν κατά σειρά το Εμπόριο, με αύξηση κατά €1,5 δισεκ. στη συγκεκριμένη περίοδο, η Ηλεκτρική Ενέργεια - Αέριο - Νερό, με €185 εκατ., οι Μεταφορές και η Αποθήκευση με €174 εκατ., οι Διοικητικές και υποστηρικτικές Δραστηριότητες και οι Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, όπου οι επενδύσεις διευρύνθηκαν κατά €120 εκατ. Τέλος, άνοδος της τάξης των €30 εκατ. σημειώθηκε στη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας. Συνεπώς, οι παραπάνω κλάδοι, σε συνδυασμό και με κλάδους στους οποίους στις πραγματοποιημένες ή προσεχείς αποκρατικοποιήσεις και ιδιωτικοποιήσεις θα συμμετάσχουν ξένοι επενδυτές, θα μπορούσαν να προσελκύσουν τα αναγκαία κεφάλαια για την ενδυνάμωση της παραγωγικής δομής της ελληνικής οικονομίας και την επιστροφή της στην ανάκαμψη τα επόμενα έτη.

Διάγραμμα 3.22

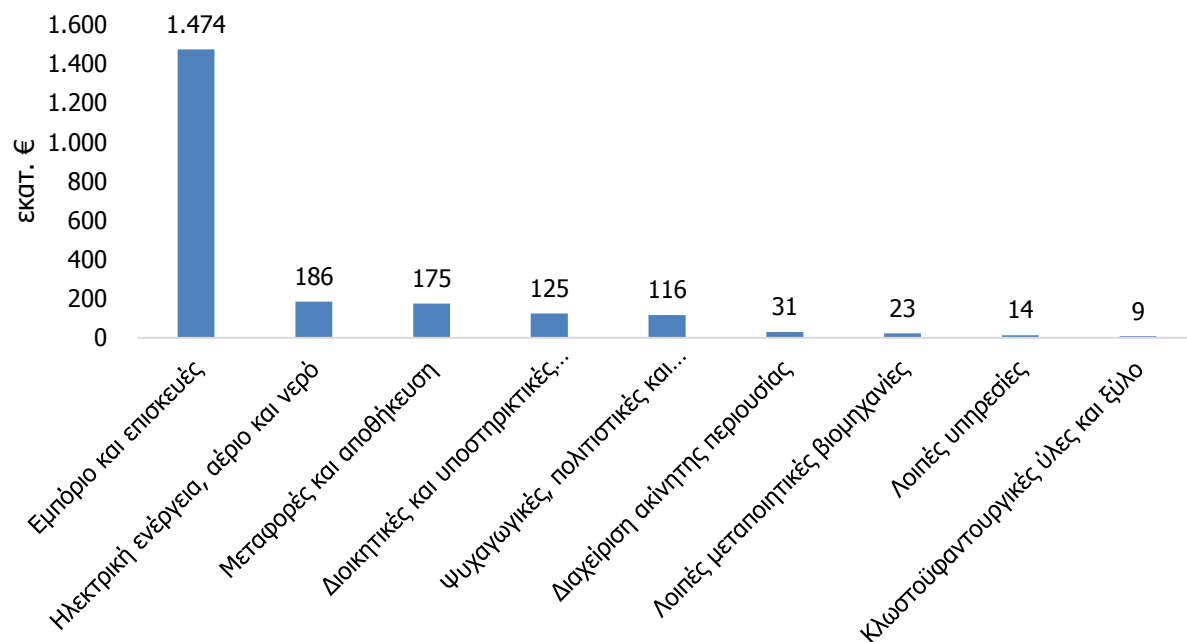
Εισαγωγές-Εξαγωγές χωρίς καύσιμα και πλοία (Ιανουάριος – Νοέμβριος) 2002-2016

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Επεξεργασία στοιχείων ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 3.23

Μεταβολή Άμεσων Επενδύσεων 2010-2015

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Πίνακας 3.11 Ισοζύγιο Πληρωμών (εκατ. €)

		Ιανουάριος - Νοέμβριος			Νοέμβριος		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
I	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-1.118,8	989,6	-170,5	-1.426,7	-1.169,7	-1.190,9
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.A + I.B)	-2.467,7	870,9	-292,1	-1.136,8	-1.195,8	-1.179,0
I.A	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ (I.A.1 - I.A.2)	-20.219,4	-15.749,9	-15.065,7	-1.704,4	-1.596,4	-1.640,7
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ καυσίμων	-5.616,0	-3.753,6	-2.434,0	-386,9	-302,4	-460,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς καύσιμα	-14.603,4	-11.996,3	-12.631,6	-1.317,5	-1.294,0	-1.180,6
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ πλοίων	-1.991,1	-425,2	-143,7	-30,4	-36,8	-29,0
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς πλοία	-18.228,3	-15.324,6	-14.922,0	-1.674,0	-1.559,6	-1.611,7
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς καύσιμα και πλοία	-12.612,3	-11.571,0	-12.487,9	-1.287,1	-1.257,2	-1.151,6
I.A.1	Εξαγωγές αγαθών	24.655,9	22.720,7	22.261,3	2.282,0	2.024,7	2.130,7
	Καύσιμα	8.462,3	6.204,4	5.499,2	746,4	614,9	517,6
	Πλοία (πωλήσεις)	572,2	171,1	143,7	68,5	8,7	7,2
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	15.621,3	16.345,1	16.618,4	1.467,2	1.401,1	1.605,9
I.A.2	Εισαγωγές αγαθών	44.875,3	38.470,5	37.327,0	3.986,5	3.621,1	3.771,4
	Καύσιμα	14.078,3	9.958,1	7.933,3	1.133,3	917,3	977,7
	Πλοία (αγορές)	2.563,4	596,3	287,3	98,9	45,5	36,2
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	28.233,6	27.916,2	29.106,4	2.754,3	2.658,3	2.757,4
I.B	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	17.751,8	16.620,8	14.773,5	567,6	400,6	461,7
I.B.1	Εισπράξεις	29.318,0	26.675,7	23.613,1	1.575,6	1.128,1	1.328,9
	Ταξιδιωτικό	13.210,4	13.941,4	13.026,9	207,6	254,5	219,4
	Μεταφορές	11.951,2	9.313,1	7.087,1	1.038,9	613,6	710,6
	Λοιπές υπηρεσίες	4.156,4	3.421,2	3.499,1	329,1	260,0	399,0
I.B.2	Πληρωμές	11.566,2	10.055,0	8.839,6	1.007,9	727,5	867,3
	Ταξιδιωτικό	1.876,1	1.857,8	1.871,3	166,8	153,7	167,6
	Μεταφορές	5.670,5	5.050,9	4.046,9	513,1	370,3	403,2
	Λοιπές υπηρεσίες	4.019,7	3.146,3	2.921,4	328,0	203,4	296,5
I.Γ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Γ.1 - I.Γ.2)	1.374,1	679,2	617,5	-205,4	51,3	76,9
I.Γ.1	Εισπράξεις	7.768,2	6.724,6	6.085,1	434,4	461,9	484,9
	Από εργασία (αμοιβές, μισθοί)	188,8	143,2	122,4	14,7	9,8	11,3
	Από επενδύσεις (τόκοι, μερισματα, κέρδη)	4.445,0	3.840,9	3.147,1	375,2	331,4	276,3
	Λοιπά πρωτογενή εισοδήματα	3.134,4	2.740,5	2.815,6	44,6	120,8	197,2
I.Γ.2	Πληρωμές	6.394,1	6.045,4	5.467,6	639,8	410,6	408,0
	Από εργασία (αμοιβές, μισθοί)	433,8	361,2	210,2	43,0	12,8	20,0
	Από επενδύσεις (τόκοι, μερισματα, κέρδη)	5.668,1	5.407,1	4.873,9	573,2	381,5	355,3
	Λοιπά πρωτογενή εισοδήματα	292,2	277,1	383,5	23,5	16,3	32,7
I.Δ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Δ.1 - I.Δ.2)	-25,3	-560,5	-495,8	-84,5	-25,3	-88,7
I.Δ.1	Εισπράξεις	2.379,1	1.705,6	1.648,7	111,0	110,6	144,3
	Γενική κυβέρνηση	1.347,8	913,5	938,5	14,9	40,3	65,7
	Λοιποί τομείς	1.031,3	792,1	710,1	96,2	70,4	78,6
I.Δ.2	Πληρωμές	2.404,4	2.266,1	2.144,5	195,6	135,9	233,0
	Γενική κυβέρνηση	1.655,7	1.570,2	1.618,6	133,4	92,4	185,2
	Λοιποί τομείς	748,6	695,9	525,9	62,1	43,4	47,9
II	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (II.1 - II.2)	2.265,3	1.851,9	756,2	485,7	190,2	116,8
II.1	Εισπράξεις	2.546,1	2.151,4	972,8	496,7	199,5	138,0
	Γενική κυβέρνηση	2.476,7	2.105,1	916,0	487,7	196,6	133,9
	Λοιποί τομείς	69,4	46,2	56,8	9,0	2,9	4,1
II.2	Πληρωμές	280,8	299,4	216,6	11,0	9,3	21,2
	Γενική κυβέρνηση	8,4	4,0	28,4	0,4	0,1	0,2
	Λοιποί τομείς	272,5	295,4	188,2	10,6	9,2	21,0
III	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (I + II)	1.146,5	2.841,5	585,7	-941,0	-979,5	-1.074,1
III.A	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (III.A+III.B+III.Γ+III.Δ)	3.561,8	3.757,8	391,2	-792,3	-398,8	-649,9
III.A	ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	233,8	1.014,9	-3.226,3	25,1	100,9	-24,6
	Απαιτήσεις	2.010,5	1.785,6	-757,5	189,9	168,6	131,2
	Υποχρεώσεις	1.776,7	770,7	2.468,8	164,8	67,8	155,7
III.B	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ *	6.017,6	3.959,2	8.964,7	2.542,6	-7.214,8	665,4
	Απαιτήσεις	8.237,0	1.568,9	6.682,7	1.444,9	459,6	580,6
	Υποχρεώσεις	2.219,4	-2.390,4	-2.282,1	-1.097,7	7.674,5	-84,8
III.Γ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	-3.126,7	-1.170,7	-5.868,7	-3.377,0	6.713,2	-1.212,7
	Απαιτήσεις	-8.744,4	19.059,7	-13.770,2	-338,2	-620,1	-1.121,2
	Υποχρεώσεις	-5.617,7	20.230,5	-7.901,4	3.038,9	-7.333,3	91,5
	(Δάνεια γενικής κυβέρνησης)	4.842,0	6.763,0	6.520,1	-707,9	1.995,6	13,4
III.Δ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ **	437,0	-45,6	521,5	17,0	2,0	-78,0
IV	ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΤΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (I + II - III + IV=0)	2.415,3	916,3	-194,6	148,7	580,8	424,2
	ΥΨΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ***				4.941	5.245	6.531

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος* (+) αύξηση (-) μείωση - Σύμφωνα με τη νέα μεθοδολογία κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών BPM6, η αύξηση των απαιτήσεων παρουσιάζεται με θετικό πρόσημο, ενώ η μείωση των απαιτήσεων με αρνητικό πρόσημο. Αντίστοιχα, η αύξηση των υποχρεώσεων εμφανίζεται με θετικό πρόσημο, ενώ η μείωση των υποχρεώσεων με αρνητικό πρόσημο. ** (+) αύξηση (-) μείωση - Σύμφωνα με τη νέα μεθοδολογία κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών BPM6, η αύξηση των συν/κων διαθεσίμων παρουσιάζεται πλέον με θετικό πρόσημο, ενώ η μείωση των συν/κων διαθεσίμων με αρνητικό πρόσημο. *** Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, περιλαμβάνουν μόνο το νομισματικό χρυσό, τη "συναλλαγματική θέση" στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τα "ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα" και τις απαιτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος σε ξένο νόμισμα έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ.

4. Οικονομικές επιπτώσεις από τις νέες αυξήσεις στη φορολογία των καυσίμων και των προϊόντων καπνού²⁹

Μεγάλο μέρος της αύξησης των φορολογικών εσόδων το 2017 προγραμματίζεται ότι θα προέλθει από την αύξηση της φορολογίας των καυσίμων και των προϊόντων καπνού (Ν.4389/2016³⁰). Σε πρόσφατες ειδικές αναλύσεις του IOBE³¹ εξετάστηκαν οι οικονομικές επιπτώσεις από την αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης στις συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων και ο βαθμός στον οποίο οι στόχοι των πρόσθετων εσόδων είναι πιθανό να επιτευχθούν.

Η ζήτηση καυσίμων και προϊόντων καπνού είναι ανελαστική ως προς την τιμή, όπως έχει διαπιστωθεί σε πλήθος σχετικών μελετών σε διεθνές επίπεδο, γεγονός που περιορίζει τις απώλειες οικονομικής αποτελεσματικότητας από την αύξηση των ειδικών φόρων. Ωστόσο, η δυνατότητα επέκτασης του παράνομου εμπορίου, το οποίο γίνεται περισσότερο επικερδές από την αύξηση των ειδικών φόρων, δημιουργεί αμφιβολίες για την επίπτωση που θα έχει τελικά η αύξηση των φόρων στα καύσιμα και στα προϊόντα καπνού στα δημόσια έσοδα.

Καύσιμα

Η εγχώρια αγορά πετρελαιοειδών επηρεάστηκε σημαντικά από την οικονομική κρίση. Τα τελευταία χρόνια, τόσο οι πωλήσεις καυσίμων όσο και η απασχόληση στον κλάδο εμπορίας πετρελαιοειδών μειώθηκαν, ενώ τα οικονομικά αποτελέσματα του κλάδου ήταν, συνολικά, αρνητικά λόγω των ζημιών που σημείωσαν οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν. Οι εξελίξεις αυτές ήταν, κυρίως, αποτέλεσμα της ύφεσης της εσωτερικής ζήτησης και των διακυμάνσεων στις διεθνείς τιμές των καυσίμων. Ωστόσο, οι τιμές επηρεάστηκαν και από τις δραστικές αυξήσεις στη φορολογία μετά το 2010. Η φορολογία στα καύσιμα στην Ελλάδα είναι από τις υψηλότερες στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Διάγραμμα 4.1), ενώ τα έσοδα από τους φόρους στα πετρελαιοειδή διαμορφώθηκαν το 2015 σε €5,6 δισεκ., αποτελώντας σημαντικό ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων (11,8% το 2015).

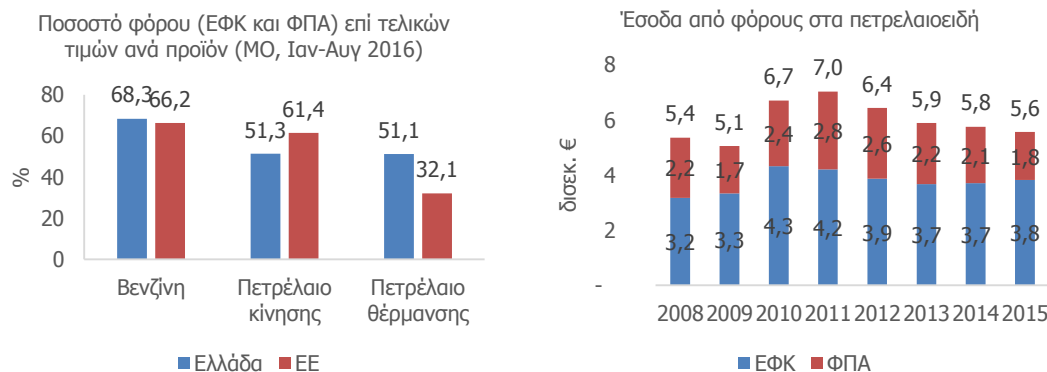
²⁹ Το πλήρες κείμενο της μελέτης είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του IOBE (www.iobe.gr).

³⁰ Νόμος 4389/2016 «Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις».

³¹ Βλέπε «Επιπτώσεις από τη νέα αύξηση της φορολογίας καυσίμων στη λειτουργία του κλάδου εμπορίας πετρελαιοειδών και στην ελληνική οικονομία», Οκτώβριος 2016 και «Επιπτώσεις από τη νέα αύξηση της φορολογίας των προϊόντων καπνού», Νοέμβριος 2016. Οι μελέτες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του IOBE (www.iobe.gr).

Διάγραμμα 4.1

Ποσοστό φόρου στις τελικές τιμές των καυσίμων και έσοδα από φόρους στα πετρελαιοειδή

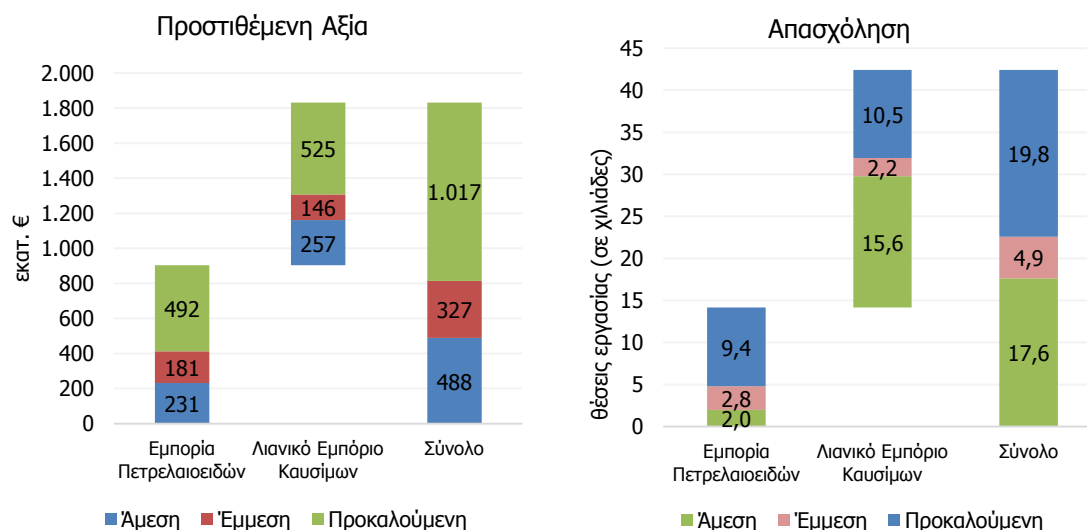

Πηγές: Ανάλυση ΙΟΒΕ και ΥΠΟΙΚ.

Παρά την υποχώρηση που σημειώθηκε στα μεγέθη του, η συμβολή του κλάδου εμπορίας πετρελαιοειδών στην ελληνική οικονομία είναι σημαντική, τόσο σε όρους απασχόλησης όσο και σε όρους προστιθέμενης αξίας και φορολογικών εσόδων. Δεδομένων των διασυνδέσεων που παρουσιάζει ο κλάδος με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, εκτιμάται ότι περίπου €1,8 δισεκ. προστιθέμενης αξίας και 42.400 θέσεις εργασίας συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον κλάδο εμπορίας πετρελαιοειδών στην Ελλάδα (Διάγραμμα 4.2).

Διάγραμμα 4.2

Η συμβολή του κλάδου εμπορίας πετρελαιοειδών στην ελληνική οικονομία

Πηγή: Ανάλυση ΙΟΒΕ.

Η αύξηση των συντελεστών ΕΦΚ στη βενζίνη, το πετρέλαιο κίνησης τον Ιανουάριο 2017 και το πετρέλαιο θέρμανσης, τον Οκτώβριο 2016, εκτιμάται ότι θα έχει αρνητικές επιπτώσεις για τον κλάδο και την ελληνική οικονομία. Συγκριτικά με την περίπτωση μη αύξησης των φόρων

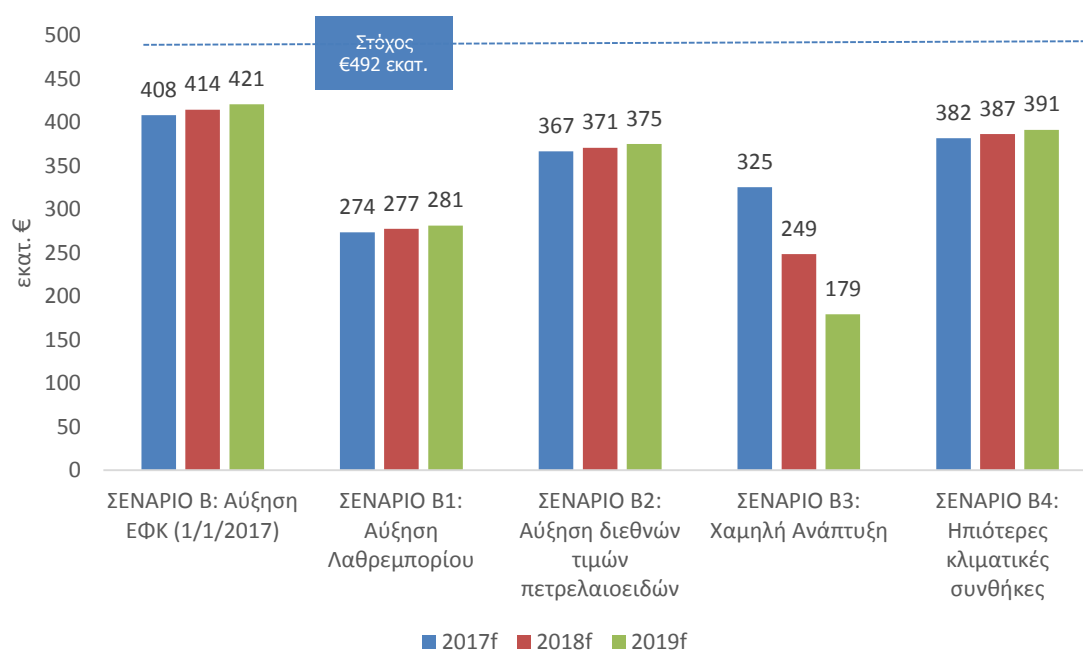
οι μέσες τιμές βενζίνης, πετρελαίου κίνησης και πετρελαίου θέρμανσης εκτιμάται ότι θα αυξηθούν κατά 2,6%, 9% και 7,8%, αντιστοίχως. Αυτές οι αυξήσεις των τιμών εκτιμάται ότι θα μειώσουν τη ζήτηση καυσίμων από 1,1% (βενζίνες) έως 4,1% (πετρέλαιο θέρμανσης).

Ο στόχος για πρόσθετα έσοδα €492 εκατ. είναι πολύ πιθανό να μην επιτευχθεί. Εκτιμάται υστέρηση εσόδων κατά €84 εκατ., η οποία διευρύνεται σημαντικά στις περιπτώσεις αύξησης του λαθρεμπορίου και χαμηλότερης (από την προβλεπόμενη) οικονομική ανάπτυξη (Διάγραμμα 4.3).

Η αύξηση των ΕΦΚ στα καύσιμα θα έχει επιπτώσεις και στην ελληνική οικονομία. Η προστιθέμενη αξία της οικονομίας εκτιμάται μικρότερη κατά €530 εκατ. ανά έτος (0,3% του ΑΕΠ), και οι θέσεις εργασίας λιγότερες κατά 10,7 χιλιάδες ετησίως. Αν συνυπολογιστεί η επίπτωση της αύξησης των ΕΦΚ στην οικονομική δραστηριότητα, η υστέρηση εσόδων διευρύνεται περαιτέρω.

Διάγραμμα 4.3

Εκτίμηση Μεταβολής φορολογικών εσόδων (Διαφορά από Σενάριο Μη Αύξησης Φόρου)

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση και υπό τις παρούσες οικονομικές συνθήκες, ο κλάδος εμπορίας πετρελαιοειδών και η οικονομία συνολικά είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι σε μια αντιστροφή (αύξηση) των διεθνών τιμών πετρελαίου.

Με βάση τα παραπάνω, έμφαση πρέπει να δοθεί στην καταπολέμηση των παθογενειών της αγοράς (λαθρεμπόριο, νοθεία καυσίμων κ.λπ.), σε μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας των επιχειρήσεων του κλάδου (τρόπος καταβολής ΕΦΚ) και σε μέτρα που εξομαλύνουν τις έντονες διακυμάνσεις των τιμών, όπως η (με προκαθορισμένο και γνωστό τρόπο) μείωση των

συντελεστών ΕΦΚ σε περίπτωση μεγάλης ανόδου των διεθνών τιμών, ώστε οι επιπτώσεις στην οικονομία και στον κλάδο να περιορίζονται.

Προϊόντα καπνού

Αρνητικές επιπτώσεις αναμένεται ότι θα έχει και η αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης (ΕΦΚ) στα προϊόντα καπνού, τόσο στα φορολογικά έσοδα όσο και ευρύτερα στην οικονομική δραστηριότητα.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Ν.4389/2016, από την 1.1.2017 ο αναλογικός συντελεστής ΕΦΚ στα τσιγάρα αυξήθηκε από 20% σε 26% και ο ΕΦΚ στον λεπτοκομμένο καπνό από €156,7 σε €170 ανά φορολογική μονάδα. Με την αύξηση αυτή επιδιώκεται η είσπραξη επιπλέον €121,8 εκατ. φορολογικών εσόδων σε ετήσια βάση.

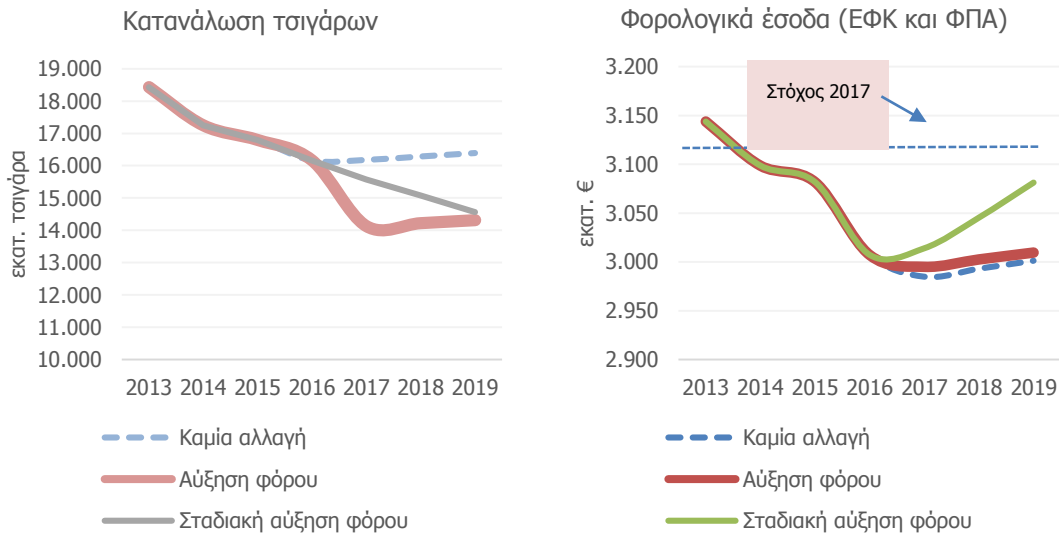
Η αύξηση της φορολογίας των προϊόντων καπνού εκτιμάται ότι θα οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των τιμών (κατά 40-50 λεπτά ανά πακέτο 20 τσιγάρων και 50 λεπτά ανά συσκευασία 30 γραμμαρίων λεπτοκομμένου καπνού), σε μεγάλη υποχώρηση της κατανάλωσης νόμιμων προϊόντων καπνού και τελικά δεν θα έχει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα για τα φορολογικά έσοδα. Η πτώση των φορολογικών εσόδων λόγω μείωσης της ζήτησης των νόμιμων προϊόντων καπνού εκτιμάται ότι θα εξανεμίσει την αύξηση των φορολογικών εσόδων λόγω αύξησης του φόρου ανά μονάδα προϊόντος. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει κυρίως από την επίπτωση στα τσιγάρα, όπου εκτιμάται ότι τα φορολογικά έσοδα τελικά θα είναι μειωμένα.

Η υστέρηση των εσόδων από τον στόχο του προϋπολογισμού για το 2017 για τους φόρους στον καπνό (€3,1 δισεκ.) εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα €100 εκατ. χωρίς να συνυπολογίζεται η μείωση των φορολογικών εσόδων στο έτος εφαρμογής της αύξησης της φορολογίας λόγω αποθεματοποίησης, ούτε η ενδεχόμενη επίδραση από την αύξηση του ελάχιστου μεγέθους της συσκευασίας του λεπτοκομμένου καπνού στα 30 γραμμάρια το 2017 (Διάγραμμα 4.4).

Η αύξηση των συντελεστών ΕΦΚ αναμένεται να ενισχύσει το λαθρεμπόριο προϊόντων καπνού, εφόσον δεν εφαρμοστούν περισσότερο αποτελεσματικά μέτρα περιστολής του (Διάγραμμα 4.5). Εκτιμάται ότι η διείσδυση των παράνομων τσιγάρων θα αυξηθεί κατά περισσότερο από 5 ποσοστιαίες μονάδες (σε 30% επί της συνολικής κατανάλωσης τσιγάρων), συγκριτικά με την περίπτωση καμίας αλλαγής στη φορολόγηση των προϊόντων καπνού.

Διάγραμμα 4.4

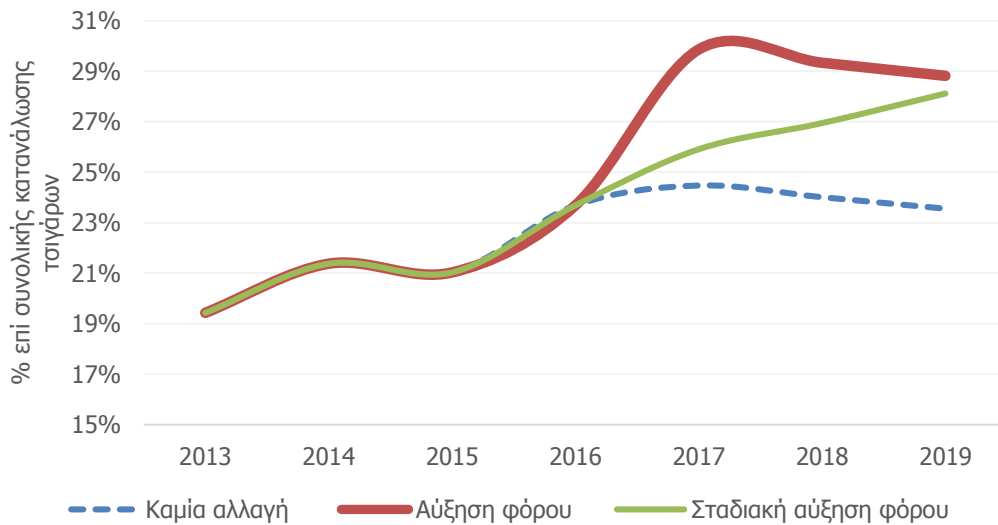
Σενάρια κατανάλωσης τσιγάρων και φορολογικών εσόδων από προϊόντα καπνού

Πηγή: Ανάλυση ΙΟΒΕ.

Διάγραμμα 4.5

Παράνομα και αφορολόγητα τσιγάρα ανά εξεταζόμενο σενάριο

Πηγή: Ανάλυση ΙΟΒΕ.

Οι ευρύτερες επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία από την αύξηση της φορολόγησης των προϊόντων καπνού, επίσης εκτιμάται ότι θα είναι σημαντικές. Συγκριτικά με το σενάριο καμίας αλλαγής στους φόρους, αναμένεται πτώση της προστιθέμενης αξίας στην οικονομία κατά €66 εκατ. σε ετήσια βάση, της απασχόλησης κατά σχεδόν 1.700 θέσεις εργασίας ισοδύναμης πλήρους απασχόλησης και των εσόδων από φόρους (εκτός από φόρους καπνού) και εισφορές κατά €19 εκατ.

Συνεπώς, αν συνυπολογιστεί η απώλεια φόρων και εισφορών λόγω μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας και αύξησης της ανεργίας, εκτιμάται ότι το τελικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα από την αύξηση της φορολόγησης των προϊόντων καπνού θα είναι αρνητικό.

Δεδομένων των αρνητικών αποτελεσμάτων στα δημόσια έσοδα και την οικονομική δραστηριότητα, εξετάστηκε ένα εναλλακτικό φορολογικό σενάριο, στη βάση της υπόθεσης ότι προγραμματισμένες και λελογισμένες αυξήσεις των συντελεστών ΕΦΚ δεν διαταράσσουν, στον ίδιο βαθμό με τις απότομες μεγάλες αυξήσεις, την ισορροπία στην αγορά προϊόντων καπνού και τα δημόσια έσοδα, καθώς οι καταναλωτές έχουν τη δυνατότητα να προσαρμοστούν καλύτερα σε μικρές αυξήσεις των τιμών.

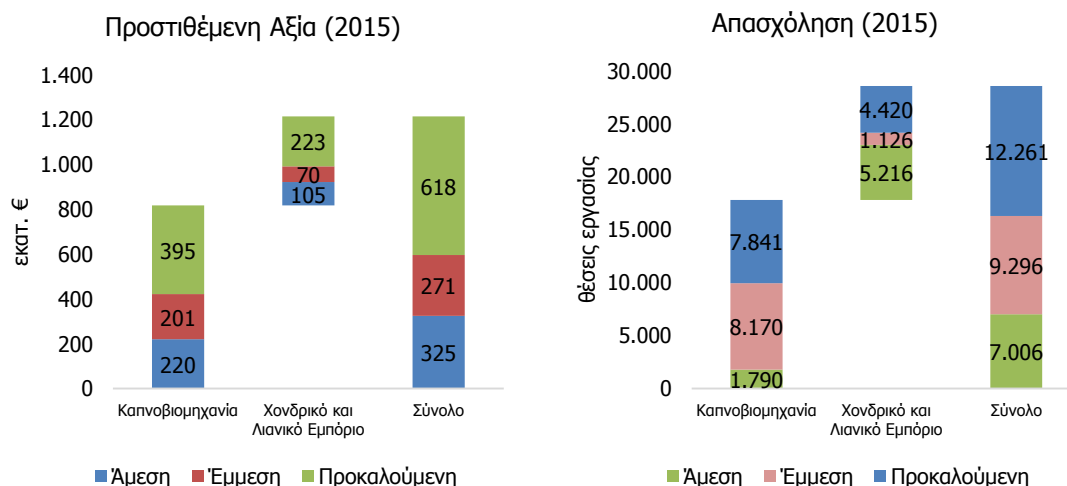
Τα αποτελέσματα του εναλλακτικού σεναρίου έδειξαν ότι η σταδιακή αύξηση των συντελεστών ΕΦΚ στα προϊόντα καπνού αναμένεται να έχει καλύτερο δημοσιονομικό αποτέλεσμα (χωρίς πάντως να επιτυγχάνεται ο στόχος του προϋπολογισμού) και ηπιότερες αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα και στην απασχόληση.

Ενδεικτικά, η σταδιακή αύξηση των συντελεστών ΕΦΚ την επόμενη τριετία συνεπάγεται (σωρευτικά) €133 εκατ. περισσότερα έσοδα από φόρους καπνού και περιορίζει τις απώλειες στην προστιθέμενη αξία κατά €7-45 εκατ. ετησίως και στην απασχόληση κατά σχεδόν 700-1.300 θέσεις εργασίας.

Στην έρευνα επίσης εκτιμήθηκε η συνεισφορά του κλάδου παραγωγής και διανομής προϊόντων καπνού στην ελληνική οικονομία. Λαμβάνοντας υπόψη τις διασυνδέσεις του συγκεκριμένου κλάδου με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας, εκτιμάται ότι συνολικά περίπου €1,2 δισ. προστιθέμενης αξίας και 28.500 θέσεις εργασίας (σε όρους ισοδύναμης πλήρους απασχόλησης) σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την παραγωγή και το εμπόριο τσιγάρων και άλλων προϊόντων καπνού (Διάγραμμα 4.6).

Διάγραμμα 4.6

Η συμβολή του κλάδου παραγωγής και εμπορίας προϊόντων καπνού στην ελληνική οικονομία

Πηγή: Ανάλυση IOBE.

Ειδικότερα:

- Για το σύνολο της παραγωγής και διανομής προϊόντων καπνού υπολογίζεται ότι για κάθε ευρώ τελικής κατανάλωσης προϊόντων καπνού δημιουργούνται 1,6 ευρώ προστιθέμενης αξίας στο σύνολο της οικονομίας.
- Κάθε θέση εργασίας στην καπνοβιομηχανία συνδέεται με 10 θέσεις εργασίας στο σύνολο της οικονομίας, ενώ κάθε θέση εργασίας στη διανομή προϊόντων καπνού συνδέεται με 2 θέσεις εργασίας. Συνολικά, κάθε θέση εργασίας στην παραγωγή και διανομή προϊόντων καπνού συνδέεται με 4 θέσεις εργασίας ισοδύναμης πλήρους απασχόλησης στην ελληνική οικονομία.

Συμπερασματικά, και για τις δύο κατηγορίες προϊόντων που εξετάστηκαν εκτιμάται ότι οι στόχοι πρόσθετων εσόδων στον Προϋπολογισμό του 2017 είναι ιδιαίτερα αισιόδοξοι και δύσκολα θα επιτευχθούν. Η επίπτωση στα έσοδα γίνεται δυσμενέστερη αν ληφθούν υπόψη οι επιπλέον επιπτώσεις από την υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας που συνδέεται με την αύξηση των φόρων. Ένας από τους κύριους παράγοντες που συμβάλει σε αυτές τις εκτιμήσεις είναι η ευρεία δυνατότητα διεξαγωγής παράνομου εμπορίου, η οποία φαίνεται ότι είναι πολύ διαδομένη στις συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων και καθιστά ιδιαίτερα επισφαλή τη δυνατότητα άντλησης πρόσθετων εσόδων μετά από αύξηση των φορολογικών τους συντελεστών.

5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Πίνακας 1: Ρυθμός Μεταβολής του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Αυστρία	3,4	3,6	1,5	-3,8	1,9	2,8	0,7	0,1	0,6	1
Βέλγιο	2,5	3,4	0,7	-2,3	2,7	1,8	0,1	-0,1	1,7	1,5
Βουλγαρία	6,9	7,3	6	-3,6	1,3	1,9	0	0,9	1,3	3,6
Γαλλία	2,4	2,4	0,2	-2,9	2	2,1	0,2	0,6	0,6	1,3
Γερμανία	3,7	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,7	0,5	0,5	1,6	1,7
Δανία	3,9	0,9	-0,5	-4,9	1,9	1,3	0,2	0,9	1,7	1,6
Δημοκρατία της Τσεχίας	6,9	5,5	2,7	-4,8	2,3	2	-0,8	-0,5	2,7	4,5
ΕΕ (28 χώρες)	3,3	3,1	0,4	-4,4	2,1	1,7	-0,5	0,2	1,6	2,2
Ελλάδα	5,7	3,3	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1	-7,3	-3,2	0,4	-0,2
Εσθονία	10,3	7,7	-5,4	-14,7	2,3	7,6	4,3	1,4	2,8	1,4
Ευρωζώνη (19 χώρες)	3,2	3	0,4	-4,5	2,1	1,5	-0,9	-0,3	1,2	2
Ηνωμένο Βασίλειο	2,5	2,6	-0,6	-4,3	1,9	1,5	1,3	1,9	3,1	2,2
Ιρλανδία	5,9	3,8	-4,4	-4,6	2	0	-1,1	1,1	8,5	26,3
Ισπανία	4,2	3,8	1,1	-3,6	0	-1	-2,9	-1,7	1,4	3,2
Ιταλία	2	1,5	-1,1	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	0,1	0,7
Κροατία	4,8	5,2	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-1,1	-0,5	1,6
Κύπρος	4,5	4,8	3,9	-1,8	1,3	0,3	-3,2	-6	-1,5	1,7
Λετονία	11,9	9,9	-3,6	-14,3	-3,8	6,2	4	2,9	2,1	2,7
Λιθουανία	7,4	11,1	2,6	-14,8	1,6	6	3,8	3,5	3,5	1,8
Λουξεμβούργο	5,1	8,4	-0,8	-5,4	5,8	2	0	4,2	4,7	3,5
Μάλτα	1,8	4	3,3	-2,5	3,5	1,4	2,7	4,6	8,4	7,4
Ολλανδία	3,5	3,7	1,7	-3,8	1,4	1,7	-1,1	-0,2	1,4	2
Ουγγαρία	3,9	0,4	0,9	-6,6	0,7	1,7	-1,6	2,1	4	3,1
Πολωνία	6,2	7	4,2	2,8	3,6	5	1,6	1,4	3,3	3,9
Πορτογαλία	1,6	2,5	0,2	-3	1,9	-1,8	-4	-1,1	0,9	1,6
Ρουμανία	8,1	6,9	8,5	-7,1	-0,8	1,1	0,6	3,5	3,1	3,9
Σλοβακία	8,5	10,8	5,6	-5,4	5	2,8	1,7	1,5	2,6	3,8
Σλοβενία	5,7	6,9	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,7	-1,1	3,1	2,3
Σουηδία	4,7	3,4	-0,6	-5,2	6	2,7	-0,3	1,2	2,6	4,1
Φινλανδία	4,1	5,2	0,7	-8,3	3	2,6	-1,4	-0,8	-0,7	0,2

Πίνακας 2: Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Αυστρία	65,1	68,8	80,1	82,8	82,6	82	81,3	84,4	85,5	
Βέλγιο	87	92,5	99,5	99,7	102,3	104,1	105,4	106,5	105,8	
Βουλγαρία	16,3	13	13,7	15,3	15,2	16,7	17	27	26	
Γαλλία	64,3	68	78,9	81,6	85,2	89,5	92,3	95,3	96,2	
Γερμανία	63,7	65,1	72,6	81	78,7	79,9	77,5	74,9	71,2	
Δανία	27,3	33,4	40,4	42,9	46,4	45,2	44,7	44,8	40,4	
Δημοκρατία της Τσεχίας	27,8	28,7	34,1	38,2	39,8	44,5	44,9	42,2	40,3	
ΕΕ (28 χώρες)	65	68,6	78,4	83,8	86,1	89,5	91,3	92	90,4	
Ελλάδα	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	179,7	177,4	
Εσθονία	3,7	4,5	7	6,6	6,1	9,7	10,2	10,7	10,1	
Ευρωζώνη (19 χώρες)	57,5	60,7	72,8	78,4	81,1	83,8	85,7	86,7	85	
Ηνωμένο Βασίλειο	42	50,2	64,5	76	81,6	85,1	86,2	88,1	89,1	
Ιρλανδία	23,9	42,4	61,7	86,3	109,6	119,5	119,5	105,2	78,6	
Ισπανία	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,7	95,4	100,4	99,8	
Ιταλία	99,8	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129	131,9	132,3	
Κροατία	37,7	39,6	49	58,3	65,2	70,7	82,2	86,6	86,7	
Κύπρος	53,5	44,7	53,4	55,8	65,2	79,3	102,2	107,1	107,5	
Λετονία	8,4	18,7	36,6	47,4	42,8	41,3	39	40,7	36,3	
Λιθουανία	15,9	14,6	28	36,2	37,2	39,8	38,7	40,5	42,7	
Λουξεμβούργο	7,8	15,1	16	19,9	18,8	21,8	23,5	22,7	22,1	
Μάλτα	62,4	62,7	67,8	67,6	70	67,6	68,4	67	64	
Ολλανδία	42,7	54,8	56,9	59,3	61,6	66,4	67,7	67,9	65,1	
Ουγγαρία	65,6	71,6	77,8	80,5	80,7	78,2	76,6	75,7	74,7	
Πολωνία	44,2	46,3	49,4	53,1	54,1	53,7	55,7	50,2	51,1	
Πορτογαλία	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129	130,6	129	
Ρουμανία	12,7	13,2	23,2	29,9	34,2	37,3	37,8	39,4	37,9	
Σλοβακία	30,1	28,5	36,3	41,2	43,7	52,2	54,7	53,6	52,5	
Σλοβενία	22,8	21,8	34,6	38,4	46,6	53,9	71	80,9	83,1	
Σουηδία	39	37,5	41	38,3	37,5	37,8	40,4	45,2	43,9	
Φινλανδία	34	32,7	41,7	47,1	48,5	53,9	56,5	60,2	63,6	

Πίνακας 3: Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Αυστρία	-1,4	-1,5	-5,4	-4,5	-2,6	-2,2	-1,4	-2,7	-1,0	
Βέλγιο	0,1	-1,1	-5,4	-4,0	-4,1	-4,2	-3,0	-3,1	-2,5	
Βουλγαρία	1,1	1,6	-4,1	-3,1	-2,0	-0,3	-0,4	-5,5	-1,7	
Γαλλία	-2,5	-3,2	-7,2	-6,8	-5,1	-4,8	-4,0	-4,0	-3,5	
Γερμανία	0,2	-0,2	-3,2	-4,2	-1,0	0,0	-0,2	0,3	0,7	
Δανία	5,0	3,2	-2,8	-2,7	-2,1	-3,5	-1,1	1,5	-1,7	
Δημοκρατία της Τσεχίας	-0,7	-2,1	-5,5	-4,4	-2,7	-3,9	-1,2	-1,9	-0,6	
ΕΕ (28 χώρες)	-0,9	-2,4	-6,6	-6,4	-4,6	-4,3	-3,3	-3,0	-2,4	
Ελλάδα	-6,7	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,8	-13,2	-3,6	-7,5	
Εσθονία	2,7	-2,7	-2,2	0,2	1,2	-0,3	-0,2	0,7	0,1	
Ευρωζώνη (19 χώρες)	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2	-3,6	-3,0	-2,6	-2,1	
Ηνωμένο Βασίλειο	-2,9	-4,9	-10,2	-9,6	-7,6	-8,3	-5,7	-5,7	-4,3	
Ιρλανδία	0,3	-7,0	-13,8	-32,1	-12,6	-8,0	-5,7	-3,7	-1,9	
Ισπανία	2,0	-4,4	-11,0	-9,4	-9,6	-10,5	-7,0	-6,0	-5,1	
Ιταλία	-1,5	-2,7	-5,3	-4,2	-3,7	-2,9	-2,7	-3,0	-2,6	
Κροατία	-2,4	-2,8	-6,0	-6,2	-7,8	-5,3	-5,3	-5,4	-3,3	
Κύπρος	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,8	-4,9	-8,8	-1,1	
Λετονία	-0,7	-4,1	-9,1	-8,5	-3,4	-0,8	-0,9	-1,6	-1,3	
Λιθουανία	-0,8	-3,1	-9,1	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,7	-0,2	
Λουξεμβούργο	4,2	3,4	-0,7	-0,7	0,5	0,3	1,0	1,5	1,6	
Μάλτα	-2,3	-4,2	-3,3	-3,2	-2,5	-3,6	-2,6	-2,1	-1,4	
Ολλανδία	0,2	0,2	-5,4	-5,0	-4,3	-3,9	-2,4	-2,3	-1,9	
Ουγγαρία	-5,1	-3,6	-4,6	-4,5	-5,5	-2,3	-2,6	-2,1	-1,6	
Πολωνία	-1,9	-3,6	-7,3	-7,3	-4,8	-3,7	-4,1	-3,4	-2,6	
Πορτογαλία	-3,0	-3,8	-9,8	-11,2	-7,4	-5,7	-4,8	-7,2	-4,4	
Ρουμανία	-2,8	-5,5	-9,5	-6,9	-5,4	-3,7	-2,1	-0,8	-0,8	
Σλοβακία	-1,9	-2,4	-7,8	-7,5	-4,3	-4,3	-2,7	-2,7	-2,7	
Σλοβενία	-0,1	-1,4	-5,9	-5,6	-6,7	-4,1	-15,0	-5,0	-2,7	
Σουηδία	3,3	1,9	-0,7	-0,1	-0,2	-1,0	-1,4	-1,6	0,2	
Φινλανδία	5,1	4,2	-2,5	-2,6	-1,0	-2,2	-2,6	-3,2	-2,8	

Πίνακας 4: Ποσοστό Πληθυσμού στο Όριο της Φτώχειας ή του Κοινωνικού Αποκλεισμού

	Ετήσια στοιχεία (%)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Αυστρία	17,8	16,7	20,6	19,1	18,9	19,2	18,5	18,8	19,2	18,3
Βέλγιο	21,5	21,6	20,8	20,2	20,8	21	21,6	20,8	21,2	21,1
Βουλγαρία	61,3	60,7	44,8	46,2	49,2	49,1	49,3	48	40,1	41,3
Γαλλία	18,8	19	18,5	18,5	19,2	19,3	19,1	18,1	18,5	17,7
Γερμανία	20,2	20,6	20,1	20	19,7	19,9	19,6	20,3	20,6	20
Δανία	16,7	16,8	16,3	17,6	18,3	17,6	17,5	18,3	17,9	17,7
Δημοκρατία της Τσεχίας	18	15,8	15,3	14	14,4	15,3	15,4	14,6	14,8	14
ΕΕ (28 χώρες)	:	:	:	:	23,7	24,3	24,7	24,6	24,4	23,7
Ελλάδα	29,3	28,3	28,1	27,6	27,7	31	34,6	35,7	36	35,7
Εσθονία	22	22	21,8	23,4	21,7	23,1	23,4	23,5	26	24,2
Ευρωζώνης (19 χώρες)	22,1	21,9	21,7	21,6	22	22,9	23,3	23,1	23,5	23
Ηνωμένο Βασίλειο	23,7	22,6	23,2	22	23,2	22,7	24,1	24,8	24,1	23,5
Ιρλανδία	23,3	23,1	23,7	25,7	27,3	29,4	30	29,5	27,6	:
Ισπανία	24	23,3	23,8	24,7	26,1	26,7	27,2	27,3	29,2	28,6
Ιταλία	25,9	26	25,5	24,9	25	28,1	29,9	28,5	28,3	28,7
Κροατία	:	:	:	:	31,1	32,6	32,6	29,9	29,3	29,1
Κύπρος	25,4	25,2	23,3	23,5	24,6	24,6	27,1	27,8	27,4	28,9
Λετονία	42,2	35,1	34,2	37,9	38,2	40,1	36,2	35,1	32,7	30,9
Λιθουανία	35,9	28,7	28,3	29,6	34	33,1	32,5	30,8	27,3	29,3
Λουξεμβούργο	16,5	15,9	15,5	17,8	17,1	16,8	18,4	19	19	18,5
Μάλτα	19,5	19,7	20,1	20,3	21,2	22,1	23,1	24	23,8	22,4
Ολλανδία	16	15,7	14,9	15,1	15,1	15,7	15	15,9	16,5	16,4
Ουγγαρία	31,4	29,4	28,2	29,6	29,9	31,5	33,5	34,8	31,8	28,2
Πολωνία	39,5	34,4	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7	23,4
Πορτογαλία	25	25	26	24,9	25,3	24,4	25,3	27,5	27,5	26,6
Ρουμανία	:	47	44,2	43	41,5	40,9	43,2	41,9	40,3	37,4
Σλοβακία	26,7	21,4	20,6	19,6	20,6	20,6	20,5	19,8	18,4	18,4
Σλοβενία	17,1	17,1	18,5	17,1	18,3	19,3	19,6	20,4	20,4	19,2
Σουηδία	16,3	13,9	14,9	15,9	15	16,1	15,6	16,4	16,9	16
Φινλανδία	17,1	17,4	17,4	16,9	16,9	17,9	17,2	16	17,3	16,8

(*) % ατόμων με διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο 60% του εθνικού διαμέσου διαθέσιμου εισοδήματος

Πίνακας 5: Πληθωρισμός

	Ετήσια στοιχεία (%)					Μεταβολή (%)		
	2012	2013	2014	2015	2016	2014/13	2015/14	2016/15
Αυστρία	2,6	2,1	1,5	0,8	1,0	-0,7	-0,7	0,2
Βέλγιο	2,6	1,2	0,5	0,6	1,8	-0,8	0,1	1,1
Βουλγαρία	2,4	0,4	-1,6	-1,1	-1,3	-2,0	0,5	-0,3
Γαλλία	2,2	1,0	0,6	0,1	0,3	-0,4	-0,5	0,2
Γερμανία	2,1	1,6	0,8	0,1	0,4	-0,8	-0,6	0,2
Δανία	2,4	0,5	0,4	0,2	0,0	-0,2	-0,1	-0,2
Δημοκρατία της Τσεχίας	3,5	1,4	0,4	0,3	0,7	-1,0	-0,2	0,4
ΕΕ (28 χώρες)	2,6	1,5	0,5	0,0	0,2	-1,0	-0,6	0,3
Ελλάδα	1,0	-0,8	-1,4	-1,1	0,0	-0,5	0,3	1,1
Εσθονία	4,2	3,3	0,5	0,1	0,8	-2,8	-0,4	0,7
Ευρωζώνης (19 χώρες)	2,5	1,4	0,4	0,0	0,2	-0,9	-0,4	0,2
Ηνωμένο Βασίλειο	2,8	2,6	1,5	0,1	0,6	-1,1	-1,4	0,6
Ιρλανδία	1,9	0,5	0,3	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	-0,2
Ισπανία	2,4	1,5	-0,2	-0,6	-0,3	-1,7	-0,4	0,3
Ιταλία	3,3	1,3	0,2	0,1	0,0	-1,0	-0,1	-0,2
Κροατία	3,3	2,3	0,2	-0,3	-0,6	-2,1	-0,5	-0,4
Κύπρος	3,1	0,4	-0,3	-1,5	-1,2	-0,7	-1,3	0,3
Λετονία	2,3	0,0	0,7	0,2	0,1	0,7	-0,5	-0,1
Λιθουανία	3,2	1,2	0,2	-0,7	0,7	-0,9	-0,9	1,4
Λουξεμβούργο	2,9	1,7	0,7	0,1	0,0	-1,0	-0,6	0,0
Μάλτα	3,2	1,0	0,8	1,2	0,9	-0,2	0,4	-0,3
Ολλανδία	2,8	2,6	0,3	0,2	0,1	-2,2	-0,1	-0,1
Ουγγαρία	5,7	1,7	0,0	0,1	0,5	-1,7	0,0	0,4
Πολωνία	3,7	0,8	0,1	-0,7	-0,2	-0,7	-0,8	0,5
Πορτογαλία	2,8	0,4	-0,2	0,5	0,6	-0,6	0,7	0,1
Ρουμανία	3,4	3,2	1,4	-0,4	-1,1	-1,8	-1,8	-0,6
Σλοβακία	3,7	1,5	-0,1	-0,3	-0,5	-1,6	-0,2	-0,1
Σλοβενία	2,8	1,9	0,4	-0,8	-0,2	-1,6	-1,1	0,6
Σουηδία	0,9	0,4	0,2	0,7	1,1	-0,2	0,5	0,4
Φινλανδία	3,2	2,2	1,2	-0,2	0,4	-1,0	-1,4	0,5

Πίνακας 6: Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (σε μονάδες αγοραστικής δύναμης, ΕΕ-28=100)

	Ετήσια στοιχεία (%)									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Αυστρία	124	124	126	126	128	131	131	130	128	128
Βέλγιο	117	116	118	121	120	121	120	120	119	119
Βουλγαρία	41	43	44	45	45	46	46	46	47	47
Γαλλία	108	107	108	108	108	107	109	107	106	106
Γερμανία	117	117	117	120	123	124	124	125	124	124
Δανία	123	125	125	129	128	127	128	127	127	127
Δημοκρατία της Τσεχίας	82	84	85	83	83	83	84	86	87	87
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ελλάδα	93	93	94	85	75	72	72	70	68	68
Εσθονία	69	69	64	65	71	74	75	76	75	75
Ευρωζώνη (19 χώρες)	109	109	109	108	108	107	107	107	106	106
Ηνωμένο Βασίλειο	111	109	107	107	105	107	107	109	108	108
Ιρλανδία	148	134	129	130	131	132	133	137	177	177
Ισπανία	103	101	101	96	93	91	90	90	90	90
Ιταλία	107	107	106	104	104	102	99	97	96	96
Κροατία	61	63	62	59	60	60	59	59	58	58
Κύπρος	104	106	105	100	96	91	84	81	82	82
Λετονία	57	59	52	53	57	60	62	64	64	64
Λιθουανία	60	63	56	60	66	70	73	75	75	75
Λουξεμβούργο	262	259	250	256	263	259	261	267	264	264
Μάλτα	79	79	81	84	83	84	86	86	88	88
Ολλανδία	138	139	137	134	133	133	134	131	128	128
Ουγγαρία	60	62	64	64	66	65	67	68	68	68
Πολωνία	53	55	60	62	65	67	67	68	69	69
Πορτογαλία	81	81	82	82	77	75	77	77	77	77
Ρουμανία	43	49	50	52	52	54	55	55	57	57
Σλοβακία	67	71	71	74	75	76	77	77	77	77
Σλοβενία	87	90	85	83	83	82	81	83	83	83
Σουηδία	128	127	123	125	126	127	125	124	124	124
Φινλανδία	119	121	117	116	117	115	113	111	109	109

Πίνακας 7: Μέση Παραγωγικότητα Εργασίας (ευρώ ανά ώρα εργασίας, ΕΕ-28=100)

	Ετήσια στοιχεία									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Αυστρία	116	115,8	115,7	114,7	114,6	116,3	116,2	115,6	115	
Βέλγιο	130,2	128,4	129,8	131,4	129,8	130,9	130,2	131	130,1	
Βουλγαρία	37,7	39,4	39,5	41,3	42,2	43,6	43	43,5	44,2	
Γαλλία	117,5	116,6	117,6	117,1	116,7	115	116,3	115,4	115,3	
Γερμανία	108	107	104,3	105,2	106,5	105,4	104,8	106,2	106	
Δανία	106,2	107,7	109,7	115,3	114,7	114,5	115,4	114,8	114,5	
Δημοκρατία της Τσεχίας	76,6	77,6	79,1	77	77,4	76,2	76,7	79,3	80	
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Ελλάδα	98,1	98,5	98,2	89,6	85,6	86	87,1	85,6	82,6	
Εσθονία	66,5	66,1	66,7	70,6	72,1	73,4	73,2	73,7	71,1	
Ευρωζώνη (19 χώρες)	108,9	108,6	108,7	107,9	107,8	107,2	107,3	107,3	107,2	
Ηνωμένο Βασίλειο	106,7	105,3	103,2	103,2	101,4	101,7	101,3	101,7	101,2	
Ιρλανδία	139,5	130,7	134,9	140,8	143,6	145,1	141,6	145,1	186	
Ισπανία	100,6	100,9	105,6	102	101,3	103,2	103,5	103,2	101,5	
Ιταλία	114,1	115	115	112,9	112,3	110,2	108,8	107,7	107,4	
Κροατία	70,6	70,6	68,5	67,1	70,1	72,4	73,1	70,3	68,8	
Κύπρος	93,9	95	95,4	91,6	90	88,7	86,8	85,2	85,2	
Λετονία	54,5	56,1	56,2	58,8	61,4	62,8	62,4	64,5	64,5	
Λιθουανία	62	65,1	61,3	67,2	71,4	73,1	74,3	74,5	73,2	
Λουξεμβούργο	173,7	167,6	160	161,8	165,4	161,6	163,2	167,8	166,3	
Μάλτα	92,4	94	96,9	97,1	91,8	90,3	89,5	90,2	92,2	
Ολλανδία	118	118,4	115,8	113,5	112,2	112	113,9	112,9	111,1	
Ουγγαρία	65,9	70,3	72,2	72,7	73,8	72,5	72,9	71	70,3	
Πολωνία	61,4	62,1	65,4	70,2	72,7	74,1	74	73,9	74,3	
Πορτογαλία	77,8	77,5	79,6	79,9	76,5	76,8	79,7	79	78,2	
Ρουμανία	43,6	50	49,9	51,1	51,9	55,7	56,3	57	59,4	
Σλοβακία	75,9	79,4	79,3	83,6	81,6	82,5	83,8	84,1	83,3	
Σλοβενία	83	83,8	80,2	79,6	80,8	80,1	79,8	81,7	81,5	
Σουηδία	119,2	118,3	116,4	116,8	116,3	116,4	114,2	113	113,4	
Φινλανδία	113,2	114	111,4	111,1	111,4	109,2	108	106,9	106,9	

Πίνακας 8: Ποσοστό Απασχόλησης Ατόμων Ηλικίας 20-64 ετών (*)

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	74,4	74,6	74,2	74,3	74,8	75,0	75,5	0,2	0,5
Βέλγιο	67,2	67,2	67,3	67,2	67,1	67,4	67,5	0,3	0,1
Βουλγαρία	63,0	63,5	65,1	67,1	66,9	68,8	68,5	1,9	-0,3
Γαλλία	69,4	69,5	69,4	69,5	69,6	70,0	70,3	0,4	0,3
Γερμανία	76,9	77,3	77,7	78,0	78,1	78,2	78,9	0,1	0,7
Δανία	75,4	75,6	75,9	76,5	76,7	76,7	77,7	0,0	1,0
Δημοκρατία της Τσεχίας	71,5	72,5	73,5	74,8	73,9	75,1	77,0	1,2	1,9
ΕΕ (28 χώρες)	68,4	68,4	69,2	70,1	69,7	70,5	71,5	0,8	1,0
Ελλάδα	55,0	52,9	53,3	54,9	54,1	55,9	57,2	1,8	1,3
Εσθονία	72,2	73,3	74,3	76,5	74,8	78,8	77,3	4,0	-1,5
Ευρωζώνη (19 χώρες)	68,0	67,7	68,1	68,8	68,5	69,3	70,3	0,8	1,0
Ηνωμένο Βασίλειο	74,1	74,8	76,2	76,9	76,5	77,0	77,7	0,5	0,7
Ιρλανδία	63,7	65,5	67,0	68,8	67,5	69,1	70,7	1,6	1,6
Ισπανία	59,6	58,6	59,9	62,0	60,4	62,6	64,5	2,2	1,9
Ιταλία	60,9	59,7	59,9	60,6	60,2	61,0	61,9	0,8	0,9
Κροατία	58,1	57,2	59,2	60,5	61,6	62,1	63,0	0,5	0,9
Κύπρος	70,2	67,2	67,6	68,0	67,9	67,6	69,2	-0,3	1,6
Λετονία	68,1	69,7	70,7	72,5	70,6	72,8	73,1	2,2	0,3
Λιθουανία	68,5	69,9	71,8	73,4	73,4	74,0	75,7	0,6	1,7
Λουξεμβούργο	71,4	71,1	72,1	70,9	71,5	69,9	70,0	-1,6	0,1
Μάλτα	63,1	64,8	66,4	67,8	67,3	69,2	70,2	1,9	1,0
Ολλανδία	76,6	75,9	75,4	76,4	75,7	76,5	77,4	0,8	0,9
Ουγγαρία	61,6	63,0	66,7	68,9	67,5	69,7	72,1	2,2	2,4
Πολωνία	64,7	64,9	66,5	67,8	67,3	68,4	69,7	1,1	1,3
Πορτογαλία	66,3	65,4	67,6	69,1	68,3	69,5	71,4	1,2	1,9
Ρουμανία	64,8	64,7	65,7	66,0	67,2	67,8	67,7	0,6	-0,1
Σλοβακία	65,1	65,0	65,9	67,7	66,3	67,9	70,1	1,6	2,2
Σλοβενία	68,3	67,2	67,7	69,1	68,2	70,2	70,4	2,0	0,2
Σουηδία	79,4	79,8	80,0	80,5	81,1	81,4	82,1	0,3	0,7
Φινλανδία	74,0	73,3	73,1	72,9	73,9	74,0	74,5	0,1	0,5

(*) % απασχολούμενων ηλικίας 20-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού

Πίνακας 9: Ποσοστό Απασχόλησης Ατόμων Ηλικίας 55-64 ετών(*)

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	41,6	43,8	45,1	46,3	45,5	46,7	49,7	1,2	3,0
Βέλγιο	39,5	41,7	42,7	44,0	42,4	44,7	45,6	2,3	0,9
Βουλγαρία	45,7	47,4	50,0	53,0	51,5	54,6	55,6	3,1	1,0
Γαλλία	44,5	45,6	46,9	48,7	47,1	49,0	50,1	1,9	1,1
Γερμανία	61,6	63,6	65,6	66,2	66,1	66,7	68,9	0,6	2,2
Δανία	60,8	61,7	63,2	64,7	64,0	64,4	69,0	0,4	4,6
Δημοκρατία της Τσεχίας	49,3	51,6	54,0	55,5	54,7	55,9	59,0	1,2	3,1
ΕΕ (28 χώρες)	48,7	50,1	51,8	53,3	52,2	53,7	55,6	1,5	1,9
Ελλάδα	36,5	35,6	34,0	34,3	34,0	34,9	37,2	0,9	2,3
Εσθονία	60,5	62,6	64,0	64,5	66,5	68,6	68,1	2,1	-0,5
Ευρωζώνη (19 χώρες)	48,6	50,0	51,7	53,3	52,1	53,7	55,6	1,6	1,9
Ηνωμένο Βασίλειο	58,1	59,8	61,0	62,2	60,9	62,3	63,4	1,4	1,1
Ιρλανδία	49,3	51,3	53,0	55,6	53,4	55,8	56,9	2,4	1,1
Ισπανία	43,9	43,2	44,3	46,9	44,6	47,0	49,5	2,4	2,5
Ιταλία	40,3	42,7	46,2	48,3	46,9	48,5	50,5	1,6	2,0
Κροατία	37,5	37,8	36,2	39,0	37,5	39,5	39,0	2,0	-0,5
Κύπρος	50,7	49,6	46,9	48,2	48,1	48,9	52,6	0,8	3,7
Λετονία	52,8	54,8	56,4	59,4	55,8	59,6	60,7	3,8	1,1
Λιθουανία	51,7	53,4	56,2	60,4	57,9	61,2	64,8	3,3	3,6
Λουξεμβούργο	41,0	40,5	42,5	38,5	43,2	34,1	38,2	-9,1	4,1
Μάλτα	34,7	36,3	37,8	40,4	39,5	42,1	45,5	2,6	3,4
Ολλανδία	57,6	59,2	59,9	61,7	60,2	61,9	63,8	1,7	1,9
Ουγγαρία	36,1	37,9	41,7	45,3	42,6	46,4	50,6	3,8	4,2
Πολωνία	38,7	40,6	42,5	44,3	43,3	45,3	46,6	2,0	1,3
Πορτογαλία	46,5	46,9	47,8	49,9	48,4	50,2	53,2	1,8	3,0
Ρουμανία	41,6	41,8	43,1	41,1	44,2	42,4	43,6	-1,8	1,2
Σλοβακία	43,1	44,0	44,8	47,0	46,0	47,6	49,5	1,6	1,9
Σλοβενία	32,9	33,5	35,4	36,6	36,3	37,2	37,6	0,9	0,4
Σουηδία	73,0	73,6	74,0	74,5	74,0	74,4	76,1	0,4	1,7
Φινλανδία	58,2	58,5	59,1	60,0	58,9	60,8	62,4	1,9	1,6

(*) % απασχολούμενων ηλικίας 55-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού

Πίνακας 10: Μεταβολή της Απασχόλησης (άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω)

	Ετήσια στοιχεία (%)			γ' τρίμηνο (%)		
	2013	2014	2015	2014	2015	2016
Αυστρία	0,4	0,1	0,8	-0,2	1,6	1,5
Βέλγιο	0,1	0,3	0,0	0,4	-0,3	-0,4
Βουλγαρία	-0,2	1,3	1,6	0,9	1,3	-2,2
Γαλλία	-0,1	2,3	0,0	2,4	0,7	0,0
Γερμανία	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	2,9
Δανία	0,0	0,7	1,4	-0,3	0,0	2,9
Δημοκρατία της Τσεχίας	0,7	0,8	1,0	0,7	2,0	2,2
ΕΕ (28 χώρες)	-0,3	1,3	1,1	1,5	1,1	1,5
Ελλάδα	-4,9	0,6	2,0	3,4	2,6	1,6
Εσθονία	0,9	0,5	2,3	1,7	2,3	-2,7
Ευρωζώνη (19 χώρες)	-0,6	0,9	0,9	1,0	1,1	1,9
Ηνωμένο Βασίλειο	0,9	2,2	1,6	2,5	1,6	1,4
Ιρλανδία	2,1	1,5	2,3	0,9	2,3	3,3
Ισπανία	-2,7	1,2	2,9	0,7	3,1	3,3
Ιταλία	-1,8	0,2	0,7	1,0	0,2	2,0
Κροατία	-2,3	3,2	1,4	5,6	-0,3	0,0
Κύπρος	-4,9	-0,4	-1,4	2,6	-3,9	4,2
Λετονία	1,7	-0,9	1,1	-3,5	3,2	-1,0
Λιθουανία	1,6	1,9	1,0	3,3	0,3	1,1
Λουξεμβούργο	1,0	2,8	5,1	3,7	6,7	4,1
Μάλτα	3,1	2,8	2,4	6,7	3,2	2,4
Ολλανδία	-0,9	-0,9	1,1	-1,3	1,6	2,0
Ουγγαρία	1,8	5,4	2,6	5,6	2,5	3,0
Πολωνία	-0,2	1,8	1,4	2,0	2,0	0,1
Σλοβακία	-2,3	2,3	1,3	2,3	1,6	1,7
Σλοβενία	-0,5	0,9	-0,2	1,8	-1,8	-1,5
Σουηδία	0,0	1,4	2,4	0,9	2,8	3,6
Τσεχία	-2,0	0,5	1,0	-0,3	1,6	0,6
Φινλανδία	1,0	0,9	1,4	2,2	1,1	0,9

Πίνακας 11: Ποσοστό Ανεργίας – Σύνολο Πληθυσμού

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	4,9	5,4	5,6	5,7	4,8	4,8	5,2	0,0	0,4
Βέλγιο	7,6	8,4	8,5	8,5	7,5	7,0	6,8	-0,5	-0,2
Βουλγαρία	12,3	13,0	11,4	9,2	10,0	7,6	6,4	-2,4	-1,2
Γαλλία	9,8	10,3	10,3	10,4	8,3	8,4	7,9	0,1	-0,5
Γερμανία	5,4	5,2	5,0	4,6	4,4	4,0	3,7	-0,4	-0,3
Δανία	7,5	7,0	6,6	6,2	5,3	5,0	5,0	-0,3	0,0
Δημοκρατία της Τσεχίας	7,0	7,0	6,1	5,1	5,1	4,3	3,5	-0,8	-0,8
ΕΕ (28 χώρες)	10,5	10,9	10,2	9,4	8,5	7,8	7,1	-0,7	-0,7
Ελλάδα	24,5	27,5	26,5	24,9	23,9	22,5	21,4	-1,4	-1,1
Εσθονία	10,0	8,6	7,4	6,2	6,9	4,6	7,0	-2,3	2,4
Ευρωζώνη (19 χώρες)	11,4	12,0	11,6	10,9	9,9	9,1	8,5	-0,8	-0,6
Ηνωμένο Βασίλειο	7,9	7,6	6,1	5,3	4,3	3,9	3,5	-0,4	-0,4
Ιρλανδία	14,7	13,1	11,3	9,4	10,1	8,2	7,0	-1,9	-1,2
Ισπανία	24,8	26,1	24,5	22,1	21,4	19,2	17,3	-2,2	-1,9
Ιταλία	10,7	12,1	12,7	11,9	9,8	8,9	9,4	-0,9	0,5
Κροατία	16,0	17,3	17,3	16,3	13,3	13,0	8,9	-0,3	-4,1
Κύπρος	11,9	15,9	16,1	15,1	14,2	13,1	11,3	-1,1	-1,8
Λετονία	15,0	11,9	10,8	9,9	9,5	9,1	8,7	-0,4	-0,4
Λιθουανία	13,4	11,8	10,7	9,1	8,4	7,7	7,0	-0,7	-0,7
Λουξεμβούργο	5,1	5,9	6,0	6,4	4,9	5,6	5,2	0,7	-0,4
Μάλτα	6,3	6,4	5,8	5,4	4,8	3,9	3,6	-0,9	-0,3
Ολλανδία	5,8	7,3	7,4	6,9	6,1	5,7	4,7	-0,4	-1,0
Ουγγαρία	11,0	10,2	7,7	6,8	6,2	5,6	4,3	-0,6	-1,3
Πολωνία	10,1	10,3	9,0	7,5	6,8	6,0	4,9	-0,8	-1,1
Πορτογαλία	15,8	16,4	14,1	12,6	11,7	10,6	9,5	-1,1	-1,1
Ρουμανία	6,8	7,1	6,8	6,8	5,2	5,4	4,5	0,2	-0,9
Σλοβακία	14,0	14,2	13,2	11,5	11,4	9,9	8,4	-1,5	-1,5
Σλοβενία	8,9	10,1	9,7	9,1	8,5	8,2	6,9	-0,3	-1,3
Σουηδία	8,0	8,0	7,9	7,4	5,5	5,1	5,1	-0,4	0,0
Φινλανδία	7,7	8,2	8,7	9,4	6,7	7,3	6,6	0,6	-0,7

Πίνακας 12: Ποσοστό Ανεργίας στους Άνδρες

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	5,0	5,4	5,9	6,1	4,8	5,2	5,4	0,4	0,2
Βέλγιο	7,7	8,7	9,0	9,1	7,8	7,2	6,7	-0,6	-0,5
Βουλγαρία	13,5	13,9	12,3	9,8	10,8	8,1	6,7	-2,7	-1,4
Γαλλία	9,8	10,4	10,5	10,8	8,3	8,6	7,7	0,3	-0,9
Γερμανία	5,6	5,5	5,3	5,0	4,7	4,3	3,9	-0,4	-0,4
Δανία	7,5	6,7	6,4	5,9	5,1	4,3	4,2	-0,8	-0,1
Δημοκρατία της Τσεχίας	6,0	5,9	5,1	4,2	3,9	3,4	2,8	-0,5	-0,6
ΕΕ (28 χώρες)	10,4	10,8	10,1	9,3	8,2	7,6	6,8	-0,6	-0,8
Ελλάδα	21,6	24,5	23,7	21,8	21,3	19,4	17,6	-1,9	-1,8
Εσθονία	10,9	9,1	7,9	6,2	7,2	3,9	6,8	-3,3	2,9
Ευρωζώνη (19 χώρες)	11,2	11,9	11,5	10,7	9,6	8,9	8,1	-0,7	-0,8
Ηνωμένο Βασίλειο	8,4	8,0	6,4	5,5	4,3	3,8	3,4	-0,5	-0,4
Ιρλανδία	17,7	15,0	12,9	10,9	11,3	9,4	7,9	-1,9	-1,5
Ισπανία	24,6	25,6	23,6	20,8	20,2	17,9	15,6	-2,3	-2,3
Ιταλία	9,8	11,5	11,9	11,3	9,0	8,3	8,7	-0,7	0,4
Κροατία	16,0	17,7	16,5	15,7	12,7	11,7	7,6	-1,0	-4,1
Κύπρος	12,6	16,6	17,1	15,2	15,0	12,8	11,4	-2,2	-1,4
Λετονία	16,2	12,6	11,8	11,1	9,8	10,3	10,0	0,5	-0,3
Λιθουανία	15,2	13,1	12,2	10,1	9,6	8,8	7,9	-0,8	-0,9
Λουξεμβούργο	4,5	5,6	5,8	5,8	4,3	4,9	4,8	0,6	-0,1
Μάλτα	5,7	6,5	6,1	5,5	5,0	4,0	3,4	-1,0	-0,6
Ολλανδία	5,5	7,2	7,2	6,5	5,8	5,4	4,3	-0,4	-1,1
Ουγγαρία	11,3	10,2	7,6	6,6	5,9	5,1	4,2	-0,8	-0,9
Πολωνία	9,4	9,7	8,5	7,3	6,1	5,5	4,6	-0,6	-0,9
Πορτογαλία	15,9	16,3	13,8	12,4	11,0	10,4	9,3	-0,6	-1,1
Ρουμανία	7,4	7,7	7,3	7,5	5,4	6,1	5,2	0,7	-0,9
Σλοβακία	13,5	14,0	12,8	10,3	10,6	8,4	7,6	-2,2	-0,8
Σλοβενία	8,4	9,5	9,0	8,1	7,7	6,7	6,1	-1,0	-0,6
Σουηδία	8,2	8,2	8,2	7,5	5,6	5,1	5,2	-0,5	0,1

Φινλανδία	8,3	8,8	9,3	9,9	6,9	7,2	6,4	0,3	-0,8
-----------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

Πίνακας 13: Ποσοστό Ανεργίας στις Γυναίκες

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	4,8	5,3	5,4	5,3	4,8	4,2	4,9	-0,6	0,7
Βέλγιο	7,4	8,2	7,9	7,8	7,3	6,7	6,8	-0,6	0,1
Βουλγαρία	10,8	11,8	10,4	8,4	9,2	7,0	6,0	-2,2	-1,0
Γαλλία	9,8	10,2	10,0	9,9	8,4	8,2	8,2	-0,2	0,0
Γερμανία	5,2	4,9	4,6	4,2	4,2	3,6	3,3	-0,6	-0,3
Δανία	7,5	7,3	6,8	6,4	5,6	5,8	5,9	0,2	0,1
Δημοκρατία της Τσεχίας	8,2	8,3	7,4	6,1	6,6	5,3	4,3	-1,3	-1,0
ΕΕ (28 χώρες)	10,5	10,9	10,3	9,5	8,8	8,0	7,5	-0,8	-0,5
Ελλάδα	28,2	31,4	30,2	28,9	27,2	26,4	26,0	-0,8	-0,4
Εσθονία	9,1	8,2	6,8	6,1	6,7	5,4	7,2	-1,3	1,8
Ευρωζώνη (19 χώρες)	11,5	12,1	11,8	11,0	10,3	9,4	9,0	-0,9	-0,4
Ηνωμένο Βασίλειο	7,4	7,1	5,8	5,1	4,3	3,9	3,7	-0,4	-0,2
Ιρλανδία	11,0	10,7	9,4	7,7	8,6	6,7	5,8	-1,9	-0,9
Ισπανία	25,1	26,7	25,4	23,6	22,9	20,8	19,1	-2,1	-1,7
Ιταλία	11,8	13,1	13,8	12,7	10,9	9,8	10,3	-1,1	0,5
Κροατία	16,1	16,8	18,3	17,0	13,9	14,4	10,5	0,5	-3,9
Κύπρος	11,1	15,2	15,1	14,9	13,3	13,4	11,3	0,1	-2,1
Λετονία	14,0	11,1	9,8	8,6	9,2	8,0	7,5	-1,2	-0,5
Λιθουανία	11,6	10,5	9,2	8,2	7,2	6,7	6,1	-0,5	-0,6
Λουξεμβούργο	5,8	6,2	6,4	7,2	5,6	6,4	5,7	0,8	-0,7
Μάλτα	7,3	6,3	5,3	5,2	4,5	3,8	4,1	-0,7	0,3
Ολλανδία	6,2	7,3	7,8	7,3	6,3	6,1	5,3	-0,2	-0,8
Ουγγαρία	10,6	10,1	7,9	7,0	6,6	6,1	4,3	-0,5	-1,8
Πολωνία	10,9	11,1	9,6	7,7	7,6	6,5	5,3	-1,1	-1,2
Πορτογαλία	15,6	16,6	14,5	12,9	12,4	10,7	9,7	-1,7	-1,0
Ρουμανία	6,1	6,3	6,1	5,8	4,9	4,6	3,6	-0,3	-1,0
Σλοβακία	14,5	14,5	13,6	12,9	12,4	11,7	9,5	-0,7	-2,2
Σλοβενία	9,4	10,9	10,6	10,1	9,5	9,9	7,7	0,4	-2,2
Σουηδία	7,7	7,9	7,7	7,3	5,4	5,1	5,0	-0,3	-0,1
Φινλανδία	7,1	7,5	8,0	8,8	6,5	7,3	6,9	0,8	-0,4

Πίνακας 14: Ποσοστό Μακροχρόνιας Ανεργίας(*)

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο (%)			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	24,9	24,6	27,2	29,2	27,3	28,9	31,7	1,6	2,8
Βέλγιο	44,7	46,1	49,9	51,7	49,8	51,0	51,7	1,2	0,7
Βουλγαρία	55,2	57,3	60,4	61,2	61,3	63,0	62,2	1,7	-0,8
Γαλλία	40,0	40,5	42,8	42,6	42,7	42,9	44,8	0,2	1,9
Γερμανία	45,4	44,7	44,3	43,6	42,6	42,9	41,2	0,3	-1,7
Δανία	28,0	25,5	25,2	26,9	25,4	25,2	19,5	-0,2	-5,7
Δημοκρατία της Τσεχίας	43,4	43,4	43,5	47,3	43,8	48,5	39,3	4,7	-9,2
ΕΕ (28 χώρες)	46,4	49,8	52,6	48,2	49,5	47,8	46,2	-1,7	-1,6
Ελλάδα	59,1	67,1	73,5	73,1	75,4	73,7	73,8	-1,7	0,1
Εσθονία	54,7	44,5	45,3	38,3	43,4	35,6	32,9	-7,8	-2,7
Ευρωζώνη (19 χώρες)	44,5	47,3	49,5	51,2	52,7	51,0	49,9	-1,7	-1,1
Ηνωμένο Βασίλειο	34,7	36,2	35,8	30,7	34,0	28,2	26,0	-5,8	-2,2
Ιρλανδία	61,7	60,6	59,2	56,2	56,7	54,1	52,0	-2,6	-2,1
Ισπανία	44,4	49,7	52,8	51,6	53,4	51,0	48,1	-2,4	-2,9
Ιταλία	53,2	56,9	61,4	58,1	62,4	58,1	57,2	-4,3	-0,9
Κροατία	63,7	63,6	58,4	63,0	61,2	67,5	49,7	6,3	-17,8
Κύπρος	30,1	38,3	47,7	45,3	48,5	45,0	44,7	-3,5	-0,3
Λετονία	52,1	48,6	43,0	45,3	42,5	50,1	41,6	7,6	-8,5
Λιθουανία	49,2	42,9	44,7	42,9	47,5	43,9	37,4	-3,6	-6,5
Λουξεμβούργο	30,3	30,4	27,4	28,4	27,7	26,7	36,3	-1,0	9,6
Μάλτα	48,5	45,7	46,9	43,6	46,3	44,5	40,1	-1,8	-4,4
Ολλανδία	33,7	35,8	40,0	42,9	39,0	42,8	40,6	3,8	-2,2
Ουγγαρία	45,3	48,6	47,5	45,6	46,6	47,4	45,6	0,8	-1,8
Πολωνία	40,3	42,5	42,7	39,3	43,7	37,7	33,7	-6,0	-4,0
Πορτογαλία	48,8	56,4	59,6	57,4	60,1	57,5	56,7	-2,6	-0,8
Ρουμανία	44,2	45,2	41,1	43,9	39,7	45,2	48,7	5,5	3,5
Σλοβακία	67,3	70,2	70,2	65,8	69,9	67,0	59,0	-2,9	-8,0
Σλοβενία	47,9	51,0	54,5	52,3	52,6	55,6	52,4	3,0	-3,2
Σουηδία	18,9	18,5	18,9	19,6	18,8	21,2	19,1	2,4	-2,1
Φινλανδία	21,4	20,7	22,4	24,4	25,2	28,0	28,1	2,8	0,1

(*) % ανέργων για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών στο σύνολο των ανέργων

Πίνακας 15: Ποσοστό ανεργίας στους νέους 15 έως 24 ετών

	Ετήσια στοιχεία (%)				γ' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015	2016	2015/14	2016/15
Αυστρία	9,4	9,7	10,3	10,6	10,5	11,2	12,2	0,7	1,0
Βέλγιο	19,8	23,7	23,2	22,1	21,3	22,2	21,8	0,9	-0,4
Βουλγαρία	28,1	28,4	23,8	21,6	21,4	19,2	18,8	-2,2	-0,4
Γαλλία	24,4	24,9	24,2	24,7	23,8	24,3	25,1	0,5	0,8
Γερμανία	8,0	7,8	7,7	7,2	8,4	8,3	7,6	-0,1	-0,7
Δανία	14,1	13,0	12,6	10,8	13,1	12,8	13,3	-0,3	0,5
Δημοκρατία της Τσεχίας	19,5	18,9	15,9	12,6	16,3	12,9	11,4	-3,4	-1,5
ΕΕ (28 χώρες)	23,3	23,7	22,2	20,4	21,6	19,9	18,5	-1,7	-1,4
Ελλάδα	55,3	58,3	52,4	49,	49,5	48,8	44,2	-0,7	-4,6
Εσθονία	20,9	18,7	15,0	13,1	13,4	11,6	12,7	-1,8	1,1
Ευρωζώνη (19 χώρες)	23,6	24,4	23,7	22,4	23,1	21,9	20,4	-1,2	-1,5
Ηνωμένο Βασίλειο	21,2	20,7	16,9	14,6	17,3	15,2	13,9	-2,1	-1,3
Ιρλανδία	30,4	26,8	23,9	20,9	23,2	20,7	17,7	-2,5	-3,0
Ισπανία	52,9	55,5	53,2	48,3	52,4	46,6	41,9	-5,8	-4,7
Ιταλία	35,3	40,0	42,7	40,3	39,6	35,3	34,5	-4,3	-0,8
Κροατία	42,1	50,0	45,5	43,0	40,4	41,0	28,0	0,6	-13,0
Κύπρος	27,7	38,9	36,0	32,8	33,4	32,3	30,1	-1,1	-2,2
Λετονία	28,5	23,2	19,6	16,3	21,4	16,2	19,3	-5,2	3,1
Λιθουανία	26,7	21,9	19,3	16,3	16,4	15,3	13,1	-1,1	-2,2
Λουξεμβούργο	18,0	16,9	22,3	17,3	26,4	14,3	17,1	-12,1	2,8
Μάλτα	14,1	13,0	11,7	11,8	12,0	13,3	12,3	1,3	-1,0
Ολλανδία	11,7	13,2	12,7	11,3	12,0	11,0	10,3	-1,0	-0,7
Ουγγαρία	28,2	26,6	20,4	17,3	21,6	16,7	12,7	-4,9	-4,0
Πολωνία	26,5	27,3	23,9	20,8	23,1	19,7	18,0	-3,4	-1,7
Πορτογαλία	38,0	38,1	34,7	32,0	32,2	30,8	26,1	-1,4	-4,7
Ρουμανία	22,6	23,7	24,0	21,7	:	:	:	:	:
Σλοβακία	34,0	33,7	29,7	26,5	30,0	27,9	22,7	-2,1	-5,2
Σλοβενία	20,6	21,6	20,2	16,3	18,4	12,9	13,7	-5,5	0,8
Σουηδία	23,7	23,6	22,9	20,4	18,1	16,0	14,7	-2,1	-1,3
Φινλανδία	19,0	19,9	20,5	22,4	13,5	16,3	14,2	2,8	-2,1